

ROBERT HUGH BENSON

A világ ura

ROBERT HUGH BENSON

A világ ura

ROBERT HUGH BENSON

A világ ura

Regény

CHRISTIANUS — O. M. C.
Budapest—Bécs

Az eredeti mű címe:
THE LORD OF THE WORLD

Az 1912-ben megjelent magyar szöveg
ismeretlen fordító munkája

Szöveggondozás:
Tarbay Ede

ISBN 963 763 817 2

CHRISTIANUS — O. M. C.
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1.
Felelős kiadó: Dr. Ákos Géza és Valentiny Géza
Borítóterv: Molnár Gábor
Készült: 18,5 A/5 ív terjedelemben

Előszó az 1912-es kiadáshoz

Robert Hugh Benson legismertebb regényét e kötet adja a magyar olvasók kezébe. Írója a korabeli angol irodalom legérdekesebb egyéniségei közé tartozott. Az 1896-ban elhunyt canterburyi érsek fia 1871. november 18-án született Canterburyben. Mint Anglia legelső egyházi méltóságának fia, ki rangban a királyi család tagjai után következik, természetesen a lehető leggondosabb nevelésben részesült, s e nevelés hamar kifejlesztette örökölt fényes tehetségét. Eleinte a híres etoni kollégiumban tanult, ahol Anglia utóbbi 3—400 esztendejének majdnem minden nevezetesebb embere gyerekeskedett, majd Cambridge-ben, az angol kereszténység e bölcsőjében teológiai tanulmányokkal foglalkozott. Tanulmányai végeztével néhány évig vidéken lelkészkedett, miközben nagy buzgalommal szentelte magát a lelkipásztorkodásra. Lelkét azonban nem elégítette ki e foglalkozásnak az anglikán egyházban szokásos módja, ezért állásáról lemondva, néhány lelkes és buzgó társával egy idősebb lelkész vezetése alatt a belső misszió területén kezdett buzgólkodni. Gyenge egészsége miatt ezt a tevékenységet sem űzhette sokáig, s míg gyógyulást keresve Egyiptomban és a Szentföldön időzött, misszió-társaságuk vezetője visszatért a katolikus egyházba. Hazatérve az egész társaságot felbomlófélben találta, mert társai közül többen is követték vezetőjük példáját s Benson lelkében is egyre erősödött az a vágy, hogy átálljon az angol katolikus restauráció bajnokai közé. Az anyaszentegyházba való visszatérésnek gondolata, mely oly sok kortársát meghódította, erős visszhangra talált Anglia primása fiának lelkében is, és bár forrón szeretett édesanyja nőgatására a döntő lépés előtt még egyszer kikérte az anglikán egyház legkiválóbb férfiainak tanácsát, 1903-ban elhagyta az anglikanizmust. A következő évben Rómában pappá szentelték, s azóta Cambridge-ben szolgálja az Anyaszentegyházat.

Benson visszatérése az Anyaszentegyházba egész Angliában érthető feltűnést keltett, s ő ezt a feltűnést kihasználva sietett át-

térésének okait honfitársaival megismertetni. Módszere, amellyel ezt megtette, nem mindennapi emberre vall. Nem írt tudományos fejtegetéseket a dogmákról, belső küzdelmeit sem vitte a nyilvánosság elé, hanem írt egy regény-trilógiát, melynek első része (By what authority?) arról szól, hogy hit dolgában szükségünk van egy megfölbbezzhetetlen tekintélyre. Második része (The Kings achievement) a protestantizmus erőszakos angliai bevezetését mondja el, a harmadik pedig (The Queens Tragedy) Stuart Mária szomorú sorsával foglalkozik. E regények apologetikus céljukat főképpen azzal szolgálták, hogy megmutatták, mi vitte vissza Bensont az Egyházba: a hazai történet tanulmányozása, s az a meggyőződés, hogy az Egyháztól való elszakadás nem sok dicsőséget és boldogságot szerzett Angliának. Meleg szeretete s lelkesedése, mellyel az angol múltról szólt, még protestáns bírálóit is lefegyverezte, s a kritika Bensont a nagy Newman bíbornok és Walter Scott magasságába emelte.

Mindezek a regények azonban csak előkészületei voltak Benson legnagyobb alkotásának, a magyarul itt közölt „A világ urá”-nak. Anglia s a kontinens nagy lapjai mind csodálattal és lelkesedéssel fogadták ezt a regényt, amely a legnagyobb feladatot próbálja kibogozni, amire író egyáltalán vállalkozhat, s ami anélkül, hogy látomásokkal dolgoznék, az emberiség az államok, a tudomány s az Egyház fejlődését a tapasztalatokkal rendelkező látnok bölcs szemével nézi. Hogy mi volt e regénnyel az író célja, azt maga a regény minden kommentárnál beszédesebben magyarázza meg, annyi azonban elvitathatatlan, hogy akár egyetért valaki célzataival, akár nem, annyi új gondolatot keltő szemponttal találkozik e könyvben, mint a modern irodalomnak kevés alkotásában. A tudomány, a szocializmus, a haladás és az Egyház égető problémáinak mindegyikére úgy rávilágít a tudás és poézis reflektorával, hogy azoknak gyöngye és sebezhető pontjai, életképességük és erősségük azonnal szembeszökő. A költészet szárnyán a jövő századokba előre sietve olyan láthatárokat nyit meg olvasói előtt, amelyek látványa a gyönyörködtetés és elkápráztatás mellett a komoly elmélkedésre is bő anyagot szolgáltat. Benson e regénye új, friss, erőteljes duzzadó haj Tamás, Jonathan Swift világhírű munkáinak.

Első könyv

Bevezetés

*

A megérkezés

Bevezetés

Pár percnyi türelmet kérek csak — szól az aggastyán, és hátradőlt székében. Percy újra helyet foglalt, s állát kezére támasztva várakozott.

A három férfi nagyon csöndes szobában ült, amelynek egyszerű berendezése teljességgel megfelelt a kor ízlésének. Sem ablaka, sem ajtaja nem volt, mert az emberek már hatvan éve belátták, hogy nemcsak a földgömb felületén található lakható tér, így a föld belseje felé kezdtek építkezni. Az öreg Templeton úr háza körülbelül negyven lábnyra húzódott a Temze színe alatt, s helyzetét általában kedvezőnek tartották, mert az embernek csak száz méternyire kellett mennie, hogy elérje a második központi motorvasút állomását, és csak negyed mérföldnyire feküdt a blackfriarsi léghajó-állomástól. De Mr Templeton már kilencven esztendő múlt, már ritkán távozott hazulról. A szoba falait teljesen befödte valami halványzöld zománcos anyag, amilyent az egészségügyi hatóság előírt, világítása pedig az a mesterséges napfény, melyet negyven év előtt egy Reuter nevű ember talált föl. Színárnyalata olyan, mint tavasszal az erdőé. A díszes párkányrácszat pedig úgy szabályozta a meleget és a légáramlást, hogy a hőmérséklet állandóan éppen tizennyolc Celsius fok legyen.

Templeton úr, mint nagyon egyszerű ember megelégedett az az életmóddal, amelyet egykor atya folytatott. Bútorai ugyan már kissé divatjukat múlták, de a kor ízlése szerint puha azbesztzománcsal bevont vasból készültek; nagyon tartósak és kényelmesek, az ember akár mahagóninak is nézhette őket. A három férfi az alacsony, bronzból készült villanykandalló előtt ült, amelynek mindkét oldalán néhány jól fölszerelt könyvszekrény állt. A szoba sarkaiban álltak a víznyomásra berendezett személyfelvonó gépek; ezek közül az egyik a hálószobába vezetett, a másik segítségével pedig eljutott az ember az ötven láb magasságban levő tornácra, s innen a folyó partjára.

Father¹ Percy Franklin volt a két pap közül az idősebb. Megjelenésre meglehetősen tekintélyes. Legfőlebb harmincöt éves lehetett, de azért haja már teljesen megőszült. Sötét szemöldök árnyékolta szürke szemét, amely feltűnő elevenséggel sugárzott. Vonásai élesek. Mindez, valamint az a határozottság, melyet ajka kifejezett, kétségbevonhatatlanul hirdette akaraterejének szilárdságát.

Father Francis, a fiatalabbik, aki egy magas széken, a kandalló másik oldalán ült, tucatembernek tűnt. Barna szemével ugyan kellemesen és kifejezéssel tudott nézni, de arcán nyomát sem lehetett találni a határozottságnak. Sőt, szája széle és szeme állása olyan volt, hogy abból inkább arra a búskomor hajlamra lehetett következtetni, amely a gyengébb nem sajátja.

Mr Templeton nagyon idős férfi volt; simára borotvált erélyes vonású arcát mély ráncok barázdálták. Pokrócába beburkolódzva kényelmesen hevert vizes párnáján, majd a balján ülő Percyre vetve tekintetét, lassan beszélni kezdett.

— Bizony — mondta — az ember nehezen emlékszik vissza mindenre pontosan. Angliában pártunkat első ízben az 1929-es ülésszak alatt nyugtalanították számbavehetően. Ekkor láttuk csak igazán, hogy az egész társadalmat milyen mélyen átjárta a hervéizmus.² Hiszen voltak azelőtt is szocialisták, de egyiküket sem lehetett az agg Hervé Gusztávhoz hasonlítani, legalábbis egyiküknek sem volt akkora befolyása. Amint talán olvasták, ő a föltétlen anyageelvűséget és a szocializmust tanította, és ezeknek minden konzekvenciáját levonta. A hazafiság a barbárság maradványa, és igazi jó csakis az érzéki gyönyörökben található. Természetesen mindenütt kinevették. Azt mondták, hogy vallás nélkül a tömegekben a legegyszerűbb társadalmi rendet sem lehet biztosítani, s mégis úgy látszott: neki lett igaza. Amikor a század elején a francia egyház elbukott, mikor 1914-ben a vérengzések történtek, s a polgárság is szervezkedni kezdett, s mikor ez a rendkívüli mozgalom nagyon komoly fejlődésnek indult (melyet a középosztály fejlesztett tovább): felhagytak minden hazafisággal, megszüntettek mindek osztálykülönbséget, s mindehhez jóformán még fegyver sem

¹ Az angol katolikusoknál a világi papoknak a neve father, atya.

² Hervé Gusztáv francia politikus, a materializmus és antimilitarizmus egyik vezetője.

kellett. Természetes, hogy mindez a szabadkőművesek vezetésével történt. Átterjedt Németországba is, ahol már Marx Károlynak a befolyása is...

— Igaza van, uram — szakította félbe Percy szelíd hangon —, de nem lenne szíves, kérem, azt elmondani, hogy mi történt Angliában?

— Igaz, igaz. Anglia... 1907-ben a munkások pártja jutott uralomra, s a kommunizmus tulajdonképpen ezzel kezdődött. Én ugyan erre már nem emlékszem, de atyám ettől az időponttól szokta számítani. Az volt a legcsodálatosabb, hogy ezek a mozgalmak nem terjedtek gyorsabban; de nekem az a véleményem: ezt a népben megtalálható jó adag toryzmus¹ akadályozta meg.

Aztán egy évszázad nem is múlik el olyan gyorsan, mint azt talán várnók, különösen akkor nem, amikor olyan nagy riadalmakkal vette kezdetét. De akkoriban jött létre az új rend s ha nem számítjuk az 1928. évi jelentéktelen bukást, a kommunizmust sohasem érte komolyabb visszaesés. Blenkin megalapította az „Új Nép” című lapot, és a „Times” megbukott; de csodálatos, hogy a felsőház mégis fenntartotta magát az 1935. évig, amikor végleg megszűnt. Az államegyház 1929-ben végleg feloszlott.

— És milyen hatása lett ennek a vallásra? — kérdezte gyorsan Percy, amikor az aggastyán szünetet tartott, hogy torkát köszörülje és légző készülékét magasabbra igazítsa. A pap nagyon törekedett arra, hogy ennél a pontnál egy kicsit megállapodjanak.

— Magában véve nem is annyira valami esemény volt — felelte a másik —, mint inkább eredmény. Nézze csak, miután a rituálisták, amint őket nevezték, előbb mindent elkövettek, hogy a munkáspárt segítségével előbbre jussanak, az 1919-es nagygyűlés után, amelyen a niceai hitvallást már végleg elejtették, egyesültek az államegyházzal, így igazi lelkesültséget csakis náluk lehetett találni. De amennyiben a végleges feloszlásnak lett valami eredménye, ez szerintem csak annyi volt, hogy a szabadegyházzal egyesültek azok, akik az államegyházban még megmaradtak. A szabadegyház egészen véve nem volt egyéb mint holmi rajongás. A húszas években a német oldalról bekövetkezett támadások után a Szentírás tekintélyét teljességgel elvetették. Némelyek azt vélik, hogy a Krisztus istenségében való hit már a század kezdetén is csak formálisan létezett.

¹ Torynak hívják Angliában a konzervatív pártot. E néven szerepel

Erről már a kenotikusok¹ elmélete gondoskodott. Az a különös kis mozgalom a szabadegyház hívei között tulajdonképpen már sokkal előbb kezdődött, amikor azok a pásztorok, akik éppen csak az árral úsztak, elhagyták addigi állásaikat, mintha előre érezték volna az áramlatot. Milyen különös, ha az ember azon korszak tudósításait olvassa, mind szabadgondolkodók gyanánt üdvözölték őket. Pedig éppen azok nem voltak... De hol is szakítottam félbe? Igaz is... Nos, ezzel mi szabad teret nyertünk, és az egyház rövid időn belül rendkívül sokat haladt, már ha a körülményeket tekintjük, mert meg kell gondolniuk, hogy akkor egész másképp álltak a dolgok, mint tíz-húsz évvel korábban. Hogy röviden fejezzem ki magam, azt akarom ezzel mondani, hogy már megkezdődött a bakok szétválasztása a juhoktól. A vallásos emberek tulajdonképpen kivétel nélkül katolikusok és individualisták voltak; az istentelenek a természetfölöttiről hallani sem akartak, hiszen mind materialisták és kommunisták voltak. De azt a haladást, amelyet tettünk, néhány kiváló férfiúnak köszönhetjük. Ilyen volt a bölcseő Delaney, a két filantrop; Mc Arthur és Argent és mások. Úgy tetszett, mintha Delaney és hívei mindent elémének. Emlékeznek-e önök a tanítására? De igaz is, hiszen mindez benne van a történeti kézikönyvekben. A vatikáni zsinaton, amelyet a XIX. század végén hívtak össze, de sohasem fejeztek be, nagy veszteséget okoztak a határozatok. Ezt az „értelmisség kivonulásának” szokták nevezni...

— S a Szentírásra vonatkozó határozatok? — vetette közbe a fiatalabbik pap.

— Ezek is sok bajt okoztak. De az egész összeütközés a modernizmus föltűnésével kezdődött a század elején, de leginkább Delaney elítéltetése okozta, és általában az új-transzcendentalizmus, amint akkoriban a dolgokat fölfogták. Egyébként amint tudják, Delaney az egyházon kívül halt meg. Azután elítélték Sciottinak az összehasonlító vallástudományt tárgyaló művét. Ettől a kommunisták haladtak előre, de csak nagyon lassan. Önök csodálatosnak találhatják, amint sejtem, de nem tudják elképzelni azt az izgalmat, amelyet 1960-ban a használati tárgyak árusításáról szóló törvény életbe léptetése okozott. Az emberek azt hitték, hogy minden

¹ Kenotikusok azok a XVII. századbéli giesseni, illetve tübingeni protestáns teológusok, kik szerint Krisztus az emberré változás által isteni tulajdonságaitól megvált.

egyéni tettvágynak meg kell szűnnie, ha olyan sok életpályát államosítanak, de ez — amint azt önök jól tudják — nem következett be.

— Melyik évben sikerült megszavazniuk a kétharmados többség törvényjavaslatát? — kérdezte Percy.

— Ó, sokkal előbb, a felsőház bukása után az első vagy második esztendőben. Erre azért volt szükség, mert különben az individualisták még tökéletesen megbolondultak volna. A használati tárgyakra szóló törvényt nem lehetett elkerülni. Ezt már akkor kezdte a nép belátni, amikor a vasutak az állam tulajdonába kerültek. Egy időre az ipar vett nagy lendületet, mert ahány individualista akadt, aki erre valahogyan alkalmasnak érezte magát, mind erre adta a fejét (éppen ekkor alakult meg a tollyi iskola is); de lassanként mégis csak állami alkalmaztatás után néztek. A nyereség határa a magánvállalkozásoknál hat százalékon állt, s ez bizony nem volt valami nagyon csábító, amikor az állam jobban fizetett.

Percy a fejét rázta.

— Ez mind igaz, de azért mégsem tudom megérteni a mai állapotokat. Azt mondta ön az imént, hogy a dolog csak kis lépésekben haladt előre.

— Úgy van — felelte az öregúr —, de gondoljon csak a szegényügyi törvényre. A kommunistáknak ezzel egyszerre nyert ügyük lett. Meg kell vallani, Braithwaite értett az üzletéhez.

A fiatal Percy kérdően nézett rá.

— A kényszermunka rendszerének a megszüntetése! — mondotta Mr. Templeton. — Ez önnek persze mind régi történet; de én úgy emlékszem rá, mintha tegnap történt volna. A királyságot és az egyetemeket is éppen így tették tönkre.

— Ó — mondotta Percy —, erről szeretnék öntől egyet-mást hallani.

— Azonnal. Braithwaite műve ez volt: a régi rendszer szerint minden szegénnyel egyformán bántak. Az új rendszer szerint három fokozat lett, amely most is létezik, és a két felső fokozatnak megadták a választói jogot. Csak az egészen értéktelen embereket utalták a harmadik fokozatba és többé-kevésbé gonosztevő gyanánt bántak velük, de természetesen csak nagyon gondos próba után. Azután következett az aggodalomgyámolításának újjászervezése. Nem látja ebből, hogy ez a kommunistáknak mennyire kapóra jött? Az individualistáknak — gyermekkoromban még toryknak nevezték

őket —, ezen időtől fogva nem volt többé semmi reményük. Ők manapság már csak üres háló számba mennek. A munkásosztály a maga összességében szembe állt velük, és ez százból kilencvenkilencet jelent.

Percy fölnézett, miközben a szembenülő agg folytatta:

— Azután következett Macpherson alatt a börtönreformról szóló törvény és a halálbüntetés eltörlése. Végül erre 1959-ben az iskolatörvény, mellyel a dogmatikus szekularizmust bevezették; megszüntették az örökösödési jogot, és ezzel együtt az elhunytak kötelezettségeiről szóló törvényt is megváltoztatták.

— Nem emlékszem már a régi rendszerre. Hogy is volt az tulajdonképpen? — szakította félbe Percy.

— Igen, az ember alig tarthatná lehetségesnek, de a régi rendszer szerint mindenkit egyenlően terheltek meg adóval. Először jött az örökségbecslési rendszer, amit később úgy megváltoztattak, hogy az öröklött vagyon után háromszor olyan magas adót kellett fizetni, mint a szerzett vagyon után. Így aztán elfogadták 1989-ben Marx Károly tanítását, de az előbbi törvény már 1977-ben életbe lépett... Nos, mindezekkel az eseményekkel Anglia is lépést tartott a szárazfölddel; éppen idejekorán érkezünk, hogy még részt vegyünk abban a végleges tervzetben, amely az amerikai szabad kereskedelemről szól. Amint emlékeznek rá, ez volt az első hatása annak a győzelemnek, amelyet a szociáldemokrácia Németországban aratott.

— S hogyan történt, hogy nem bonyolódunk bele a keleti háborúba? — kérdezte Percy kissé izgatottan.

— Igen, ez kissé hosszú történet; de röviden szólva, Amerika akadályozott meg minket ebben, és ezzel elvesztettük Indiát és Ausztráliát. Azt hiszem, hogy a kommunisták 1925 óta sohasem voltak olyan közel a bukáshoz, mint akkor. De Braithwaite értette a módját, hogy okosan kiegyezeljen a bajból (jóllehet akkortájt már öreg ember volt), amennyiben egyszer s mindenkorra megszerezte számunkra a védnökséget Dél-Afrika fölött.

Mr Templeton megpihent és köhécselt. Ezalatt Father Francis könnyedén fölsóhajtott, s székén ide-oda mozgott.

— Hát Amerika? — kérdezte.

— Mindez bizony nagyon bonyolult. Amint tudja, Amerika tudatában volt erejének, és még abban az évben magához ragadta Kanadát. Ránk nézve a legrosszabb időpontban.

Percy fölemelkedett.

— Van-e önnek történelmi atlasza, Mr Templeton? — kérdezte.

Az aggastyán egy könyvállványra mutatott.

— Ott talál...

Percy szétnyitotta térdén a térképeket, és néhány pillanatra szemügyre vette azokat.

— Így minden esetre sokkal egyszerűbb — mondta magában, s közben a kezdődő XX. század sokszínű térképét összehasonlította a XXI. század térképével, amelyen mindössze három nagy sínfelület látszott.

Végighúzta az ujját Ázsián. A halványsárga felületen, amely az Uraltól a Behring-szorosig nyúlt s Indiára, Ausztráliára és Új-Zélandra is kiterjedt, és nagy betűkkel ez a felirat: Keleti Birodalom. Tekintete a vörös színre esett, mely sokkal kisebb, de még mindig elég jelentékeny, mert nemcsak a tulajdonképpeni Európára, hanem Oroszországra is kiterjedt egészen az Uralig, és egész Afrikára. A kékkel jelzett Amerikai Köztársaság magában foglalta ezt a földrészt. Ez a keleti földgömb széle felé a fehér óceánból előtűnő egész sereg kék pontban veszett el.

— Bizony egyszerűbb — jegyezte meg az öregúr szárazon.

Percy becsapta a könyvet és széke mellé állította.

— És most, Mr Templeton, mi történik legközelebb?

Az öreg tory államférfi mosolygott.

— Isten tudja — mondotta. — Ha a Kelet rászánja magát hogy megmozduljon, semmit sem tehetünk. Nem is tudom, hogy eddig miért nem mozdult meg. Azt hiszem, hogy a vallási különbségek gátolják ebben.

— S vajon Európa nem oszlik-e meg? — kérdezte a pap.

— Nem, nem. Nagyon jól tudjuk, hogy most minket fenyeget a veszedelem. És Amerika bizonyára a mi oldalunkon lesz. De akár-mint legyen is, Isten legyen velünk, vagy önökkel, mondhatnám inkább, ha a Birodalom megmozdul, ha végre megismeri a saját erejét.

Néhány pillanatig csend uralkodott. Gyöngye reszketés futott végig a helyiségen; egy óriási gőzmozdony robogott végig a fölötük fekvő széles körúton.

— Jövendöljön! — törte meg a hallgatást Percy. — Mármost vallási dolgokra értem.

Mr Templeton hosszú lélegzetet vett készülékéből, azután újra fölvette a társalgás fonalát.

— Röviden szólva — kezdte — ma három vallási hatalom van: a katolicizmus, a humanitarianizmus és a keleti vallások. Ami az utóbbikat illeti, nincs mit jövendőlnöm, bár azt hiszem, hogy a végén a szúfiak maradnak a győztesek. Valami történni fog, mert az eszoterizmus¹ és vele a panteizmus térhódítása hatalmas lesz, és ha Kína egyesül Japánnal, az minden számításunkat halomra dönti. De Európában és Amerikában a másik kettő között harc lesz, ebben semmi kétségem nincsen. Minden egyebet figyelmen kívül hagyhatunk. És ha a véleményemet óhajtják hallani, emberileg azt hiszem; a katolicizmus gyors hanyatlása következik be. A protestantizmus ma már halott, ez az igazság. Az emberiség végre fölismerte, hogy minden természetfölötti vallás föltétlen tekintélyt követel, és hogy vallási kérdésekben a szabadság nem jelent egyebet, mint a bomlás kezdetét. Ez éppoly igaz, mint az, hogy a katolicizmus az egyetlen intézmény, amely a maga számára a természetfölötti tekintélyt annak minden irgalmatlan következményével együtt igénybe veszi. Úgyszólván egyedül az ő hívei közé tartoznak mindazok a keresztények, akik még valami természetfölötti hitet megőriztek. Van ugyan néhány ember, aki ezt jobban akarja érteni, főleg Amerikában és nálunk, de ezek nem számítanak. Mindez így van jól. De nem szabad elfelejteni, hogy a humanitarianizmus minden várakozáson fölül maga is vallássá készül válni, habár ez a természetfölötti vallással ellenkezik. Tisztára panteizmus; a szabadkőművesség köpönyege alatt szertartásokat hoz létre; megvan a saját hitvallása: „Az ember isten”, és így tovább. Így a vallási kutatásnak bizonyos tekintetben valódi anyagot nyújt, eszményít, s emellett semmiféle követelményt nem állít az ember szellemi tehetsége elé. Ehhez járul, hogy a mieinket kivéve, minden templom és székesegyház rendelkezésére áll, és hívei számolni kezdenek már az érzelemmel is. Ezenkívül jelvényeit is szabadon viselheti, amit mi nem tehetünk. Azt hiszem, legkésőbb tíz éven belül törvényesen elismerik...

— Gondolja meg, hogy mi, katolikusok, máris fogyunk; több mint ötven év óta állandóan kevesebben vagyunk. Becslésem szerint körülbelül negyvened részét tesszük Amerikának, s ez annak a

¹ Eszotericus = benső, titkos, csak a beavatottakkal közölt. Az eszoterizmus misztikus vallási mozgalom, melyet az angol deisták is terjesztettek.

mozgalomnak az eredménye, amely a XX. század elején megindult. Franciaországban és Spanyolországban már nem létezőnk, hogy Németországot ne is említsem. Keleten minden esetre megtartjuk az állásunkat, de itt is csak fél százalékot képviselünk, legalább a kimutatások ezt mondják, s ez is nagyon széjjelszórva. Olaszországban? Igaz, hogy Róma ismét a mienk, de ez minden. Itt van az egész egyesült Írország, Angliában pedig, Walesben és Skóciában hatvan lakosból egy-egy katolikus, holott negyven év előtt még negyvenből volt egy. Ehhez járulnak a lélektan bámulatos vívmányai, amelyek legkevesebb egy század óta egyenesen ellenünk irányulnak. Lássák, kezdetben a tiszta és meztelen anyagelvűség uralkodott, ez többé-kevésbé csődbe jutott: nagyon is nyers volt. Míg a lélektan a segítségére nem sietett. A lélektan most már az egész megmaradt területen uralkodik, és úgy látszik, hogy a természetfölötti iránt való érzék a lélektan mellett nyilatkozik meg. Így állanak a dolgok. Bizony, father, fogjunk, s tovább fogunk pusztulni és veszni, és azt hiszem, hogy minden pillanatban készen kell lennünk valami válságos fordulatra.

— De... — kezdte Percy.

— Ön ezt egy öreg ember gyöngeségének tartja, aki a sír szélén áll. Pedig úgy van, ahogy gondolom. Semmi reményem nincs. Valójában úgy sejtem, hogy éppen most készül ránk zúdulni valami váratlan dolog. Ismétlem, semmi reményem nincs, amíg csak...

Percy gyorsan fölneézett.

— Amíg csak Üdvöztőnk újra vissza nem jön — mondotta az öreg államférfi.

Father Francis újra felsóhajtott. Csend lett.

— Hát az egyetemek bukása? — kérdezte Percy némi szünet után.

— Kedves uram, ezekkel éppen az történt, mint a kolostorokkal VIII. Henrik alatt. Ugyanazok az eredmények, ugyanazok az érvek, ugyanazok az események. Az egyetemek az individualizmus védőbástyái voltak, mint hajdan a kolostorok a pápaság védőbástyái, s ugyanazzal az irtózáttal és ugyanazzal az irigységgel nézték őket. Azután elkezdték a szokásos megjegyzéseket az ott megivott bor mennyiségéről és kijelentették, hogy az egyetemek túléltek magukat, hogy lakói fölcserélik az eszközt és a célt. És sok okuk volt rá, hogy ezt mondják. Minden esetre ahol természetfölötti hit él, ott a kolostorok annak egyszerűen következményei. De a tisztán világi

nevelésnek a célja csakis valami kézzelfogható dolog lehet, legyen az akár jellem, akár ismeret. És az egyetemek körül vívott harc odáig jutott, hogy többé már nem lehet bebizonyítani, hogy a fölműtatott eredmények igazolják az egyetemek létezését. Az „ου” és „μη” közötti különbség önmagában véve még nem cél, és azok az emberek, akiket ilyen tanulmányokkal kiképeztek, nem voltak olyanok, amilyenekre a XX. századbeli Angliának szüksége volt. Ráadásul nem is merném állítani, hogy az egyetemek nekem nagyon megfeleltek volna, pedig mindig tántoríthatatlan individualista voltam, kivéve talán lelkesültségüket.

— Úgy? — mondotta Percy.

— Ó, a lelkesültség a legkevesébe hiányzott. A cambridge-i főiskolák és az oxfordi gyarmatakadémia volt az utolsó remény, de végre ezek is megszűntek. A régi tanárurak könyveikkel ide-oda vándoroltak, de többé senki sem törődött velük, mert nagyon is egyoldalú elméleti emberek voltak. Némelyek első vagy másodosztályú szegényházakban fejezték be életüket, másokat könyörületes papok fogadtak be, sőt azt is megkísérelték, hogy Dublinban közösen helyezték el őket, de ez a kísérlet balul ütött ki és csakhamar egészen megfélemeztek róluk. Az épületeket, amint önök jól tudják, minden lehető célra fölhasználták. Oxford egy ideig gépgyár volt, Cambridge pedig állami kísérletező műhely. Én magam is abban az időben éppen a Kings College-ben működtem és ezért reám ezek az intézkedések már nem lehettek volna borzasztóbbak; de azért mégis örülök, hogy legalább a kápolnát nyitva hagyták, ha csak műcsarnoknak használják is. Bizony nem szép, hogy a kórus székei közt bonctani készítményeket állítottak ki; de úgy gondolom, ez sem sokkal csúnyább, mintha ott stólákat és karingeket látnánk lógni.

— És mi történt önnel?

— Ó, én csakhamar bejutottam az országházba és ezenfelül rendelkeztem némi magánvagyonnal is. De a többiek közül egyiknek-másiknak nagyon keserves lett a sorsa. Nyugdíjuk nagyon csekély volt, legalábbis azoké, akik nem voltak már munkaképesek. De azért nem tudom, úgy hiszem, hogy ennek így kellett történnie. Hiszen többé-kevésbé úgyis már csak festői maradványok lettek, akikben a vallásos meggyőződés kegyelme sem volt meg.

Percy ismét sóhajtott és az agg férfi arcába tekintett, aki jókedvűen frissítette föl a régi idők emlékeit. Hirtelen megváltoztatta a beszélgetés tárgyát és azt kérdezte:

— Mi a véleménye az európai törvényhozó testületről?

— Ő, azt hiszem, hogy ez is bekövetkezik, ha akad megfelelő ember, aki keresztülviszi. Az egész múlt század, amint látja, erre törekedett. A hazafiság gyorsan kiveszett; de el is kellett tűnnie, mint ahogy a rabszolgaság és sok egyéb dolog eltűnt a katolikus egyház befolyására. Most ez az egyház nélkül történt, s ennek következménye az, hogy a világ ellenünk készül fordulni. Szervezett ellenhatás ez, olyan katolikus, általános ellenegyházféle. A demokrácia gondoskodott arról, amit az isteni monarchiának kellett volna megtennie. Ha a terv megvalósul, véleményem szerint újra valami üldözésfelére készülhetünk el. De ismétlem, talán megment bennünket a távoli Kelet fölkelése, ha bekövetkezik ... Nem tudom ...

Percy egy pillanatilag még nyugodtan ülve maradt, azután egyszerre fölállt.

— Mennem kell, Mr Templeton — mondta, s ezúttal az eszperantó világnyelvet használta. — Már tizenkilenc óra. Fogadja hálás köszönetemet. Velem jön, father?

Amaz sötétszürke öltözkéiben, amilyent a papoknak szabad volt viselniük, szintén fölemelkedett és kalapja után nyúlt.

— Tehát father — kezdte még egyszer az öregúr —, jöjjön el ismét, ha ma nem talált nagyon fecsegőnek. Ha jól sejtem, önnek még ma meg kell írnia a levelét?

Percy bólintott.

— A felét már reggel elkészítettem — mondotta —, de éreztem, hogy hiányzik még a szélesebb áttekintés, amely a teljes megértéshez szükséges. Szívből köszönöm önnek, hogy ezt megadta nekem. Igazán nagy munka ez a mindennapi tudósítás a bíborosvédő számára, és már arra készülök, hogy lemondok róla, ha elfogadják.

— Kedves uram, ne tegye ezt. Ha szabad önnek a szemébe mondanom, én azt hiszem, hogy önnek nagyon éles az esze, és ha Rómát nem értesítik minden oldalról, semmit sem tehet. Nem hiszem, hogy bármelyik kartársa olyan alkalmas volna erre a munkára, mint ön.

Percy mosolygott, s tiltakozóan vont fel sötét szemöldökét.

— Jöjjön, menjünk — szólt a társához.

A folyosó küszöbén a két pap elvált egymástól s Percy egy-két pillanatra megállt, szemügyre vette a jól ismert őszi tájat, hogy azt egészen átfogja a tekintetével. Mintha az, amit odalent hallott, vala-

mi csodás módon világította volna meg a ragyogó életnek azt a látomását, amely itt, előtte föltárult.

Mintha fényes nappal lett volna. Mesterséges napfény ragyogott be mindent, mert London már nem ismert többé különbséget sötétség és világosság között. Zománcos ívcsarnokban állt, amelyet durván kaucsukkal burkoltak, hogy a lépések zaja ne hallassék. Alatta a tornác lábainál jobbról és balról végtelen embertömeg özönlött kettős vonalban, rácsozattal elválasztva. Zajtalanul jártak-keltek, s csak az eszperantó szavak mormolása hallatszott, amelyeket menet közben váltottak egymással. A nyilvános folyosólépcső tiszta, tömör ablaküvegein át széles, sima útra lehetett látni, amely sötétben terült el. Kétoldalt felemelkedett, a közepén barázda húzódott végig. Most egészen üres volt. És amint ott állott, távolról, Ó-Westminster felől zaj hallatszott, mely órási méhkas zümmögéséhez hasonlított, s minél inkább közeledett, annál erősebb lett. A következő pillanatban valami átlátszó, mindenfelé világosságot sugárzó szörnyeteg iramodott el előtte, s azután a zaj ismét kisebbedett, zümmögésbe ment át és végre eltűnt. A nagy állami motor robogott tova dél felől, hogy a postát Londonba továbbítsa. Ez tehát főntartott út volt, csakis állami járművek használhatták és ezeknek is óránként csak száz angol mérföldnyi gyorsaságot engedélyeztek.

Minden más zajt elnyomtak ebben a kaucsukkal burkolt városban. A gyalogosoknak főntartott közlekedési utak száz yardnyira voltak. A földalatti közlekedés sokkal mélyebben feküdt, semhogy gyöngye rezgésen kívül mást érezni lehetett volna. Hogy ezt a rezgést megszüntessék és a közönséges járművek zaját tompítsák, erre törekedtek az állami szakértők az utolsó húsz évben.

Mialatt tovább ballagott, ismét hallott maga fölött valami vontatott, föltűnően kellemes és átható hangot. És amint szemét a nyugodtan folydogáló folyamról fölemelte, amely egyedül állott ellen minden átalakulásnak, maga fölött magasan, a nehéz világos felhők között egy hosszú, karcsú tárgyat látott szelíd fénytől körülveve észak felé lebegni és kifeszített szárnyakkal eltűnni. Ez a kellemes hang az európai vonal egyik léghajójáról jött, amely jelezte megérkezését. Nagy-Britannia fővárosába.

— Míg Üdvöztőnk ismét eljön — gondolta magában, és szívét egy pillanatra szorongás fogta el.

Milyen nehezére esett tekintetét a *távoli* szemhatár irányába tartani, mikor előtte ez a világ terült el, s fényével és erejével le-

kötötte. Egy órával előbb még arról beszélgetett Father Francisszal, hogy különbség van külső és belső nagyság között, és hogy nagyhatalmú külső nem zár ki jelentéktelen belsőt. Erősen meg volt ugyan győződve erről az állásponttól, de mégis kétség maradt benne, mely őt végül hallgatásra kényszerítette. Mindezért a názáreti szegény férfiúhoz esedezett, hogy őrizze meg a szívét olyannak, amilyen a gyermeké.

Arcvonásain határozott kifejezés tűnt föl. Ugyan meddig fogja Father Francis a maga álláspontját fönntarthatni — gondolta magában, és lement a lépcsőn.

Első fejezet

1.

Oliver Brand, Croydon új képviselője dolgozósobájában ült és írógépe fölött kitekintett az ablakon. Háza északra feküdt, a Surrey dombok egyik kiágazásának legvégén. De ezeket a dombokat a sok alagút és bevágás miatt alig lehetett fölismerni. A mostani képük olyan lett, hogy csakis valami kommunista lelkesedhetett értük. Közvetlenül a széles ablak alatt körülzárt földrész terült el, ez falban végződött és meredeken lenyúlt, a túlsó oldalon pedig, ameddig a szem ellátott, a világ — az ember és alkotásai — diadalmaskodott. Két széles vasútvonal, mint valami versenypálya futott az egy mérföldnyire levő központig, ahol keresztezték egymást — mindegyik legalább negyedmérföld széles, és húsz lábbal mélyebben feküdt, mint a mellette elterülő vidék. Az egyik, a baloldali, a Brighton felé vezető fővonal, amelyet a menetrendben kövér betűkkel jeleztek. A jobboldali pedig mellékvonal Tunbridge és Hastings felé. A két vonal mindegyikét középen cementfal választotta el, ennek egyik oldalán ment acélsíneken a villamosvasút, a másik oldalon pedig a három részre osztott autótűt vezetett. Az elsőben az állami kocsik hajtottak, óránként százötven angol mérföld sebességgel. A második részben a magánautók; ezek óránként csak hatvan mérfölddel haladhattak. A harmadik rész az olcsó állami közlekedés helye volt, óránként harminc mérfölddel, és minden ötödik mérföldnél megállóhellyel. Ehhez járult még a gyalogosok, kerékpárosok és közönséges járművek számára biztosított út, amelyen semmiféle jármű nem léphette túl a tizenkét mérföldes sebességet. E nagy vonalak mögött beláthatatlan tetőtenger következett, amelyből itt-ott alacsony tornyocskák emelkedtek ki, a középületek ismertető jelei. Caterhamtól balra az egyenes irányban fekvő Croydonig mindent tisztán és világosan lehetett látni a füstmentes levegőben. Távol nyugaton és észak felé az alacsony külvárosi dombok váltak ki az áprilisi égboltozatból.

A sűrű lakossághoz képest csodálatosan kevés zaj hallatszott. Valahányszor egy-egy vonat észak vagy dél felé tovarobogott, az

acélsínek csikorogtak, s időnként hallani lehetett a kereszteződések felé siető motorok kellemes jelzését is, de ezeken kívül ebben a dolgozószobában más nem bántotta az ember fülét, legfeljebb valami szelíd, halk mormolás, amely a méh zümmögéséhez hasonlított.

Oliver mindenféle emberi tevékenységnek nagy barátja volt, mindent szeretett, ami annak látszott vagy hangzott. Ezért most is figyelmesen ügyelt és mosolygott, mikor a tiszta levegőbe bámult. Azután a megszokott határozottság tért vissza vonásaira, ujjai ismét megérintették a billentyűket, és folytatta beszédének készítését.

Nagyon kedvezően választotta meg házának fekvését. Azon óriási hálózatok egyikének a középpontjában lakott, amelyek az országot beborították; céljának jobban megfelelő lakást nem lehetett volna. Elég közel volt Londonhoz, hogy olcsó legyen. Mert minden jómódú ember legalább százmérföldnyire telepedett le Anglia zajosan lüktető szívéből. Nyugodtabbat pedig már nem is kívánhatott magának. Az egyik oldalon tízpercnnyire volt Westminsteről, a másikon húszpercnnyire a tengertől. Választókerülete pedig mint valami kidomborodó térkép terült el előtte. Mivel ezenfelül a nagy londoni végállomások csak tízpercnnyire voltak, azért a fővonalak Anglia minden nagyobb városába a közelébe estek. Ha valaki nem valami nagyon gazdag politikus és ma Edinbourghban, holnap Marseilles-ben kell beszédet mondania, akkor Európában kevés helyen lakhatott olyan kedvezően, mint itt.

Kellemes külsejű, a harmincas éveinek kezdetén álló férfi volt. Fekete haját fölfelé fésülte, arcát simára borotválta. Sovány, férfias, rokonszenves ember, szeme, arcbőre fehér. Ma látszólag egészen különlegesen megelégedett önmagával és a világgal. Ajka munka közben egyszer-mászor megrándult, szemét az izgatottság hol ki-sebbre, hol tágabbra nyitotta, s nemegyszer tartott szünetet, körültekintett, mosolygott és elpirult.

Megnyílt az ajtó. Középkorú férfi lépett be kissé félénken, nagy csomó papirost tett szó nélkül az asztalra, és újra az ajtó felé tartott. Oliver intett neki, miután az utolsó billentyűt még megnyomta.

— Nos, Mr Philips? — kezdte a beszélgetést.

— Hírek érkeztek Keletről — felelte a titkár.

Oliver oldalvást tekintett és kezét a papírokra tette.

— Végre valami teljes hír? — kérdezte.

— Nem, valami újra félbeszakadt. Megint valami Mr Felsenburgh nevét emlegetik.

Oliver mintha nem hallotta volna. A vékony, telenyomtatott lapokat hirtelen kezébe vette, hogy átnézzé azokat.

— Felülről a negyedik, Mr Brand — mondta a titkár.

Oliver türelmetlen mozdulattal felett, s a másik, mint valami adott jelre, elhagyta a szobát.

A negyedik ív felülről — zöld papíron piros nyomással — lát-szólag egészen igénybe vette Oliver figyelmét, mert kétszer-három-szor is átolvasta, s közben székében mereven hátradőlt. Azután egyet sóhajtott, és újra kinézett az ablakon. Ekkor ismét megnyílt az ajtó, és egy karcsú fiatal hölgy lépett be.

— Nos, kedvesem? — kérdezte.

Oliver a fejét rázta, s ajka összeszorult.

— Semmi határozott dolog — mondta. — Sőt, még kevesebb, mint egyébkor. Hallgasd csak.

Kezébe vette a zöld ívet, s fönnhangon olvasni kezdte. Eközben a fiatal hölgy az ablak mellett egy széken helyet foglalt. Bájos teremtés volt. Termete magas és nyúlánk, szeme komoly és szürke, sugárzása nemes lélekre vallott. Ajka formás; fejét és vállát méltósággal hordozta. Csöndesen ment végig a szobán, mikor Oliver kezébe vette a papírt, s amint így barna ruhájában hátradőlt, csupa előkelőség és báj volt. Látszólag a türelemnek jól meg-gondolt kifejezésével figyelt oda, de szeme elárulta élénk érdek-lődését.

„Irkutszk — április 14. — tegnap — mint — rendesen — de — valószínűleg — elpártolás — szufi — párttól — csapatokat — tovább — összevonni — Felsenburgh — szózat — buddhisták — sereg — múlt pénteken — merénylet a dalai Láma ellen — anar-chisták — Felsenburgh — elutazott — Moszkva felé — mint — megbeszélés — meg...”

— Ez az egész — tette hozzá bosszúsan Oliver. — Össze-függéstelen, mint rendesen.

— Én az egészből semmit sem értek — mondta a hölgy. — Tulajdonképpen kicsoda ez a Felsenburgh?

— Kedves gyermekem, ezt mindenki szeretné tudni. Csak annyit tudnak róla, hogy az utolsó pillanatban fogadták be az amerikai küldöttség tagjai közé. A „Herald” közölte ugyan a múlt héten életrajzát, de azt állították róla, hogy nem felel meg a tények-nek. Annyi bizonyos, hogy még nagyon fiatal, és eddig nem igen keltett feltűnést.

— No, most annál inkább feltűnik.

— Úgy van. Ezenkívül mintha ő intézné az egészet. Másokról soha egy szót sem lehet hallani. Szerencse, hogy a kedvező párton van.

— És neked mi a véleményed róla?

Oliver újra elgondolkozott és kinézett az ablakon.

— Azt hiszem, hogy bűjőcskáznak — mondta. — A dologban az a különös, hogy egyetlen ember sem tudja olyannak elképzelni, mint amilyen a valóságban. Ez valószínűleg felülmúl minden képzeletet. Ahhoz semmi kétség sem fér, hogy a Kelet az utolsó öt év alatt azért fegyverkezett, hogy Európába betörjön. Csak Amerika tartotta ettől vissza; ez az utolsó kísérlet a megfékezésére. De hogy Felsenburgh miért tolja magát előtérbe? — szakította félbe önmagát. — Mindenesetre kitűnő nyelvész. Már legalább az ötödik nyelven beszélt. De talán csak az amerikaiak tolmácsa... Istenem, de szeretném tudni, ki is tulajdonképpen ez az ember?!

— Van más neve is?

— Úgy gondolom, Julián, az egyik sürgöny így említette.

— Ez hogyan jutott a kezedbe?

— Magánvállalkozás — mondta. — Az európai ügyvivőségek megszüntették működésüket. Minden távíróhivatalt éjjel-nappal őriznek. Egész sereg léghajó keresztezi egymást a határon. A Birodalomnak nyilvánvalóan az a szándéka, hogy az ügyeit nélkülünk intézze el.

— És ha nem sikerül?

— Kedves Mabel, ha a pokol elszabadul... — mondta és lemondó mozdulatot tett.

— És a kormány mit tesz?

— Éjjel-nappal dolgoznak, mint Európa más részein. Borzasztó volna, ha háborúra kerülne a dolog.

— És te sem látsz sehol semmi kiutat?

— Két utat látok — felelte Oliver halkán. — Vagy félnek Amerikától és jól meggondolják, hogy szítsák-e a tüzet, vagy pedig a felebaráti szeretet viszi rá őket, hogy kezüket visszarántásák. Csak azt lehetne velük megértetni, hogy a világ egyedül az együttműködés által juthat előbbre! De átkozott vallásaik!...

A fiatalasszony felsóhajtott és kitekintett a tetők széles tengere fölé, amely lába alatt elterült.

A helyzet valóban olyan komoly volt, hogy komolyabb már nem is lehetett. Az a hatalmas Birodalom több állam szövetségéből állt, uralkodója pedig a Menny Fia. Úgy keletkezett, hogy összeolvadt Japán Kínával, Oroszország pedig összeomlott. Erőit folyton fokozta, és az utolsó harmincöt év alatt hatalmának tudatára ébredt, különösen amióta vézna, sárga kezét valósággal rátette Indiára és Ausztráliára. Míg a világ többi része megtanulta, hogy a háború esztelenség, addig Kelet kinyújtotta kezét mindenre, amit csak elérhetett, s az orosz köztársaság a sárgák együttes támadására máris összedőlt. Akkor úgy látszott, hogy a múlt század műveltsége újra visszasüllyed abba a zúrzavarba, amelyből keletkezett. Nem azért, mintha a sárgák miatt aggódtak volna. De ezek uralkodói a szinte örökké tartó merevség után mozgolódni kezdtek, és nem volt könnyű kitalálni, hogy mivel lehetne őket újra nyugalomra bírni. Ezenkívül felbőszítő volt az a hír is, hogy ennek a mozgalomnak az oka vallási vakbuzgóság, és hogy az oly sokáig türelmes Kelet végre a tűz és fegyver ősi eszközeivel akarja most megtéríteni azokat, akik már minden vallásos hitet elvetettek, kivéve az emberségbe vetettet.

Oliver szerint az egész helyzet olyan, hogy az ember könnyen beleőrülhet. Ha kitekintett az ablakán és magaelőtt látta a láthatár széléig terjeszkedő Londont nagy békességében, s ha gondolataival végigröpült Európán és mindenütt csak az emberi elme diadalával találkozott, ha elgondolta, hogy az emberi értelem hogyan győzedelmeskedett a kereszténység túrheterlen dajkameséin, ilyenkor elviselhetetlennek találta annak még csak a gondolaát is, hogy mindez visszasüllyedhessen a felekezetek és hitcikkelyek korszerűtlen, barbár civakodásába. Mert csakis ez lenne a következménye, ha Kelet még Európára is rétenné a kezét. Sőt még a kato-^llicizmus is új életre támadna, gondolta magában, ez a sajátos vallás, amely mindannyiszor újra föllángolt, valahányszor az üldözés megsemmisítő csapást készült mérni rá. Pedig Oliver nézete szerint valamennyi vallásforma között a katolicizmus a legfurcsább és a leginkább lealacsonyító. Ez az utóbbi gondolat sokkal inkább nyugtalanította, mint az anyagi pusztulás és vérontás, amely szükségképpen Európára zúdulna, ha a Kelet felvonulna. Vallási részről csak egy reménye volt, amint azt Mabel előtt már sokszor kifejtette: ez pedig az, hogy annak az érzélgős panteizmusnak, amely az utolsó század folyamán Keleten és Nyugaton egyaránt, a mo-

hamedánok, buddhisták, Konfucius és más vallások hívei közt óriási teret hódított, sikerül majd legyőznie azt a vallásos örületet, amely a Kelet előtté érthetetlen lelkületű fiait megszállta. A panteizmus Oliver fogalmai szerint az, ami ő maga; „isten” szerinte nem más, mint a folytonos továbbfejlődésben levő teremtettség élet öszszessége és ez a személytelen egység az Isten létezésének lényege. Szerinte a becsvágy az a nagy eretnokség, amely az embert szembeállítja az emberrel és gátolja a haladást, mert a haladás nem más, mint az egyén összeolvadása a családdal, a család a közösséggel, az állammal, az állam a földrészsel, a földrész a világgal. Végre a világ maga is, most és minden időben nem más, mint a személytelen élet kifejezője. Igazában ez katolikus gondolat, melyből csak a természetfölötti elem hiányzik. Természetfölötti Isten pedig nincs, az isten, amennyiben az megismerhető, maga az ember.

A házastársak — bár csak azt a szerződést kötötték meg, melyet az állam határozottan fölbonthatónak nyilvánított —, azért mégis nagyon távol álltak attól a nyomasztó lelki renyheségtől, amelyet a tisztán anyagelvűeknél szoktunk találni. Szerintük a világban csak egyetlenegy, forró, izzó élet lüktet, amely a körülményekhez képest virággá, állattá vagy emberré fejlődik. Fölösleges életerő folyama ez, amely mély forrásból fakad, s mindent öntöz, ami-ben csak mozgás és érzés van. Ez a világnázet annál csábítóbb, annál nagyobb tetszésre talált, mert érthető volt az embereknek, akik ebből születtek. Igaz, hogy ennek is voltak titkai, de ezek olyanok voltak, melyek inkább magukhoz csábították, de nem ijesztették el az embereket; mert minden újabb felfedezés, amelyre képes volt, folyton újabb fönséges eredményhez vezethet. Az élet-telen tárgyakat pedig, melyek lélek nélküliek, mint az ásatag csontvázak, a villanyáram, a távoli csillagok — ezeket a világ szel-leme egyszerűen félrelökte, mint a port: félrelökte mindazt, ami tanúskodhatnék arról, hogy Isten mindenütt jelen van és hirdethetné az Ő természetét. Csak az az egy esemény is mennyire megváltoztatta az emberiség véleményét önmagáról, amikor Klein csillagász azelőtt húsz esztendővel kihirdette, hogy adott tény-nek kell elfogadnunk azt: egyes bolygókon más élőlények laknak. De hogy ez a haladás megvalósuljon, hogy az új Jeruzsálemet újjáépíthessük a mi bolygónkon, amelyet a véletlen az emberi-ség lakóhelyéül rendelt — annak csakis egyetlen egy feltétele van: nem az a kard, amelyet Krisztus hozott a földre és amelyet

Mohamed forgatott, hanem a békesség. Az a békesség, amely az értelem szülötte és annak határait nem lépi át. A békesség, amely abból az öntudatból ered, hogy az ember minden és csakis a kölcsönös elnézés és előzékenység árán képes a további haladásra. Oliver és neje erősen hitték, hogy a letűnt század valóságos kinyilatkoztatás volt. A régi babonás vélemények egyre jobban leföredeztek, az új világosság mind messzebbre hatolt, a világ szelleme világítani kezdett — és most ijedten és utálattal kellett látniuk, hogy a felhők újra tornyosulnak, s éppen ott, ahonnan az összes babonák származtak.

Mabel hirtelen fölállt és odalépett a férjéhez.

— Kedvesem — mondta —, nem kell elcsüggedned; ez is el fog múlni, mint minden más. Már az is nagy nyereség, hogy egyáltalán hallgattak Amerikára. Nekem úgy tetszik, hogy ez a Felsenburgh a jó oldalon áll.

Oliver megragadta felesége kezét és megcsókolta.

2.

Oliver fél órával később, ebéd alatt láthatóan nagyon nyomott hangulatban volt. Anyja, aki már nyolcvan esztendeje körül járt, és akit sohasem lehetett ebéd előtt látni, azonnal észrevette ezt, mert néhányszor fiára tekintett és néhány szót váltott vele, de azután hallgatásba merült, és csakis a tányérjával foglalkozott.

Kellemes kis szobában ültek, amely közvetlenül Oliver szobája mögött található, és amelyben az akkori szokás szerint a zöld az uralkodó szín. Az ablakok egy kis kertre nyíltak, egy vadszőlővel befutott falra, amely a kertet a szomszéd birtokától elválasztotta. A bútorok is mind megfeleltek az általános divatnak: középen kényelmes kerek asztal, körülötte három magas támlásszék magas kartámaszokkal, az asztal középrésze pedig elég terjedelmes kerek oszlopon nyugodott, amelyre az edényeket helyezték. Már harminc éve ez a szokás uralkodott a jobbmódúak házában. Az ebédlőt a konyha fölött rendezték be és az egyes fogások felszolgálatát víznyomósos fölvonógép végezte az asztal közepén keresztül. A padlót azbesztparafa összetételű anyag borította. Ezt Amerikában találták fel; zajtalan, tiszta, a szemnek és a lábnak egyaránt kellemes.

A csendet Mabel törte meg.

— Elkészültél a holnapi beszéddel? — kérdezte, s villája után nyúlt.

Oliver vonásai kissé megélnkültek. Beszédesebbé vált. Elmondta a beszéd előzményeit és célját.

Minden azt mutatta, magyarázta, hogy Birmingham nyugtalankodni kezd. Újra előálltak azzal a követeléssel, hogy rendezzék a szabadkereskedelmet Amerikával; többé nem elégedtek meg az Európán belüli könnyítésekkel s a kormány most Oliverre bízta azt a feladatot, hogy ezeket a nyugtalankodókat lecsillapítsa. És ő meg akarja nekik mondani, hogy mostanában kár belefogni ilyen mozgalomba, amíg a keleti kérdést nem rendezték. Kérni akarja őket, hogy most ne alkalmatlankodjanak ilyen apróságokkal. Azonkívül megbízták annak a kifejtésével is, hogy a kormány az ő oldalukon áll és elhatározta, hogy kívánságaikhoz nemsokára maga is hozzájárul.

— Vasfejük ezek az emberek — mondotta bosszúsan —, csökönyösek és önzők; olyanok, mint a gyermekek, akik ebéd előtt tíz perccel az étel után kiáltoznak; amikor pedig úgyis föltétlenül odáig kell jutniuk, csak legyenek türelemmel.

— És te ezt mondod meg nekik?

— Hogy vasfejük? Feltétlenül!

Mabel mosolyogva tekintett férjére. Nagyon jól tudta, hogy Olivert jórészt nyíltszívűségéért szeretik. Az emberek szívesen fogadták, ha egy lángeszű, bátor férfi, aki fölvillanyozó hévvel ugrándozott és hadonászott előttük, szidalmakat és gorombaságokat is a fejükhöz vágott.

— Hogyan utazol oda? — kérdezte az asszony.

— Léghajón. Tizennyolc órákor indulok el Blackfriarsból, tizenkilenc órákor kezdődik a gyűlés, és huszonegy órákor újra itthon leszek.

Jó étvággyal hozzálátott az előételhez; anyja az öregasszonyok elnéző mosolyával tekintett rá.

Mabel ujjaival halkán dobolni kezdett a damasztterítón.

— Légy szíves, siess, kedvesem — mondta —, három órákor Brightonban kell lennem.

Oliver lenyelte az utolsó falatot, tányérját az asztallap közepére tolt, körülnézett, vajon a többi tányér is odakerült-e már, aztán az asztal alá nyúlt.

Azonnal és zaj nélkül eltűnt az asztal középső része, és a három ember a megszokás közömbösségével várt. Alulról tányérok zörgeése hallatszott.

Az öreg Mrs Brand erőteljes külsejű, s ráncai ellenére is üde arcú hölgy volt. Olyan főkötőt viselt, ami tán körülbelül ötven évvel azelőtt volt divatban. Ezen a reggelen rajta is valami nyomott hangulatot lehetett észrevenni. Az előétel szerinte nem egészen sikerült; az új táplálószer nem olyan jó mint a régi; kissé szemcsés volt; így ebéd végeztével utána is akart nézni ennek.

Ekkor újra felhangzott a csörömpölés, valami gyöngge, emelkedő zaj, s az asztal középső része újra megjelent a maga helyén, rajta egy sült csirke csodálatos utánczata.

Étkezés után Oliver és neje néhány percre magukra maradtak, amíg Mabel elkészült az útra, hogy elérje azt a vonatot, amely fél háromkor a második fővonalról a keresztezési pont felé indul.

— Mi lelte anyámat? — kérdezte a férfi.

— Á, már megint az a tápszer-készítmény! Nem tudja megszokni. Azt mondja, hogy nem ízlik neki.

— Más semmi?

— Semmi, édesem, biztosan tudom, hogy semmi más. Különben egy szót sem szólt.

Oliver megnyugodva nézett felesége után, amikor az az ösvényen végigment. Az utóbbi időben anyja néha furcsa nyilatkozatokat tett, amelyek gondolkodóba ejtették. Anyját néhány évig a kereszténységben nevelték, s Oliver úgy gondolta, hogy ez a néhány év nyomot hagyott anyja lelkében. Volt egy régi „Lelki kertcské”-je s ezt szívesen hordozta magával, habár mindig lekicsinylően emlégette, mint ostobaságot. De azért Oliver mégis jobban szerette volna, ha anyja elégeti ezt az imádságos könyvet. A babona veszélyes dolog; a távozó élet belekapaszkodik, s amikor az agy gyöngülni kezd, újra érvényesülhet. A kereszténység, mondotta magában Oliver, durva és ostoba; durva mert furcsasága és képtelensége szembeötlő; ostoba, mert olyan ridegen idegenkedett az emberi élet szívet örvendeztető dolgaitól. Ő csak annyit tudott erről, hogy feltűnés nélkül húzódott meg kicsiny, sötét, szanaszét szórt templomokban; hisztérikus érzéggel kiáltott az égbe a westminsteri apátságban, amelybe egyszer belépett, s akkor is valami undorodó dühvel tekintett az egészre. A pap értelmetlen, hazug dolgokról fecsegett híveihez, öregasszonyokhoz és olyanokhoz,

akik szellemileg nem egészen beszámíthatók. De az mégis borzasztó lenne, ha saját anyja is rokonszenvezne velük.

Oliver, amennyire csak vissza tudott emlékezni, mindig hevesen ellenzett mindenféle engedményt, amelyet Rómának és Írországnak tettek. Neki elviselhetetlen volt az a gondolat, hogy ezt a két területet végleg kiszolgáltatassák ezeknek a bolondságoknak, ennek az alattomos hülyeségnek: mert hiszen ez a lázadások melegágya volt; pestises fekélyek az emberiség arcán. Sohasem értett egyet azokkal, akik azzal érveltek: jobb ha a Nyugat minden mérges kóroánya egy helyen gyűlik össze, mintha az szanaszént szóródna. Mindenesetre tény, hogy létezik. Rómát teljesen átengedték annak a fehér taláros öregembernek, és azért cserébe megkapták Olaszország minden plébániatemplomát és székesegyházát. És senki sem kételkedett abban, hogy Rómában most korlátlanul uralkodik a középkori sötétség. Írország pedig, amikor ezelőtt harminc évvel beleegyeztek, hogy önmagát kormányozhassa, a katolicizmus mellett nyilatkozott és karját kitérte az individualizmus legrosszabb formája felé. Anglia nevetve adta beleegyezését, hiszen így megszabadult jókora adag bomlasztóanyagtól, mert katolikus lakosságának fele rögtön átköltözködött az ír szigetre. Sőt, a kommunista gyarmatrendőrséggel egyetértve ott az individualizmusnak mindenféle könnyítést biztosítottak, hogy ezzel is nevetségessé tegye ön magát. Micsoda komikus dolgok is történtek ott! Oliver mulatott is, meg elkeseredett is, mikor olvasta, hogy ott újra megjelent egy kékruhás nő, hogy kápolnákat építettek, ahol annak lábnyoma pihent. Kevésbé mulatságos benyomást tett rá Róma. Az olasz kormány áttette székhelyét Turinba, ezzel a köztársaság nagyon sokat veszített tekintélyéből, sőt, a régi vallásos szédelgést a történelmi jelenség sugárkoszorújához segítette. Szó ami szó, de azt be kellett ismerni, hogy ez az állapot már nem tartható fenn sokáig; a világ végre is belátásra kezd ébredni.

Amikor felesége eltávozott, néhány pillanatra megállt az ajtónál, hogy megnyugvást merítsen abból a látványból, amit az egészséges észjárás uralma itt biztosított és kitárt előtte: a végtelen tetősorokat, a nyilvános fürdő- és tornacsarnokok magas üvegkupoláit, a hegyes tornyú iskolákat, amelyekben minden reggel a polgárjogot tanították, a pókszerű felvonódarukat, az állványokat, melyek itt-ott föltűntek. Még az a kevés templomtorony sem bántotta őt ebben a pillanatban. Itt hullámozott, itt tűnt el London szürke kódében az

igazi szépség élete, férfiaknak és nőknek az a megmérhetetlen folyama, akik végre fölfogták annak az evangéliumnak az alaptanítását, hogy az emberen kívül nincs Isten, és nincs más pap, mint az államférfiú, és nincs más próféta, mint az iskolamester...

Azután újra hozzáfogott beszédje írásához.

Mabel is gondolatokba merült, mikor újságjával a térdén a brightoni vonaton ült. A Keletről érkezett hírek sokkal jobban nyugtalanították, mint ahogyan azt férje előtt mutatni akarta. És mégis hihetetlennek látszott, hogy igazi betörés veszedelméről csak szó is lehetne. Itt Nyugaton az élet józan és nyugodt volt. Az ember itt végre valahára biztos talajra vergődött, és el sem lehet képzelni, hogy újra vissza tudják szorítani a vályogkunyhókba. Mert ez homlokegyenest ellenkeznék a fejlődés törvényeivel. És mégis, meg kellett engednie, hogy a yáságok a természet módszerében vannak...

Egészen nyugodtan ült, csak néha vetett egy-egy pillantást a sovány, kapkodó hírekre. Azután belemélyedt az ezekről tárgyaló vezércikkbe, amely szintén ezekkel az aggodalmakkal foglalkozott. A túlsó szakaszban néhány férfi utazott, azok is erről beszélgettek. Egyikük éppen a kormány gépgyáiról beszélt, amelyeket meglátogatott, s hogy ott milyen lázas sietséggel dolgoztak. Utastársai közbetett kérdésekkel ostromolták. Onnan tehát semmi bátorítást nem meríthetett. Az ablakon nem lehetett kitekinteni, mert a fővonalakon szemnek elviselhetetlenül nagy volt a gyorsaság. Látóhatára tehát a kocsi hosszú belsejére terjedt, amelyet szelíd fény világított meg. Végigjáratta tekintetét a mintázott fehér mennyezeten, a nagybecsű, tölgyfakéreges falifestményekeken, a mély, ruganyos székeken, majd a feje fölötti kerek lámpaüvegekre nézett, amelyekből világosság áradt, aztán egy anyára, aki gyermekével vele szemben ült. Ekkor megszólalt a nagy jelzősíp, a gyöngye rezgés kissé erősödött, egy pillanattal később kitérültek az automatikus ajtók, és ő kiszállt a Brighton-állomás folyosójára.

Amikor az állomástérre vezető lépcsőn leszállt, néhány lépéssel maga előtt papot látott. Jó erőben lévő, idős férfinak látszott, akit az évek súlya nem érintett, mert fehér haja mellett lépése is határozott és egyenletes volt. A lépcső lábánál Mabel néhány pillanatra megállt, és amikor félig oldalt fordult, nagy meglepetésére azt látta, hogy a pap arca fiatal férfié, finom, de erélyes vonásokkal, sötét szemöldökkel és nagyon élénk, szürke szemmel. Erre ismét továbbindult, átment a téren, s nagynénje háza felé vette útját.

Ekkor hirtelen, a legcsekélyebb előjel nélkül, kivéve egy éles kiáltást, a megrendítő események egész sorának szemtanúja lett.

A napvilágon keresztül nagy árnyék sodródott le, robbanás hangja reszkettette meg a levegőt, azután valami óriás nyögéséhez hasonló hang hallatszott. És amíg Mabel megrettent, és megzavarodva megállt, óriási tárgy zuhant a kaucsukkővezetre, olyan zúgással, mintha ezer kazán robbant volna föl. Elfödte a fél teret; elterült; hosszú, a felső részén lévő szárnyával csapkodott és ütött, mint valami kimúló, borzalmas szörnyeteg, amely emberi hangon ordít, és csaknem azonnal megtört életerővel, de tovább akar csúszni.

Mabel alig tudta már, hogy mi történt; de egy pillanattal később valami hirtelen nyomás hátulról előretaszította, amíg csak tetőtől-talpig reszketve ott nem állt valami alakatlan tömeg előtt, egy lábainál nyöszörgő és vonagló férfi alakja előtt. Szavakat ejtett ki: egész világosan kivehette Jézus és Mária nevét.

— Engedjen oda, pap vagyok! — ez hangzott egyszerre csak a fülében.

Mabelt az események hirtelensége szinte megbénította. Csaknem értelmetlenül figyelte a fiatal, ősz hajú papot, aki letérdelt és kigombolt felsőruhája alól feszületet vett elő. Láta, hogy mélyen a sebesült fölé hajol, kezével rövid jelet rajzol és előtte ismeretlen nyelven morog valamit. Azután föláll, a feszületet magasra tartja, s látja, hogy mint vonul előre a vérben úszó tér közepe felé, széjjeltekint, mintha valami határozott jelet keresne. Azután a jobboldali nagy kórház lépcsőin emberek sietnek le, kalap nélkül s mindegyiknek a kezében olyan készülék, amely a régimódi kézi fényképezőkészülékekhez hasonlít. Mabel már tudta, hogy kik ezek a férfiak, és szíve megkönnyebbült. Eutanázia¹ szolgái voltak. Azután érezte, hogy vállon ragadják és visszaszorítják, de azonnal az újra csak ide-oda hullámozó, kiabáló tömeg első sorába került, előtte pedig rendőrök és polgárok álltak sorfalat, hogy a tolongást megakadályozzák.

3.

Oliver szörnyen megijedt, amikor édesanyja fél óra múlva azzal a hírrel rontott be, hogy a kormány egyik léghajója éppen abban a

¹ Jó halál.

pillanatban zuhant le a brightoni állomástérre, amikor a félhármias vonat utasai kiszálltak. Nagyon is jól tudta, hogy ez mit jelent. Hiszen emlékezett még rá, azelőtt tizenhat évvel is éppen ilyen szerencsétlenség történt, röviddel azután, hogy törvényhozás útján betiltották a magánrepülőgépeket. Ez annyit jelentett, hogy a léghajón levő össze élőlény szörnyethalt és valószínűleg még sokan mások is, akik azon a téren voltak, ahová a léghajó lezuhant. És akkor — ? A hír nagyon is világos volt. A feleségének éppen akkor kellett ott lennie, azon a téren.

Kétségbeesett sürgőnyt menesztett Mabel nagynénjéhez, és székén ide-oda mozgott, míg feleletre várt. Anyja mellette maradt.

— Adja az Isten — zokogta egyre; de zavarodottan hagyta abba, mikor Oliver hirtelen feléje fordult.

A sors ezúttal kegyes volt, és három percre rá, még mielőtt Mr Philips a felelettel végigcsoszogott az ösvényen, már maga Mabel lépett be a szobába, halványan, de mosolyogva.

— Egek! — kiáltott föl Oliver, és nagyot lélegzett, amikor fölugrott.

Mabelnek nem volt sok mondanivalója. A szerencsétlenségről még nem adtak ki hivatalos közleményt. Leírta azt az árnyékot, a zúgást, a zuhanást. Ekkor a szava megakadt.

— Azután, kedvesem? — kérdezte a férje, még mindig eléggé sápadt arccal. Közelebb ült feleségéhez és a kezét simogatta.

— Valami pap is volt jelen — mondta az asszony. — Már korábban is láttam az állomáson.

Oliver görcsösen nevetett. Nem állhatta meg anélkül.

— A feszületével azonnal térdre rogyott — folytatta Mabel —, még mielőtt az orvosok megérkeztek. De mondd csak, édesem, ezek az emberek tényleg hisznek mindenben, amiről beszélnek?

— Miért ne? Legalábbis az a meggyőződésük, hogy hisznek benne — mondta Oliver.

— Minden olyan ... olyan hirtelen történt. És a a pap úgy állott ott, mintha előre várta volna az egészet. Oliver, hogyan lehetséges az?

— Hogyan? Az emberek mindenben tudnak hinni, csak idejekorán kezdjék el.

— És az az ember szintén hitt benne, amint láttam — mármint az a haldokló, akire gondolok. A szeméből láttam.

Újra megakadt.

— Nos, kedvesem?
— Oliver, mit mondanál te egy haldoklónak?
— Mit mondanék? Semmit. Természetesen semmit. Mit is mondhatnék? De nem hiszem, hogy valaha láttam volna haldokló embert.

— Én sem, a mai napig — mondta a fiatal hölgy, és kissé összeborzadt. — Az eutanázia emberei hamarosan munkához láttak.

Oliver megfogta Mabel kezét.

— Kedvesem, borzasztó lehetett. De hiszen te még mindig reszketsz.

— Nem, de hallgasd csak ... Tudod, ha valamit mégis akartam volna mondani, megtehettem volna. Éppen előttem heverték valamennyien, de zavarban voltam. És akkor beláttam, hogy nincs semmi mondanivalóm. Az csak rossz lett volna, ha humanitásról beszélek nekik.

— Kedvesem, bár mindez sajnálatra méltó, de jól tudhatod, hogy már nem sokat számított volna ... Ha úgyis mindennek vége...

— És ... azonnal végeztek velük?

— Természetesen.

Mabel kissé összeszorította a száját, gyöngéden sóhajtott. Hazatérése közben valami belső nyugalanság fogta el, s ez gondolkodóba ejtette. Jól tudta, hogy ezek csak az idegei, de mégsem uralkodhatott rajuk. Mert, amint maga is mondta, ez volt az első eset, hogy halált látott.

— És vajon az a pap ... az a pap is úgy gondolkozik?

— Kedvesem, majd elmondom neked, hogy az mit hisz. Ő azt hiszi, hogy az az ember, aki elé tartotta azt a feszületet és akire elmondta azokat a szavakat, az most valahol másutt él, jöllehet agyveleje már halott. Nem tudja bizonyosan, hogy hol; vagy valami nagy kohófélében, ahol lassanként sül, vagy pedig, ha szerencséje volt és az a darab fa megtette hatását, valahol a felhőkön túl, három személy előtt, de ez a három személy csak egy személy, jöllehet mégis három. Azt hiszi, hogy ott még nagy sereg más ember is van, és valami kékruhás nő, sokan mások, akik a fejüket a hónuk alatt hordják, fehér ruhában, mások megint félrehajtott fejjel, és valamennyien hárfával és örökké énekelnek, és a felhőkön járnak-kelelnek, s ebben nekik nagy örömük telik. Azonkívül még azt is hiszi, hogy ez a sok ember mind letekint azokra a kohóféle helyekre, és áldják azt a három személyt, amiért mindezt alkotta. Ezzel

elmondtam mindent, amit az a pap hisz. Láthatod, hogy mindez nem valószínű. Az ilyenféle dolgok lehetnek nagyon vonzóak, de nem igazak.

Mabel mosolygott. Még soha ilyen jó magyarázatot nem hallott.

— Igazán, kedvesem, neked teljesen igazad van. Ilyesmi nem lehet igaz. De hogy is hihetett benne az az ember, hiszen olyan értelmesnek látszott.

— Kedves gyermekem, ha neked bölcsős korod óta folyton csak azt mesélték volna, hogy a hold semmi más, mint friss sajt, és ha napról napra mindig csak ezt verték volna a fejedbe reggeltől estig, akkor ma talán magad is elhinnéd. Különben egy pillanatra sem kételkedem abban, hogy most már magadnak is az a meggyőződésed, hogy az igazi papok az eutanázia emberei.

Mabel meglepődötten fölsóhajtott és fölemelkedett.

— Oliver, te igazán értesz ahhoz, hogy az embert megvigasztald. Nagyon szeretlek. De most a szobámba kell mennem, mert még mindig reszketek.

A szoba közepén megállt és lenézett az egyik cipőjére.

— Mintha ... — mondta halkán.

Különös, rozsdaszínű folt látszott az egyik cipőjén. Férje észrevette, hogy sápadt, gyorsan fölkelt székéről.

— Kedvesem — mondta —, ne légy balga.

Mabel nyugodt mosollyal tekintett férjére, és elhagyta a szobát.

Mikor eltávozott, a férfi még egy ideig ülve maradt. Milyen boldog is volt! Mabel nélkül el sem képzelhette már az életét. Hét évvel ezelőtt — Mabel akkor tizenhét éves volt — megismerkedett vele, és az elmúlt évben elmentek a polgári tisztviselőhöz, hogy házassági szerződést kössenek. Azóta igazán nélkülözhetetlenné vált számára Mabel. Igaz, hogy a világ is, meg ő is el lehetek volna Mabel nélkül, de azért mégsem szeretne volna, ha ezt meg kellett volna kísérelnie. Jól tudta — mert a világi szerelemről ez volt a nézete —, hogy közöttük kettős vonzalom áll fenn; értelmi is, meg természetes is. De ezenkívül más semmi. S azért tetszett neki, hogy Mabelnek olyan gyors a felfogása, és hogy nézetei mindig egyeztek az ő nézeteivel. Hasonlók voltak két lánghoz, amely egy harmadik, nagyobb lánggá olvadt össze. Igaz, hogy mindegyik láng maga is éghetne, hisz egyiküknek úgyis egyedül kell egyszer hátramaradnia, de közben legalább örvendezhettek annak a fénynek és melegségnek, amely mindkettőből kisugárzott. Bizony, több mint boldog

volt, hogy Mabel valami szerencsés véletlen folytán kikerülte a lezuhanó léghajót.

Azon már nem is törte a fejét, hogy milyen magyarázatot nyújtott a keresztény hitről. Szentül hitte, hogy a katolikusok ebben hisznek. És az olyan magyarázat, mint az övé, épp oly kevésbé lehet istenkáromló, mintha csak nevetett volna valami gyöngyházzsemű és lófark-parókás Fidzsi-szigetbeli bálvány fölött. Ilyesmit hallva, egyszerűen nem tudott komoly maradni. Hiszen életében már ő maga is sokszor csodálkozott azon, hogy emberi teremtmények hihetnek ilyen ócskaságokban, de a lélektan megtanította rá, hogy a szuggesztió majdnem mindenre képes. Így azután belenyugodott a tényekbe. És újra csak azt látta, hogy ez a förtelmes dolog (a kereszténység) volt az, ami olyan sokáig megakadályozta, hogy az eutanázia minden jótekonny hatásával a világon minél tovább terjedjen.

Összehúzott szemöldöke között ránc tűnt föl, amikor anyjának arra a fölkiáltására gondolt: „Adja az Isten!” Mosolygott a szegény öregasszonyon, s gyermekes, szenvedélyes modorán, majd újra az íróasztala felé fordult. Gondolatai akaratlanul is Mabelhez tértek vissza. Hogy elsápadt, amikor a cipőjén észrevette azt a vérfoltot. Bizony ez olyasmi, amit nem lehetett letagadni. Mivel is lehetne megmagyarázni? Talán legegyszerűbben az emberiségbe vetett fölséges hittel; abba a csodálatos istenbe vetett hittel, amely olyan isten, hogy naponta tízezerszer hal meg és támad föl újra: amely naponként meghalt már, amióta a világ csak létezett, amely olyan, mint valamikor régen az az őrjöngő, fanatikus, tarzuszi Pál volt; és amely mindannyiszor újra életre kelt, nemcsak egyszer, mint annak az ácsnak a fia, hanem minden egyes gyermekkel, aki erre a világra születik. Ez a felelet. És talán nem meggyőzően kimerítő felelet ez?

Fél órával később Mr Philips lépett be, megint nagy csomó papírossal.

— Nincsenek újabb hírek Keletről — mondta.

Második fejezet

1.

Percy Franklin naponként legalább két órát fordított arra a levelezésre, amelyet Anglia bíboros-védőjével folytatott; de az íráson kívül az felemésztett még majdnem nyolcat.

Az utolsó nyolc év alatt a Szentszék módosította eddigi intézményeit, mert nem feleltek meg a modern követelményeknek. Az egész földkerekség minden fontosabb egyházi tartományának mostanában nemcsak vezető érseke volt, hanem Rómában képviselője is, akiknek az volt a feladatuk, hogy közvetlen összeköttetésben legyenek egyrészt a pápával, másrészt azzal az egyházmegyével, amelyet képviselnek. Más szóval: nagyon gyorsan haladt előre a központosítás, amire különben az élet törvényei is utaltak és ezzel egyszersmind a módszer szabadsága és a hatalom kiterjedése is. Anglia bíboros-védője Martin apát volt, a bencések rendjéből és Percynek az volt a feladata, hogy naponkint hosszú levélben jelentést tegyen neki mindarról, ami tudomására jutott. Ugyanez volt a feladata sok más püspöknek, papnak, világinak is, de meg kell jegyeznünk, hogy ezekkel Percy semmilyen formában nem kerülhetett kapcsolatba.

Így tehát eléggé különös volt Percy élete. A westminsteri érseki palotában néhány szobát adtak át neki, és jöllehet nagy kiterjedésű szabadságot élvezett, a székesegyházi káptalan tagjai közé tartozott. Korán reggel fölkel, egy órát elmélkedésre fordított, azután misézett. Utána megreggelizett, elvégezte szolozsmáját és hozzáfogott jelentésének vázlatához. Tíz órakor látogatókat fogadott, részint olyanokat, akik önszántukból jöttek és beszélni akartak vele, részint olyanokat, akik az ő csapatjához tartoztak. Ez a fél tucat hírhordó szerezte meg számára az újságok megjelölt cikkeit és egyéb fölvilágosításokat. Ez rendesen délig tartott. Azután a ház többi papjával közösen megebédelt; ebéd után ő kereste fel azokat az embereket, akiknek a véleményét szükségesnek gondolta meghallgatni; röviddel tizenhat óra után visszatért egy csésze teára. Amikor befejezte

zsolozsmáját, rövid időre meglátogatta az oltáriszentséget. Azután bezárkózott és megfogalmazta levelét. Ehhez minden rövidsége mellett is jelentékeny figyelemre és pontos mérlegelésre volt szüksége. Vacsora után kisebb jegyzeteket készített másnapra, újra látogatókat fogadott és huszonnégy óra után csakhamar nyugalomra tért. Köteles volt hetenként kétszer részt venni a vecsernyén és szombaton rendszeren ő tartotta a nagymisét.

Tehát igen változatos életet élt, ez azonban nem volt híján a veszélyeknek sem.

Egyik napon, nem sokkal a brightoni látogatás után éppen befejezte levelét, amikor szolgálja bedugta fejét az ajtón és jelentette, hogy Father Francis várja lent.

— Tíz perc múlva lent leszek — mondotta Percy, és föl sem nézett.

Megírta az utolsó sorokat, kiszedte az ívet a gépből, újra átolvasta azt, amit írt, közben akaratlanul is angolra fordította a latint.

Westminster, május 14.

Főmagasságú Uram!

Tegnap óta sikerült újabb hírekre szert tennem. Bizonyosnak látszik, hogy júniusban törvényerőre emelkedik az a javaslat, hogy az összes állami ügykezelésben behozzák az eszperantó nyelvet. Ezt Johnson útján tudtam meg. Amint egyszer már említettem, ez a szárazfölddel való szilárd viszonyunknak utolsó kapcsa. Valószínű az is, hogy a zsidóság nagy része a szabadkőművesekhez fog csatlakozni. Eddig ők bizonyos mértékig távol maradtak, de elfordulásuk az istenség eszményétől megtette a maga hatását és belevonta ebbe a mozgalomba mindazokat, akik már nem ragaszkodnak a személyes megváltó eszméjéhez. Ezeknek a száma az utolsó időben nagyon megszorodott. Itt is az „emberiségbe vetett hit” az, ami ezt létrehozta. Ma is meghallgattam rabbi Simeont, aki a City-ben ilyen értelemben beszélt, és az a tetszés, amelyben részesítették, mély benyomást tett rám. Az a remény is egyre fokozódik, hogy nagyon közel van már annak a férfinak a föllépése, aki a kommunisztikus mozgalom élére áll és annak erőit egyesíti. Mellékelek egy erre vonatkozó terjedelmes újságcikket az „Új Nép”-ből, amely nagy visszhangra talált. Azt mondják; a körülmények szinte kierőszo-
kolják egy ilyen férfi föllépését, mégpedig már a legközelebbi időben; mert bár az utolsó száz évben sok prófétája és előhírnöke tá-

madt e gondolatnak, ezeknek a hiánya most már erőteljesen tapasztalható. Sajátságos, hogy ez egészében és nagyjában egyezik a kereszténység tanításával. Emlékezzék csak arra Főmagasságod, hogy nem minden jog nélkül szokták a „kilencedik hullám” hasonlatát alkalmazni... Ma hallottam, hogy a norfolki Wargravesek, ez a régi, katolikus család is elpártolt a katolikus hittől s velük együtt káplánjuk, Micklem is, aki — úgy látszik — már régóta fáradozott ezen. Az „Epoch” erről a különös körülmények miatt meglegédeéssel ír; de sajnos, ezek az esetek most már nem olyan rendkívüliek. Nagy a gyanakvás a világiak körében. A Westminster-egyházmegyének hét papja pártolt el tőlünk az utolsó három hónap alatt. Másrészt örömmel jelenthetem Főmagasságodnak azt is, hogy kegyelmes érsek urunk ma reggel a katolikus egyházba fogadta Carlisle volt anglikán püspököt, és hatot az ő papjai közül. Ezt már néhány hete vártuk. Mellékelem egyszersmind a „Tribune”, a „Londoni kürt” és a „Figyelő” cikkei saját észrevételeimmel együtt. Főmagasságod ezekből is láthatja, hogy milyen nagy az izgalom ezen esemény miatt.

Ui. Ajánlatos volna talán, ha a Wargraves családnak és annak a nyolc papnak a formális kiközösíttetését Norfolkban, illetve Westminsterben kihirdetnék, de különösebben nem kellene tudomásul venni.

Percy félretette az ívet, összeszedte azt az öt vagy hat papírt is, amelyen kivonatai és jegyzetei voltak, a jelentés alá odaírta nevét, és az egész betette abba a kész borítékba, melyen nyomtatott címzés állt. Azután birétuma után nyúlt és a személyfölvonóhoz indult.

Abban a pillanatban, amikor az üvegajtón belépett a társalgóba, észrevette, hogy itt a fordulópont, ha ugyan már el nem múlt. Father Francis nyomorultnak és betegnek látszott, de szeme és szája körül sajátságos kemény vonás tűnt föl, amint ott várakozott. Fejét hirtelen megrázta.

— Azért jöttem, hogy öntől elbúcsúzzam, father. Nem bírom tovább.

Percy erőlködött, hogy el ne árulja megindultságát. Nyugodtan egy székre mutatott és maga is helyet foglalt.

— Mindennek vége — mondotta Francis higgadt hangon. — Semmiben sem hiszek. Már egy éve, hogy nem hiszek semmiben.

— Talán azt akarja mondani, hogy nem érez semmit — mondta Percy.

— Nem ez az igazi kifejezés, father — folytatta a másik. — Mondom önnek, a hitnek még csak egy szikrája sem maradt meg bennem. Ezt már meg sem tudom indokolni. Én csak búcsút mondhatok mindennek.

Percynek erre nem volt mit mondania. Nyolc hónap óta beszélt a lelkére ennek az embernek, amióta csak bizalmasan közölte vele father Francis, hogy hite múlófélben van. Teljesen megértette, hogy milyen esettel áll szemben. Őszinte részvétet érzett azon szegény férfi iránt, akit magával rántott az új emberiség diadalának kábító forgataga. A külsőségek éppen a jelenben jutottak megdöbbenő erőhöz, így az ember csak nehezen vonhatta ki magát erőszakos hatásuk alól. A hit pedig — kivéve azokat az embereket, akikben még élt az a tudat, hogy az akarat és a kegyelem minden, és az érzelem semmit sem jelent — a hit olyan volt, mint a gyermek, amely egy óriási, mozgásban levő gépezet belsejében mászik: lehetséges, hogy életben marad, de épp olyan valószínű az is, hogy a gépezet összemorzsolja. Mindenesetre vasból való idegzetre volt szüksége annak, aki ilyen körülmények között végig ki akart tartani. Nehéz volt eldönteni, hogy mennyiben forog itt fönny személyes bűnösség; de Percyt biztosította erről hite, hogy van ilyen. A hit virágzásának idején talán a vallásnak még tökéletlen felfogása is megállta volna valahogy a helyét, de az anyagi haladásnak ebben a korszakában csakis az alázatos, a tisztaszívű tudta megőrizni hitét, hacsak éppen csoda nem történik: a teljes tudatlanság csodája, amely talán még oltalmat nyújtana. A lélektan szövetkezése a materializmussal lát-szólag csakugyan mindenre tudott kielégítő magyarázattal szolgálni, legalább egy tekintetben. Erős és természetfölötti érzékre volt szükség, hogy annak gyakorlati elégtelenségét valaki beláthassa. És amennyiben father Francis személyes felelősségéről volt szó, nem zárközhatott el azon érzés elől, hogy vallásosságában a külsőség túl sok helyet foglalt el, az imádság pedig túl keveset. A külsőségek nála magukba szívták az egész bensőiségest.

Percy tehát vigyázott, hogy szeme semmiféle rokonszenvet ne áruljon el.

— Ön persze azt hiszi, hogy ennek magam vagyok az oka? — kérdezte az élesen.

— Kedves father — felelte Percy, s mozdulatlanul ült szé-
kén —, tudom, hogy ennek ön az oka. Hallgasson meg. Ön azt állítja, hogy a keresztyénység valami képtelenség, lehetetlenség. Már-

pedig tudja, hogy ez nem lehet igaz. Még ha nem volna is igaz (erről most nem szólok, jöllehet föltétlenül bizonyos vagyok benne, hogy teljesen igaz), amíg művelt és erényes emberek akadnak, akik továbbra is hisznek benne, nem lehet képtelenség. Aki azt állítja, hogy képtelenség, az egyszerűen önhitt; mert azt jelentené, hogy mindazok, akik benne hisznek, nemcsak tévednek, hanem éppúgy híjával vannak minden értelemnek, mint...

— No jó — szakított félbe a másik —, tegyük fel, hogy visszavonok mindent és egyszerűen azt mondom: nem hiszem, hogy igaz.

— Ön nem von vissza semmit — folytatta Percy nyugodtan. — Ön valójában még mindig hiszi, hogy a kereszténység képtelenség; ön ezt már több tucatszor mondta nekem. És én újra csak azt mondom önnek, hogy ez önhittség, ez gőg, és ez elég arra, hogy minden mást megmagyarázzon. Csak attól függ, hogy az ember milyen erkölcsi alapra helyezkedik. Lehetnek azután még más dolgok is, amelyek közreműködnek...

Father Francis élesen föltekintett.

— Persze, a régi história — mondta csúfolódva.

— Ha becsületszavát adja, hogy nincs valami asszony a dologban, vagy valami különös bűnös szándék, amelyet végre akar hajtani, akkor hiszek önnek. De tényleg régi história, amint ön mondja.

— Esküszöm önnek, hogy ilyesmiről nincs szó — jelentette ki a másik emelkedett hangon.

— Akkor, hála Istennek — mondta Percy —, mégis kevesebb az akadály, hogy egykor újra megtalálja az utat hitéhez.

Kis időre hallgatásba merültek. Percynek nem volt már mondanivalója. Ismételten és újra meg újra beszélt vele a benső életéről, amelyben az igazságokat valónak ismerjük meg, s amelyben a hit egyes ténykedéseit gyakoroljuk. Nyomatékosan hangsúlyozta az alázatosságot és az imádságot, míg végül ő maga is megunt. Mindig azzal az ellenvetéssel találkozott, hogy ez mind csak tanács az autoszugesztióra. Végső kétségbeesésében azt is megkísérelte, hogy neki, aki ezeket ő maga nem látta be, világossá tegye legalább azt, hogy a szeretet és a hit autoszugesztió, önhipnózis lenne, mégis van annyi valóság bennük, mint a művészi tehetségben; és éppen ezért hasonló ápolásra is szorul, és létrehozhat az emberben olyan meggyőződést saját igaz voltáról, hogy mindezt úgy mérlegeljük és vizsgálják, mint sokkal valóságosabbakat és tárgyilagosabbakat az érzéki dolgoknál. Szembeszökő

érveinek azonban látszólag semmi hatásuk sem volt erre az emberre.

Ezért is hallgatott most; lesújtotta őt az a tudat, hogy itt a válság. Tekintetét körüljáratta a kicsi, egyszerű, régies társalgóban, a nagy ablakon, az egyszerű, fonásos futószőnyegen, de mindebből nem látott semmit. Áthatotta őt is embertársának rettenetes reménytelensége, hiszen „szeme volt és nem látott, füle volt és süket maradt”. Kívánta, hogy bár elbúcsúznék már tőle és elmenne. Itt már semmit sem lehetett tenni.

Father Francis, aki hanyag tartással ott ült, látszólag eltalálta Percy gondolatát, mert egyszerre felült.

— Ön rám unt — mondta —, tehát távozom.

— Nem untam önre, kedves father — felelte Percy nyugodtan —, csak nagyon szomorú vagyok. Láthatja, én tudom, hogy minden igaz.

A másik elszomorodva nézett rá.

— Én meg azt tudom — mondta —, hogy nem igaz. Hiszen mindez nagyon szép. Szeretném, hogy el tudjam hinni. Nem bízom abban, hogy valaha még boldog lehessenek, de... Ez az igazság...

Percy fölsóhajtott. Milyen sokszor mondta neki, hogy a szív épp olyan isteni ajándék, mint az ész, és aki Istent keresi és a szívet elhanyagolja, az nem kerülheti el a biztos bukást. De ez pap, pap létére aligha tapasztalta önmagában azt az igazságot. Mindig azokkal a régi lélektani érvekkel felelt, hogy amit a nevelés az embernek sugalmazott, azt meg is lehet érteni és meg is lehet magyarázni.

— Attól félek, hogy ön ezentúl tudni sem akar majd rólam — mondta Francis.

— Ön az, aki tőlem távozik — mondotta Percy. — Követni nem követhetem, ha talán arra gondolt.

— De... Nem maradhatunk-e barátságban?

Az idősebb pap szíve egyszerre csak fölindult.

— Barátságban? — kérdezte. — Vajon barátságon nem ért ön mást, mint holmi érzélgést? Milyen barátság lehetne közöttünk?

A másik vonásai elkomorodtak.

— Szinte gondoltam.

Francis fölugrott.

— John — mondotta Percy —, ön belátja, nemde? Hogy lehetne szó köztünk érintkezésről, amikor ön nem hisz Istenben? Mert megteszem önnek azt a szívességet, és fölteszem, hogy így van.

— Jó — kiáltotta dühösen —, sohasem gondoltam volna, hogy ez lehetséges. Megyek.

Az ajtó felé fordult.

— John — ismételte Percy —, így akar távozni? Nem nyújtana kezét?

A másik újra visszafordult, arcán keserű haraggal.

— Nos, hiszen ön mondotta, hogy többé nem lehetünk barátok.

Percy szólni akart; de megértette a másikat és mosolygott.

— Ó, hát ezt érti ön barátságon? Engedelmet kérek, de udvariasak azért mégis lehetünk.

Még most is feléje nyújtotta a kezét. Father Francis egy pillanatilag ránézett; szája reszketett; újra megfordult és szó nélkül elhagyta a szobát.

2.

Percy mozdulatlanul állt, míg a külső önműködő csengő azt nem jelezte, hogy father Francis valóban eltávozott. Azután elhagyta a szobát, és a székesegyházba vezető hosszú folyosóra fordult. Amikor átment a sekrestyén, távoli orgonahangokat hallott; s amikor az oldalkápolnába jutott, melyet plébániatemplomnak használtak, észrevette, hogy a kóruson még a vecsernyét végzik. Végigment az oldalhajón, jobbra fordult, áthaladt a középhajón és letérdelt.

Estefelé volt és a nagy, sötét helyiséget itt-ott vörös fényfoltok világították meg, ezt a leáldozó nap vetette a csillogó márványra és az arany díszítésekre, amelyeket valamelyik gazdag konvertita bőkezűsége segítségével sikerült végleg befejezni. Vele szemben a kórus, egy-egy sor karinges és hermelingalléros kanonokkal, középen az óriási mennyezet, s alatta égett a hat karos gyertyatartó, ahogy több mint száz év óta napról-napra égtek. Mögötte a magas szentély, komor, ablakokkal áttört boltozatával, s fölötte Krisztus fönséges trónja. Mielőtt Percy imádságába merült, szemét kissé körüljáratta, örvendett a pompának, hallgatta a kar tompa énekét, az orgonahangok zúgását, a pap finom, lágy hangját. Bal felől köszöntetett az oltáriszentség előtt égő lámpacsalád fénye, jobb felől vagy egy tucat gyertya lobogott a szentek szikár alakja előtt; fönt pedig, a magasságban, óriási kereszt függött, azzal a lesóványodott, lefo-

gyott szegény emberrel, aki mindenkit, aki csak hozzá föltekintett, Isten karjába hívott.

Azután kezébe rejtette arcát, néhányszor mélyen föllélegzett és imádkozni kezdett.

Amint elmélkedő imádságánál rendesen tette, most is azzal kezdte, hogy az érzéki világtól önkéntesen elszakította magát. Úgy képzelte, mintha a fölszín alá merülne, s ezzel összes lelki erejét befelé kényszerítette, szinte elmerítette őket, míg az orgona zúgása, a léptek csoszogása, keze csuklóján a térdeplő keménysége el nem tűnt előle, mintha olyan külső világhoz tartoznék, amelyhez az ő személyének már semmi köze nincs. Addig erőltette ezt a világtól való elvonatkozást, amíg azt nem érezte, hogy teljesen egyedül van dobogó szívével, lelkével. Azután még mélyebbre merült alá, még inkább elszakadt mindentől, amije volt és ami ő maga volt, és így ébredt annak tudatára, hogy még a testével való kapcsolat is megszűnt, lelke és szíve, áthatva attól a tisztelettől, amely a körülötte lévő Isten mindenüttvalóságából fakad, teljesen az akarathoz simul. Ez most az ő Uruk és oltalmazójuk, és teljesen alávetik magukat Neki. Még néhány mély lélegzetvétel, és érezte a Magasságbeli közellétét, gépiesen néhány szót mormolt, majd elmerült abban a békességben, amely az öntudat megszűnését követni szokta.

Ebben az állapotban maradt kis ideig. Messze fölötte elragadó zene hallatszott, a trombiták és rikító flóták hangja, de csak úgy hatottak rá, mint az utcák jelentéktelen zaja a mélyen alvó emberre. Úgy érezte, mintha a külső világtól valami sűrű fátyol választaná el, túl volt az érzékek és reflexiók határán, azon a rejtett helyen, ahová csak végtelen fáradozások árán törhet az ember magának utat, olyan vidéken, ahol a különböző képzetek a fény gyorsaságával váltják föl egymást, ahol az ingadozó akarát hol ezt a ténykedést ragadja meg, formálja és újra elejti, hol amazz — ahol találkozni az összes dolgok, ahol az igazság világos fényben lép fel, ahol azt fel lehet fogni és meggyőződést szerezni róla; ahol a bennünk lévő Isten egy a világ fölötti Istennel; ahol a külső világ jelentését annak belső lényegének megismerése által fogjuk föl; és ahol az anyaszentegyházat és annak titkos tanítását a dicsőség fénykoszorújában látjuk.

Így térdepelt ott néhány pillanatig, s teljesen átadta magát benyomásainak, a pihenésnek. Azután öntudatára ébredve így imádkozott: „Uram, itt vagyok, itt vagy Te is. Megismerlek. Semmi sincs itt, csak Te meg én... Mindent a te kezébe teszek... hitehagyott

papjaidat, népedet, a világot és önmagamat. Elédbe tárom — elédbé tárom.”

Megállt. Várta, amíg lelkének egyenletes nyugalma újra helyreáll, míg mindaz, ami gondolatait foglalkoztatta, úgy nem állt előtte, mint valami síkság a hegy tövében.

„Uram, a te kegyelmed nélkül a sötétségbe és nyomorúságba esném. Te vagy az, aki engem megóvsz. Engedd, hogy a te műved tökéletesedjék és beteljesedjék az én lelkemben. Ne engedd, hogy csak egy pillanatra is ingadozzam. Ha elvonod rólam kezedet, megsemmisülök.”

Így emelkedett fel a lelke, míg kezét könyörögve, gyámoltalanul, de teljes bizalommal kiterjesztette. Erre az öntudatra visszatért akarata megújította a hitét, reményét, és szeretetét megerősítette. Az az érzés, hogy Isten mindenütt jelen van, megremegettette: ismét mélyen föllélegzett és így folytatta:

„Uram, tekints le a te népedre. Sokan elhagynak téged. Ne haragudj ránk örökké! Egyesülök az összes szentekkel, az angyalokkal, Máriával, a mennyek királynőjével; tekints rájuk és rám és hallgass meg minket. Áraszd ránk a te fényességed és igazságod. Ne terhelj meg minket súlyos terhekkkel, amelyeket el nem bírunk. Uram, miért hallgatsz?”

Szenvedélyes, reményteljes vágyakozással úgy borult még előbbre, hogy teste ízületeinek roppanását maga is meghallotta. Újra beállt a lankadás, a szó nélküli ténykedések szelíd játéka, amelyekről tudta, hogy ezek az imádság magvai. Lelki szeme ide-oda kalandozott: a kálváriától az égig és megint vissza a gondsűjtotta, küszködő földre. Láta Krisztust, amint elhagyatottságában meghal, a föld remeg és nyög; láta Krisztust mint főpapot fénysugarak öltözetében, békétűrésben és kérlelhetetlen hallgatásában, a szentségi színek alatt és minderre az örök Atya tekintetét iparkodott irányítani.

Láta Krisztus misztikus testét halálos tusában elterülni, láta az egyes eltorzult és kirándult izmokat, amint azokat a fájdalom, mint valami fölbogó tűz világította meg, láta, hogy az élet vére cseppenként hull fejről, kezéről, lábáról, és a világ ott állt, mulatva és gúnyolódva. „Másoknak segített, önmagán nem tud segíteni... Krisztus, szállj le a keresztről, hogy lássuk és higyjünk.” És messze onnan, bokroktól és barlangoktól elrejtve, nézték Jézus barátai és sírtak; még Mária is hallgatott; szívét átjárta a hét tör és a tanítványnak, akit szeretett, nem volt egy szava sem, hogy megvigasztalja.

Azt is látta, hogy még az égtől sem fog elhangzani egyetlen szó sem. Még az angyaloknak is arra lesz parancsuk, hogy a kardot hagyják hüvelyében és várják meg az Isten örök béketűrését, mert a halálos tusa még csak most kezdődik. Még ezernyi más borzalom van hátra, mielőtt beáll a vég, a keresztre feszítés beteljesedése. ... Percynek is csak az engedtetik meg, hogy vigyázzon és várjon, és elégedjék meg azzal, hogy ott állhat, és engedje mindezt megtörténni. A föltámadás is csak reménye, olyan remény, amelyről csak álmodnia szabad. Előbb el kellett jönnie még annak a sabbathnak, amikor Jézus misztikus teste a sötét sírban nyugszik, és a kereszttel méltóságának is el kell tűnnie, és annak a tudatnak is, hogy Jézus valaha élt. Az a belső világ, amelyhez annyi fáradság után utat talált, tele volt halálos félelemmel, melyben a könnyek keserősége uralkodott és az a fénytelen világosság, amelyet a fájdalom szokott előidézni. Fülében folyton csak egy hang zúgott és ez a kétségbeesés kiáltásává erősödött ... lesújtottnak érezte magát, bensejében meggyötörtnek, mintha kínpadon őt is szétépték volna...

„Uram, már nem tudom elviselni”, nyögte.

És akkor azt érezte, hogy újra az élet színére jutott. Lelkének kínja mély lélegzetben nyilvánult meg. Nyelve megérintette ajkát és kinyílt szeme a homályba merült szentéllyel szembetalálta magát. Az orgona elhallgatott, a kórus üres, a lámpák kioltva. A letűnő nap izzó színei eltűntek, a szentképek és a szobrok hideg, szigorú kifejezéssel tekintettek rá. Újra a külső világhoz tartozott; amit látott, az szertefoszlott, alig tudta még, hogy mit is látott.

De össze kellett szednie emlékezetének egyes töredékeit, és azokat gondolkodásával át kellett dolgoznia. Azután még háláját is le kellett rónia az Úrnak, aki nemcsak érzékeivel, hanem szívével is közölte magát. Fölkelt, és az Oltáriszentség kápolnája felé tartott.

Mikor a padok sorából nyugodtan és kiegyenesedve kilépett és birétumát ősz fejére tette, egy öregasszonyt vett észre, aki őt figyelte. Egy pillanatra ingadozott. Azt hitte, talán gyónni akar. Amikor az asszony észrevette bizonytalanságát, feléje tartott.

— Bocsánatot kérek, uram — kezdte.

Tehát nem látszik katolikusnak. Kissé megemelte birétumát.

— Lehetek valamiben szolgálatára? — kérdezte Percy.

— Bocsásson meg, uram, de nem ön az, aki ott volt Brightonban, amikor az a szerencsétlenség történt ezelőtt két hónappal?

— Igen, én vagyok az.

— Ó, mindjárt gondoltam. A menyem látta önt akkor.

Percy türelmetlenkedni kezdett; kissé bosszantotta, hogy olyan hamar fölismerték ősz hajáról, amely ellentétben volt fiatal korával.

— Ön is ott volt, asszonyom?

Az asszony kételkedéssel és kíváncsisággal nézett rá, öreg szemét végigjáratta rajta, azután összeszedte magát:

— Nem, uram, csak a menyem volt ott... Bocsásson meg, de...

— Nos? — kérdezte Percy, és igyekezett hangjából távoltartani a türelmetlenséget.

— Ön az érsek, uram?

A pap elmosolyogta magát, úgy, hogy előtüntek fehér fogai.

— Nem, asszonyom, én csak egyszerű pap vagyok. Az érsek dr. Cholmondoley. Az én nevem Franklin Percy.

Az asszony nem szólt semmit, de kissé régimódi meghajlással elbúcsúzott, Percy a homályos, gazdagon földíszített kápolna felé indult, hogy ott elvégezze ájtatoskodását.

3.

A papok aznap este vacsora közben nagyon élénken tárgyalták, hogy milyen rendkívüli módon terjeszkedik a szabadkőművesség. Ez már évek óta tény volt, és a katolikusok tökéletesen fölismerték ennek veszélyét. Amióta az egyház határozottan elítélte ezt a titkos társaságot, azóta nem fért többé össze a hittel, hogy valaki közéjük tartozzék. Az ember csakis a szabadkőművesek vagy hite között választhatott. Fejlődésük az utolsó században rendkívül felerősödött. A rendszeres támadást az egyház ellen először Franciaországban kezdték meg. Amit a katolikusok már régen sejtettek, az bizonyossá vált 1918-ban, amikor is P. Gerome, domonkosrendű pap, aki egykor maga is szabadkőműves volt, leleplezte a páholyokat. Akkor napfényre került, hogy a katolikusoknak igazuk volt, és hogy a páholyok, magasabb fokozataikban, mindenképpen felelősek az egyház ellen folyó elkeseredett mozgalmakért. Igaz, hogy ennek a leleplezésnek a hatása a közvéleményre igen nagy volt, de szerzőjük, P. Gerome nem sokkal később meghalt. Míg valamivel később Franciaországban és Olaszországban nagyszerű alapítványokat tettek a szabadkőművesek kórházakra, árvaházakra, és hasonló célokra, így a gyanakvás újra tűnni kezdett. Újra azt hitte a

világ — és ez a látszat a mai napig megmaradt, pedig ennek már hetven, sőt több éve is —, hogy a szabadkőművesség nem más, mint valami nagykiterjedésű emberbaráti társaság. Ekkor azonban megint ébredtek különféle gyanakvások.

— Úgy hallok, hogy Felsenburgh szabadkőműves — jegyezte meg Monsignore Macintosh, a székesegyház lelkésze. — Nagymester, vagy más efféle.

— Ki is az a Felsenburgh? — vetette közbe egy fiatal pap.

Monsignore a fejét rázta.

— Az titok — mondta egy másik pap, father Blackmore —, de úgy látszik, nagy feltűnést kelt. Életrajzát ma árulták a rakodóparton.

— Ezelőtt három nappal — szólt közbe Percy — találkoztam egy amerikai képviselővel, aki azt mondta, hogy ott semmit sem tudnak róla, csak annyit: rendkívüli nyelvtelhetség. Csak az elmúlt évben lépett föl, és úgy látszik, azóta egészen különleges módszereivel ő volt minden nagy esemény rendezője. Ráadásul rendkívüli nyelvész is. Emiatt vitték magukkal Irkuckba.

— Bizony, a szabadkőművesek — folytatta Monsignore. — Ez nagyon komoly dolog. A múlt hónapban négy gyónómat veszítettem el miattuk.

— Az pedig sikeres mesterfogásuk, hogy már a nőket is befojadják — mormogta Blackmore, míg kevés vörösborot töltött magának.

— Különös is, hogy olyan sokáig vártak ezzel — mondotta Percy.

Mások is ilyen értelemben nyilatkoztak. Úgy látszik, ők is elveszítettek néhány gyónót az utóbbi időben a szabadkőművesség terjeszkedése miatt. Némelyek azon sejtésüket is kifejezték, hogy az érsek irodájában készülőlélben van egy pástorlevél, mely ezzel a kérdéssel foglalkozik.

Monsignore sokatmondóan rázta a fejét:

— Többre van szükség, nemcsak egy pástorlevélre.

Percy megemlítette, hogy az anyaszentegyház már több század előtt kimondotta ebben a kérdésben az utolsó szót. A titkos társaságok minden tagját kiközösítéssel sújtotta, s ezzel mindent megtett, ami hatalmában állt.

— Kivéve azt, hogy ezt folyton-folyvást hangoztatta volna gyermekei előtt — tette hozzá Monsignore. — Majd a legközelebbi vasárnapokon erről fogok beszélni.

Mikor Percy szobájába visszatért, gyorsan néhány rövid jegyzetet készített, mert elhatározta, hogy legközelebbi, a bíboros-védőhöz írt levelében visszatér erre a kérdésre. Már korábbi jelentéseiben is többször érintette a szabadkőműveseket, de most elérkezettnek látta az időt arra, hogy a figyelmet újra fölhívja rájuk. Azután nekifogott az érkezett levelek felbontásához s elsőnek azt vette kézbe, amelyről fölismerte, hogy a bíborostól jött.

Csodálatos találkozás volt, hogy azoknak a kérdéseknek egyike, melyeket a bíbornok levelében feltett, éppen arra a tárgyra vonatkozott, amelyről vacsora alatt beszélgettek. A kérdés ez volt: „Mi jelenteni valója van a szabadkőművesekről? Állítólag Felsenburgh is hozzájuk tartozik. Szedjen össze minden adatot, amit csak megtud róla. Küldjön el néhány angol vagy amerikai életrajzot is. Veszítenek-e még mindig katolikusokat a páholyok miatt?”

Átolvasta a többi kérdést is. Ezek többnyire az ő előző jelentéseire és megjegyzéseire vonatkoztak; de még ezekben is kétszer előfordult Felsenburgh neve.

Percy félretette a lapot, és rövid ideig elgondolkodott.

Mégiscsak különös — gondolta magában —, hogy ennek az embernek a neve annyira közszájon forog, jöllehet olyan keveset tudnak róla. Az utcán csupa kíváncsiságból háromféle fényképet is vásárolt, állítólag mindegyik annak a különös embernek a hasonmása volt, s egyik sem hasonlított a másikhoz. Ha az egyik valódi, mind a három nem lehet az. Kivette őket az íróasztalfiókból és magaelé terítette. Az egyik mérges, szakállas embert ábrázolt, nagy, merev szemmel; olyan, mint egy kozák. Percy nem tartotta hűnek a képet. Nem, már belső ok is visszautasította. Éppen csak az lehetett, amit valami durva elme elképzelt egy olyan férfiról, akinek Keleten nagy a befolyása. A második kép telt arcú, apró szemű és kecskeszakállas embert ábrázolt; ez már talán igaz lehetett. Megfordította. A hátán valamelyik New York-i cég nevét olvasta. Ezután a harmadikat vette szemügyre. Ezen hosszú, simára borotvált arcú férfit látott, tagadhatatlanul okos, de nem valami erős kifejezésű szemmel és csiptetővel. Márpedig Felsenburghnak kétségtelenül erős akaratú férfinak kellett lennie.

Percynek hajlandósága volt arra, hogy a második kép mellett szóljon a legnagyobb valószínűség; de biztosat egyikről sem lehetett tudni. Ezért közömbösen újra összerakta őket és visszatette a fiókba.

Azután könyökét az asztalra támasztva gondolkozni kezdett.

Igyekezett visszaemlékezni arra, amit Mr Varhaus, az amerikai szenátor Felsenburghról mondott neki; de ez sem látszott elégségesnek arra, hogy megmagyarázza az eseményeket. Felsenburgh szemmel láthatólag egyikét sem alkalmazta azon módszereknek, melyeket a modern politika szokott használni. Nem törődött semmiféle újsággal; nem szólt le senkit, de nem is védelmezett senkit; nem voltak segítőtársai, és azt a közönséges fogást sem használta, hogy megvesztegetés árán szerezzen magának párthíveket; semmiféle vádat sem lehetett ellene emelni. Sőt, inkább úgy látszott, hogy eredetisége tiszta kezében és szeplőtelen múltjában van — ebben, és delejes jellemében. Olyan tüneményes alak volt, aki inkább a lovagias korszakba illett volna: tiszta, nyílt személyiség, amely a vígkedélyű, ártatlan gyermekekhez hasonlóan azonnal megnyer minden embert a maga számára. A nép elámult rajta, mikor annak idején az amerikai szocializmus sötét, hullámozó vizéből mint valami látomás kiemelkedett. Azokból a hullámokból, amelyeket már évszázad óta, amióta Hearst utódai és követői a fölforgató, szociális forradalmat rendezték, csak erőszakkal lehetett annyira lecsendesíteni, hogy újabb viharra ne korbácsolódjanak fel. Ennek a forradalomnak lett az eredménye, hogy a plutokrácia letűnt; az 1914. évi ismeretes régi törvények ennek a kornak néhány méregdaganatát kifakasztották. Az 1915. és 1916. évi rendeletek megakadályozták azt, hogy hasonló újabbak képződhessenek. Ez kétségtelenül megmentette Amèrikát, de az is igaz, hogy ez a megmenekülés nem járt valami nagy lelkesedéssel, hanem nagyon is vigasztalan volt. És íme, ebből az elposványosodott szocialista tömegből most ez a regényes alak támadt, akihez hasonlót nem lehetett találni a világtörténelemben... Legalább így adta elő ezt az a képviselő. Percy az egészben nagyon kevés biztos adatot talált, ezért egyelőre az egészet elejtette.

Mégiscsak keserves világ ez, gondolta, s figyelmét újra hazájára fordította. Itt mindent vigasztalannak, eredménytelennek látott. Még ha azon fáradozott is, hogy paptársaival ne foglalkozzék, újra meg újra be kellett vallania, hogy nem olyan férfiak azok, amilyenekre a jelen helyzetben szükség volna. Nem azért, mintha önmagát föléjük helyezné; nem, ő is abban a tudatban élt, hogy ő nem tud megfelelni a jelen súlyos kötelességeinek. Mert vajon nem tett-e erről tanúságot az imént is szegény father Francis-szal szemben, és azelőtt is

számtalan más olyan emberrel kapcsolatban, aki az utolsó tíz évben hitük haláltusájában nála keresett menedéket? Még az érsek is — bármilyen szentéletű férfiú is — gyermekiesen jámbor hitével olyan férfi-e, amilyen az angol katolikusok vezetésére és az ellenség megsemmisítésére most kell? Úgy látta, hogy ezen a világon már nincsenek többé óriások. Az ég szerelmére, mit kell itt tenni?! Arcát kezébe rejtette.

Bizony, amire az anyaszentegyháznak szüksége lenne, az egy újabb szerzet. Szerzetre volna szükség, olyan szerzetre, melynek nincs külön öltözete, nincs tonzúrája, nincsenek hagyományai és szokásai. Olyan szerzet kellene, amelynek semmi más tulajdona nincs, mint a teljes, visszavonhatatlan odaadás, amely még a leg-szentebb kiváltságokra sem büszke, nem lenne múltja, és így az a lehetősége sem, hogy kiváltságaira hivatkozzék. Tagjai Krisztus hadseregének előharcosai lennének, hasonlóan a jezsuitákhoz... De alapítóra van szükség! Ám ki lehetne az, az isten szerelmére, ki? Olyan alapító, aki ruhátalanul követi a ruhátalan Krisztust... Bizony, előcsatárok kellenének minden rendből, a papok, püspökök, világiak és nők köréből, természetesen a három fogadalommal és hozzá még azzal a külön záradékkal, amitől egyszer s mindenkorra lehetetlenné válik még a testületi vagyonszerzés joga is. Minden kapott adományt át kellene adni annak a püspöknek, akinek az egyházmegyéjéhez tartoznak és neki kellene az ő eltartásukról és az esetleges utazásokból eredő kiadásairól gondoskodni. Ó, mi mindent lehetne így elérni!... Eszméje egészen elragadta őt.

Újra átgondolta az egészet. Bizonyos, hogy ez az, amire szükség van, ez az, amivel a szabadkőművesek ellen sikerrel lehet harcolni. És nőket is fel kellene venni. Igen, nőket is! Nem azért érte-e egyik csapás a másikat, mert az emberek elfelejtkeztek a nő hatalmáról. Ez volt az a hiba, amely egykor Napóleont megbuktatta; megbízott Jozefinben és csalatkozott benne; ezért azután egyetlen nőben sem bízott. A katolikus egyházban is a nőnek nem engedtek át más tevékenységet, mint egészen alsórendű foglalkozásokat, vagy pedig a neveléssel kapcsolatosakat. És vajon ezeken kívül semmiféle más munkaterület sem kínálkozott volna számukra? No de úgyis hiábavaló, ha ezen töri a fejét. Ő utóvégre semmit sem tehet. Ha János pápa, aki most Rómában uralkodik, nem találja jó-nak, hogy ezzel a gondolattal foglalkozzék, akkor hogy meri ezt tenni egy képzelődő bolond pap a Westminsterben?

Mellét verte és kezébe vette breviáriumát.

Fél óra alatt elkészült azzal és újra gondolatokba merült. Megint a sajnálatra méltó father Francisra gondolt. Vajon mit csinál most? Vajon letette-e már Krisztus szolgálainak papi ruháját? Szegény ember! És mennyiben volt ő, Franklin Percy, felelős érte?

Ebben a pillanatban ajtaján gyöngé kopogás hallatszott, és father Blackmore jelent meg, hogy lefekvés előtt még egy kicsit elbeszélgessen. Percy megmondta neki, hogy mi történt; Father Blackmore kivette szájából pipáját és fölsóhajtott.

— Tudtam, hogy ez lesz a vége — mondta. — Bizony, bizony!

— Ő különben egészen őszinte volt — magyarázta Percy. — Már nyolc hónappal ezelőtt közölte velem nehézségeit.

Father Blackmore gondolkodva szívta pipáját.

— Father Franklin — kezdte — a dolgok igazán nagyon komolyak. Akárhová tekint az ember, mindenütt ugyanez a történet. Mi a csoda is történik tulajdonképpen?

Percy kissé gondolkodott, mielőtt felelt volna.

— Azt hiszem, nagy vihar van készülőben.

— Vihar, úgy mondja?

— Mi mást mondhatnék?

Father Blackmore feszülten tekintett rá.

— Nekem úgy tűnik, mintha szélcsendben volnánk — mondta. — Volt önnek már része tájfunban?

Percy a fejét rázta. :

— Nos — folytatta a másik —, ennél a nyugalom a legválságosabb. A tenger olyan, mint az olaj; az ember félholtnak érzi magát, nem tehet semmit és utána kitör a vihar.

Percy meglepődve tekintett föl. Soha azelőtt nem vette észre, hogy társának ilyen nézetei volnának.

— Minden katasztrófát ilyen nyugalom előz meg. A történelemben mindig így volt. Így volt ez a Kelet háborúja előtt, és így ez a francia forradalom előtt. A reformáció előtt is így volt. Most is van valami erjedés: minden ellankadt. Így volt ez Amerikában, több mint nyolcvan éven át ... Father Franklin, én azt hiszem, hogy valami készül.

— Beszéljen — mondta Percy, és előrehajolt.

— Nos, én láttam Templetont, egy héttel a halála előtt, és ő adta nekem ezt az eszmét. Látja, Father, lehetséges, hogy ránk fog törni ez a vihar Keletről, de mégsem azt hiszem. Vallási téren fog

valami történni. Nekem legalább ez a véleményem... Father, kinek tartja ön ezt a Felsenburghot?

Percy annyira meglepte ennek a névnek a váratlan említése, hogy egy pillanatra szó nélkül maga elé meredt.

Odakint csendes nyári éjszaka volt. A háztól körülbelül húsz yardnyi távolságban futott a földalatti vasút, és onnan néha-néha gyöngé rezgést lehetett érezni; máskülönben a környékbeli utcákban teljes csend uralkodott. Olykor távoli üvöltés hallatszott, mintha valami vészthozó vándormadár szelné át a levegőt London és a csillagok között, olykor pedig a folyam irányából nők magas, átható kiáltása hangzott. Azonkívül csak azt az egyhangú, gyöngé zümögést hallotta az ember, ami sem éjjel, sem nappal nem szünetelt többé.

— Bizony Felsenburgh — folytatta father Blackmore —, ezt az embert többé már nem bírom kivenni a fejemből. És végre is, mit tudok róla? Vagy egyáltalán ki tud róla valamit?

Percy válaszolni akart, de arra kellett törekednie, hogy dobogó szívét lecsillapítsa. Nem tudta felfogni, miért olyan izgatott? És végre is ki ez a vén Blackmore, hogy egyszerre félelemre gerjeszti? De még mielőtt szólhatott volna, Blackmore folytatta:

— Lássa majd, hogyan fog elszakadni a nép az egyháztól! A Wargraves-ek, a Henderson-ok, Sir James Bartlet, Lady Magnier és olyan sokan mások. Márpedig azt mégsem lehet állítani, hogy ezek mind jellemtelen emberek. Szeretném, ha azok lennének, mert könnyebb volna beszélni róluk. És ez a Sir James Bartlet a múlt hónapban! Íme, olyan férfi, aki fél vagyónát egyházi célokra adta, és még most sem sajnálja. Ő elismer annyit, hogy mindenestre jobb az, ha az embernek van valamelyes vallása, mint ha nincs, de amennyiben róla van szó, ő már többé semmiféle vallásban sem tud hinni. Mindez mit jelent? Azt mondom önnek, hogy készül valami, és csak Isten tudja, hogy mi! S ha erre gondolok, mindig ez a Felsenburgh jár az eszemben... Father Franklin...

— Nos?

— Észrevette ön, hogy milyen kevés a kiváló emberünk? Nem úgy van már, mint azelőtt ötven, vagy akárcsak harminc évvel is. Akkor a mienk volt Mason, Selborne, Sherbrook, és még vagy fél tucaton mások is. Akkor még olyan férfiak is akadtak, mint Brightman érsek. De most? És aztán a kommunisták! Braithwaite tizenöt éve

halott. Igaz, nem volt jelentéktelen férfi, de mindig csak a jövőről beszélt, sohasem a jelenről. Mondja, milyen kiváló férfit mutatunk föl azóta? És most jött ez az újonc, akit senki sem ismer, aki csak néhány hónappal ezelőtt tűnt fel Amerikában, és akinek a neve most már szájról szájra jár!

Percy összeráncolta a homlokát.

— Nem állíthatom, hogy értem — mondta.

Father Blackmore előbb kiverte pipáját, s csak azután felelt.

— Well — mondta, s fölkel. — Én nem tehetek róla, de azt hiszem, Felsenburgh-nak az a szándéka, hogy valamit megpróbál. Hogy mi lesz az, ma még nem tudom. Lehet, hogy valamit értünk tesz, az is lehet, hogy ellenünk. De ő szabadkőműves, ezt ne felejtse el... Hm, az is lehetséges, hogy vén bolond vagyok. Jó éjszakát!

— Egy pillanatra, father — mondta Percy lassan. — Ön azt gondolja? Jóságos Isten? Beszéljen már, mire gondol ön?

Habozott, ahogy társára nézett.

Az öreg pap felelete csak egy pillantás volt bozontos szemöldöke alól, s Percynek úgy rémlett, hogy társát is, akármilyen könnyed hangon csevegett, bizonytalan félelem töltötte el. De semmiféle külső jel nem árulta el azt.

Percy még akkor is mozdulatlanul állt, amikor az ajtó már régen bezárult.

Harmadik fejezet

1.

Az öreg Brand asszonyság és Mabel az új tengernagyi épület egyik ablakánál ült a Trafalgar téren, hogy onnan fül- és szemtanúi lehessenek Oliver beszédének, amelyet a szegényügyi törvény módosításának ötvenedik évfordulója alkalmával tart.

Fölemelő látvány volt, amikor ezen a júniusi reggelen a tömegek Braithwaite szobra köré sereglettek. Ez a szobor Braithwaitet — aki, már tizenöt éve meghalt —, szokásos testtartásában ábrázolta, amint mindkét kinyújtott karját lefelé tartja, fejét kissé magasan hordja, és egyik lábát előre nyújtja. Ma az egész szobrot a páholy jelvényeivel díszítették föl, amint ez már az ilyen alkalmakkor régóta szokásos. Braithwaite volt az, aki ennek a titkos mozgalomnak akkora lendületet adott azzal, hogy az országházban kijelentette; a páholyok kezében van az a kulcs, amely megnyitja a haladást s az utat a nemzetek közti testvériséghez. Csakis ezen az alapon tudnak azután eredményesen megküzdeni az egyház hamis egység-eszméjével, ezzel az agyafúrt lelki testvériességgel. Szent Pálnak igaza volt — így okoskodott ő —, amikor a nemzetek közti válaszfalakat ledöntötte, de nem volt igaza akkor, mikor Krisztust égbe emelte. Ez a gondolat volt a bevezetés a szegényügyi törvényjavaslathoz, miután előbb rámutatott az igazi, minden vallási indítekből kivetkőztetett felebaráti szeretetre, amely csakis a szabadkőművesek közt található, emlékeztette az embereket azokra az emberbaráti intézményekre, amelyek a földön ismeretesek. Ennek a törvénynek eredményei akkora lelkesedést szültek, hogy a páholy tagjainak száma jelentősen megsaporodott.

Az öreg Mrs Brand a legszebb ruháját vette föl, és meglehetősen izgatottan nézte azt a sűrűn tolongó, beláthatatlan tömeget, amely azért gyülekezett, hogy fiának a beszédét meghallgassa. Az államférfi bronzszobra körül emelvényt állítottak, mégpedig olyan magasságba, hogy a szobor csak kevésbé emelkedett ki, s látszólag a szónokok között állt. Az emelvényt rózsával díszítették, föléje tető-

zetet emeltek, hogy a hangot visszaverje; volt rajta asztal is, szék is. Ameddig csak ellátott az ember, a téren fej fej mellett szorongott, s az ezer meg ezer hang lármáját olykor-olykor túlharsogta a trombiták hangja és a dobok tompa pörgése, amikor a jótékonysági egyesületek és demokrata-társulatok észak, dél, nyugat és kelet felől lobogóikkal fölvonultak és elfoglalták azt a nagy, bekerített helyet, amelyet számukra fenntartottak. Minden ablakot elleptek. Óriási emelvények húzódtak végig a Nemzeti Képtár és a Szent Márton-székesegyház homlokzata előtt, mint sokszínű kerti ágyak a néma, fehér szobrok mögött, amelyek a téren körös-körül álltak. A régi oszlopot oroszlánjaival együtt eltávolították. Nelsont már sehogyan sem lehetett összeegyeztetni az Entente Cordiale-val, és az oroszlanok sem leltek kegyelmet az új művészet előtt; helyükön most szabad tér feküdt, teraszforma kőlépcsőkkel, amelyek fölvezettek a Nemzeti Képtárba. Még a háztetőkön is szorongó fejek emelkedtek ki, mint valami épületdíszítések. Délfelé nem kevesebb mint százezer ember szorult össze az emelvény látó- és hallótávolságán belül.

Mikor az órák az ünnepély kezdetének idejét jelezték, két alak lépett elő a szobor mögül. Amint az előtérbe léptek, a mormolás egy csapásra a tetszés viharjává fejlődött.

Először az öreg Lord Pemberton őszhajú, egyenes alakja jelent meg. Az ő atyjának is része volt abban, hogy segítette elárulni a felsőházat, amelynek maga is tagja volt, amikor az hetven évvel ezelőtt megbukott, fiában pedig méltó utódja akadt. És ez a férfi most a kormány tagja és Manchester képviselője, s most őt hívták ide, hogy ennél a nagy jelentőségű alkalomnál elnököljön. Utána jött Oliver, földetlen fővel. Anyja és Mabel még az ilyen nagy távolságból is észrevette határozott mozdulatait, jókedvű mosolygását és helyeslő bólintását, amikor az ő neve is kihangzott az emelvény körüli viharos lármából. Lord Pemberton előlépett, kezével jelt adott, és egy pillanat alatt abbahagyták az éljenzést, mert egyszerre megszólalt a dobok pörgése, s utána rögtön rákezdtek a szabadkőművesek himnuszára.

Énekelni tudtak ezek a londoniak, az bizonyos! Mintha csak egy óriás hangja zúgta volna a zengzetes dallamot, amíg át nem csapott lelkesedésbe, s az egyesült zenekarok hangja utolérte, akár csak valami zászló, amely rúdájához tapad. A himnuszt tíz évvel ezelőtt szerezték, és máris egész Angliában megbarátkoztak vele. Az

öreg Mrs Brand gépies pillantást vetett a tárgysorozatra és szeme ott a nagyon is jól ismert szavakra talált:

„Az Úr, ki lakozik földön és tengerben...”

Átolvasta a verseket, amelyek humanitárius szempontból ítélve ügyesen és buzgósággal készültek. Valami vallásos színezetük is volt. A műveletlen keresztény elénekelhette volna, s még csak a lelkiismerete sem furdalta volna, mégis elég világos volt az értelmük: a régi emberi hit, hogy az ember a mindenség. Még Krisztus saját szavait is idézték benne: az Isten országa — ezt állította a dal — az ember szívében van, és a kegyelmek legnagyobbja a felebaráti szeretet.

Mabelre tekintett, és látta, hogy az teljes szívéből együtt énekel a többiekkel, szemét pedig, amelyből a lelke sugárzott, férjére vetette, akinek sötét alakja vagy száz méternyire állt tőlük. Így tehát anyja is mozgatni kezdte ajkát az éneklő ezrek kórusában.

A himnusz elhangzott. Még mielőtt a tetszés viharja újra kezdődhetett volna, az ősz Lord Pemberton odalépett az emelvény elejére. Vékony, érces hangja túlkiabálta a mögötte levő szökőkút csobogását, ahogy néhány rövid szót mondott. Ezután visszalépett, és Oliver állt a helyére.

A két nő sokkal messzebb ült, semhogy beszédét megérthette volna, de Mabel ideges mosolygással egy papírlapot nyomott az öreg nő kezébe, s azután hallgatózva előrehajolt.

Az öreg Mrs Brand még bele is tekintett; tudta, hogy ez fia beszédének vázlata, s szavait úgy sem tudta megérteni.

Azzal kezdte, hogy bevezetésképpen üdvözölte mindazokat, akik itt összegyülekeztek, hogy megtiszteljék azt a nagy férfiút, aki az emelvényről szinte maga elnököl ezen a nagy jubileumi ünnepélyen. Azután visszapillantott a múltra; ecsetelte Anglia akkori viszonyait és összehasonlította a mai állapotokkal. Még ötven évvel azelőtt is — hangoztatta a szónok — a szegénység szégyenszámba ment; de ennek most már vége. Csakis azokban az okokban lehet szégyent vagy érdemet látni, amelyek a szegénységre vezetnek. Ki nem tisztelné az olyan embert, aki országának érdekében tette magát tönkre, de aki végre is olyan körülményeknek esik áldozatul, amelyek ellen küzdött, ha nem is mindig sikerrel?... Felsorolta azokat a reformokat, amelyeket ötven évvel ezelőtt emeltek törvényerőre. Ezzel a nemzet egyszer s mindenkorra tanúságot tett arról, hogy nagyra becsüli a szegénységet és részvéttel tekint az emberiség szerencsétlenjeire.

Így tehát — folytatta — ma az a feladata, hogy a béketűrő szegénység dicséretéről és jutalmazásáról beszéljen, és ez — vélte ő — valamint a börtönreform törvényének rövid érintése lesz beszédjének első része. Második része pedig majd az a dicsérő ének, amely Braithwaite-re vonatkozik, őreá, aki annak a mozgalomnak volt a hőse, amely éppen most van virágjában.

Az öreg Mrs Brand székében visszahanyatlott, és körülnézett.

Az ő számukra tartották fönt azt az ablakot, amelynél ültek, s a két karosszék azt egész szélességében elfoglalta. De közvetlenül mögöttük más nézők álltak, akik mély hallgatással, feszült figyelemmel, és a várakozástól kinyílt ajakkal hajtották előre fejüket. Legelsőbben néhány idősebb nő és egy öreg ember, és azután más arcok. Ezeknek félreismerhetetlen érdeklődése némi szemrehányásképpen hatott Mrs Brandre, hogy olyan szórakozott, és azért gyors elhatározással újra csak az ünnep színhelyére fordította tekintetét.

Ó, milyen lelkesedéssel hangzott fia ajkáról a dicsérő beszéd! Kicsi, sötét alakja a háttérben állt, körülbelül egy méternyire a szobortól. És éppen akkor, amikor Mrs Brand odanézett, ő fölemelte a kezét, és hirtelen mozdulattal megfordult, és ebben a zúgó tetszésben egy pillanatra elveszett tiszta, csengő hangja. Azután újra előrelépett, félig csúszva — született színész volt —, és a tömeg harsogó nevetésre fakadt. Mrs. Brand most széke mögött elfojtott pisszegést hallott, és közvetlenül rá menye sikoltását... Mit jelentett ez?

Durranás hangzott, és a kis hadonászó alak hátratántorodott. Az elnöklőasztalnál rögtön fölugrott az öregember, és ugyanabban a pillanatban mozgás és hullámozás keletkezett a tömegben, amely közvetlenül az elzárt téren foglalt helyet, ahol a zenekarok voltak, az emelvénnel szemben: mint a tenger áradata, amely a sziklákat ostromolja.

Mrs Brand magából kikelve, megzavarodva fölugrott, az ablak rácsába kapaszkodott, Mabel pedig görcsösen a karjába mart, és érthetetlen szavakat ejtett ki. Az egész térség forrongott, a sok fej hol erre, hol arra hullámozott, mint mikor a vihar korbácsolja a kalásztengert. Oliver újra előrelépett, kezével egy pontra mutatott, és izgatottan mondott valamit. Anyja egészen tisztán követhette minden mozdulatát, azután visszarogyott a karosszékébe. A vér lüktetett az ereiben, és azt hitte, meg kell fulladnia.

— Kedves, édes gyermekem, mi történt? — zokogta.

Mabel is fölugrott, és aggódva tekintett férje felé. Mögötte, bármennyire tombolt a téren az emberhullám, hangos szavak és fölkiáltások hangzottak összevissza.

2.

Mikor Oliver este újra otthon volt, és karosszékében hátradőlt, megmagyarázta nekik a történeteket. Egyik karját bekötve, kendőben hordta. Övéinek nem sikerült az esemény után hozzáférköznie, mert olyan nagy volt a téren a tolongás, de feleségéhez azonnal küldött egy hírnököt, akitől megtudta, hogy férje csak könnyen sebesült meg, és most orvosi kezelés alatt áll.

— Valami katolikus férfi volt — beszélte Oliver fáradtan. — Bizonyos, hogy már ezzel a szándékkal jött, mert forgópisztolyát még megtalálták nála, tele történetekkel. Na, de most az egyszer legalább nem volt a papnak ideje arra, hogy beavatkozzék.

Mabel helyeslően bólintott. Ő már falragaszok útján tudta annak az embernek a további sorsát is.

— Megölték... egy pillanat alatt letaposták és megfojtották — mondta Oliver. — Én megtettem érte amit tettem, hiszen láttatok. De... Na, talán jobb is volt neki így.

— Igazán megtettél mindent, amit lehetett, kedves fiam? — kérdezte a sarokból az öregasszony súlyos gonddal.

— Rájuk szóltam, anyám, de ők nem hallgattak rám.

Mabel előrehajolt.

— Oliver, tudom hogy kissé balgának hangzik, de... én jobban szerettem volna, ha életben hagyják.

Olivernek mosolyognia kellett. Ez a gyöngédség nem volt előtte ismeretlen.

— Mindenesetre tökéletesebben cselekedtek volna, ha nem ölik meg — folytatta Mabel. Hirtelen elhallgatott és hátradőlt a székben. — Miért sütötte el a fegyverét éppen abban a pillanatban? — kérdezte.

Oliver egy pillanatra anyjára tekintett. De az egészen nyugodtan a kötésével foglalkozott.

— Azt állítottam, hogy Braithwaite egyetlen beszédével többet tett a világért, mint Krisztus az összes szentjeivel együtt.

Észrevette, hogy az anyja kötőtűi egy pillanatra megállnak, de azután tovább kötött, mint az előbb.

— De az bizonyos, hogy eltökélt szándéka volt a tett elkövetése — folytatta Oliver.

— Honnan tudják, hogy katolikus volt? — kérdezte a felesége.

— Olvasót találtak nála. Még volt annyi ideje is, hogy Istenéhez fohászkodjék.

— Többet nem tudnak róla?

— Semmi többet. Máskülönben elég jó ruhát viselt.

Oliver kissé elkedvetlenedett. Hátradőlt és behunyta a szemét. Karja még mindig elviselhetetlenül fáj. De szíve mélyén mégis nagyon boldog volt. Igaz, hogy ez a fanatikus megsebesítette; de csöppet sem sajnálta, hogy ilyen ügyért kell szenvednie. És az sem lehetett kérdés, hogy egész Anglia rokonszenve most feléje fordult. Titkárja, Mr Philips a mellékszobában még ebben az órában is csak azzal foglalkozott, hogy a szakadatlanul érkező sürgönyökre válaszolt. Caldecott, a miniszterelnök, Maxwell, Snowford és még egy tucat ember körülményesen kívánt neki szerencsét és Anglia minden részéből egyik sürgöny a másikat érte. Ez az eset óriási nyereség volt a kommunisták számára: megtámadták egyik vezérüket, amikor éppen kötelességét teljesítette és meggyőződéséért küzdött. Részükre ez felbecsülhetetlen nyereséget jelentett és az individualistáknak veszteséget, mert azt bizonyította, hogy hitvallók nem csak az egyik oldalon vannak. Az óriási villany-hirdetőtáblák már egész Londonban ezt hirdették eszperantó nyelven, amikor Oliver vonatra szállt:

„Brand Oliver megsebesült... Egy katolikus gyilkos merénylete... Az ország megbotránkozása... A gyilkos megérdemelt sorsa.”

Azzal is meg volt elégedve, hogy mindent elkövetett merénylője megmentéséért. Még a hirtelen és heves fájdalom pillanatában is igazságosságért könyörgött, de már késő volt. Ő maga is végignézte, mint dülledt ki merénylőjének félelemteljes szeme sötétpiros arcából, s mint torzultak vonásai borzalmas vigyorgássá, amikor a bosszuló kezek fojtogatták és nyakát rángatták. Erre az arc eltűnt, és lábak tapostak arra, ahol utoljára látták. Bizony, Angliában még nem veszett ki a szenvedély és a hűség.

Anyja nemsokára felemelkedett és szó nélkül elhagyta a szobát. Mabel melléje telepedett, kezét térdére tette.

— Fáradt vagy a beszélgetésre, kedves?

Oliver fölnyitotta a szemét.

— Csöppet sem. Mi történt?

— Mit gondolsz, mi lesz ennek a következménye?

Oliver kissé föltápáskodott és szokása szerint kitekintett az ablakon, a kinn kínálkozó csodálatos látványra. Mindenfelé kigyulladtak a lámpák. A házak fölött a szelíden világító gömbök egész tengere lebegett. És az egész fölött a titokzatos, nehézkes kék nyári égboltozat.

— Következménye? — kérdezte. — Csak jó következményei lehetnek. ideje is volt már, hogy valami történjen. Kedvesem, te tudod, hogy sokszor nagyon lesújtottnak éreztem magamat. Nos, most azt hiszem, hogy ezt az érzést nem igen fogom többé ismerni. Néha nem tudtam szabadulni attól a félelemtől, hogy mindnyájan elveszítjük az eszünket, és az öreg toryknak részben még igazuk lesz, ha jóslgatták, hogy mi lesz a kommunizmus vége. De most, ezután a...

— Nos?

— Nos, megmutattuk, hogy még vérünk ontására is képesek vagyunk. De úgy is jött az egész, mintha csak hívtuk volna, éppen a legválságosabb pillanatban. Nem akarok túlozni: hiszen csak kis karcolás az egész, de olyan meggondoltan és olyan drámai módon történt. A szegény ördög nem is választhatott volna alkalmatlanabb időpontot. A nép sohasem fogja elfelejteni.

Mabel szeme ragyogott az örömtől.

— Szegény, te — mondta —, vannak-e fájdalmaid?

— Nem igen. Különben is ez a legkisebb gondom. Csak annak a nyomorult ügynek Kelettel volna már vége.

Érezte, hogy lázas és kedélye ingerült. Összeszedte erejét, hogy leküzdje ingerültségét.

— Ó, kedvesem — folytatta, s arcát ellepte a pirosság —, csak ne volnának ilyen esztelen bolondok. Nem fogják föl, nem értik meg!

— Mit, Oliver?

— Nem fogják föl, hogy milyen fönséges mindez: humanitás, élet, végre valahára az igazság és vége a balgaságnak! Pedig megmagyaráztam nekik már százszor is!

Mabel örömtől sugárzó szemmel nézte. Mennyire szerette őt így látni: öntudatos, kipirult arcát, lelkesedéstől fénylő kék szemeit! És az a tudat, hogy férje szenved, érzését szenvedéllyé fokozta. Gyorsan előrehajolt és megcsókolta.

— Kedves Oliverem, büszke vagyok rád!

Oliver nem felelt. De Mabel észrevette, amit szívesen látott: a benső megegyezést. Így ültek ott hallgatva, míg az éjszaka lassanként beállt. Csak a titkár kopogása a szomszéd szobából emlékeztette őket arra, hogy a világ még létezik, és hogy ők hozzá tartoznak.

Oliver egyszerre fölriadt.

— Nem vettél észre, kedvesem, valamit édesanyámon, amikor Jézus Krisztusról mondott szavaimat ismételtem?

— De igen. Egy pillanatra abbahagyta a kötést.

— Tehát te is láttad... Mabel, mit gondolsz, csakugyan vissza fog esni?

— Ó, hiszen öregszik — vetette közbe Mabel könnyedén —, s természetes, hogy ebben a korban néha visszatekint.

— Csak nem gondolod... Borzasztó volna.

Mabel a fejét rázta.

— Nem, nem, kedvesem, te most izgatott vagy és fáradt. Ez csak egy kis kedélyváltozás... De azt hiszem, Oliver, hogy ilyesmit mégsem kellene mondani az ő jelenlétében.

— De hiszen mindenütt ezt hallja.

— Nem, ő ezt nem hallja. Gondold meg, hogy jóformán sohasem jár ki. Azonkívül gyűlöletes is előtte. És arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy őt még katolikusnak nevelték.

Oliver bölintott és hátradőlt. Álmodozva tekintett maga elé.

— Nem csodálatos-e, hogy milyen sokáig tart a szuggesztió hatása? Ő nem tud szabadulni attól az eszmétől. Még ötven év múlva sem. Na, légy szíves és tartsd őt kissé szemmel, igen? Különben pedig...

— Mi az?

— Néhány újabb hír érkezett Keletről. Azt mondják, az egész ügy most Felsenburgh kezében van. Mindenütt csak ő szerepel, és pedig a Birodalom megbízásából. Tobolszkban, Benareszben, Jakutszkban — mindenfelé, még Ausztráliában is járt.

Mabel egyszerre fölegyenesedett.

— Nem biztat ez minket is reménységgel?

— Nézetem szerint igen. Az nem kétséges, hogy a szűfik győznek, de hogy meddig tart a győzelmük, az megint más kérdés. Ehhez járul az is, hogy a csapatokat még mindig összevonják.

— És Európa?

— Európa a legnagyobb sietséggel fegyverkezik. Azt hallottam, hogy a jövő héten Párisban szövetséget kötünk a többi hatalommal. Nekem is mennem kell.

— S a karod, édesem?

— A karomnak egyszerűen meg kell gyógyulnia. De mindenestre velem kell jönnie.

— Mondj el még többet is!

— Már mindent elmondtam. Az az egy bizonyos, hogy itt a váltság. Ha Keletet sikerül rábeszélni, hogy most ez egyszer vonja vissza kezét, többé aligha fogja fölemelni. Ez pedig annyit jelentene, hogy az egész világon most már szabad a kereskedelem és még több ilyenféle, én legalábbis azt hiszem. De ha mégis...

— Nos?

— Ha pedig nem, akkor olyan katasztrófa lesz ebből, amilyent eddig még semmiféle képzelőtehetség nem tudott elképzelni. Akkor majd az egész emberi faj fegyverben áll, és vagy a Keletet, vagy a Nyugatot el fogják söpörni. Az új Benninschein-féle robbanóanyagok kezkeskednek az ilyen végkimenetelről.

— De hát olyannyira bizonyos, hogy Keleten is vannak ilyen fegyverek?

— Egészen bizonyos. Benninschein egyszerre adta el Keletnek is, Nyugatnak is. Azután meghalt, és ez volt a szerencséje.

Mabel már azelőtt is hallott erről, de mindig visszaborzadt attól, hogy elhiggye. Páros viaskodást Kelet és Nyugat között a mostani körülmények közt el sem lehetett képzelni. Már egy emberöltője elmúlt, hogy Európának nem volt háborúja. És a Kelet háborúit a múlt században még a régi harci eszközökkel vívták meg. Mostában pedig, ha igaz amit beszélnek, egyetlen egy löveg elégséges arra, hogy egy egész várost tönkretegyen. Hogy mi volna a háború a mai körülmények között, erre semmiféle képzelőtehetség sem tudott válaszolni. Amit a katonai szakértők állítottak, az túlzó volt, és már a főbb pontokban is ellentmondtak egymásnak. Az egész hadviselés már csak elmélet: nincsenek kísérleti tapasztalatok, amelyek alapul szolgálhattak volna. Olyan volt az egész, mintha íjászok vitatkoztak volna a kordit robbanóerejéről. De az az egy bizonyos, hogy a Kelet az összes modern vívmány birtokába jutott és csaknem kétszer akkora férfilakossággal rendelkezett, mint a többi világrész együttevve. És az ezekből vonható végkövetkeztetés semmiképpen sem volt megnyugtató Angliára.

De az ember képzelete általában visszaborzadt attól, hogy erről a tárgyról csak beszéljen is. Az újságok is napról napra csak olyan rövid, gondosan szerkesztett vezércikkeket közöltek, amelyekben kizárólag azokat a forgácsszerű híreket dolgozták föl, amelyeket a világ másik végén folyó tárgyalásokról sikerült megszerezniük. Felsenburgh neve mind sűrűbben szerepelt ezekben; de máskülönben valami kényszeredett tartózkodást lehetett mindenkin észrevenni, különösebb hátrányokat nem tapasztaltak. A kereskedelem szokott medrében folyt, az európai börzetudósítások semmiféle szokatlan árfolyamesésről nem adtak hírt. Az emberiség továbbra is épített, házasodott, gondoskodott utódairól, végezte dolgát és színházba járt, már csak azon egyszerű okból is, mert okosabb dolga nem akadt. Az események folyását úgy sem lehetett siettetni, de késleltetni sem; nagyon is hatalmas volt már annak az alapja. Egyesek néha beleőrültek, éspedig olyan emberek, akiknek gondolkodóképessége annyira fölemelkedett, hogy a valóságot meg tudták ismerni. Mindenütt érezni lehetett ugyan a légkör szörnyű feszültségét, de aztán ebben is maradtak. Nem nagyon beszéltek erről a tárgyról; okosan is tették, mert végre nem volt más hátra, mint szépen megvárni a fejleményeket.

3.

Mabel követte férjének tanácsát, hogy vigyázzon anyjára, és néhány napig minden lehető megtett. De semmit sem vett észre, ami esetleg nyugtalanította volna. Az öregasszony ugyan kissé szótalan lett, de az apró-cseprő dolgait éppúgy elvégezte, mint máskor. Néha arra kérte Mabelt, hogy olvasson föl valamit, és ilyenkor nagy figyelemmel hallgatott mindenre, amit az felolvasott. Naponként lejárogatott a konyhába; gondoskodott az ételek változatosságáról és érdeklődést tanúsított minden iránt, ami a fiára vonatkozott. Maga csomagolta össze annak útítaskáját, elkészítette bundáját a rövid repülő útra Párizsba, és az ablakból még utánaintett, amikor az ösvényen a legközelebbi megállóhelyhez haladt. Azt ígérte, hogy három napig marad el.

A második nap estéjén megbetegedett. Mabel, aki a cselédlány jelentésére megijedt, fölsietett a lépcsőn, s az öregasszonyt ott találta székében, fölindulva és eléggé lázasan.

— Már semmi az egész — mondta az öregasszony, és néhány tünetéről beszélt.

Mabel lefektette és orvosért küldött, majd melléje ült.

Őszintén szerette az öregasszonyt, és jelenlétét a házban mindig olyannak érezte, ami már hozzátartozik a nyugalomhoz és a kényelemhez. Lelkére olyan hatással volt, mint egy kényelmes karosszéké a testre. Az öregasszony olyan csendes, olyan egyszerűen emberi volt, annyira elmerült az ő apró házi gondjaiban és néha annyira belemélyedt saját ifjúságának emlékeibe, hogy szeszély és érzékenység semmiképpen sem fért hozzá. Különösen meghatotta Mabelt, hogy megfigyelhette ezt a nyugodt, vén, feloszlásához közeledő életet, vagyis inkább — amint ő gondolta — a személyiség elhalálozását és a lélek visszatérését az élet lelkébe, amely a világot betöltötte. Nehezebbjére esett volna, ha valamilyen erős lélek végét kellene végignéznie, mert azt képzelte, hogy ebben az esetben az életerők erőszakosan szakadnak el és térnek vissza a dolgok végső eredetéhez. De ebben a békés öregasszonyban olyan kevés erő volt — egész ereje jóformán csak annyi, amennyi személyiségének gyöngé, kicsiny alkotórészeit összetartotta. És ez, bármilyen törekény részekből volt összetéve, mégis sokkal kifejezésteljesebb egész volt, mint az alkotórészek összessége. A virág hervadásának látványa jobban elsomorította Mabelt, mint egy oroszlán kimúlása és — ő azt gondolta — egy porcelánvázának a törését nehezebb helyreállítani, mint egy palota romjait.

— Aggkori gyöngeség —, magyarázta az orvos, amikor kilépett a betegszobából. — Minden percben meghalhat, de élélhet még tíz esztendeig is.

— Tehát nem szükséges, hogy Mr Brandnek sürgönyözzek?

Az orvos legyintett.

— Tehát nem bizonyos, hogy meghal, legalábbis ebben a pillanatban nem? — kérdezte Mabel.

— Nem, nem. Élélhet még tíz évig, amint mondtam.

Még néhány utasítást adott az új oxigen-injektor használatára és elment.

Amikor Mabel belépett, az öregasszony nyugodtan feküdt az ágyában, és ráncos kezét nyújtotta menyé felé.

— Mi az, kedves gyermekem? — kérdezte.

— Csak kis gyöngeség az egész, anyám. Nyugodtan kell feküdnöd és nem szabad semmit sem tenned. Fölolvassak valamit?

— Nem, kedves gyermekem, majd inkább a gondolataimmal foglalkozom egy kicsit.

Mabel nem gondolt arra, hogy talán kötelessége volna figyelmeztetni őt állapotának veszélyességére, mert szerinte nincs az embernek rendeznivalója a múltjából, hiszen a halála után nem lép bíró elé. A halál egyszerűen befejezés, nem kezdet. Ez a békesség evangéliuma, vagy legalábbis azzá vált, mihelyt beállt a vég.

És így újra kiment. De a szíve, melyet nem sikerült egészen megnyugtatnia, kissé nehéz volt.

— Milyen sajátságos és szép mégis a halál — mondotta magában —, végrezgése olyan húrnak, amely harminc, ötven vagy hatvan évig feszült; ez a visszatérés a hatalmas hangszerhez, amely önmagában is megállhat. Ugyanazok a hangok majd újra megrezdülnek, hisz ebben a pillanatban végigzengenek az egész világ széltében-hosszában, ha mindjárt végtelen nagy és finom is a különbség azok megszólalásában. De itt most megszűnik egy különös hangszín: mert balgaság az a hit, hogy majd a túlvilágon tovább rezeg, hiszen túlvilág nincs. Mabel tudta, hogy saját élete is véget fog majd érni, de lesz rá gondja, hogy ez a végső akkord szép és tisztá legyen.

Mikor másnap reggel Mabel kilépett anyósa szobájából, megjelent Mr Philips is, és érdeklődött az öregasszony hozyléte iránt.

— Azt hiszem, jobban van — mondotta Mabel. — De egész nap nyugalomra lesz szüksége.

A titkár meghajolt és Oliver szobájába ment, ahol számos levél várta elintéztetését.

De mikor Mabel néhány óra múlva megint fölment, találkozott Mr Philipsszel, aki éppen lefelé jött és arca, amely rendesen fakó volt, kissé elpirult.

— Mrs Brand hívatott — mondta. — Tudni akarta, hogy vajon Mr Brand visszatér-e még ma este.

— Ez a terve, nemde? Vagy ön nem hallotta?

— Mr Brand azt mondta, hogy vacsorára itthon lesz, ha talán késik is valamit. Tizenkilenc órákor kellene Londonba érkeznie.

— Más újság nincs? — kérdezte Mabel.

A titkár összeszorította a száját.

— Sokféle hírt terjesztenek — felelte. — Mr Brand csak egy órával ezelőtt sürgönyözött.

A titkár izgatottnak látszott és Mabel csodálkozva nézett rá.

— Talán csak nem a Keletről jöttek hírek?

A titkár homloka kissé elborult.

— Bocsásson meg, Mrs Brand, de nem lehet és nem szabad erről nyilatkoznom.

Mabel ezt nem tekintette sértésnek. Férjében föltétlenül megbízt. De azért a szíve mégis dobogott, amikor a betegszoba felé ment.

Az öregasszony is izgatottnak látszott. Kipirult arccal feküdt az ágyában és alig mosolygott, amikor Mabel köszöntötte.

— Tehát Mr Philipsszel beszéltél? — kérdezte Mabel.

Az öreg Mrs Brand éles tekintetet vetett rá, de nem szólt semmit.

— Ne nyugtalankodj, anyám. Oliver biztosan visszaérkezik estére.

Az öregasszony mélyen föllélegzett.

— Ne aggódj miattam — mondta —, hiszen most már jobban kezdem érezni magamat. Tehát vacsorára itthon lesz, ugyebár?

— Hacsak a léghajó nem késik. De anyám, nem akarnál reggelizni?

Mabel az egész délutánt meglehetősen nyugtalan hangulatban töltötte. Valaminek történnie kellett, az bizonyos.

Még a titkár is, aki vele a kertre nyíló társalgószobájában együtt reggelizett, láthatólag különös nyugtalanságban feszengett. Kijelentette Mabelnek, hogy a nap hátralevő részében nem lesz itthon, mert Mr Olivertől részletes utasításokat kapott. Társalgás közben gondosan került a Keletre vonatkozó témát és a párizsi értekezletről sem közölt semmiféle hírt. Csak annyit mondott újra, hogy Mr Brand estére visszaérkezik. Fél órára rá sietve elbúcsúzott.

Mabel később megint fölment, de az öregasszony látszólag aludt. Így Mabel jobbnak látta, ha nem háborgatja. Arra sem volt kedve, hogy valahová elmenjen, ezért a kertben kezdett föl és alá járkálni, egyedül, egyedül a gondolataival, reménységével, félelmével, míg az esti árnyék le nem ereszkedett a kert ösvényeire és a szürkészöldes éjjeli ködfátyol végig nem kezdett húzódní nyugat felől a tetők tengere fölé.

Mabel visszatért a házba és kézbevette az esti lapokat. De nem talált bennük semmiféle hírt. Az értekezletről csak annyit közöltek, hogy annak befejezését a mai nap délutánjára várják.

Húsz óra volt és Oliver még nem tért vissza. Már egy órával előbb kellett volna a párizsi léghajónak érkeznie. De Mabel hiába

nézett ki fürkésző tekintettel a mindinkább lejjebb szálló éjszakába és a csillagos égre; az a szárnyas hal alakú léghajó semerre sem volt látható. Lehetséges, hogy nem vette észre, mert az irányt nem sikerült mindig pontosan megtartaniuk. De azelőtt már százszor is megfigyelte és nem tudta fölfogni, hogy miért került volna el a figyelmét a léghajó éppen most.

De mégsem bírta rászánni magát arra, hogy egyedül vacsorázzék, hanem lassan föl- és le járkált, folyton és újra kinézett az ablakon, figyelte a vonatok halk tovasietését, a tompa jelzősípok hangját és a sokhangú akkordokat, amelyek a mérőföldnyire lévő keresztező-állomás felől idehangzottak. Már a lámpák is kigyulladtak mindenfelé, és ez a nagyváros mint valami tündérország terült el a fényben kigyulladt föld és a sötét égboltozat között. Miért is nem jön Oliver, vagy miért nem közölte legalább a késés okát?

Még egyszer fölment, hogy saját nyugtalansága mellett is megvizsgálja anyósát. Újra nagyon bágyadtnak találta őt.

— Még nem jött meg — mondta. — Bizonyára visszatartja valami Párizsban.

Csak fejbólintás és néhány érthetetlen szó hangzott a betegágy felől. Mabel újra lement; a vacsora ideje már egy teljes órával elmúlt.

Száz meg száz oka lehetett a férjének arra, hogy ottmaradjon. Sokszor még ennél is később tért vissza. Talán már nem érte el a léghajót, amellyel utazni akart. Talán későig elhúzódott az értekezlet. Talán nagyon kimerült és tanácsosabbnak látta, hogy Párizsban töltsen az éjszakát és elfelejtett sürgönyözni. Vagy talán éppen sürgönyözött is Mr Philipsnek, s az feledékenységéből nem közölte vele.

Végül is reménytelenségében odament a távbeszélő-készülékhez és megnézte. Ott volt előtte az a néma, kerek nyílás és az a kis sor gomb, amelyen rajta volt egy-egy név. Már arra gondolt, hogy egyiket a másik után megnyomja és mindenfelé kérdezősködik, hátha valamit megtud a férjéről. Volt összeköttetése a klubjával, whitehalli irodájával, Mr Philips magánlakásával, a törvényhozó házzal és még sok mással. De habozott és türelemre intette magát. Oliver nem szerette, ha a dolgaiba avatkoztak, és ő maga is gondol bizonyára arra, hogy feleségét megnyugtassa.

Amikor éppen elfordult, a harang hevesen megszólalt és egy kis fehér gomb ugrott elő: Whitehall. Megnyomta a megfelelő gombot és hallgatott. Keze annyira reszketett, hogy alig tudta a kagylót tartani.

— Ki van ott?

Szíve örömtől dobogott, amikor férjének hangját hallotta, jóllehet ez a mérföldnyi távolság miatt csak egész halkán és gyöngén hallatszott.

— Én, Mabel — felelte. — Egészen egyedül vagyok.

— Ó, Mabel, tehát jó. Visszaérkeztem. Minden rendben. Halljad csak! Értesz engem?

— Igen, jól értelek.

— Jobb nem is történhetett volna. Keleten mindent befejeztek. Felsenburgh intézte el. Most figyelj ide. Ma este nem jöhetek haza. Két óra múlva mindent ki fognak hirdetni a Pauls House-ban. Éppen most tudósítjuk a sajtót. Jöjj rögtön ide hozzám. Neked is itt kell lenned. Megérsz engem?

— Ó, hogyne.

— Tehát jöjj azonnal. A legnevezetesebb történelmi esemény lesz. Ne szólj erről senkinek. Jöjj, még mielőtt megkezdődik a tolongás. Fél óra múlva elzárják az utcákat.

— Oliver!

— Mi az? De gyorsan!

— Anyád beteg. Magára hagyjam?

— Hogy érted azt, hogy beteg?

— Ó, e pillanatban nincsen veszély. Az orvos már volt nála. Pillanatra elhallgattak.

— Igen, tehát jöjj. Még ma este vissza fogunk térni. Mondd meg neki, hogy csak későn érkezünk haza.

— Jó.

— Igen, jönnöd kell. Felsenburgh is itt lesz...

Negyedik fejezet

1.

Aznap délután Percyt meglátogatta egy férfi. Semmi különöset nem lehetett rajta észrevenni. Mikor Percy utcai öltözetben lejött, és a társalgó magas ablakán betóduló világosságban meglátta, nem tudta, ki lehet és mit akarhat. Csak annyit látott, hogy nem katolikus emberrel van dolga.

— Berszélni óhajtott velem — mondotta a pap és székkal kínálta. — Sajnálom, hogy nem sok időt szentelhetek önnek.

— Nem veszem igénybe sokáig; ügyemet öt perc alatt elintézhetjük.

Percy lesütött szemmel várakozott.

— Egy... egy hölgy küldött önhöz. Ő valamikor katolikus volt, és most azt szeretné, ha újra visszafogadná az egyházba.

Percy könnyedén megmozdította a fejét. Az utóbbi időben már nem igen volt hozzászokva az ilyen hírekhez.

— Ön eljön, uram, ugye? Ön megígéri nekem?

Az ember láthatóan nagyon izgatott volt. Fakó arca kipirult és szeméből részvét szólt.

— Természetes, hogy elmegyek — mondta Percy elmosolyodva.

— Igen, uram, de ön nem tudja, hogy ki az a hölgy. Nagy feltűnést keltene, ha megtudná. Ennek nem szabad nyilvánosságra jutnia. Kezessedik ön erről, sir?

— Ilyen ígéretet nem tehetek — mondta a pap szelíden —, míg a közelebbi körülményeket nem ismerem.

Az idegen zavarodottan harapdálta ajkát.

— Jól van, sir — mondta sietve —, ön addig nem beszél róla, amíg ott nem volt nála? Ezt bizonyára megígérheti nekem.

— Minden bizonnyal — mondta a pap.

— Nos, sir, jobb lesz, ha az én nevemet nem tudja meg. Ez... az ön feladatát is, meg az enyémet is megkönnyíti. És... ha szabad kérnem, sir, az a hölgy beteg; önnek ma kell jönnie, de csak este felé. Vajon eljöhetne-e húsz órákor, sir?

— Merre van? — kérdezte Percy röviden.

— A ... a croydoni állomás közelében. Azonnal leírom önnek a címet. Tehát húsz óra előtt ön nem fog eljönni, sir?

— Miért nem azonnal?

— Mert ... a többiek is otthon találnának lenni. De akkorára nem lesznek otthon, ezt bizonyosan tudom.

Ez kissé gyanúsán hangzott. Percy így gondolkozott: Gyalázatos ármánykodásokról már eleget lehetett hallani. De a kérést egyenesen visszautasítani — ezt sem tehette.

— Miért nem hívhatja el a plébánosát? — kérdezte.

— Ő... nem ismeri, sir. Önt egyszer látta a székesegyházban, sir, és meg is kérdezte a nevét. Emlékszik még sir, egy idős hölgy?

Percy ugyan homályosan emlékezett rá, hogy egy-két hónappal azelőtt történt ilyesmi vele, de biztosan nem állíthatta, s ezt meg is mondta.

— Nos, sir, eljön?

— Be kell jelentenem father Dolannak — mondta a pap. — Ha ő megengedi...

— De kérem, sir, father... father Dolannak nem szabad megtudnia a hölgy nevét. Ön nem fogja azt neki megmondani?

— Hiszen még magam sem tudom — mondta Percy mosolyogva.

Az idegen most egyszerre fölemelkedett székéből, s vonásai elárulták nagy megindultságát.

— Jól van, sir. Engedje meg, hogy először annyit mondhassak önnek: az idős hölgy fia az én főnököm, és egyike a legkiválóbb kommunistáknak. A hölgy nála és a feleségénél lakik. Ma estére ők ketten nem lesznek otthon. Ezért kértem én önt oda erre az időre. Ön tehát, ugye el fog jönni, sir?

Percy néhány pillanatig élesen szemügyre vette vendégét. Ha ez valami kelepce akarna lenni, a résztvevő személyektől aligha kellett félnie.

— Tehát mi a neve? — kérdezte.

Az idegen újra az ajkát harapdálta és zavarodottan tekintett körös-körül. Végre elhatározásra jutott, előrehajolt és azt sutogta:

— Az öreg hölgynek a neve Mrs Brand, sir... Mr Oliver Brand anyja.

Percy egy pillanatra meghökkent. Ez olyan rendkívüli dolognak látszott, hogy nem is lehet igaz. Nagyon jól ismerte Mr Oliver Brand nevét: hisz ő volt az, aki Isten rendelkezéséből ez órában többet dolgozik a katolikusok ellen, mint akárki más egész Angliában. És ő volt az, aki a Trafalgar téri esemény után olyan nagy népszerűségre tett szert. És most, íme, saját anyja...

Hirtelen az idegenhez fordult:

— Nem tudom, hogy ön micsoda, uram, hogy hisz-e Istenben, vagy sem. De megesküszik-e vallására és becsületére, hogy mindez megfelel a valóságnak?

A félénk szemek határozatlanul tekintettek rá. De kifejezése a gyöngeség, nem az árlás kifejezése volt.

— Én... megesküszöm rá, sir, az élő Istenre.

— Katolikus ön?

A férfi a fejét rázta;

— Nem, de hiszek Istenben... Legalább úgy vélem.

Percy hátradőlt és próbálta elképzelni, hogy ez mind mit jelenthet? Győzelemre nem gondolt; az ilyen érzések nem voltak gyöngeségei. Inkább valami félelem vett erőt rajta, izgatottság, zavartodottság és mindezekhez még az a meglegedett érzés, hogy az Isten kegyelme mérhetetlen. Ha még ezt a nőt is elérte, akkor ki lehet annyira távol, hogy őt is el ne érhesse? Föltűnt neki, hogy az idegen férfi aggodalommal figyeli.

— Fél ön valamitől, sir? Talán csak nem vonja vissza ígéretét?

Ez kissé felderítette Percyt és mosolyogva mondta:

— Nem, nem. Huszonkét órákor ott leszek. Életveszélyes az állapota?

— Nem, sir, aggkori gyöngeség. Ma reggel kissé jobban volt.

A pap kezét végigvonta a szemén és fölemelkedett.

— Jó, ott leszek. Ott találom majd önt is?

A másik a fejét rázta és szintén fölkelt.

— Nekem Mr Brandnél kell lennem, sir. Ma este még értekeztetük lesz, de erről nem szabad beszélnem... Nem, sir; kérdezősködjek csak majd Mrs Brand után és mondja meg, hogy várja önt. Azonnal föl fogják hozzá vezetni.

— Bizonyára azt sem szabad említenem, hogy pap vagyok?

— Nem, sir, ha szabad kérnem.

Ezzel kivette jegyzőkönyvét, hamarosan beleírt valamit, a lapot kitépte és odanyújtotta a papnak.

— Itt a cím, sir. De kérem, semmisítse meg, ha leírta magának. Én... nem szeretném elveszíteni az állásomat, sir...

Percy gondolkodva tartotta maga elé néhány pillanatra a lapot.

— Ön miért nem katolikus? — kérdezte.

Az idegen némán rázta a fejét. Azután kalapja után nyúlt és elbúcsúzott.

Percy az egész délutánt izgatottan töltötte. Nagyon kevés történt az utolsó két hónapban, ami bátorságra biztathatta volna. Kénytelen volt még vagy fél tucat nagy jelentőségű hitehagyási esetet jelenteni s alig egyetlen megtérést. Nem vonhatta kétségbe, hogy hatalmas hullámok ostromolták az egyházat. Ez az örült merénylet a múlt héten a Trafalgar téren szintén óriási károkat okozott. Azóta még fokozottabb mértékben hangoztatták azt, amit már azelőtt is mondtak és az újságok méginkább tüzeltek a népet, hogy a katolikusok látványos cselekedeteikkel meghazudtolják azt, ami az egyház reménye és bizalma, a természetfölötti. A „New People” egyik vezércikkének ez volt a címe: „Bosszantsd a katolikust és kész a gyilkos.” Még Percy maga is megborzadt ennek a tettetnek az örült-ségétől. Igaz ugyan, hogy maga az érsek a székesegyház szószékéről kárhoztatta mind a gyilkos tettet, mind annak indító okát. De ennek csak az lett a következménye, hogy a legjelentősebb újságok mohón megragadták az alkalmat és rámutattak az egyház régi politikájára, hogy igénybe veszi ugyan az erőszakot, de ennek elkövetőjét kárhoztatja. Az a legkevésbé sem csillapította le az uralkodó fölháborodást, hogy ennek az embernek milyen rettenetes vége lett. Sőt, tettek olyan gyanúsító megjegyzéseket is, hogy látták, amikor a gyilkos a merénylet előtt egy órával elhagyta az érseki palotát.

És most, szinte drámai gyorsasággal jön az a hír, hogy a hős anyja kéri visszafogadását abba az egyházba, amely állítólag fia élete ellen tört.

Mikor Percy aznap délután Észak felé indult, hogy Worcesterben fölkeressen egy papot, és mikor estefelé a szürkületben hazasietett, folyton arra kellett gondolnia, hogy vajon nem merénylet-e ez, valami bosszúféle, csapda az ő számára. De végre is megígérte, hogy hallgat, és el fog menni.

Vacsora közben közeli szerencsétlenség különös érzése vett erőt rajta. De azért szokás szerint befejezte napi jelentését, ráírta a címet és fölragasztotta rá a bélyegeket. Azután utcai öltözetben lement father Blackmore szobájába.

— Lesz szíves meghallgatni gyónásomat, father? — kérdezte röviden.

2.

Fél óra múlva már a Victoria-állomásra ért, amelyet még mindig a tizenkilencedik század nagy királynőjéről neveztek el. Az állomáson ma sem jártak többen vagy kevesebben, mint máskor. A széles gyalogjárón, amely közel kétszáz lábnyira vezetett a föld színe alá, kettős csoportba verődtek össze az emberek, egyike érkezett, a másika elutazóban volt. Balra a nyitott üvegajtós személyfelvonó, ezen akart Percy is lejutni, de ott volt az embertömeg a legsűrűbb, és a nagy tolongás miatt csak lassan sikerült előrejutnia a felvonóhoz. Mikor végre leért, végighaladt a tompított fénnel kivilágított zajtalan, recézett kaucsukpadlón és a Croydon felé induló hosszú átjárós kocsí ajtaja felé fordult. Ez utolsónak állt ott egy tucat más vasúti kocsi sorában, amelyek közül minden percben egy-egy indult. Azután még kis ideig nézte a személyfelvonók föl- és leszállását az állomás föld feletti bejárához, végre beszállt és leült.

Most, hogy már csakugyan útban volt, nyugodtnak érezte magát. Meggyőnt, de csak azért, hogy saját lelke üdvösségéről biztos legyen, mert kétségtelenül biztos veszedelemre nem számított. És a szürke öltözetben és szalmakalapban senki sem gyanította volna a papot. Mert megadták az engedélyt arra, hogy ilyen ruhát használhassanak, ha erre súlyos ok van. És mivel nem forgott fönn komoly halálos veszedelem, nem hozta magával sem a szentelt olajokat, sem a szentséget. Father Dolan azt sürgönyözte neki, hogy szükség esetén vegye ezeket magához a Szent József-templomból, amely az állomás közelében van. Csak a viola színű stólát vitte magával, amint ez a beteglátogatásoknál szokásos.

Az elindulás rendben történt. Percy a szemben levő üres helyre nézett és arra vigyázott, hogy belső összeszedettségét megőrizze. Egyszerre megállt a kocsi. Percy csodálkozva nézett ki. A húsz lábnyira látszó fehér zománcozott falak tudatták vele, hogy a vonat már benne van az alagútban. Mivel erre a hirtelen megállásra elég ok lehetett, azért nem nyugtalankodott, és a vele utazó emberek sem tulajdonítottak ennek semmi fontosságot. Egy pillanatra megakadt a

beszélgetés, de máris hallotta, hogy a szomszéd szakaszban folytatják is tovább.

Messziről kiabálás hallatszott, s ezt az alagút falai még jobban visszaverték, melybe ordítózás és jelzések hangja vegyült. A zaj folyton nagyobbodott, s a kocsiban vége szakadt minden szónak. Percy hallotta, hogy valaki erőszakosan kinyitja az ablakot, s a következő pillanatban örülten száguld el mellettük egy kocsi, amely visszament az állomásra, jöllehet az indulási vágányon volt. „Ennek mégis utána kell néznem — gondolta Percy —, valami rendkívüli dolog történhetett.” Fölkelt tehát és az üres szakaszon át a másik ablakhoz ment. Újra csak nagy kiabálás lármáját hallotta; megint hangzottak a jelzősípok; újból elszáguldott mellettük egy kocsi és rögtön utána egy másik. Hirtelen lökés — a kocsi lassan megindul. Percy megtánorodott és visszaesett az ülésbe, mert a kocsi visszafelé indult.

Most a szomszéd szakaszban kezdtek kiabálni. Percy átment oda, de semmi mást nem látott, mint fél tucat férfit, akik fejüket kidugták az ablakon és az ő kérdésére legkevésbé sem figyeltek. Így tehát megállt és várakozott, hátha valaki felvilágosítással szolgálhat neki; de csakhamar rájött, hogy ezek sem tudtak többet, mint ő.

— Mégis csak nyomorúságos — gondolta magában —, hogy egyetlen baleset így megzavarhatja a közlekedést az egész vonalon.

Kétszer is megállott a kocsi. Két-három jelzés után újra megindult, és végre visszaért az indulási állomásra, de száz méternyi távolságban attól megrekedt.

Ó, most már semmi kétsége sem lehetett, hogy valaminek történnie kellett. Alig nyitotta ki az ajtót, hangos kiabálást hallott, s amikor kiszállt és az állomás vége felé tekintett, tisztában volt mindezzel.

Azon a hatalmas térségen, amely a pályatest fölött volt, jobbról óriási, lármázó tömeg hullámszott bal felé, és ez a tömeg minden pillanatban növekedett. A húsz méter szélességű följáró, amelyet csak szükség esetében nyitottak ki, hasonló volt valami óriási fekete zuhataghoz, amelynek magassága közel kétszáz lábnyi. És minden újonnan érkező kocsi ontotta magából a sok férfit és nőt, akik hangya módra rögtön embertársaik tömege felé siettek. A zajt nem lehet leírni. A férfiak kiabáltak, a nők sivítottak, a gépek dübörögtek és sípoltak, s amint fönt egy-egy szükségkijáratot megnyitottak, megszólalt valami trombita éles hangja és

az emberek kisebb tömege kitódult az utcára. De Percynek egyetlen egy pillanat is elég volt, hogy az egész előtte lévő csődületet elfelejtse; mert fönt a magasban, a nagy óra alatt, azon a táblán, amelyen a kormány hirdetése szoktak megjelenni, óriási betűkkel világított az a hír, amely egész Angliát újra életre keltette. Percy talán tízszer is elolvasta, mielőtt továbbment volna, s úgy tekintett rá, mint valami túlvilági látomásra, amely győzelmet hirdet — az ég vagy a pokol győzelmét.

3.

Két teljes óra is elmúlt, amíg Percy odajutott a Croydon állomáson túli házhoz.

Veszekedett, könyörgött, fenyegetőzött, de a hivatalnokok mintha megbolondultak volna. Egyik felük a tömeggel együtt eltűnt a City felé. Mert akármilyen óvatos volt is a kormány, annyi mégis kiszivárgott, hogy a Pauls-House, amelyet valamikor Szt. Pál székesegyház néven ismertek, lesz a színhelye Felsenburgh fogadásának. A többi hivatalnok pedig elvesztette a fejét. Valaki ideges kimerültségében lerogyott a peronon, de senki sem törődött vele, s így a holttest úgy maradt ott, ahogy egy pad elé roskadt. A rohanó tömeg mindannyiszor félrelökte Percyt, amikor az egyik feljárótól a másikig végigküzdötte magát, hogy olyan kocsira találjon, amely Croydonba vihetné. Egyetlen egyre sem tudott találni, és az üres kocsik úgy gyűltek össze az üres vágányokon, mint az úsztatott fa. És a vidékről folyton érkeztek újabb kocsik, őrült lázas emberekkel, akik füstként tűntek el a fehér kaucsukpadlóról. A feljárók folyton és folyton kiürültek és újra megteltek. Csak fél órával éjfél előtt lehetett végre észrevenni, hogy az áradat csökkenőben van.

Na, de végre is itt volt — külseje rendetlenül összegyűrve, kalap nélkül, kifáradva, s föltekintett a sötét ablakokra.

Maga sem tudta, hogy mi is a véleménye erről az egészlről. Hiszen igaz, hogy a háború rettenetes. És olyan háború, amilyen ez lett volna, borzasztóságában minden erőt felülmúlt volna. De papi embernek a képzelőtehetsége előtt léteznek olyan dolgok is, amelyek még ennél is rosszabbak. Mit gondoljon ő a világbékéről — vagyis olyan békességről, amelynek más az alapja, mint amelyet Krisztus

adott? Vagy talán mindez Istenre mutat? Nem tudott felelni ezekre a kérdésekre.

Tehát Felsenburgh volt az, aki létrehozta ezt a művet, amely kétségtelenül nagyobb, mint akármelyik másik világraszóló esemény a művelődés történetében. De miféle ember ez? Milyen a jelleme? Mik az indítókai? Milyen az eljárása? Milyen értelemben fogja sikereit kiaknázni? Ezek a kérdések úgy rohanták meg, mint tüzes szikrák — ezek mindegyike nagyon is ártatlan lehet, de képes arra is, hogy az egész világot lángba borítsa. És itt van most ez az öregasszony, aki halála előtt ki akar békülni Istennel...

Háromszor-négyszer is megnyomta a csengőt, és várt. Végre világosságot gyújtottak fölötte, és tudta, hogy meghallották.

— Küldtek értem — magyarázta a csodálkozó cselédnek. — Huszonkét órákor kellett volna itt lennem, de késleltetett a városban a tömeg tolongása.

A cseléd valami kérdést intézett hozzá.

— Igen, azt hiszem, igaz — felelte. — Nincs már háború, hanem béke. Vezessen, kérem, föl.

Amikor áthaladt az előcsarnokon, olyan különös érzése támadt, mintha valami tiltott dolgot cselekedne. Tehát ez Brand háza: a tüzes szónok és Isten elkeseredett ellenségének háza; és ő itt van, a pap, és az éjszaka védelme alatt lopózik be. Nos, utóvégre nem ő az, aki ezt így akarta.

Mikor az emeletre értek, a lány egy ajtónál feléje fordult.

— Orvos ön, sir? — kérdezte.

— Ez az én dolgom — felelte Percy röviden és kinyitotta az ajtót.

Gyöngé, panaszos kiáltás hangzott az egyik sarokból, mielőtt Percynek még ideje lett volna az ajtót betennie.

— Ó, hála Istennek, már azt hittem, hogy elfelejtkezett rólam. Pap ön, father?

— Igen, az vagyok. Nem emlékszik rá, hogy látott a székesegyházban?

— Ó, igen, sir. Láttam önt imádkozni, father. Ó, hála legyen ezerszer a jó Istennek.

Percy egy pillanatra lenézett rá, az öreg, kipirult vonásokra, amelyeket főköttő szegélyezett, a bemélyedt, de élénk szemekre, a reszkető kezekre. Bizony, itt szó sem lehetett megtévesztésről.

— Nos, leányom, beszéljen — mondta.

— Gyónni akarok, father.
Percy kivette a viola színű stólát, nyakára tette és az ágy mellé ült.

Még nem akarta elengedni.
— Mondja, father, mikor hozza majd el a szent útravalót?
Percy habozott.
— Mr Brand és felesége persze nem tudnak erről semmit? — kérdezte.
— Nem, father.
— Mondja csak, nagyon beteg ön?
— Nem tudom, Father; nem akarják megmondani nekem. Az elmúlt éjjel azt hittem, hogy ez az utolsó.
— Mikor óhajtja, hogy a szent ostyát elhozzam? Egészen önhöz alkalmazkodom.
— Küldjek önért egy vagy két nap múlva? Father, meg kell nekik is mondanom?
— Nem köteles.
— Ha szükséges, majd megteszem azt is.
— Nos, gondolkodjék erről és értesítsen... Hallotta, mi történt?
Az öregasszony bólintott, de majdnem minden érdeklődés nélkül; pedig Percy érezte, hogy saját szíve hevesebben dobog. De végre is egy lélek kibékülése az Istennel nagyobb dolog, mint a Kelet kibékülése a Nyugattal.
— Ez mindenesetre nagy változást jelent Mr Brandnek is — mondta. — Az ő helyzete bizonyára még kiválóbb lesz.
A nő még mindig hallgatva nézett rá, de kissé mosolygott. És Percy csodálkozott azon, hogy hervadt vonásai milyen fiatalos kifejezést öltöttek. De ez csakhamar eltűnt.
— Father, nem szabad önt tartóztatnom; csak azt mondja meg nekem... ki az az ember?
— Felsenburgh?
— Az.
— Senki sem tudja. Holnap talán többet tudunk róla. Ma este itt lesz a városban.

A nő arca olyan különös változáson ment át, hogy Percy első pillanatban betegségi rohamra gondolt. Vonásai belső megindult-

ságról tanúskodtak, látszólag olyan gondolat ejthette hatalmába, amely megrémítette.

— Mi történt, leányom?

— Father, én félek, valahányszor erre a férfire gondolok. Hiszen nekem nem árthat, ugyebár? Hiszen én katolikus vagyok...?

— Hogyne, lányom, ön megtisztult... De különben is hogyan árthatna önnek ez a férfi?

De vonásain még mindig látható az ijedség kifejezése. Percy egy lépéssel közeledett.

— Nem szabad ilyen képzelődéssel foglalkoznia — mondta. Bizzék ön az édes Üdvözítőben. Ez a férfi önnek nem árthat semmit.

Szavai úgy hangzottak, mintha gyermekhez beszélne. De hiába. A nő összeszorította fonnyadt ajkát és tekintetét a pap elkerülésével körülhordozta a homályos hálósobán.

— Mondja meg, lányom, mi az? Mit tud Felsenburghról? Álmodott valamit?

Gyors, határozott fejbólintás volt a felelet. És Percy most első ízben kezdett kissé kételkedni. Talán az öregasszony elvesztette az eszét? Hogy lehet az, hogy ez a név olyan félelmes hatással van rá? És akkor eszébe jutott, hogy father Blackmore is hasonlóképpen nyilatkozott egyszer. Próbálta önmagát megnyugtatni és újra leült.

— Most beszéljen nyíltan — mondta. — Ön álmodott valamit. Mit álmodott?

Az öregasszony kissé fölemelkedett az ágyban és újra aggodalommal kémlelte körül a szobát. Azután kiaszott, gyűrűvel telerakott kezét nyújtotta feléje, és Percy csodálkozva tette bele saját kezét.

— Az ajtót bezárta, father? Nem hallgatózik senki?

— Nem, nem, lányom. Miért reszket ön? Nem szabad babonásnak lennie.

— Majd elmondom önnek, father. Az álom ugyebár képtelenség? Nos, akármin legyen is, ez az, amit álmodtam... Valahol egy nagy házban voltam. Hol volt, nem tudom. Olyan ház volt, hogy sohasem láttam. Régimódi ház, nagyon homályos. Azt hiszem, még gyermek voltam és ... nagyon féltem valamitől. Minden folyosó sötét volt, és én sírva futkostam végig ebben a sötétségben, kerestem valami világosságot, de nem találtam. Akkor távolról valami hangot hallottam. Father...

Még erősebben szorította meg a kezét, és a tekintete újra végigment a szobán.

Percy csak nagy nehezen fojtott vissza egy sóhajtást. De éppen most, ebben a pillanatban nem volt szabad elhagynia. Az egész ház csendes volt. Csak kívülről hallatszott néha egy-egy kocsi zörgése, amint a túltömött városból visszasiettek a vidékre, és egyszer valami hangos kiabálás is hangzott. Percy azon gondolkozott, hogy milyen későre járhat már az idő.

— Nem akarná inkább most elmondani? — kérdezte, s hangja még mindig egyszerű, türelmes volt — Hány órára térnek vissza?

— Még most nem — suttogta a nő — Mabel azt mondta, hogy két óra előtt nem. Mennyi most az idő, father?

Percy szabad kezével órája után nyúlt.

— Még nincs egy óra — mondta.

— Tehát jó, hallgassa meg, father... Ott voltam abban a házban és beszélgetést hallottam; és végigfutottam a folyosókon, míg csak egy ajtó alján világosságot nem vettem észre. De akkor megálltam... Közelebb, father!

Percy akaratlanul is kissé félni kezdett. Az öregasszony hangja már csak fáradt suttogás volt és homályos szeme különös módon kötötte magához.

— Megálltam, father, nem mertem belépni. Beszélgetést hallottam, láttam a világosságot, és nem mertem bemenni. Father, Felsenburgh volt abban a szobában.

Egyszerre azt hallották, hogy lent betették az ajtót és léptek közelednek. Percy gyorsan megfordult és hallotta, hogy az öregasszony hevesen föllélegzett.

— Csitt — mondta. — Ki ez?

Lent a csarnokban két hangot lehetett megkülönböztetni és amikor az öregasszony ezt a két hangot meghallotta, eleresztette Percy kezét.

— Én ... szinte gondoltam, hogy ő az — mormogta halkan.

Percy fölemelkedett. Láta, hogy az öregasszony nem érti meg a helyzetet.

— Hogyne, lányom. De ki az? — mondta nyugodtan.

— A fiam és a felesége — felelte.

Erre az arca újra más kifejezést öltött.

— Ó, father...

Hangja elhalt, amikor kintről lépések hallatszottak. Pillanatra mély csend lett. Ekkor valami női hang tisztán, kivehetően suttogott:

— Micsoda? A szobájában világosság van... Gyere be, Oliver, de óvatosan!

És ekkor kinyílt az ajtó.

Ötödik fejezet

1.

Amikor a szép, fiatal, magas nő belépett, fölkiáltott, majd elhallgatott és néhány lépés után megállt. Egy férfi követte, akit Percy az arcképéről felismert. Az ágy felől gyöngye nyöszörgés hangzott, de Percy önkéntelenül is fölemelte a kezét, hogy azt elnémítsa.

— Micsoda? — kiáltott föl Mabel, és szemét a fiatalos arcú, de ősz hajú férfitra meresztette.

Oliver szétnyitotta ajkát, de újra összecsukta. Az ő vonásai is erős fölindulásról tanúskodtak. De azután megemberelte magát.

— Ki ez? — kérdezte meggondoltan.

— Oliver — mondotta a neje —, ez az a pap, akit akkor láttam, amikor...

— Pap?! — kiáltott föl Oliver, és egy lépést tett előre. — Micsoda? Azt hittem...

Percy mélyen föllélegzett, hogy leküzdje azt az izgatottságot — amely a torkát fojtogatta.

— Igen, pap vagyok — mondta.

Újra gyöngye nyöszörgés hangzott az ágy felől, és Percy félig megfordult, hogy a beteget megnyugtassa. Láta, hogy Mabel gépiesen leveti a könnyű porköpenyt, amely fehér ruháját takarta.

— Te hívatad el, anyám? — kérdezte a férfi nyers hangon, s olyan mozdulatot tett, mintha Percyre akarná vetni magát.

Hangja remegett az izgatottságtól. De Mabel fölemelte kezét.

— Lassan, kedvesem — mondta. — Nos, sir...

— Igen, pap vagyok — mondta újra Percy, aki alig tudta, hogy mit beszél és kétségbeesetten erőlködött, hogy visszanyerje akaraterejét.

— És ön az én házamba mert lépni?! — kiáltotta Oliver. Egy lépést előre tett, de újra hátrált. — Ön megesküszik rá, hogy pap? Egész este itt volt ön?

— Éjfél óta.

— És ön nem... — Oliver újra megakadt.

Mabel elszántan a két férfi közé lépett.

— Oliver — mondta visszafojtott izgatottsággal —, itt nem szabad heveskednünk. Szegény anyád nagyon beteg. Nem lenne szíves lejönni velünk, sir?

Percy az ajtó felé fordult és Oliver egy lépésnyire félreállt. De a pap még egyszer megállt, visszatekintett és kezét áldásra emelte.

— Isten áldja meg önt — szólt egyszerűen a betegágyon nyoszörgó alakhoz.

Azután elhagyta a szobát és odakint várakozott. Hallotta, hogy odabent beszélgetnek és egész tisztán kivehette a fiatal nő résztvevő hangját. Akkor kijött hozzá Oliver halotthalványan, minden tagjában reszketve, és némán indult el mellette a lépcső felé.

Percy szinte azt hitte, hogy az egész csak álom. Olyan váratlanul történt minden, és az egyes események olyan természetellenesek voltak. A szegény érzése sújtotta őt merész eljárása miatt. De egyszersmind valami reménytelen közömbösség is erőt vett rajta. A legrosszabb már megtörtént, de a legjobb is, és ez volt egyedüli vigasztalása.

Oliver kinyitott egy ajtót, megnyomta a villany gombját és belépett a világos szobába. Percy követte. Oliver hallgatagon mutatott egy székre. Percy leült. Oliver félig elfordult, kezét felöltőjének zsebébe tette és a kandallónál megállt.

Percy éles érzékei észrevettek minden csekélységet a szobában — a puha, ruganyos, zöld szőnyeget lába alatt, a lecsüngő, átlátszó selyemfüggönyt, a fél tucat alacsony, virággal megakasztott asztalkát, a könyvsorozatokat a falon. Az egész szobában átható rózsailat uralkodott, az ablakok nyitva voltak és az éjjeli szellő folyton meglebbentette a függönyöket „Ez női szoba” — gondolta. Azután tekintetét a férfi alakjára fordította. Milyen mozgékony, milyen karcsú és egyenes. Ruhája sötétszürke, hasonló Percy ruhájához. Álla szép, formás; arcbőre tiszta, világos; orra finom metszésű; szeme fölött egy vonás, amely eszményiségre vall; haja sötét. Ez költő feje — ez volt Percy benyomása és élet és élénkség sugárzott az egész személyből. Azután kissé elfordult, s amikor Mabel belépett és az ajtót betette, föl-emelkedett.

Mabel egyenesen a férjéhez ment és kezét a vállára tette.

— Ülj le, édesem — mondta. — Kis beszélgetnivalónk van. Kérem, üljön le ön is, sir!

Mindhárman helyet foglaltak. Percy kissé oldalvást, Oliver és felesége vele szemben foglalt helyet egy párnás pamlagon.

Megint Mabel kezdett beszélni.

— A dolgot azonnal el kell intéznünk — mondta —, de nem szabad belőle tragédiát csinálnunk; megértesz, Oliver? Nem szabad fölindulnod. Bízd rám az egészset...

Sajátságos derűtség csendült ki szavaiból és Percy nagy csodálkozással látta, hogy ezt egészen komolyan mondja. Semmi nyoma sem volt Mabelben a cinizmusnak.

— Kedves Oliver — kezdte újra —, ne nézz olyan mogorván. Minden úgy van, ahogy lennie kell. Majd rendbehozom a dolgot.

Percy érezte, hogy a férfi tekintete dühösen nyugszik rajta; Mabel is észrevette ezt, amikor élénk, derűs szeme egyiktől a másikhoz fordult. Kezét rátette férje térdére.

— Hallgass csak rám, Oliver; neked nem szabad oly sötéten nézned erre az úrra. Nem tett ő semmi rosszat.

— Semmi rosszat! — sziszegte Oliver.

— Semmit. A legkisebb jogtalanságot sem. Mit számít az, hogy az az öreg, szegény asszony ott fönt mit gondol? És most, sir, talán megmondaná, hogy miért is jött ide?

Percy megkönnyebbülten sóhajtott. Ő mást várt.

— Azért jöttem, hogy Mrs Brandet újra visszafogadjam az egyházba — mondta.

— És ezt megtette?

— Megtettem.

— Szabad kérnem, hogy mondja meg a nevét? Sokkal könnyebben beszélhetünk így.

Percy habozott. De rászánta magát, hogy nem hátrál:

— Mindenesetre. Az én nevem Franklin.

— Father Franklin? — kérdezte a fiatal nő, s az első szót alig észrevehető, gúnyos hangsúllyal ejtette ki.

— Igen. Father Franklin Percy, az érseki udvarból, a Westminsterből — felelte a pap.

— Na jó, father Franklin Percy, legyen szíves, mondja meg, mi hozta önt ide. Úgy értem, hogy ki küldött önért?

— Mrs Brand küldött értem.

— Jó. De kit küldött?

— Erről nem adhatok felvilágosítást.

— Hát jó... de azt talán szabad megtudnunk, hogy milyen haszna van az embernek abból, ha fölveszik az egyházba?

— Az egyházba való fölvétel által a lélek kiengesztelődik az Istennel.

— Ó! ... Oliver, maradj nyugodtan! ... És hogyan csinálja ezt, father Franklin?

Percy gyorsan fölemelkedett.

— Ez már sok, asszonyom. Mire valók ezek a kérdések?

Mabel még mindig férje térdén tartotta kezét és el nem titkolt csodálkozással nézett Percyre.

— Mire valók? Nos, hát szeretnék erről valamit megtudni. Talán csak nem ellenkezik valamelyik egyházi törvénnyel, ha ezt elmondja? Vagy igen?

Percy még habozott. Sehogy sem tudta megérteni, mit akar ez a nő. Annyit tudott, hogy ellenfelének előnyt biztosít, ha csak legkevésbé is elveszti a fejét. Így hát újra leült.

— Korántsem. Ha éppen meg akarja tudni, fölvilágosíthatom. Meghallgattam Mrs Brand gyónását és feloldozásban részesítettem.

— Úgy? És ezzel elérte azt? És mi jön azután?

— Még a szentáldozásban részesülne és az utolsó kenetben, ha élete veszélyben forog.

Oliver egyszerre összerendezte.

— Átkozott... — mondta halkan.

— Oliver — szólt Mabel kérő hangon — kérlek, engedd át az egészet nekem. Így sokkal jobb... És aztán, father Franklin, úgy gondolom, hogy ön szeretné ezt a többi dolgot is kiszolgáltatni anyáknak?

— Nem feltétlenül szükségesek — mondta a pap azzal a bizonytalan érzéssel, hogy máris veszített játékot folytat.

— Ó, hát nem szükségesek? De ön szívesen megtenné?

— Ha lehetséges, meg is fogom tenni. De ami szükséges volt, azt már megtettem.

Akaratának teljes erejét kellett megfeszítenie, hogy nyugalmit megőrizze. Úgy tűnt föl önmaga előtt, mint egy acélba öltözött férfi, aki valami ellenféllel akar megküzdeni, de ez az ellenfél csak szemfényvesztés. Érezte, hogy egyáltalán képtelen valami elhatározásra és sokért nem adta volna, ha az a férfi fölugrott volna és torkon ragadja — mert ezzel a nővel nem versenyezhetett egyikük sem.

— Hogyne — mondta Mabel szelíden —, de alig merem feltételezni, hogy férjem megengedné önnek a visszatérést. De annak nagyon örülök, hogy megtette azt, amit szükségesnek tart. Ez mindenetre önnek elégtételül szolgál, father Franklin, és éppen úgy annak a szegény beteg asszonynak is odafönt. Nekünk pedig... nekünk — megszorította férje térdét —, nekünk ez teljesen közömbös. Ó ... még valamit.

— Kérem — mondotta Percy, aki nagyon kíváncsi volt, hogy mi a csoda jöhetne még.

— Önök, keresztények... bocsásson meg, ha valami gorombaságot mondok, de, igen, önök, keresztények ismeretesek arról, hogy büszkék arra, ha minél nagyobb számmal vannak a megtértek. Minket nagyon lekötelezne, father Franklin, ha szavát adná, hogy ezt az... esetet nem hozza nyilvánosságra. Férjemet ez szerencsétlenné tenné és nem csekély bajt okozna neki.

— Mrs Brand... — kezdte a pap.

— Egy pillanatra... Ön látja, hogy nem bántunk önnel rosszul; minden heveség nélkül tárgyaltunk egymással. Azt is megígérjük önnek, hogy anyánnkal sem rendezünk semmiféle jelenetet. Tehát szavát adja?

Percynek ezalatt volt annyi ideje, hogy megfontolja, s azért habozás nélkül felelt:

— Bizonyára, megígérem.

Mabel elégedetten sóhajtott föl.

— Jó. Ez hát rendben van. Igazán nagyon lekötelezett minket... És azt hiszem, azt is állíthatom, hogy a férjem némi gondolkozás után talán még arra is kész és abba is beleegyezik, hogy ön újra eljöhessen és elhozhassa a szentáldozást, és azt a másik dolgot is elvégezhesse...

A férfi az oldala mellett megint föl akart fortynni.

— Jó, hiszen majd meglátjuk. Minden eshetőségre tudnunk kell az ön címét, hogy értesíthessük... Különben is, father Franklin, vissza akar ön még Westminsterbe térni ez éjjel?

Percy bólintott.

— Remélem, hogy ez még sikerül. Londont majd nagyon izgatott hangulatban fogja találni. Talán már hallotta is.

— Felsenburgh? — kérdezte Percy.

— Igen, Julián Felsenburgh — folytatta Mabel nyugodtan, és szeméből újra az a csodálatos fölindulás sugárzott. — Julián

Felsenburgh — mondta újra. — Itt van, amint tudja. Egyelőre Angliában fog maradni.

Mikor ezt a nevet említették, Percy megint érezte a félelemnek azt a bizonyos érzését.

— Amint hallom, béke lesz most — mondta.

Mabel és férje fölemelkedtek.

— Igen — mondta Mabel csaknem szánakozó hangon. — Béke lesz. Végre béke.

Még egy lépést tett előre. Arca hevült a földindulástól. Kezét kissé fölemelte.

— Térjen vissza Londonba, father Franklin és figyeljen jól. Őt valószínűleg meg fogja látni, és még sok más dolgot fog tapasztalni. — Hangja megremegett. — És talán akkor meg fogja érteni, hogy miért bántunk így önnel, miért nem félünk már öntől és miért engedjük, hogy anyánk saját belátása szerint cselekedjék. Ó, ön mindent meg fog érteni, father Franklin, ha ma nem, akkor majd holnap; és ha holnap nem, bizonyára rövid időn belül.

— Mabel! — kiáltott fel a férje.

Mabel gyorsan megfordult, karját férje nyaka köré fonta és megcsókolta.

— Kedves Oliver, nem restellem egy csöppet sem. Csak menjen, és győződjék meg ő maga. Jó éjszakát, father Franklin!

Percy az ajtó felé tartott. Amikor hallotta, hogy mögötte valaki csöngetett a szobában, még egyszer megfordult, zavarodottan és elfogódva. És ott látta őket, a férfit és a nőt, mintegy megdicsőülten a szelíd napfényű világosságban. Mabel karjával férje vállára dőlt. Fenséges volt és szép, mintha a tűz pirossága öntötte volna el. Még férje vonásaiban sem lehetett már a haragnak nyomát találni — semmit, csak valami szinte természetfölötti önérzetet és önbizalmat. Mind a ketten mosolyogtak.

Ekkor Percy kilépett az enyhe nyári éjszakába.

2.

Amikor Percy a túlsúfolt kocsiban visszautazott Londonba, csak egyet tudott biztosan. Azt, hogy félt. Körülötte hangos és folytonos beszélgetés hangzott, de ő alig hallotta. Csak annyit vett ki belőle, hogy valami szokatlan dolog történt, hogy London úgy-

szólván fejét vesztette, és hogy Felsenburgh ezen az éjjelen beszédet mondott a Pauls House-ban.

Az a mód, ahogy vele bántak, bizonyos aggodalommal töltötte el, és újra meg újra kérdezte magában, ugyan milyen okuk lehetett arra, hogy így bánjanak vele. Szinte úgy képzelte, hogy a természetfölöttivel jutott érintkezésbe. Kissé összerázkódott, mintha hideg lelné, és valami elviselhetetlen bágyadság jelentkezett nála. Az a gondolat, hogy a nyári hajnalban két órakor túlszűfolt vasúti kocsi-ban ül, látszólag egy csöppet sem érintette.

Háromszor is megakadt a kocsija, és amerre csak nézett, mindenütt a bomlás jeleit látta. A vágányok közt alakok futkostak a szürkülő fényben. Látott összetört vasúti kocsikat, vízmentes ponyvákat rakásszámra és gépiesen hallgatta a minden oldalról fölhangzó kiabálást és jelszt.

Amikor végre megérkezett, az állomás többé-kevésbé még mindig olyan volt, ahogy azt két óra előtt elhagyta. Még mindig az a heves tolongás, ahogy a kocsi üresedni kezdett. Az a holttest még mindig ott feküdt a pad előtt. Percy akaratlanul a tömeg után futott; alig tudta, hová és miért rohan. Fönt az órán még mindig ott az a súlyos tartalmú hirdetés. Végre eljutott a személyfelvonóhoz, és egy perccel később már kint volt az utcán az állomás mögött.

Ott is csodálatos látvány tárult eléje. Még égtek a lámpák, de már jelentkeztek a pirkadó hajnal derengő sávjai is. Az út innen egyenesen haladt egészen a régi királyi palotáig, és ott, mint valami szövött háló, egyesült azokkal az utcákkal amelyek Westminster, a Mall és Hyde Park felől jöttek, és az egész utca sűrűn, megszakítás nélkül tele volt emberi fejekkel, mint valami kövezettel. Két oldalról bérházak és paloták emelkedtek, s ezeknek valamennyi ablakát fényesen kivilágították, ünnepélyesen és diadalmasan, mintha valami királyt fogadtak volna. S az egész fölött az a hatalmas palota emelkedett ki tüzes körvonalaival a sötét háttérből, és ez is fényesen kivilágítva belülről, mint a többi ház, mind, ameddig az ember szeme elért. A láрма szinte elbódította, és lehetetlen volt egyik hangot a másiktól megkülönböztetni. Emberi hangok, kürtök, trombiták, ezer meg ezer lépés dobogása a kaucsukkövezeten, az állomás felől a kerekek tompa dübörgése — mindez összeolvadt megrázó, ünnepélyes zúgásba s ezt túlharsogta néha egy-egy sivítőbb hang. Nem lehetett megmozdulni.

Percy kiválóan alkalmas helyen állt, annak a széles lépcsőnek a tetején, amely valamikor levezetett a régi állomáshoz, de ezt mostanra már széles térséggé alakították át, amelyen balról a palota felől vezető utca egyesült a Victoria Streettel, és ez az utóbbi és a lámpák és az emberi fejek élő, mozgó látványosságával szolgált. Kissé távolabb jobbról a székesegyház harangtornya nyúlt ég felé, s ennek a teteje szintén ki volt világítva. Percy előtt úgy tűnt ez az egész, mintha előző életéből mindezt már ismerte volna.

Gépiesen szorította magát néhány lépésnyire bal felé, míg odaért egy oszlophoz. Ott várakozott és azon fáradozott, hogy benyomásait most ne elemezze, hanem megtartsa.

Lassanként észrevette, hogy ez a tömeg egészen másforma volt, mint amilyent ő eddig ilyen alkalmakkor látott. Lelki érzékeinek az volt a benyomása, mintha ebben a tömegben olyan egység uralkodnék, amelyet semmiféle más egységgel sem lehet összehasonlítani. Magnetizmus lebegett a légben. Az embernek az volt az érzése, hogy most valami teremtő aktus megy végbe, és ezzel ezer meg ezer egyéni sejt tökéletesedik pillanatról pillanatra és lesz belőle egységes, hatalmas, érző lény, egy akarattal, egy érzéssel, egy fejjel. A kiabáló hangoknak látszólag csak annyi jelentőségük volt, hogy ebben jutott kifejezésre a teremtő erő működése. Így terült el előtte az emberiség, a maga óriási nagyságában, élő tagjait minden oldalra kiterjesztve, ameddig a szem csak kísérhette és várt, várt valami beteljesedésre... Kiterjeszkedve, amint Percy fáradt agyveleje még elgondolni tudta, az óriási város legelrejtettebb utcáiba is.

Nem kérdezősködött, hogy mire várnak. Tudta, és mégsem tudta. Tudta, hogy itt valami kinyilatkoztatásról lesz szó, olyasmiről, ami az összes vágyakat teljesíti és örökre kielégíti.

Percynek az volt az érzése, hogy mindezt egyszer régebben már látta és gondolkodni kezdett, mint valami gyermek, hogy hol is lehetett az, míg végre járott, hogy mi is volt az. Egyszer álmódott az ítélet napjáról... Az emberiségről, amely összegyűlt és várta Jézus Krisztust... Jézus Krisztus! Ó, milyen kicsinynek tűnt föl most neki az az alak... milyen roppant távol van tőle... létezik ugyan, de semmiféle jelentősége sincs rá nézve, mintha reménytelenül el lett volna választva ettől a borzasztó valóságtól. Szemét a harangtoronyra fordította. Igaz! Ott fönnt az igazi keresztnak egy szilánkja van, vagy talán nincs is már? Kis szilánk abból a fából, amelyen egy szegény

ember halt meg kétezer évvel azelőtt... Bizony, bizony, már régen volt...

Nem értette egészen, hogy mi történik vele. „Én Jézusom, ne légy bírám, hanem megváltóm!” — dadogta halkán és erősebben fogódzott a gránitoszlopba; de már a következő pillanat megmutatta, hogy milyen gyöngé volt ez az imádság. Elveszett, mint a lehelet az emberiségnek ebben a végtelen, élő légkörében. Misézett vagy nem? Ma reggel, fehér öltözetben... Igen, akkor hitt mindenben, reménység nélkül, de szilárdan. És most...

Ha a jövőbe pillantott, az éppen olyan haszontalan volt, mintha a múltba tekintett. Nincs jövő, nincs múlt, minden csak egy örök pillanat, minden egyszerre csak jelen és vég. Végre is belefáradt, és újra testi szemével kezdett száttekinteni.

Az égen most virradt föl a reggel, nyugodt, szelíd fénnel, de ez a fényesen kivilágított utcához képest elenyészett. „Nincs szükségünk napra — suttogta Percy szánakozva —, se napra, sem a gyertyák fényére. A mi világosságunk itt van ezen a földön, az a világosság, amely minden ember számára világít...”

A harangtorony ebben a kísérteties szürkületben még meszebb látszott, mint máskor, s ha összehasonlította az utcák dicsőségével, életével és fényességével, számára minden pillanatban veszített a jelentőségéből.

Azután a különböző hangokra figyelt, és úgy tetszett neki, mintha valahonnan, messze Kelet felől a hallgatás vonulna föl. Türelmetlenül fordult hátra, amikor mögötte egy ember gyorsan és zavarodottan mindent össze-vissza fecsegni kezdett. Nem tudott ő is hallgatni? Miért zavarta a keletkező csendet?... Egyszerre elhallgatott az az ember is, és távolról közeledett, mind erősebben fokozódott valami zúgás, mint a tenger áradatának szelíd zúgása nyári időben. Jobb felől közeledett; Percyt is elfogta és a fülében csengett. Mindenféle egyéni hangnak vége volt; valamennyi egyesült olyan óriásnak az egyetlen leheletébe, aki most támadt életre. Percy maga is kiabált; hogy mit kiabált, azt nem tudta, de lehetetlen volt hallgatnia. Mintha ereiben és idegeiben tüzes bor folynék. És mikor a hosszú utcán végigtekintve észrevette a zúgás csökkenését maga körül, és fokozódását a palotánál, akkor már tudta, hogy miért kiáltott ő is és miért hallgat most ő is.

Karcsú, hal alakú alkotmány, fehér mint a tej, kísérteties mint az árnyék, szép mint a támadó hajnal, tűnt föl a láthatáron, körülbelül

fél mérföldnyire. Oldalt fordult és éppen feléje röpült; úgy lebegett, mintha a nagy hallgatás hullámain járna, amely nyomában támadt. Mindig közelebb jött, szárnyait kiterjesztette, úgy közeledett az utca hosszú kanyarulatán, alig húsz lábnyira a tömeg fölött. Mély sóhajtas hangzott, és újra csend lett.

Mikorra Percy megint képes volt arra, hogy teljes öntudattal gondolkodjék — mert csak nagy megerőltetéssel és rövid pillanatokra tudott akarata fölött uralkodni, mint valami csak néha-néha ketyegő óra —, a különös fehér alkotmány már egészen közel jutott hozzá. Hiába mondta önmagának, hogy ilyent már százszor is látott, azt is be kellett vallania, hogy ez mégis különbözött a többitől. Még közelebb jött, lassan-lassan lebegve mint sirály a tenger fölött, már egész világosan ki tudta venni az előrészt könnyed, gömbölyded körvonalait, alatta az alacsony korlátot, a kormányos mozdulatlan felsőtestét, most már a csavar halk nyikorgását is hallotta, és ekkor végre meglátta azt is, amire várt.

Magasan, fönt, a középső fedélzeten volt egy szék; fehérrel bevonva, és magas hátlapján jelvényeket lehetett látni. Ezen a trónuson ült egy férfi; mozdulatlanul, egyedül. Semmiféle jelt sem adott érkezésekor; sötét ruhája élesen elütött a fehér háttértől. Fejét magasba emelte és néha nyugodtan fordította egyik vagy másik oldalra. Mind közelebb lebegett a mély csendben. Fejét kissé félrefordította, és a szelíd, világos fényben föl lehetett ismerni egy pilanatra az arcvonásait.

A férfi még láthatóan fiatal volt; arca halvány; vonásai erősen kifejezőek; szemöldöke íves, sötét, ajka finom, haja ősz.

Újra oldalvást fordult; a kormányos kissé félrefordította fejét és néhány mozdulat után az egész alkotmány teljes fönséges szépségében megkerülte a sarkot és a palota felé lebegett.

Idegkóros csaholáshoz hasonló hang szakította meg a csendet, egy kiáltás, és újra fölhangzott a viharszerű zúgás.

Második könyv

Az összeütközés

Első fejezet

1.

A következő nap estéjén Oliver Brand íróasztala mellett ült és a „New People” estilap vezércikkét olvasta. „Volt időnk — olvasta —, hogy a tegnapi nap mámorából kissé kijózanodjunk. De még mielőtt jóslásokba bocsátkoznánk, jó lesz, ha előbb a tényeket idézzük vissza emlékezetünkbe. Egészen a tegnapi estéig állandó aggodalomban éltünk a Kelet válsága miatt; és mikor huszonegyet ütött az óra, nem volt Londonban több, mint negyven személy, ti. az angol követek, akik egész biztosan tudták, hogy a veszedelem elmúlt. A következő órában a kormány némi elővigyázati rendszabályokat kezdett életbe léptetni, néhány válogatott személyiséget beavattak; a rendőrséget és hat ezredet mozgósítottak, hogy a rendet fönntartsák. A Pauls House-t kiürítették; a vasúti társaságokat figyelmeztették, és éppen akkor, amikor az órák felett ütöttek, az új hírt a villany hirdetőtáblák útján Londonban és a nagyobb vidéki városokban is közzétették. Kevés rá a helyünk, hogy leírjuk azt a csodálatos módot, amellyel a hatóságok kötelességüket teljesítették. Legyen elég annyit megállapítanunk, hogy egész Londonban csak hetven baleset történt; az sem feladatunk, hogy ítéletet mondjunk a kormány eljárásáról, amiért éppen ezt a módot választotta a kihirdetés számára.

Huszonkét órákor a Pauls House legkisebb zugáig megtelt. A régi kórust az országház tagjai és az előjáróságok számára tartották fönnt. A karzaton a hölgyek foglaltak helyet, a többi helyet pedig átengedték a közönségnek. A rendőrség léghajó-osztálya útján éppen most értesülünk arról, hogy ettől a központtól számítva minden irányban teljes mérföldnyire megteltek az utcák gyalogjárókkal, és hogy két óra alatt — amint azt mindnyájan tudjuk — London minden főbb utcája ugyanazt a látványt nyújtotta.

Kitűnően sikerült választás volt, hogy első szónoknak Mr Brandot léptették föl. Karja még kötésben volt, de személyiségének varázsa, lelkesült szavai határozott bélyeget nyomtak az estére.

Beszédét majd más helyen fogjuk közölni. Utána felváltva beszélt a miniszterelnök, Mr Snowford, a haditengerészet első minisztere, a keleti ügyek titkára és Lord Pemberton, akik valamennyien megerősítették a rendkívüli újságot. Negyed tizenegy óra előtt kívülről tartós taps jelezte, hogy megérkeztek az amerikai követek Párizsból, akik egyenként mentek föl a régi kórus déli bejáróján az emelvényre. Mindegyikük rövid beszédet tartott. Ilyen pillanatban lehetetlen, hogy az egyes szavak teljes értelmét mérlegeljük, de azt hisszük, nem keltünk vele irigységet, ha Markham urat emeljük ki, mint olyan szónokot, aki a többenél nagyobb mértékben hódította meg azokat, akiknek szerencsájuk volt őt hallgathatni. Ő volt egyzersmind az, aki világosan és tisztán kijelentette — amit a többiek csak röviden jeleztek —, hogy az eredményt, amelyet az amerikai erőfeszítések értek, csakis egyedül Mr Julián Felsenburgh-nak köszönhetjük. Eddig még Mr Felsenburgh nem érkezett meg, de a sok viharos kérdés feleleteképpen Mr Markham kihirdette, hogy néhány perc múlva közöttük lesz ő is. Erre azután leírta, amennyire ezt néhány mondatban lehetett, azokat az eszközöket, amelyekkel Mr Felsenburgh elérte azt, ami teljes valószínűség szerint a legcsodálatosabb eredmény, amelyet a történelem ismer. Szavaiból annyit lehetett kivenni, hogy Felsenburgh — akinek életrajzát, amennyire az ismeretes, más helyen közöljük —, talán a legnagyobb szónok, akit a világ valaha hallhatott. Ezt teljes meggondoltsággal állítjuk. Látszólag az összes nyelven folyékonyan beszél. Azon nyolc hónap alatt, amíg a tárgyalások Kelettel tartottak, nem kevesebb mint tizenöt nyelven tartott beszédet. Kifejezésének eredeti voltára még visszatérünk. Felsenburgh bebizonyította azt is, mint ezt Mr Markham közölte velünk, hogy bámulatos ismeretei vannak nemcsak az emberi természet, hanem általában mindannak a terén, amelyen az isteni lényeg megnyilvánul. Láthatólag ismerte Kelet mindazon felekezetének és kasztjának történetét, előítéleteit, reményeit, várákozásait, amelyekkel csak tárgyalnia kellett. Valóban, mint Mr Markham mondja, ő bizonyára az új kozmopolitikai alakulás első, tökéletes eredménye, amelyre a világ egész történetének fejlődése folyamán készült. Nem kevesebb, mint kilenc különféle helyen — ezek között Damaszkusz, Irkutszk, Konstantinápoly, Kalkutta, Benaresz, Nanking — a mohamedán néptömeg megváltóként üdvözölte őt. Végre Amerikában, ahol ez a rendkívüli lény először lépett föl, csakis jól lehet hallani róla. Senki őt semmi

bűnnel nem vádolhatja, még a sárga irigységű sajtó sem, semmiféle büntényt nem foghatott rá: sem vesztegetést, sem gazdasági vagy politikai bujtogatást, amiben pedig bűnösök voltak mindazok a politikusok, akik a testvérkontinenst azzá tették, ami ma. Mr Felsenburghnak még csak pártja sem volt. Ő egyedül győzött, és nem a bérencei. Mindazok, akik ez alkalommal jelen voltak a Pauls House-ban, bizonyítani fogják azt az állításunkat, hogy nem lehet leírni az ezen szavak nyomában járó hatást.

Amikor Mr Markham beszéde végeztével leült, a teremben mély csend uralkodott. Ekkor az orgonista elkezdte a szabadkőművesek himnuszának előjátékát, hogy a magasztos fölindulást fokozza. Minden ember rázendített, és néhány pillanat múlva nemcsak az épület belsejében, hanem kint a nép is együtt énekelt, úgy, hogy London belvárosa néhány pillanatra igazán az Úr temploma lett.

Ezzel egyszersmind feladatunk legnehezebb részéhez értünk és jobb, ha előre bevalljuk, hogy nem is ígérünk olyan hírlapi leírást, amely a történeteket megközelítené. A legfenségebb dolgot legkönnyebb egyszerű szavakkal kifejezni.

A himnusz negyedik versszaka után, az emelvény lépcsőjén egy egyszerű, sötét ruhás alak halad fölfelé. Eleinte nem igen figyeltek rá, de amikor a képviselők között egyszerre mozgás támadt, az ének gyöngülni kezdett, majd teljesen elnémult. Amikor az az alak könnyedén hajlongott jobbra és balra, fölment azon a lépcsőn is, amely a szónoki emelvényhez vezetett. Ekkor valami különös dolog történt. Az orgonista először nem vett észre semmit, és folytatta a játékot; de csakhamar püsszegés hangzott a tömegből, erre azonnal abbahagyta a játékot. De semmiféle tetszészaj sem hangzott föl, hanem mély csend uralkodott a hatalmas tömeg fölött, és ez a csend mintegy mágneses erővel áterjedt a házon kívüliekre is, úgy, hogy Mr Felsenburgh első szavai néma csendben hangzottak el. Azt, hogy e tüneményt megfejtse, már a lélektan szaktudósaira kell bízunk.

Magáról a beszédről nincs mit jelentenünk. Amennyire ebben a pillanatban tudjuk, egyetlen tudósító sem jegyzett föl semmit. De az a beszéd, amely eszperantó nyelven történt, nagyon egyszerű és rövid volt. Az elején röviden megemlítette azt a nagy eseményt, hogy most az egész világot átöleli a testvériség; boldogoknak nevezte mindazokat, akiknek megadatott, hogy a történelemnek ezt a nagy beteljesülését megérték, majd magasztalta azt a nagy szellemet, melynek megtestesülése végre bekövetkezett.

Ennyit jelenthetünk a beszédről. De arról a benyomásról, amelyet az ott álló személyiség tett, nem mondhatunk semmit. Külseje szerint ez a férfi harminchárom éves lehet, arca simára borotválva, tartása egyenes, haja ősz, szeme és szemöldöke sötét. Mozdulatlanul állt, kezét a korlátra támasztotta. Csak egyetlen mozdulatot tett, s ennek nyomán a tömegből zokogás hangzott föl. Szavait, amelyek ezt a mozdulatot kísérték, lassan, világosan és tiszta hangon ejtette ki; azután megállt és nyugodtan várakozott.

Semmi válasz nem hangzott föl, csak egy sóhajtás, s ez még az utolsó ember fülében is, aki hallotta, úgy hangzott, mintha a világ most legelőször lélegzene föl; s utána megint az a csodálatos, szívre ható némaság. Sokan halkán sírtak; ezer meg ezer ember ajka hang nélkül mozgott s valamennyiük szeme azon egyszerű alak felé fordult, akibe mintha minden lélek helyezte volna minden reménységét. Ilyenformán fordulhattak sok száz évvel ezelőtt — ha ezt hinnünk szabad — számosak tekintete afelé, akit názáreti Jézusnak ismer a történelem.

Mr Felsenburgh még egy pillanatra megmaradt ebben a helyzetben, aztán lejött a lépcsőn, áthaladt az emelvényen és eltűnt.

Hogy mi történt közben odakint, arról egy szemtanú a következő jelentést juttatta szerkesztőségünkbe. A fehér léghajó, amely már jól ismert mindazok előtt, akik az éjjel Londonban voltak, megállt a régi kóruson kívül húsz lábnyi magasságban. Néhány perc alatt elterjedt a tömegben a hír, hogy ki érkezett benne, és amikor később Felsenburgh újra föltűnt, ugyanazt a különös sóhajtást lehetett hallani az egész Pauls Churchyard hosszában, mint korábban s a sóhajtást ugyanaz a hallgatás követte. A léghajó leereszkedett, tulajdonosa fölszállt, és újra húsz lábnyi magasba emelkedett. Eleinte azt hitték, hogy beszédre számíthatnak. De erre semmi szükség sem volt, s rövid nyugalom után a léghajó folytatva csodálatos diadalmenetét, amelyet London sohasem fog elfelejteni. Négyyszer került meg Mr Felsenburgh az éj folyamán az óriási világvárost, de egy szó sem jött ajkáról, és mindenütt hallották, hogy az a sóhajtás megelőzi és követi, jelenlétének pillanatában pedig mély csend uralkodik. Két órával napkelte után a fehér léghajó Hampstead felé emelkedett föl, és eltűnt északi irányban, és őt, akit teljes igazsággal a világ megváltójának nevezhetünk, azóta nem látták.

Mit tegyünk még ehhez?

Minden további magyarázat fölösleges. Elég, ha röviden azt mondjuk: elérkezett az az új korszak, amely után a próféták és királyok, a szenvedők és haldoklók, azok, akik fáradtak és terhet hordtak, hiába kívánczoltak. Nemcsak a földrészek egymással való versengése szűnt meg, hanem vége az összes belső viszályoknak is. Őröla, aki ezek kezdetének hőse, nincs több mondanivalónk. Az idő fogja majd megmutatni, hogy milyen feladatokat kell még megoldania.

Ami máris megtörtént, az a következő: Keleten a veszély mindenkorra megszűnt. Az őrző barbárok is, a művelt népek is végre megértették, hogy a háború korszaka elmúlt. „Nem békét, hanem kardot”, ezt mondta Krisztus, és ezen szavak keserű valóságát nagyon is megéreztük. „Nem kardot, hanem békét”, ez hangzik most végre világosan azok részéről, akik Krisztus igáját lerázták, vagy sohasem viselték. A szeretet és egyetértés jelszavait, amelyeket a Nyugat az utolsó században, ha gyöngye mértékben is, de képviselt, most már a Kelet is magáévá tett. Soha többé ne döntsenek ezentúl a fegyverek, hanem csakis az igazság. Nem imádkoznak többé a rejtőző istenhez, hanem azon emberhez, aki saját isteni voltának ismeretére jutott. A természetfölötti meghalt, vagy inkább — most tudjuk — sohasem létezett. Egy feladatunk marad, hogy ezen új tanítás szerint cselekedjünk és minden gondolatunkat, szavunkat és tetteinket a szeretet és igazságosság törvényeihez alkalmazzuk, melynek megvalósítása kétségtől évek műve lesz. Az egész törvényhozást meg kell változtatnunk, minden korlátot le kell döntenünk; pártnak párttal kell egyesülnie, országnak országgal, világresznek világgrésszel. Nem uralkodik már rajtunk a félelem aggodalma, sem a jövődőtől való félelem, sem a mindent megbénító viszálykodás. Elég sokáig nyögött az ember; saját balgasága miatt folyt el a vére mint a víz áradata, de végre önismeretre jutott és most békesség lesz.

Legalább annyit lásson a világ, hogy a megújulás ezen művében Anglia sem marad el. Semmi se kösse meg kezünket, hogy ezt a nagy művet befejezzük; sem a nemzeti elkülönülés, sem a faji büszkeség, sem a bőség mámorító tudata. A felelősség kiszámíthatatlan, de a győzelem bizonyos. Lassan haladjunk előre, alázatosan ismerjük be egykori hibáinkat, de bizalommal és a siker reményével tekintünk a jövőbe, a jutalom elé, amely végre közeledik; az a ju-

talom, amelyet sokáig késleltetett az ember önzése, a vallásos elvakultság és a szavakkal való kicsinyes harc. Az a jutalom, amelyet olyan ember ígért, aki nem tudta, hogy mit beszél és megtagadta azt, amit tanított. „Boldogok a szelídszívűek, a békétűrők, az irgalmasok, mert övék lesz a föld országa, Isten gyermekeinek fognak hívni és irgalmasságot nyernek”.*

Oliver arca halotthalvány volt. Felesége mellette térdelt. Megfordította a lapot és elolvasott még egy rövid cikket, amely látszólag az utolsó híreket közölte:

— Amint jelentik, a kormány összeköttetésbe lépett Mr Felsenburghgal.

2.

— Ó, újságírói stílus — jegyezte meg végre Oliver és hátradőlt. — Ostoba fecsegés. De... de az, ami történt!

Mabel fölkelt, az ablakhoz ment és ott állt meg. Egyszer-kétszer beszélni próbált, de egy szót sem tudott mondani.

— Kedvesem — kérdezte férje —, neked nincs ehhez semmi szavad?

Mabel egy pillanatig a határozatlanság kifejezésével nézett rá.

— Mit mondjak? — felelte. — Hiszen magad mondtad, hogy mit sem használ itt a szó.

— De mondd meg legalább, hogyan győződjek meg arról, hogy az egész nem álom?

— Álom? — kérdezte Mabel. — Hát ki hallott valaha ilyen álomról?

Ezzel újra fölkelt és nyugtalanul járkált a szobában, majd férje mellett letérdelt és kezét a magáéba vette.

— Kedvesem — így szólt —, én mondom neked, hogy nem volt álom. Végre valóság. Én is ott voltam, nem emlékezel már? Te megvártál engem, amikor vége volt az egésznek... amikor ő eltűnt... mind a ketten láttuk őt... te is meg én is. Hallgattuk őt... te az emelvényen, én a karzaton. És újra láttuk, amikor lent a tömeg között álltunk és ő végiglebegett a parton. Ezután jöttünk haza és találtuk itt azt a papot.

Megdicsőült arccal mondta ezt. Mintha valami látomást mesélne el. Nyugodtan beszélt, felindulás és szenvedély nélkül. Egy pillanatra Oliverre bámult, aki lehajolt és gyöngéden megcsókolta.

— Igen, kedvesem. Igaz, de azért szeretném újra és újra hal-
lani. Mondd el még egyszer, hogy mit láttál?

— Láttam az ember fiát — mondta Mabel. — Ó, nincs erre más
szó. A világ megváltója, ahogy az újság is nevezi. Megismertem őt
szívemben... és mindenki így volt vele... amikor megpillantottam,
ahogy ott fönt a korlátnál állt. A megdicsőülés fénye vette körül a fe-
jét. Számomra már minden világos. Ő az, akire olyan sokáig vár-
tunk, és ő eljött, s békességet és jóakaratot terjeszt mindenfelé.
Amikor beszélt, újra ezt fogtam fel. A hangja olyan, mint... a tenger
zúgása... Olyan egyszerű, olyan panaszos, és olyan hatalmas is. Te
nem így hallod?

Oliver bólintott.

— Minden bizalmam benne van — folytatta a fiatal nő hal-
kan. — Nem tudom, hogy hol van; azt sem, hogy mikor tér vissza,
vagy hogy mit fog tenni. Csak sejtem, hogy még nagyon sok dol-
ga lesz, amíg mindenki megismeri. A törvények, javítások — ez a
te feladatod lesz, kedvesem. Mi, többiek, mi majd béketűrőssel
várunk és a szeretetben és a megelégedésben gyakoroljuk ön-
magunkat.

Oliver újra fölemelte a fejét és a feleségére nézett.

— Mabel, édesem...

— Ó, én ezt már tegnap éjjel megértettem — mondta. — De
ez nem tudatosult bennem addig, amíg reggel föl nem ébredtem
és gondolkodni nem kezdtem. Egész éjjel róla álmodtam. Oliver, te
tudod, hol lehet most?

Oliver a fejét rázta.

— Igen, tudom, de megesküdtem...

Mabel intett a fejével és gyorsan fölállt.

— Nem kellett volna ezt kérdezni. Nos, mi szívesen várunk.

Néhány pillanatra elhallgattak. Azután Oliver szólalt meg.

— Kedvesem, mit akartál azzal mondani, hogy még nem is-
merték meg?

— Úgy gondolom — felelte Mabel —, hogy a többség még
csak azt tudja, hogy mit tett, de hogy ki, azt még nem tudják. De
idővel ez is eljön.

— És addig is...

— Addig neked dolgoznod kell; a többi mind lassan-lassan
bekövetkezik. Ó, Oliver, légy erős és hűséges!

Sietve megcsókolta a férjét és elhagyta a szobát.

Oliver mozdulatlanul ült; szokása szerint kibámult az ablaka alatt elterülő távolba. Tegnap ilyenkor éppen indulóban volt Párizsból; már tudta a tényeket, mert a követek egy órával előbb érkeztek meg, de azt a férfit még nem ismerte. Most már őt is ismeri. Legalábbis látta és hallotta, és személyiségének lenyűgöző benyomása őt is elbűvölte. Ezt ő sem tudta magának megmagyarázni, mint a többiek sem, kivéve talán Mabelt. Mindenki úgy volt vele, mint ő; lesújtotta, aggasztotta ez az érzés, és mégis meghatotta őket lelkük legmélyéig. Snowford, Cartwright, Pemberton és a többiek mind kijöttek ennek a férfinak a kíséretében a Pauls House lépcsőjére. Az volt a tervük, hogy valamit szólnak; de a halvány arcok beláthatatlan tömege előtt elnémultak. Hallották a sóhajtást és a csendet, és érezték a mágnességnek azt az ellenállhatatlan hullámát, amely mint valami kézzelfogható valóság támadt, amikor a léghajó fölszállt és körútján elkísérte.

Azután még egyszer látta, a léghajó fedélzetén, amikor Mabellel dél felé akartak indulni. A fehér hajó fölöttük lebegett; nyugodtan és biztosan, a beláthatatlan tömeg fölött és rajta volt az, akit bárki másnál több joggal illetett meg ez a cím: a világ megváltója. Azután érkeztek haza és találták itt azt a papot.

Ez is nagy meglepetés volt Oliver számára. Mert az első pillanatban azt hitte, hogy ez a pap ugyanaz a férfi, akit ő két órával előbb látott a szónoki emelvény lépcsőjén. Feltűnő volt közöttük a hasonlóság; ugyanaz a fiatalos arc és ugyanaz az ősz haj. Mabel ezt persze nem vette észre, mert ő Felsenburghot csak nagy távolságból látta és épp ezért hamar meg is nyugodott. És az anyja... elég rettenetes ez; ha Mabel nem lett volna ott, akkor ezen az éjjelen biztosan valami erőszakos dolog történik.... Milyen meggondoltan és okosan viselkedett Mabel! És az anyja — hát bizony őt ebben a pillanatban önmagára kell hagynia. Talán majd idővel tehet valamit érte. A jövő! Ez a gondolat volt az, amely Olivert teljesen hatalmába kerítette, annak a személyiségnek az erős hatalma, aki őt akkor éjjel ejtette rabul. Minden egyéb jelentéktelennek tűnt előtte; még anyjának állapota, betegsége is eltűnt, most, az ismeretlen nap új hajnalpírja előtt. És egy óra múlva majd még többet tud. Meghívták őt is Westminsterbe a teljes ülésre; ott majd megfogalmazzzák azokat a javaslatokat, amelyeket Felsenburgh elé akarnak terjeszteni; az volt a szándékuk, hogy valami magas állást kínáljanak neki.

Igen, amint Mabel mondta: ez most az ő és a többiek feladata, azt az új elvet, amelynek megtestesülése olyan egyszerre tűnt fel a fiatal, ősz hajú amerikai férfi személyében, azt átváltoztatni valósággá, mely új elv az egyetemes testvériség elve. Ez mindenestre nagy munka lesz. Új rendbe kell terelni a külföldi vonatkozásokat; kereskedelem, politika, kormányforma — mind átalakításra szorul. Európa már azelőtt is szervezkedett a kölcsönös belső védelem alapján; ez az alap most eltűnt. Védelemre már nem szorultak többé, mert ami a védelmet szükségessé tette, az nem fordulhat elő többé. De más téren is óriási feladatok várták a kormányt. Elő kellett készíteni a keleti események okmányát, valamint annak a szerződésnek szövegét is, amelyet Párizsban terjesztettek fel és amelyet kelet császára, szövetséges királyai, s a török köztársaság aláírtak, az amerikai meghatalmazottak pedig ellenjegyeztek. Végül még a belpolitika is javításokra szorul. Az ősrégi ellentéteknek és vitáknak jobbpárt és balpárt között meg kell szűnnie — jövőre már csak egy párt lehet, és ennek a próféta rendelkezésére kell állnia... Oliver egészen belezavarodott ebben a pillanatban annak a felismerésébe, hogy a világ egész rendje megváltozott, és hogy a Nyugat életének alapjai mind átalakulnak. Ez csakugyan forradalom, kataklizma, fölforgatóbb mint az ellenséges invázió. Ez a sötétség átváltozása világossággá, a zűrzavar átváltozása renddé.

Oliver mélyen fűszóhajtott és tovább fűzte gondolatait.

Fél óra múlva Mabel megint lejött hozzá, mert előbb kellett ebédelnie, hogy azután a Whitehallba mehessen.

— Anyánk most nyugodtabb — mondta Mabel. — Nagyon sok türelemre van szükségünk, Oliver. Határozta már arról, hogy a pap visszatérhet-e vagy sem?

Oliver a fejét rázta.

— Nem vagyok képes másra gondolni, mint azokra a feladatokra, amelyek rám várnak. Határozz te, kedvesem, mindent rád bízok.

Mabel bólintott.

— Később majd megint beszélek vele. Jelenleg nagyon keveset ért meg abból, ami történt... Hány órára leszel megint itthon?

— Ma este aligha jöhetek haza. Az ülés egész éjjel tartani fog.

— Jó, kedvesem. És mit mondjak Mr Philipsnek?

— Majd holnap reggel telefonálok... Mabel, emlékszel még arra, amit a papról mondtam?

— Hogy mennyire hasonlít ahhoz a másikhoz?
— Igen. Mit gondolsz erről?
Mabel mosolygott.
— Nem gondolok semmit. Miért ne hasonlíthatnának egymáshoz?
Oliver egy fügét vett a gyümölcsös tálból, megette és fölkelt.
— Nagyon különös ez az egész — mondta.
— Jó éjszakát, kedvesem.

3.

— Ó, anyám — mondta Mabel, amikor az ágya előtt térdelt. — Nem akarsz megérteni, hogy mi történt?

Mindent elkövetett, hogy az öregasszonynak megmagyarázza azt a nagy változást, amely a világban történt — de minden fáradozása sikertelen maradt. Mabel azt hitte, hogy ennek hallatlanul nagy haszna lesz, és kár lenne, ha az öregasszony átköltözne a sötétségbe, és azt sem tudná, mi történt. Olyan volt az egész, mintha keresztény ember az első húsvét hétfőjén egy zsidó ember halálos ágyánál térdelne. Az öregasszony megijedt ugyan, de hajthatatlan maradt.

— Anyám — mondta Mabel —, hadd mondjam el neked még egyszer. Hát nem érted, hogy beteljesedett mindaz, amit Jézus Krisztus ígért, ha mindjárt más módon is? Az isten országa valóban megkezdődött, de legalább azt is tudjuk, hogy ki az isten. Éppen az előbb mondtad, hogy kívánczol a bűnök bocsánata után; íme itt van, itt van mindnyájunk számára, mert bűn egyáltalában nincs. Csakis bűntény létezik. És a szentáldozás... Te azt hiszed, hogy ezzel részed lesz Istenben; de hiszen mindnyájunknak része van Istenben, mert emberi lények vagyunk. Nem érted azt, hogy a kereszténység csak annak a kifejezése, ami mindezt felöleli? Valószínű, hogy bizonyos ideig az volt az egyetlen kifejezési mód, de ez most mindörökre elmúlt. Ó, és mennyivel jobb így! Ez igaz... Igaz. Mindenki láthatja, hogy ez igaz.

Egy pillanatra megállt, és erőt vett magán, hogy ezt a nyomorúságos, öreg arcot szemlélje, a kipirult, fonnyadt arcot, a száraz, összegömbült kezét az ágytakarón.

— Lásd, milyen sikertelen volt a kereszténység, mennyire szétválasztotta a népeket. Gondolj arra a rengeteg kegyetlenségre, az

inkvizícióra, a vallásháborúkra, a meghasonlásra férj és feleség, gyermek és szülő között, az állam elleni lázadásra, az árulásokra. Ő, lehetetlen, hogy a katolicizmust igaznak tartsad. Milyen Isten lehetett az? És aztán a pokol; hogy is hihettél benne valamikor? Anyám, ne gondolj ilyen borzalmas dolgokra... Nem érted, hogy ez az Isten már nem létezik, hogy egyáltalán sohasem létezett, hogy mindez csak borzasztó álmom volt, és hogy most végre mindnyájan megismertük az igazságot? Anyám, gondolj arra, ami tegnap történt. Hogyan jelent meg ő, az a férfi, akitől te annyira félsz! Elmondtam neked, hogy ő milyen, milyen nyugodt és erős, és hogyan hallgattak el valamennyien a ... a rendkívüli légkör hatására és hogyan látta őt hatmillió ember. Emlékezz csak arra, hogy mit tett ő — hogyan gyógyította meg a régi sebeket —, hogy mennyire örvend az egész világ a békének, és hogy mit fog létrehozni. Ó, anyám, szakíts a múlt idők borzalmas hazugságaival; szakíts velük; légy erős!

— A papot, a papot! — nyöszörögte végre az öregasszony.

— Ó, nem, nem, nem, ne a papot; ő nem tehet semmit. Ő is tudja, hogy mindez hazugság.

— A papot, a papot! — nyöszörögte újra. — Ő megmondhatja neked, ő tudja a feleletet.

Arca eltorzult a görcstől és öreg keze reszketve babrált a szentolvasó szemeivel. Mabelt egyszerre az ijedség érzése lepte meg, és fölállt.

— Ó anyám — mondta és megcsókolta. — Jó, most többet nem mondok, de gondolkozz nyugodtan. Ne félj semmitől, hiszen minden jól van.

Szánakozással tekintett le rá, és még egy pillanatra ott maradt, habozott a rokonérzés és buzgóság között. De nem, ennek most semmi célja nincs; várnia kellett a következő napig.

— Majd megint megnézelek, ha ebédeltél. Anyám, ne légy olyan szomorú. Csókold meg!

„Igazán érthetetlen — gondolta estefelé — hogy lehet valaki ennyire elvakult. És ráadásul bár maga is beismeri gyöngeségét, folyton csak a pap után kiabál. Hisz ez nevetséges, ez képtelenség!”

Mabel maga rendkívüli békességgel telt el. Még a halált sem találta olyan borzasztónak, mert hiszen nem győzelemmé vált-e most a halál!? A keresztények önző individualizmusát, amely siránkozott és a haláltól visszaborzadt, vagy legjobb esetben is saját örök

életének bejárójául képzelte el és szembeállította az új hívők szabad altruizmusával, amely nem kívánt mást, mint hogy az ember éljen és boldoguljon, a világ lelke pedig diadalmaskodjék és kifejlődjék, míg ő, az egyed megelégedett azzal, hogy visszatérhetett az életerő azon tengerébe, amelyből életét merítette. Mabel ebben a pillanatban elvállalt volna minden szenvedést, még a halál elé is örömmel lépett volna. Sajnálkozva gondolt arra az öregasszonyra ott fönt, mert vajon nem sajnálatos-e, hogy az a halál árán sem jut önmaga és a valóság ismeretéhez?

Mabel szelíd mámor örvényében érezte magát. Mintha érzelmeinek nehéz függőnye végre szétnyílt volna, és mögötte kedves, örök ország terült volna el. Ország árnyék nélkül, a békesség országa, ahol az oroszlán a bárány mellett, a leopárd a gödölye mellett alszik. A háborúnak mindenkorra vége; ez a véres szörnyeteg meghalt és vele együtt a nyomorúságnak minden fajzata, amely árnyékában nagyra nőtt: a babona, a maradiság, a borzalom és a látszat uralma. A bálványokat összetörték és patkányok bújtak elő belőlük. Jehova elesett; a galilei álmodozó, félénk tekintetével sírba szállt; a papok uralmának vége. Mindezek helyébe lépett ez az idegen jelenség, telve nyugalommal, megtörhetetlen erővel és zavartalan gyöngédséggel... Ő az, akit látott, az ember fia, a világ megváltója, aminek az imént is nevezte. Az, aki ezt a nevet viselte, nem volt többé valami szörnyeteg-féle lény, félig isten és félig ember, aki mindkét természetre igényt tart, pedig egyik sincs meg benne; nem olyan, aki minden ok nélkül küldöttnek érezte magát és aki hódított, de jutalmat nem várt érte, mint azt a követői állítják. Itt az volt, akit követhetett, aki valóban Isten volt és mégis ember is egyúttal, isten, mert olyan emberi, és ember, mert olyan isteni.

Mabel aznap este tartózkodott a további beszélgetésektől. Még néhány percre fölnezett a betegszobába, de az öregasszonyt álmában találta. Sovány kezét kinyújtotta a takarón, ujjai köré pedig az olvasó, ez a balga holmi csavarodott. Mabel a tompa fénynél halkán odaosont és megpróbálta leoldani. De a ráncos ujjak meggörbültek és szorosra záródtak, félig nyílt ajka pedig valamit mormogott. Ó, mennyire sajnálatos, gondolta magában a fiatal nő, milyen reménytelenség az, ha egy lélek olyan sötétségbe költözik és dacosan vonakodik a legnagyobb, a legnemesebb odaadástól, életének fölláldozásától, mert maga az élet ezt így kívánja.

Azután saját szobájába távozott.

Az óra hármát ütött s a kelő nap fakó pirkadása már megvilágította a szobáját, amikor Mabel fölébredt. Ágya mellett ott állt az ápolónő, aki a betegnél virrasztott.

— Jöjjön azonnal, asszonyom, Mrs Brand haldoklik.

4.

Oliver hat óra tájban hazaérkezett, és azonnal fölment anyja szobájába; ott megtudta, hogy mindennek vége.

A szobát világos napfény és az új nap tiszta levegője töltötte be. A nyitott ablakon át a madarak csicsergése hangzott föl a kertből. Felesége az ágy mellett térdelt; keze még átkulcsolta az öregasszony ráncos ujjait, arcát pedig karjai között az ágyon pihentette. Anyjának öreg arca nyugodtabb volt, mint azt valaha látta; vonásait mintha márványból metszették volna, ajkán mosolygás játszadozott. Egy pillanatra letekintett rá és megvárta, míg vége lett annak a görcs-szerű érzésnek, amely a torkát fojtogatta. Azután kezét felesége vállára tette.

— Mikor? — kérdezte.

Mabel fölnézett rá.

— Ó Oliver — suttogta —, egy órával ezelőtt. Nézd csak!

Szétnyitotta a halott kezét és az olvasót megmutatta, amelyet még szorongatott. Halálos küzdelmében széjjelszakadt és egy barna gyöngye az ujjai között maradt.

— Megtettem, amit tehettem — sóhajtott Mabel. — Nem voltam kemény, de nem akart rám hallgatni. Örökké a pap után kiáltott, amíg szólni tudott.

— Kedvesem — kezdte a férje, de ő is letérdelt a felesége mellé, előrehajolt és megcsókolta az olvasót, szeme pedig megtelt könnyel.

— Bizony, bizony — mondta —, hagyjuk őt békességben. Az egész világ végre a mienk. És ő... ő nem veszített semmit; késő volt.

— Megtettem, amit lehetett.

— Igen, édesem, és jól tetted. De ő már nagyon idős volt; ő már nem tudta fölfogni.

Megállt.

— Eutanázia? — suttogta s hangjában némi gyöngédség nyilvánult.

— Igen — bólintott Mabel — éppen amikor a halálos tusa megkezdődött. Ő tiltakozott, de én tudtam, hogy ez a kívánságod.

Még egy óráig beszélgettek a kertben, azután fölmentek Oliver szobájába. Ott Oliver beszélni kezdett, hogy a felesége mindent megtudjon, ami közben történt.

— Visszautasította — mondta. — Mi följánlottuk, hogy külön állást szervezünk neki. Fogadja el a tanácsadó címet, de két órával azelőtt azt is visszautasította. Azonban megígérte, hogy segítségünkre lesz... Nem, nem szabad megmondanom, hogy hol van... Mi azt hisszük, hogy nemsokára visszatér Amerikába, de nem hagy el bennünket végleg. Munkarendet dolgoztunk ki, és ezt rögtön átnyújtják neki... igen, egyhangúlag mellette foglaltunk állást.

— És a munkarend?

— A választójogról, a szegényügyi törvényről és a kereskedelemről szól. Többet nem szabad elárulnom. Ő maga javasolta ezeket a pontokat. De mindeddig nem vagyunk abban bizonyosak, hogy megértették-e őt?

— De édesem...

— Igen, egész rendkívüli minden. Sohasem tapasztaltam ilyesmit. Jóformán tárgyalás sem volt.

— És a nép megérti?

— Azt hiszem megérti. Mégis minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy egy esetleges lázadást elfojtsunk. Azt mondják, a katolikusok veszélyben vannak. Az „Era” mai reggeli számában közöl erről egy cikket. A javaslatot jóváhagyásra hozzánk terjesztették föl. Ebben azt állítják, hogy a katolikusok védelmére rendszabályokhoz kell nyúlnunk.

Mabel mosolygott.

— Különös eszme — folytatta Oliver. — De hát nekik is joguk van az élethez. De hogy mennyiben van joguk arra, hogy a kormányban is részt vegyenek, ez már más kérdés. Ezzel mindenestre foglalkoznunk kell még egy-két hétig.

— Beszélj még róla.

— Tulajdonképpen nincs semmi, amiről beszélni lehetne; csak annyit tudunk, hogy ő a világ legnagyobb hatalma. Franciaország a forrongás állapotában van és diktátornak akarja megválasztani. Azt is visszautasította. Németország ugyanazt ajánlotta föl neki, mint mi; Olaszország ugyanazt, amit Franciaország, de élethossziglani tribun

címmel. Amerika eddig még nem tett semmit, a spanyolok pedig nem tudtak megegyezni.

— És Kelet?

— A császár köszönetét fejezte ki, ennyi az egész.

Mabel fölsóhajtott és kinézett a magasan kóválygó füstre, mely a város fölött gyülekezett. Amiről a férje beszélt, nagyon messzire ható dolgok, ezekkel ő nem foglalkozhat. De képzelőtehetsége méhrajnak látta Európát, mely a napfényben ide-oda röpköd. Kéklő távolságból nézte Franciaországot, a német városokat, az Alpokat, még messzebb a Pireneusokat és a verőfényes Spanyolországot: mindezek most csak arra törekedtek, hogy megnyerjék maguknak ezt a csodálatos teremtményt, mely a világra jött. Még a hidegvérű Anglia is lánggra lobbant. Minden ország csak azt az egyet óhajtotta: hogy ez a férfi legyen az uralkodója, de ő valamennyit visszautasította.

— Valamennyit visszautasította — ismételte halkán.

— Igen, valamennyit. Azt hisszük, hogy Amerikából vár híreket. Mert tudnod kell, hogy ott még néhány hivatalt visel.

— Milyen idős lehet?

— Nincs több harminckét-harminchárom évesnél. Csak néhány hónapig volt hivatalban. Azelőtt magánosan élt Vermouthban. Azután a tanácsba választották be, ott egy-két beszédet tartott és erre kinevezték követnek, pedig ott még senki sem vette észre különös hatalmát. A többit tudjuk.

Mabel gondolkodva rázta fejét.

— Semmit sem tudunk — mondta. — Semmit! Hol tett szert nyelvismereteire?

— Azt vélik, hogy sok éven át utazott. De biztosan senki sem tudja. Ő maga nem mondott erről semmit.

Mabel hirtelen a férjéhez fordult:

— Mit jelentsen mindez? Mi a hatalmának az alapja? Erre felelj, Oliver!

Oliver mosolygott és a fejét rázta.

— Markham azt állítja, hogy a tiszta erkölcsé. Ez és szónoki tehetsége. De ezzel semmit sem mondtunk.

— Nem, ezzel semmit sem mondtunk — ismételte Mabel.

— Egész megjelenése tüneményyszerű — folytatta Oliver. — Mi legalábbis annak nevezzük. De ez is csak éppen valami szó az egész jelenségre.

— Bizony, csak szó. De éppen ez az. Mindnyájan érezték, nemcsak a Pauls-House-ban, hanem később az utcákon is. Te magad nem érezted?

— De mennyire éreztem! — kiáltott föl a férfi és a szeme föllángolt. — Meg tudnék érte halni!

Nem sokkal ezután visszatértek a házba, és csak amikor az ajtóhoz értek, akkor kezdtek megint a halottról beszélni, aki ott fönt feküdt.

— Most éppen előkészítenek mindent — mondta Mabel hal-
kan. — Majd értesítem az embereket.

Oliver komolyan bólintott.

— Legjobb volna, ha ma délután lenne. Tizennégy órakor van egy szabad óráim. Különböznél pedig, Mabel, tudod-e, ki beszélt azzal a pappal?

— Gondolom.

— Igen, Mr Philips volt. Tegnap este beszéltem vele. Ebbe a házba soha nem térhet többé vissza.

— Beismerte?

— Beismerte. Nagyon sértőn viselkedett.

De Oliver arca mégis enyhébb kifejezést öltött, amikor a lépcsőn fölérvé feleségének bólintott és még egyszer bement az anyja szobájába.

Második fejezet

1.

Mikor Percy Franklin ötszáz lábnyi magasságban lebegve a nyári est alkonyán és Róma felé közeledett, azt hitte, hogy a paradicsom kapujához közeledik, vagy jobban mondva úgy érezte magát, mint a gyermek, aki visszatér az atyai házba. Mert amit Londonban azelőtt tíz órával elhagyott, az — ő legalább szentül hitte — nem volt más, mint valami magasabb rendű pokoli lakóhely nagyon is hű mása. Olyan világ, amelyből Isten láthatóan visszavonult, hogy azt a gátlástalan téboly állapotában hagyja magára — reménység és hit nélkül; de, jóllehet az élet tovább folyt, mégis hiányzott belőle az, ami az igazi jólét lényege. Nem mintha feszültség és várakozás nélkül szűkölködne — nem, hisz London az izgalom tetőpontján volt. Volt ott minden bőven: Felsenburgh visszajön; már itt is van; el sem távozott. Ő lesz a tanács elnöke, miniszter, tribun; fölruházák a demokratikus uralkodó minden hatalmával, személyes sértetelenségével, sőt király lesz, talán Nyugat császárra! Az egész alkotmányt át kell alakítani, egyes szervezeteknél teljesen új rendre lesz szükség; a bűntények minden fajtáját megszüntetik azzal a titokzatos erővel, mely a háborút is legyőzte. A jövőben ingyen osztják szét az élelmiszert; megfejtették az élet titkát, megtörték a halál hatalmát. Ilyenfélék voltak a közkeletű híresztelések... és mégis, ami a pap véleménye szerint az életnek valódi értéket adhat, az hiányzott...

Párizsban a léghajónak várakoznia kellett azon a montmartre-i nagyállomáson, amelyet egykor Sacré Coeur-bazilikának neveztek. Ott hallotta az élet szerelmi mámorában őrzöngő tömeg lármáját, látta a szélben lobogó zászlókat. Amikor a külvárosok fölött elsuhanak, látta az érkező vonatok hosszú sorát, amelyek a villanylámpák erős fényében csillogó kígyókhoz hasonlítottak. Ezeken jött a vidék népe a nemzeti gyűlésre, mert a törvényhozó testület kötötte magát ahhoz, hogy lehetőleg nagy drámai jelenet legyen, s ezért hívta össze az egész népet, hogy a nagy kérdésről döntsön. Lyonban

ugyanaz a jelenet. Az éjszakát napfényesre világították ki és mindenütt láрма hangzott. Közép-Franciaország gyülekezett itt össze, hogy szavazzon.

Amikor a hűvös alpesi levegő kezdte a léghajót körülözönlteni, elaludt. Csak néha-néha vetett egy-egy futó pillantást az ünnepiesen néma, holdvilágfürösztötte hegycsúcsokra, a szakadékok sötét mélységeibe, a csillogó, pajzsokhoz hasonló tavakra, Interlaken és a Rhône-völgy városainak gyöngye fényeire. Egyszer akaratlanul is föl kellett állnia, amikor egy hatalmas német léghajó elrepült mellettük az éjszakában, mint valami óriási lepke fémcsápokkal, kísérteties fénnel és aranyos csillogással. A két léghajó félmérföldnyi távolságról köszöntötte egymást a néma levegőben, kiáltó hangon, mint két éjjeli madár, amelyek nem érnek rá, hogy megálljanak. Milano és Turin nyugodt volt, mert Olaszország egész más alapon szervezkedett mint Franciaország. Firenze még alig ébredezett. És most ötszáz lábnyra alattuk nyúlt el a Campagna, mint valami szürkészöld takaró, ráncosan és hullámosan. Nemsokára már Rómának is föl kell tűnnie. Ülőhelye fölött a távolságmérő száz mérföldről kilencvenre esett.

Percy kitörölte szeméből az álmot és kinyitotta zsoltáros könyvét. Ám amikor a szavakat olvasta, gondolatai elkalandoztak a tárgytól. Amikor elvégezte a primát, eltette a könyvet, székén kényelmesen elhelyezkedett, bundáját szorosabbra húzta és lábát a szemben lévő üres helyre tette. Egyedül ült a szakaszban. Párizsban jött ugyan három férfi, de azok már Turinban kiszálltak.

Percy érezhetően megkönnyebbült, amikor három nappal korábban azt az értesítést kapta a bíbornok-védőtől, hogy tegyen előkészületeket hosszabb utazásra Londonból, és jöjjön azonnal Rómába. Ebből megértette, hogy az egyházi hatóságok végre komolyan aggódnak.

Visszagondolt a két utolsó napra és azon törte a fejét, hogy milyen jelentést tesz majd erről. Utolsó levelét azelőtt három nappal küldte el. Azóta magában a westminsteri egyházmegyében két nevezetes hitehagyási eset fordult elő, két pap és öt előkelő világi személy. Mindenfelé zendülésről beszéltek. Ő is látott egy készülőfélben levő okmányt, „Kérvény” volt a címe, amelyben azt a jogot követelték, hogy minden egyházi ruha viselése alól fölmentessenek és ezt százhusz pap írta alá Angliából és Walesből. Ezek arra hivatkoztak, hogy olyan üldözés következik, mely magából a népből

indul ki, és hogy a kormány a megígért védelmet nem veszi komolyan. Azt is megértették, hogy a hitvalló hűség még a legjobb indulatúaknál is eljutott arra a pontra, amelyen túl már nem fogják vállalni, sokakban pedig máris összeomlott.

Hogy mi a saját véleménye, azzal tisztában volt. Az egyházi hatóságoknak újra meg fogja mondani, amint azt már vagy ötvenszer tette, hogy a veszély nem az üldözésben rejlik, hanem a humanizmus gondolata iránti kitörő lelkesedésben. Olyan lelkesedés ez, amely Felsenburgh megérkezésével és a keleti események kinyilatkoztatásával százszorosra fokozódott és magával ragadott minden szívet a nagyon kevés hűséges kivételével. Az ember egyszerre őrzöngő szerelmi lázba esett az emberiség iránt. Azok, akik még az ősi hithez ragaszkodtak, szemüket dörzsölték és csodálkoztak azon, hogy ők valamikor hihették, vagy csak álmodhattak is arról, hogy nekik egy Istent kellene szeretniük és kölcsönösen azt kérdezték egymástól, hogy milyen titokzatos varázserő lehetett az, ami őket olyan sokáig lenyűgözte. Kereszténység és az Istenben való hit együtt tűnt el a világból, mint a hajnali köd, amely a fölkelő nap előtt széjjelfoszlik. És ő vajon mit fog tanácsolni? Azt is világosan látta és a kétségbeesés némi kísérletezésével gondolta át újra az egészet.

Ami őt magát illette, már alig tudta, hogy hiszi-e még azt, amit vall. Amióta látta a fehér léghajót és tanúja volt a tömeg hallgatásának akkor este, három hete, azóta mintha kedélyének jó érzései örökre kialudtak volna. Minden olyan rettenetesen valóságos és igaz volt; a lélek gyöngéd indulatai és reménysége árnyékszerűek voltak a nép izzó, szívet rázó szenvedélyéhez képest. Soha még ehhez hasonlót nem látott. Semmiféle hívó gyülekezet, még az újkor leghatalmasabb egyházi szónokainak varázsa alatt sem ragadtatta el magát olyan lelkesedésnek a tizedrészére sem, amilyennel az a valástalan tömeg a hűvös hajnalban London utcáin megváltóját üdvözölte. És maga az a férfi... Percy nem tudta megérteni, hogy mi lepte meg, amikor Jézus nevét suttogva rábámult arra a mozdulatlan, fekete ruhás alakra, azokra a vonásokra és arra a hajra, mely annyira hasonlított a magáéhoz. Ő csak azt tudta, hogy szívét fogva tartja egy kéz — egy meleg, nem hideg kéz — és ez a kéz egy percre minden vallásos érzést és tudatot kiszorított onnan. Olyan erőfeszítéssel, amelynek emléke maga is elég arra, hogy még most is beteggé tegye, tudta csak magát visszatartani attól, hogy földadja önmagát, ez a lelkiállapot ismeretes mindazoknak, akik a belső életet

ápolják, és tudják, hogy mit jelent a kudarc. Már csak egy fellegvár állt, amely még nem nyitott kaput — a többi mind megadta magát. Kedélyét ostromolták, értelme elhallgatott, visszaemlékezése a kegyelemre elhomályosult, lelkét a szellemi undor beteggé tette, de akarátának titkos erődje mintegy utolsó rohamban még zárva tartotta kapuját és vonakodott Felsenburghot királlyá kikiáltani.

Ó, hogy imádkozott az utolsó három héten! Csaknem úgy tűnt neki, hogy egyebet nem is tett, s mégsem talált békességre. A kételkedés dárdái szakadatlanul ott zuhogtak ajtaján, ablakán; lesújtó érvek szakadtak rá; éjjel-nappal mindig őrködött; hol ezt verte vissza, hol azt utasította el vaktában, és mindig azon fáradozott, hogy álláspontját a természetfölöttiség sikamlóssá lett talaján megtartsa, és kiáltást kiáltásra küldött föl ahhoz, aki rejtve maradt. Feszülettel a kezében aludt el, a feszülettel ébredt: akár írt, beszélt, vagy evett, akár utazott, a lelke mindig dolgozott. Kétségbeesetten, szótlanul indította föl magában hitét olyan vallásban, amelyet értelme megtagadott és amely bensejét eltaszította. Máskor érezte az elragadtatás pillanatait — egyszer valamelyik népes utcán — és akkor megismerte, hogy Isten minden, hogy a Teremtő a teremtmény életének kulcsa, hogy az imádás alázas ténye sokkal nagyobb természetfölötti jó, mint a legnemesebb természetes cselekedet, hogy a természetfölötti a létezés kezdete és vége. De éjjel is, a székesegyház csendjében, az örökmécs rezgő fényénél is támadtak ilyen gondolatai, és nesztelen lehelet indult feléje a szentségház ércajtaja mögül. Azután megint az érzések lapálya és ő nyomorúságának homokpartján egyedül maradt, de olyan elhatározottan — ami éppen úgy lehetett a gög, mint a hit jele —, hogyha arra került volna sor, sem földi, sem pokoli hatalom nem akadályozhatta volna meg abban, hogy a kereszténységről nyilvánosan tanúságot tegyen. A kereszténység volt az egyedüli gondolat, ami számára az életet elviselhetővé tette.

Percy a léghajóban a meghatottságtól reszketve felsóhajtott, mert a messze távolban egy dómot fedezett föl, talán inkább a szívével, mint a szemével: egy kékes boltozatot zöld szőnyegen. Tépelődsét félbeszakította és azt mondta magában: ez Róma.

Hamarosan fölkel, elhagyta szakaszát és végigment a középső folyosón. Néha egy-egy pillantást vetett az üvegajtókon keresztül jobbra és balra a többi utas felé, akik részint még aludtak, részint a vidéket nézték vagy olvastak. Kinézett az elülső ajtó üvegén, és

néhány percre élénk érdeklődéssel figyelte a kormányos csaknem mozdulatlan alakját. Az mereven állt, keze azon az acélkormányon pihent, amely az óriási szárnyakat szabályozta, szemét pedig a szél-mérőre irányította, amely egy számlapon a légáramlat erősségét és irányát jelezte. Keze néha-néha könnyedén megmozdult, és a ropant nagy szárnyak engedelmeskedtek: fölemelték a léghajót, majd süllyedni engedték. A kormányos előtt, a kerék alatt kerek asztal, azon üvegburokban a különféle műszerek, amelyeknek Percy alig ismerte a feladatát; az egyik barométer lehetett és arra szolgált — Percy ezt vélte —, hogy a magasságot jelezze, amelyben haladniuk kell, a másik talán iránytű. Az íves ablakok fölött a messze elnyúló eget lehetett látni. Bizonyos, hogy ez mind nagyon csodálatos, gondolta a pap, de mindez éppen csak egyik jelensége annak a hatalomnak, amellyel a természetfölöttségnek még meg kell küzdenie.

Fölsóhajtott, megfordult és visszament a fülkéjébe.

Csodálatos kép tárult ki előtte, de ezt is inkább különösnek, mint szépnek lehetett nevezni. Nem is annyira a valósághoz hasonlított, hanem valami domború térképhez. Messze jobbra, amennyire az üvegajtón át láthatta, a tenger szürke határa terült el a világos láthatár alatt, és hol emelkedett, hol süllyedt, aszerint, mint mozdult a léghajó, amely alig észrevehetően küzdött a nyugati széllel. Az egyedüli érezhető mozgás a nagy csavar gyöngye kattogása volt a léghajó hátsó részén. Balra, ameddig a szem ellátott, a tovasiető szárazföld nyúlt el, de a mozdulatlan szárnyaktól csak néha lehetett egy-egy futó pillantást vetni rá. Hellyel-közzel valamely falunak a nyoma tűnt föl, a megismerhetetlenségig összelapítva vagy egy-egy tó, patak csillogása. A háttérben az umbriai dombok jelentéktelen magaslatai zárták el a kilátást.

Az előtérben terült el Róma; szabálytalan körvonalai hol látszottak, hol eltűntek, amint a hajó emelkedett vagy leereszkedett. Körülötte nagy kiterjedésű külvárosai, és az egészket megkoronázta a nagy, pillanatonként növekedő kupola. Percy tekintete minden oldalra, fent is, alant is messze a végtelen űrt mérte végig, amely feje fölött a lapislazuli színében ragyogott, lefelé pedig, a láthatárig átment a halvány-türkiz színébe. Az egyedüli zaj, amelyhez különben már régen hozzászokott, épp azért észre sem vette, a levegő szokatlan sivitása volt, de most ez is gyöngült, mert a sebesség csökkent és leszállt óránként negyven mérföldre. Megszólalt egy harang, és ugyanabban a pillanatban valami könnyű szédülés érzete fogta

el, ahogy a léghajó hatalmas lendülettel leereszkedett, úgy, hogy kisé meg is tántorodott, amikor úti takaróját összehajtogatta. Utána mintha minden mozgás megszűnt volna. Látott tornyokat, egy sor tetőt, mélyebben lent egy utat és újra tetőket, köztük néhány zöld foltot. Másodszor is megszólalt a harang, ezt pedig hosszan elnyújtott, kellemes hangú jelzés követte. Körös-körül lépéseket hallott; egyenruhás kalauz futott végig az üvegfolysón; újra szédülés érzete fogta el, és amikor útítaskájáról megint föltekintett, csaknem szemmagasságban tűnt fel előtte a dóm, most már szürkén és határozott körvonalakkal s óriási tömegével elűtött a derült égtől. Mintha egy percre körben forgott volna a világ. Percy behunyta szemét, s mikor újra kinyitotta, azt képzelte, hogy mögötte a falak föltornynosulnak. Rövid ingadozás után megállapodtak. Még egy utolsó harangjelzés, és gyöngye rázkódás következett, amikor a hajó az állomás acélhálózatára leereszkedett. Az ablakokban arcok jelentek meg és lengtek ide-oda, Percy pedig poggyászával a kijárat felé távozott.

2.

Még akkor is az ingás bizonytalan érzése tartotta fogva, amikor már egyedül ült egy csésze kávé mellett a Vatikán egyik jelentéktelen szobájában, pedig az már egy órával később volt. De bármennyire fáradt is lelkiileg, mégis az örvendező izgatottság érzése töltötte el, ha arra gondolt, hogy hol van. Milyen különös volt az, mikor itt szegényes kis bérkocsiba szállt. Erre még abból az időből emlékezett, amikor tíz évvel ezelőtt mint újonnan fölszentelt pap Rómából távozott. Mialatt a világ haladt, Róma megállt. Most, hogy a földkerekség egész lelki súlya az ő vállára nehezedett, más dolgokra kellett gondolnia, nem a természetvédelmi javításokra. Mintha minden változatlan maradt volna — vagy még inkább visszasüllyedt volna abba az állapotba, amelyben azelőtt százötven évvel volt. Történelmi könyvek beszélték, hogy mint kerültek ki a közhasználatból lassaként az összes javítások, amelyek még az olasz királyság idejéből származtak, mihelyt a város nyolcvan évvel ezelőtt a függetlenségét visszanyerte. A villanyvasutak megszűntek, a léghajóknak a falakon belül tilos volt kikötni, az új épületeket, amelyeket meghagytak, egyházi célokra fordították. A Quirinál lett a „vörös pápa” kormányzó épülete; a követségi palotákban hatalmas szemináriumokat helyeztek el; maga a Vatikán pedig, a felső emelet

kivételével, a szent Collegium lakása lett, amely mint a csillagok a napot, úgy vette körül főpásztorát, a pápát.

Különös város ez — mondták a régiségkutatók —, az egyetlen élő példány a régi idők városaiból. Itt — szerintük — még most is láthatók a régi kényelmetlen állapotok és egészségellenes förtelmességek, egy szóval olyan a város teljes képe, mely rabjául esett egy álomnak. A régi egyházi pompa is visszatért. A bíbornokok újra aranyozott hintókban jártak, a pápa fehér öszvéren lovagolt, a legméltóságosabb Oltáriszentséget körülhordozták a bűzös utcákon, s csengettyűszóval és gyertyák fényével kísérték. Ennek hűséges leírása azonban csak negyvennyolc órára tudta a művelt világ élénk érdeklődését lekötni, időnként pedig ez a rettenetes hanyatlás a leghevesebb vádak anyagául kínálkozott a kevésbé műveltek számára. A műveltebbek megelégedtek azzal, és kész valóságnak fogadták el azt, hogy a babona és a haladás engesztelhetetlen ellenfelek.

Percy maga is élvezte az utcai élet látványát, míg a Porta del popolo-n kívüli léghajóállomástól a városba hajtattott. A régi, parasztos viseletek, a kékre-vörösre festett borostalyigák, a söprűt nem látott csatornakövek, az utcákon átfeszített zsinegen lebegő nedves fehérneműt; az öszvérek és lovak — akármilyen különös volt is, neki mégis kellemes változatosságot nyújtottak. Mintha arra emlékeztette volna, hogy az ember emberi és nem isteni, amint azt a többi világ hirdette; emberi, és éppen ezért hanyag és egyéni; emberi, és ezért más érdekek töltik el, nemcsak a gyorsaság, tisztaság és pontosság.

A szobában, amelyben ült, az ablaktáblákat lebocsátották, mert a nap már forrón sütött. Ez is úgy hatott rá, mintha több mint másfélszáz évvel visszafelé haladt volna. Ő azt hitte, hogy itt damasztra, aranyra akad, mint régen, de ennek nyoma sincs, és így az egésznek nagyon méltóságos színezete volt. A szoba hosszában széles fenyőfa asztal állt, körülötte egyenes támlájú, fából készült karosszékek. A vörös téglapadlón futószőnyegek. A fehérre meszelt falon csak néhány régi festmény, az ajtó mellett kis oltár és azon nagy feszület két gyertyatartóval. A két ablak között egy íróasztal állt, rajta írógép. Ez feltűnt neki, mert némileg zavarta az ódon összhangot.

Utolsó csöppig kiitta kávéját a fehér, széles szájú csészéből és székében hátradőlt.

Terhét máris könnyebbnek érezte és csodálkozott azon, hogy milyen gyorsan következett be ez a változás. Az élet itt sokkal egyszerűbb, többet törődtek az ember belső életével; ez itt nemcsak

viták tárgyául szolgált. Itt megvolt, parancsolóan, részrehajlás nélkül, és ezen keresztül fölcsillantak megint a régi alakok, a lélek szeme megismerte őket, bármennyire eltakarták eddig a földi dolgok zavaros tömegei. Az ember szinte Isten árnyékában érezte magát. Itt már nem lehetetlen az a gondolat, hogy szentek öröködnék fölöttünk, érettünk közbenjárnak, hogy Mária trónuson uralkodik, hogy a fehér ostya az oltáron Jézus Krisztus. Percy még nem nyerte vissza lelke békességét — hiszen még csak egy órája volt Rómában —, a kegyelemben oly gazdag környezet sem hozhatott létre többet, mint amennyit már létrehozott. De érezte, hogy megkönnyebbült; nem félt már annyira a kétségbeeséstől; gyermekibb lett, megelégedettebb, hogy arra a tekintélyre támaszkodhat, amely nem tűr ellentmondást, és azt vallja, hogy a világot valóban úgy és nem másképpen, erre a célra és nem másra teremtette az Isten, s ezt belső és külső érvekkel hirdeti. És ő mégis élt mindazokkal a kellemes dolgokkal, amiket a másik világ kínált, és amelyek most undorral töltötték el. Pont tizenkét órával azelőtt hagyta el Londont, és most itt ül ezen a helyen, amely az élet valamelyik álló holt vize, vagy annak főáramlata; ezt még nem tisztázta önmagával.

Odakint lépések hangzottak; az ajtó kilincse megmozdult és belépett a bíboros-védő.

Percy négy év óta nem látta, és első pillanatra alig ismert rá.

Nagyon idős ember volt, gyöngé és hajlott; arca tele ráncsal s ezt nagyon megritkult fehér haj vette körül. A kis bíborszínű sapkát viselte. Fekete bencés-rendi öltözetet hordott, mellén egyszerű apát-keresztet és fekete botjára támaszkodva ingadozott, tapogatózott tova. Az egyedüli, ami még erőteljességre vallott, élénk szeme volt, amelyet lesütött szemhéja eltakart. Mosolyogva nyújtotta a kezét, és Percynek még jókor eszébe jutott, hogy most a Vatikánban van, azért lehajolt és megcsókolta az ametisztgyűrűt.

— Isten hozta Rómában, father — kezdte az aggastyán szokatlannul fiatalos hangon. — Jelentették, hogy már félórája itt van, de gondoltam, időt engedek, hogy megmosakodjék és megihassa a kávéját.

Percy néhány szót hebegett.

— Hogyne, ön fáradt, kétségtelenül az — mondta a bíbornok, és széket húzott a másik elé.

— Tulajdonképpen nem vagyok fáradt, főmagasságú uram. Nagyszerűen aludtam.

A bíbornok rövid kézmozdulattal székkal kínálta Percyt.

— Néhány szavam van önhöz. A szentatyá tizenegy órákor látni óhajtja önt.

Percy kissé meglepődött.

— Manapság már nincs az a sok teketória, father... nincs vesztegetni való időnk. Ön bizonyára tudja, hogy Rómában kell maradnia?

— Elkészültem erre, főmagasságú uram.

— Nagyon helyes... Mi örvendünk, hogy itt van közöttünk, father Franklin. Az ön megjegyzései igen mély benyomással voltak a szentatyára. Ön nagyon érdekes módon látta előre a dolgokat.

Percy elpirult az örömtől. Ez volt körülbelül az első elismerés, amelyben részesült. Martin bíboros folytatta:

— Mondhatom, hogy önt tartottuk legjobb levelezőnknek... mindenesetre Angliában. Ez az oka az ön előléptetésének. Önnek a jövőben itt kell segítségünkre lennie — mint valami tanácsos-félének. Megtörtént dolgokat jelenteni, azt bárki megteheti, de nem mindenki tudja azokat megérteni... Ön nagyon fiatalnak látszik, father. Milyen idős?

— Harminchárom éves vagyok, főméltóságú uram.

— Ó, a fehér haja megtéveszti az embert... Nos, father, kövessen most az én szobámba. Kilenc óráig én veszem igénybe, azután pihenjen egy keveset, és tizenegy órákor felvezetem öszentségéhez.

Percy különös, fölmagasztalt érzéssel kelt fel, hogy a bíboros előtt kinyissa az ajtót.

3.

Néhány perccel tizenegy előtt Percy kilépett kicsiny, fehérre meszelt szobájából; új öltözetben, reverendában és csatos cipőben, majd kopogott a bíboros ajtaján.

Most már sokkal biztosabban mozgott. Szabadon és minden tartózkodás nélkül beszélt a bíborossal. Leírta neki, hogy milyen hatással volt Felsenburgh Londonra és milyen lelki bénultság vett erőt rajta is. Nem leplezte azt a véleményét, hogy olyan fordulóponthoz jutottak, amelynek nincs párja a történelemben. Leírt néhány kisebb jelenetet, amelyet megfigyelt. — Felsenburgh képe előtt egy csoport térdelt, egy haldokló ember Felsenburgh nevét kiabálta —, leírta annak a tömegnek a látványát, amely a Westminster

előtt várta annak az ajánlatnak az eredményét, amelyet ennek az idegen embernek tettek. Megmutatott neki egy fél tucat újságcikket, rámutatott azok idegkóros lelkesültségére, sőt annyira ment, hogy jövődölesre adta magát és azon nézetét fejtette ki, hogy a katolikusok üldözése az ésszerű számítás határain belül van.

— A világ csodálatosan élénknek látszik — mondotta —, de mintha minden ideges volna, mintha forrpontra ért volna.

A bíboros bólintott.

— Még mi is érezzük — jegyezte meg.

Különben a bíboros figyelő szemmel nézte őt, néha-néha helyeslően bólintott, helyel-közzel kérdést vetett közbe, de azért mindig nagy érdeklődéssel kísérte szavait.

— És önnek mi az ajánlata, father? — kérdezte, de egyszerre elhallgatott. — Nem, ez már sok a kérdésből. Erről majd a szentatya fog beszélni.

A bíboros azután megdicsérte latin beszédét, mert ebben a második beszélgetésben kizárólag ezt a nyelvet használták, Percy pedig kifejtette, hogy milyen lojális volt a katolikus Anglia, amikor szót fogadott ezelőtt tíz évvel annak a parancsnak, hogy újra a latin nyelv legyen az egyházban az, ami az eszperantó a világban.

— Ez nagyon helyes — mondta az aggastyán. — Öszentsége nagyon örül majd ennek.

Másodszori kopogására kinyílt az ajtó, a bíboros kilépett, szó nélkül karonfogta Percyt és kettesben indultak a személyfelvonóhoz.

— Csodálkozom, hogy itt személyfelvonó van, főméltóságú uram, és hogy írógépet láttam a fogadószobában. — Ezt a megjegyzést kockáztatta meg Percy, amikor nesztelenül föllebegtek a pápai termek felé.

— Miért, father?

— Nos, hiszen minden másban Róma a régi élethez tért vissza.

A bíboros meglepetve nézett rá.

— Igazán? Igen, azt hiszem igaza van. Én sohasem gondoltam erre.

Egy svájci gárdista kinyitotta előttünk a személyfelvonó ajtaját, katonásan köszönt, majd megindult előttük az egyszerű kőlapokkal kövezett folyosón, míg oda nem értek, ahol egy másik gárdista állt. Azután újra köszönt és visszament a helyére. Az egyik ajtón kitekin-tett egy pápai kamarás, teljes, fönséges, komor pompájában, bíbor-

ban, feketében és spanyol csipkegallérban, és sietve tárta ki előttük az ajtót. Igazán csaknem lehetetlenség, hogy ilyesmi valahol még létezzék.

— Egy pillanatra, főméltóságú uram! — szólt latin nyelven. — Kegyeskedjék itt várni.

Kicsiny, négyszögletes, fél tucat ajtós szobában voltak, amely az egykori nagy csarnokok egyszerű felosztásával keletkezett; rop-pant magas volt, és az arany díszítés két helyen is elveszett a fehér falban. A közbeeső falak nagyon vékonyak lehettek, mert amikor a két férfi leült, emberi hangok gyöngye mormolását, lépések csoszogását és egy írógép egyhangú kopogását lehetett hallani, pedig Percy már azt hitte, hogy ez utóbbtól örökre megszabadult. Egyedül voltak a szobában, amelynek bútorzata épp olyan egyszerű volt, mint a bíborosé. De a vörös kövekkel kirakott padló, a fehér falak, az oltár, és két magas, mérhetetlen értékű bronz gyertyatartó, amely egy emelvényen állt, az aszkétikus szegénység és komor méltóság furcsa keverékének benyomását keltette. Az ablaktáblákat is leeresztették, így semmi sem volt, ami alkalmas lehetett volna arra, hogy széjjeloszlassa azt az izgatottságot, amely fokozott mértékben kerítette hatalmába Percy fejét és szívét.

János pápa az, akit nemsokára látni fog, az a csodálatos öregember, akit éppen fél századdal előbb, harmincéves korában ki-neveztek államtitkárnak és ezelőtt kilenc évvel megválasztottak pápának. Ő volt az, aki megtette azt a rendkívüli lépést, hogy Olaszország templomait átengedte a kormánynak, és cserébe elnyerte a világi hatalmat Róma fölött. Azóta azt tűzte maga elé célul, hogy Rómát a szentek városává teszi. Legkevésbé sem törődött a világ véleményével. Egyszerűen ez volt a politikája, ha ugyan politikának lehet nevezni: körleveleiben újra meg újra megmagyarázta: az egyház célja Isten dicsőségét előmozdítani azzal, hogy az emberekben létrehozza a természetfölötti erényeket, mert kizárólag annak van értelme és értéke, ami ezen cél előmozdítására alkalmas. Ragaszkodik továbbá ahhoz is, hogy miután Péter a szikla, Péter városa egyszerismind a világ fővárosa is, és ezért annak példát kell mutatnia a világ többi részének. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha Péter maga kormányozza a városát és ez okból itt minden templomot és minden egyházi épületet erre a célra fordított.

Azután hozzáfogott, hogy városát rendezze. Abból a gondolatból indult ki, hogy az előző korszakok emberi találmányainak nagy-

ban és egészben csak az volt a célja, hogy a halhatatlan lelkeket elvonják az örök igazságokról való elmélkedéstől. Nem mintha ezek a találmányok mások volnának, mint jók, mert hiszen az Isten csodálatos törvényeibe engedték az embert bepillantani, melyek a mai nap is nagyon izgatják a képzelőtehetséget. Így azután a villanyvasutakat, a léghajókat, a kísérleti műhelyeket és a gyári épületeket azzal a megjegyzéssel távolította el, hogy Rómán kívül, a külvárosokban elég helyük van. Helyükbe szentélyeket, rendházakat és keresztutakat építtetett. Törődött alattvalói lelkével is. Mivel Róma csak korlátolt nagyságú volt, és még inkább azért, mert a világ saját sója nélkül megromlik, semmiféle ötven éven aluli férfiúnak nem engedte meg, hogy az évből több mint egy hónapnyi időt a város falain belül tartózkodjék, kivéve azokat, akik erre külön engedélyt kaptak. A többi persze a városon kívül lakhatott és laktak is tízezerszámra, de megértették velük, hogy ezzel a szentatya kívánságának szellemével, ha nem is betűjével azonosulhatnak. Azután felosztotta a várost nemzetek szerint és ezt azzal indokolta, hogy minden nemzetnek sajátos erényei vannak és mindegyik saját helyén ragyogtassa az ő világosságát. Mikor erre a lakásbérletek felszöktek, az ellen is keresett orvoslást és megállapította, hogy minden negyedben bizonyos számú utcát meghatározott bérért fenn kell tartani, és hogy mindenkit kiközösítenek, aki ez ellen vét. Ami pedig megmaradt, azt átengedték azoknak, akik meg tudták fizetni: a milliomosoknak. Azután a leonini városrészt egészében megtartotta saját céljaira. Újra behozta a halálbüntetést, ugyanazzal a nyugodt céltudatossággal, amellyel más dolgokban is kitette magát a művelt világ csúfolódásának. Kijelentette, hogy az ember élete szent ugyan, de az ember érényessége mégis szentebb. A gyilkosság büntényével egy fokra helyezte a bálványimádást és a hitehagyást, és ugyanazt a büntetést is szabta ki rá. De nyolcévi uralkodása alatt mindössze csak két ilyen eset fordult elő, mert a gonosztevők, ha már nem voltak hívők, azonnal a külvárosokba menekültek, ahol már nem álltak a pápa fönnhatósága alatt.

De a pápa még itt sem állapodott meg. Újra követeket küldött szét minden országba; és a kormányokat tudósította azok megérkezéséről. Ezt persze semmiféle figyelemre nem méltatták, hanem ki-nevették érte. A pápa ezzel mit sem törődött, hanem továbbra is hangsúlyozta jogait és addig is követeit használta föl arra, hogy nézeteinek általános elterjedést biztosítson. Időnként minden vá-

rosban pápai körleveleket hirdettek ki, és ezek a pápa jogcímeinek alapját ugyanolyan nyugodt hangon fejtegették, mintha azokat mindenütt elismerték volna. A szabadkőművességtől újra és újra óvta az embereket, épp úgy a mindenféle, demokratikusnak nevezett eszméktől. Sürgősen felszólította az embereket, gondoljanak halhatatlan lelkükre, gondoljanak Isten fölségére; fontolják meg azt a tényt, hogy néhány év múlva mindnyájunkat el fognak innen szólítani, hogy számot adjunk a világ Teremtőjének és Urának, akinek helyettese XXIV. János pápa. Alatta a pecsét és aláírás.

Az egyház kormányzásának ez a módja bámulatot keltett az egész világon. Ők kóros kitöréseket, érveket és szenvedélyes figyelmeztetéseket, álsruhas követeket, összeesküvéseket, tiltakozást vártak. És semmi ilyesmi nem történt. Mintha a haladás még kezdetét sem vette volna, mintha még nem találták volna föl a léghajókat, mintha az egész emberiség szilárdan megmaradt volna Isten hitében, és mintha nem ismerte volna még meg saját isteni voltát. És most jött ez az együgyű aggastyán, aki föl sem ébred álmából és keresztről beszél, belső életről, bűnök bocsánatáról éppúgy, mint elődei beszéltek kétezer évvel azelőtt. Nos, ez csak újabb bizonyíték arra, hogy Róma nemcsak hatalmát veszítette el, hanem józan emberi eszét is. Igazán elérkezett már az ideje, hogy valami történjék.

És ez az a férfi — gondolta magában Percy —, ez Angelikusz pápa, akit néhány perc múlva látni fog.

A bíboros a pap térdére tette kezét, amikor az ajtó megnyílt és egy bíborba öltözött prelátus jelent meg, és meghajolt a belépő felé.

— Csak azt az egyet még — mondta —, beszéljen nyíltan!

Percy reszketve állt föl, azután követte előljáróját a belső ajtó felé.

4.

A zöldes homályban fehérbe öltözött alak ült a nagy íróasztal mellett, székével azon ajtó felé fordulva, amelyen a két férfi belépett. Percy csak ennyit vett észre, amikor először térdet hajtott. Azután lesütötte a szemét, egy lépést tett előre és másodszor is térdet hajtott; majd még közelebb ment, harmadszor is térdet hajtott, megragadta a sovány, fehér kezét, amelyet elébe nyújtottak és ajkához érintette. Mire fölemelkedett, hallotta, hogy az ajtót betették utána.

— Franklin atya, szentséges atyám — hangzott mellette a bíboros szava.

Egy fehér ruhás kar néhány közeli székre mutatott és a két férfi leült. Amíg a bíboros latin nyelven kevés szóval említette, hogy ez az az angol pap, akinek jelentéseit olyan hasznosnak találták, addig Percy vizsgálni kezdte a vele szemben ülő férfit.

Jól ismerte a pápa vonásait, száz meg száz fényképről és mozgófényképes jelenetről; még taglejtéseit is ismerte, fejének könnyedén helyeslő bólintását kezének rövid, beszédes mozdulatait, de Percy azt mondta magában — jóllehet tudta, hogy ezzel csak lapos közhelyet ismétel —, hogy az élő valóság mégis egészen más.

Akit ott a széken maga előtt látott, az még egy teljesen egyenes tartású, közepes magasságú, se nem kövér, se nem sovány aggyatyan volt. Nagy és meggondolt méltóság kifejezésével ült ott. Különösen arca vonzotta Percyt — ha ugyan nem volt kénytelen a pápa kék szemének pillantása előtt szemét lesütni. Rendkívüli szemek voltak ezek. Olyanok, amelyek őt arra emlékeztették, amit a történetírók X. Piusról írtak. A szemhéjak két egyenes vonalban fedték és ettől a szeme valami sólyomszerű kifejezést kapott. De ennek megint ellene mondtak többi vonásai, mert semmiféle szigorúság nem volt bennük. Arca nem volt sem sovány, sem telt, hanem szép, tojásdad alakú. Ajka finom metszésű s vonalai erős jellemről tettek tanúságot. Orra hajlott, orrcimpáit mintha vésővel faragták volna. Álla erős és alul gödrös. A teljes benyomás csodálatosan fiatalos. Olyan arc, amely nagylelkűségről és szeretetreméltóságról tanúskodott, amelyben akaratosság és alázatosság egyesült, de amely leginkább átszellemültnek nevezhető. Homloka oldalt kissé keskeny, és a fehér sapka alól fehér haj tűnt elő.

Percy mindenképpen összefoglaló ítéletet akart róla alkotni, de semmiféle jelzőt sem talált alkalmasnak, kivéve talán ezt az egy szót: pap. Ezt találónak gondolta, mégpedig egészen és teljesen. „Ecce sacerdos magnus”. Ami leginkább bámulatba ejtette, az a fiatalos benyomás volt, mert hiszen a pápa már a nyolcvannyolcadik évben járt. És alakja mégis egyenes, mint valami ötvenéves emberé, vállá nem roskadt le, fejét úgy hordozta, mint valami atléta, ráncait pedig a félhomályban alig lehetett észrevenni.

A bíboros befejezte magyarázatát és keze könnyedén megmozdult. Percy összeszedte minden képességét, hogy a kérdésekre fel lehessen, mert tudta, hogy most azok következnek.

— Isten hozott fiam — kezdte nagyon szelíd, de erőteljes csendű hangon.

Percy kissé megzavarodott és meghajtotta magát.

A pápa lesütötte a szemét, bal kezével egy levélnehezékhez nyúlt, s azzal kezdett játszani. Azután így folytatta:

— Nos, fiam, tarts nekünk egy kis előadást. Három kérdést adok fel: mi történt, mi történik jelenleg és mi fog történni? Azután rövid összefoglalásképpen: mit kellene tennünk?

Percy mélyen föllélegzett és hátradőlt. Tekintetét azon a kereszttel kihímzett vörös cipőn tartotta, amelyet maga előtt látott, és belekezdett. Talán százszor is elmondta már ezt önmagának!

Kiindulási pontnak azt szögezte le, hogy a művelt világ összes erői két táborba sorakoztak: a világ és Isten táborába. Eddig a világ erőinek nem volt kapcsolatuk, azért csak lökésszerűen és különféle irányokban hatottak; a néptömegek mozgulatai lázadásokhoz és háborúkhoz hasonlítottak; fegyelmetlenek, ügyetlenek és féktelenek voltak. Az egyház pedig, hogy ezzel megküzdhessen, szintén így járt el, hiszen egyetemes volta erre képessé tette, szétosztott, részekre bontott, pedig össze kellett volna mindent vonnia. Szabad portyázó csapatokat állítottak szembe a szabad portyázó csapatokkal. De az utolsó száz évben olyan jelenségek tűntek föl, hogy a háború módjában változásra lett szükség. Európa beleunt a belső villongásokba. Először a munkaerő szervezkedett, azután a tőke, azután pedig a munkaerő és tőke egyesülten szervezkedett — ez a bizonyíték nemzetgazdasági téren, Afrika békés felosztása politikai téren, a humanitás valláskénti elterjedése pedig szellemi téren. De ezek előtt is hangsúlyoznunk kell az összpontosítás fokozódását az Egyház részéről. A Mindenható által vezérelt pápáknak bölcsessége évről évre szorosabbra húzta a hálót. Bizonyítékul megemlítette az összes helyi szokás megszüntetését, még azokét is, amelyeket a keleti egyház olyan sokáig ápolt; továbbá a bíboros-védők intézményét Rómában: azután az összes koldulászervezet erőszakos összeolvasztását egybe, egyetlen egy főnök alá; az összes szerzeteseket másikkba, a karthauziak, trappisták és karmeliták kivételével, mert ezt a hármhat egy harmadikkba olvasztották egybe. Végre az apácák osztályozása ugyanazon terv szerint. Rámutatott továbbá az újabb dekrétumokra, arra a döntésre, amely meghatározza a vatikáni zsinatnak a pápai csalatkozhatatlanságra vonatkozó hitcikkelye értelmét; az egyházi jog új szövegezésére; a roppant egyszerűsítésekre,

amelyeket az egyház közigazgatásában, a rangfokozatokban, a rubrikákban, a missziós területek ügyeiben bevezettek, úgyszintén a rendkívüli kiváltságokra, amelyekkel a missziós papokat felruházták.

Mikor Percy ezen ponthoz ért, észrevette, hogy önbizalma elhagyta, és ezért kissé emelkedettebb hangon és élénkebb taglejtéssel az utolsó hónap eseményeinek jelentőségére kezdett áttérni.

Mindez úgy történt, mondotta, hogy mintegy előkészítette azt, ami jelenleg történik, tudniillik az egész világ testvéries egyesülését, mely azonban más alapon, nem az isteni igazság alapján ment végbe. Istennek és az ő helytartójának az volt a szándéka, hogy az egész emberiséget egyesítsék Krisztusban; de az alapkövet újra elvették. A hívők azt jósolták, hogy ennek nagy zűrzavar lesz a vége, és ehelyett most olyan egység lépett életbe, amilyent a történelem még nem látott. Ez pedig annál nagyobb veszedelem, mert nagyon sok kétségtelenül nagy értékű elem van benne. A háború minden valószínűség szerint végleg megszűnt és nem a kereszténység volt, ami ezt megteremtette. Egyszerűen belátták, hogy az egyetértés jobb mint a meg hasonlítás, és erre a belátásra az egyház nélkül jutottak. A természetes erények nagyon gazdag mértékben fölvirágoztak, a természetfölötti erényekre pedig megvetéssel tekintenek. A felebaráti szeretet helyébe a jóindulat lépett, a reménység helyébe a megelégedettség, a hitet pedig ismeretekkel pótolták.

Percy megállt, mert azt vette észre, hogy prédikációra ragadtatta magát.

— Igazad van, fiam — mondta a szelíd hang. — És még mi történt?

— Mi történt?... — folytatta Percy. — Az ilyen mozgalmak eddig mindenkor felszínre vetettek egy alkalmas személyiséget is, és ennek a mozgalomnak az embere Julián Felsenburgh. Ő olyan művet létesített, amelyet csodának kell mondanunk, ha meggondoljuk, hogy azt Isten nélkül létesítette. Abból a világrészből származik, amely egyedül képes ilyen erők létrehozására, és megszüntette azt a szakadást, mely ősidők óta elválasztotta Keletet és Nyugatot; egyedül személyének varázsával győzte le az élet két legnevezetesebb zsarnokát: a vallások vakbuzgalmát és a pártok uralmát. Csodaszámba megy hatása a hidegvérű angolokra, de a németeket, franciákat és spanyolokat is lángra tudta lobbantani.

Percy azután elmondott néhány kisebb jelenetet: összehasonlította ezeket egy isten látomásával és tartózkodás nélkül nevezett meg néhány címet, amellyel ezt a férfiút olyan józan lapok is illették, amelyek máskor nem szoktak túlozni. Felsenburghot elnevezték az ember fiának, mert egész valójában nemzetközi volt; elnevezték a világ megváltójának, mert legyőzte a háborút, maga pedig sértetlen maradt; sőt — Percy hangja megremegett — elnevezték a megtesztült istennek is, mert ő az isteni ember legtökéletesebb képviselője.

A pápa nyugodt, tisztes tekintetét változatlanul rajta tartotta, azért folytatta:

— Az üldözés — mondta — készülöben van. Már eddig is történtek kisebb összezőrdülések. De az üldözéstől nem kell félni. Mindenesetre sok hitehagyási eset lesz az eredménye, amint ez már most is történik, de ez végül is csak az elpártoltak saját érdekében sajnálatos. Másik eredménye az lesz, hogy a hívők megerősödnek, a közömbösek pedig kigyomlálódnak. Valamikor, az első századokban, a sátán az ember teste ellen intézte támadásait vesszőkkel, tűzzel és vadállatokkal. A tizenhatodik században az ember értelme ellen, a huszadik században az erkölcsi és értelmi élet forrásai ellen, s most úgy látszik: rohamait mind a három téren egyszerre intézi. De amitől leginkább kell félni, az a humanitarizmus erős befolyása; olyan hatalommal tört ez előre, mint az Isten országa; minden képzelőtehetséget és romantikát megfojtott; saját igaz voltát nem bizonyította, hanem egyszerűen valónak állította; nem karddal és csapásokkal sebesített és sértett, hanem puha párnával fojtogatott. Ha tárgyilagosan tekintjük, utat tör magának egészen a belső életbe. Olyan emberek vallják alapelveit, akik soha még a nevét sem hallották. Papok fogadják be, mint Istent a szentáldozásban — s itt megnevezte a legújabb hitehagyók nevét. Gyermekek úgy szívják fel, mintha az a kereszténység volna. Mintha a „természettől keresztény lélek” a „természettől hitetlen lélekké” változna át.

— Az üldözés — folytatta, mind nagyobb hévvel — kíváncsi volna, mint valami megmentés; imádkoznunk kellene érte és vágyakoznunk utána: de ő attól fél, hogy a hatóságok sokkal okosabban és nagyon is jól meg tudják különböztetni a mérget az ellenméregtől. Egyes vértanúsági esetek talán előfordulhatnak — és elő is fordulnak majd nagy számban —, de ez a világi hatalmak akaratan kívül és nem az ő intézkedéseikre fog történni. Végre pedig még arra is kell számítani, hogy a humanitarizmus még a vallási szer-

tartások és áldozatok álarcát is föl fogja öltetni, és ha ez megtörténik, akkor, hacsak Isten maga nem lép közbe — az egyház ügye elveszett.

Percy reszketett a felindulástól és hátradólt székében.

— Mindaz igaz, fiam, de mit gondolsz, mit kellene ezzel szembeállítanunk?

Percy széttárta a karját.

— Szentséges atyám, a miseimádságokat és az olvasót! Ez a kezdet és ez a vég. A világ tagadja ugyan hatalmukat, de azért mégis ezekre kellene a keresztényeknek teljes erejükből magukat rávetniük. Mindent Krisztus Jézusban — Jézus Krisztusban, mint kezdetben és végben! Más nem segíthet. Neki kell mindent megtennie, mert mi már semmit sem tehetünk.

A pápa lehajtotta ősz fejét, azután újra fölemelte.

— Igen, fiam... De ameddig Jézus Krisztus tetszése az, hogy a mi szolgálatunkat veszi igénybe, addig nekünk kell cselekednünk. Ő éppúgy próféta és király, mint főpap. Azért kell nekünk is prófétának, királynak és főpapnak lennünk. És mi legyen a mi prófétaságunk és királyságunk?

Hangja megremegett.

— Szentséges atyám,... mint próféták hirdessük a felebaráti szeretetet; mint királyok uralkodjunk a keresztről. Szeretnünk és szenvednünk kell. — Zokogva sóhajtott föl. — Szentséged kezdettől fogva hirdette a felebaráti szeretetet. A felebaráti szeretet nyilvánuljon meg jócselekedetekben. Előzzük meg a többieket. Legyünk becsületesek cselekedeteinkben, tiszták családi életünkben, igazságosak mint uralkodók. A szenvedésről pedig... ő, szentséges atyám!

Gondolataiban újra fölmerült régi eszméje, s meggyőzően és parancsolóan készítette szólásra.

— Nos fiam, beszélj nyíltan!

— Szentséges atyám, már régi dolog... régi, mint az öreg Róma... minden eszelős ezt akarta: egy új szerzet, szentséges atyám, egy új szerzet!... — dadogta.

A fehér kéz elejtette a levélnehezéket. A pápa előrehajolt és feszülten nézte a papot.

— Igazán, fiam?

Percy lábai elé borult.

— Új szerzetet, szentséges atyám, külön öltözet és hajkorona nélkül, csakis szentségednek alávetve — szabadabbat mint a je-

zsuiták, szegélyebbet mint a ferencrendiek, mely önmegtagadásban még a karthauziakat is felülmúlja. A férfiak és a nők legyenek benne egészen egyformák; a három fogadalomhoz kapcsolódják negyediknek a vértanúság vágya; a Pantheon legyen templomuk; minden püspök felelős fönntartásukért, s egy főnökük legyen minden országban... szentséges atyám, ez egy lelkes rajongó terve... és Krisztus, a keresztre feszített a védőjük!

A pápa hirtelen fölállt, olyan hirtelen, hogy Martin bíbornok is aggódva és ijedten ugrott föl. Azt hitte, hogy ez a fiatalember nagyon sokat mert.

Azután a pápa megint leült és fölemelte kezét.

— Isten áldjon meg, fiam, elmehetsz... Főmagasságod legyen szíves még néhány pillanatra itt maradni.

Harmadik fejezet

1.

Mikor a bíboros estefelé találkozott Percyvel, nagyon keveset mondott. Szerencsét kívánt neki ahhoz, ahogy a pápa előtt viselkedett. Mert úgy látszott, hogy szókimondó nyíltságával eltalálta az igazságot. Azután elsorolta Percy kötelességeit.

Percy megtartotta azt a néhány szobát, amelyet rendelkezésére bocsátottak. Hat órákor rendszeresen miséznie kellett a bíboros magánkápolnájában, azután kilenc órákor további utasításokért jelentkeznie. A bíborossal együtt ebédelt, esti harangszóig tetszése szerint tölthette az időt. Ettől kezdve vacsoráig újra főnökének a rendelkezésére kellett állania. Legfőbb kötelessége az volt, hogy az angol levelezéseket elolvassa és azokról jelentést készítsen.

Percy nagyon kellemesnek találta ezt az életet és napról napra otthonosabban érezte magát. Elég ideje maradt, és ezt üdülésére fordította. Nyolctól kilencig rendszeren sétálgatott; nyugodtan és csilapodott idegekkel járkált az utcán; néha belépett egy-egy templomba, elnézte az embereket és föllélegzett az élet azon különös természetességétől, mely itt a régi viszonyok között érvényesülhetett. Néha azt hitte, hogy valami történelmi álomban él, máskor meg azt, hogy ezenkívül nincs is más valóság, hogy a modern műveltség egész hallgató világa nem más, mint valami álmkép, vagy hogy ide visszatért az egyszerűség és természetesség az emberi lélek gyermekkorából. Még az angol levelezések olvasása sem igen bántotta, mert gondolatainak folyama megint tisztán és világosan kezdett régi, megszokott medrébe visszatérni.

Különben valami nagy újság nem is akadt. Mintha vihar utáni szélcsend állt volna be, Felsenburgh még mindig tartózkodóan viselkedett. Visszautasította azokat az ajánlatokat, amelyeket Franciaország, Olaszország és Anglia tett neki, és jöllehet senki sem tudott bizonyosat mondani, egyelőre, úgy látszik, mégis megelégszik az-
zal, hogy semmiféle hivatalos állást sem vállal. Közben Európa parlamentjei szorgalmasan foglalkoztak azzal, hogy előkészítsék tör-

vénykönyveik átalakítását. Annyit mindenki biztosra vett, hogy az őszi gyűlésekig semmi változás sem történik.

Rómában az élet nagyon különösen folyt. A város nemcsak a hit középpontja lett, hanem jóformán egész kis külön világgá fejlődött. Négy terjedelmes városnegyedre oszlott: angolszász, latin, német és keleti negyedre, azonkívül ott volt még a Trastevere, amelyben azonban csaknem kivétel nélkül a pápai hivatalok, szemináriumok és iskolák találhatók. Az angolszász elem a délnyugati negyedet foglalta el, ez teljesen kiépült és az Aventini, Coeli és a Testaccio halmokra terjedt. A latinok a régi Róma helyén, a Corso és Tiberis között laktak. A németek az északkeleti részen, amely délen a Via San Lorenzo-ig terjedt, a keletiekre pedig a többi rész jutott, amelynek középpontja a Laterán volt. Így a született római alig vette észre ezt az összekeveredést. Nekik még volt számos saját templomuk, szabadon csavaroghattak a szűk, sötét utcákon, tarthattak piacot is. Különösen itt szeretett Percy járni-kelni, ahol fölfrissíthette történelmi emlékeit. De a többi negyed is elég különös volt. Különös látványt nyújtott az újonnan keletkezett gótikus templomok sora, amelyben északról származott papok miséztek — természetesen az angolszász és német részen — és világosan lehetett látni a széles, szürke utcákról, a tiszta gyalogjárókról és a komoly házakról, hogy észak népei még nem alkalmazkodtak a déli élet szokásaihoz. A keletiek azonban hasonlítottak a latinokhoz; ugyanazok a szűk, homályos utcák, ugyanazok a fojtó, bűzös illatok; templomaik is épp olyan piszkosak és kedélyesek, csak hogy náluk még rikítóbb színeket lehetett találni.

A falakon kívül pedig a zavar leírhatatlan volt. Ha már a várost is össze lehetett hasonlítani egy kis világgal, akkor a külvárosokból azt a benyomást kapta az ember, mintha ugyanezt a mintát ezer darabra törték, zsákba rakták és vaktában kiszórták volna. Ameddig a szem ellátott, a Vatikántól minden oldalra a tetők beláthatatlan tengere terült el, ezt megszakították a tornyok, kupolák, kémények, melyek alatt a világ minden népéből összeverődött emberek laktak. Itt voltak a nagy gyárak, az új világ hatalmas épületei, az állomások, az iskolák és hivatalok, s ez mind világi hatalom alatt élt ugyan, de olyan hat millióra rúgó népség közt, amely kizárólag vallása iránti szeretetéből élt itt. Ők voltak azok, akik a modern életet otthagyták; a folytonos változásokba és újításokba belefáradtak; akik az új rendszer elől elmenekültek és az egyháznál kerestek menedéket, de arra

nem kaptak engedélyt, hogy magában a Városban lakhassanak. Mindenfelé újabb és újabb házak épültek. Ha egy óriási körzónak, melynek átfogó távolsága öt mérföld, egyik szárát Rómában tűzik le, akkor a kör, amelyet forgása közben leírt, szakadatlanul a sűrűn lakott utcákon keresztül ment volna. És még azon túl is beláthatatlan távolságra húzódtak a házak.

De Percy csak akkor ismerte meg mindannak a jelentőségét, amit látott, amikor augusztus vége felé a pápa névnapja közeledett.

Még hűvös volt, és kora reggel, amikor kápláni szolgálatban követte a bíbornokot a Vatikán széles folyosóin át abba a szobába, amelyben a pápa és a bíbornokok összegyűltek. Amikor kitekintett a térre, észrevette, hogy a tömeg még sűrűbb, mint egy órával azelőtt. Mintha a hatalmas tojás alakú teret emberi fejekkel kövezték volna ki, közepén pedig a pápai csapatok széles utat tartottak fönn a kocsik számára, és ez a reggeli világosságban féhéren csillogó szalaghoz hasonlított. Ezen aztán csodálatos alakú hintók gördültek végig, ragyogó aranyozásokkal és vakító, élénk színekkel. Néha-néha éljenzés hangzott föl, de újra elhallgatott. Az egész túlharsogta a gördülő kerekek dübörgése, mint az áradás zúgása a köves parton.

A nagy tolongás miatt várakozniuk kellett egy teremben — csupa bíborba, fehérbe és violaszínbe öltözött alak társaságában, s onnan még egyszer kitekintett, és megvalósítva látta azt, amit eddig csak értelmével tudott felfogni. Az óvilág koronás fői gyülekeztek ott a szeme láttára, és ennek a ténynek a jelentősége lassanként világosodni kezdett előtte.

A bazilika lépcsői körül legyező alakban sorakoztak az egyszerű lovaktól húzott hintók. Franciaországé és Spanyolországé előtt fehér lovak álltak, Német-, Olasz- és Oroszországé előtt feketék, Angliáé előtt két fakó. Félkörben foglaltak helyet, körülöttük a kisebb hatalmak: Görögország, Norvégia, Svédország, Románia és a Balkán országaié. Csak a török hiányzott, amint észrevette. Egyes hintókon különféle jelvényeket látott, sasokat, oroszlánokat, leopárdokat, mintegy őrizték a királyi koronát, amely a hintó födele fölött díszelgett. A lépcső aljától föl, végig széles piros szőnyeg terült, ennek szélén katonák álltak sorfalat.

Percy odatámaszkodott a belső ablakráamához és átengedte magát gondolatainak.

Itt volt minden, ami a királyi méltóságból megmaradt. Már azelőtt is látta az egyes városnegyedekben azokat a palotákat, ame-

lyeken zászlók lobogtak és ahol a lépcsőkön vörös egyenruhás szolgák ácsorogtak. Mindannyiszor megemelte kalapját, ha egy ilyen nyitott hintó robogott végig a korzón. Franciaország liliomait és anglia leopárdjait együtt látta az ünnepélyes felvonulásnál a Pincio hegyen. Az utolsó öt év folyamán az újságok egyre hozták azt a hírt, hogy egyik család a másik után Rómába költözött, miután pápai elismerést biztosítottak számukra. Még az első este említette a bíbornok, hogy az angol Vilmos éppen ma érkezett feleségével együtt az ostiai kikötőbe, így a méltóságok száma teljes. Soha azelőtt nem tudta elképzelni azt a bámulatos, szinte lesújtó tényt, hogy az egész világ királyságai Szent Péter trónjának árnyékában gyülekezzenek össze; de azt a nagy veszedelmet sem, amit ez a demokratikusnak nevezett világ jelentett. Jól tudta, hogy a világ úgy tesz, mintha mindezt kinevetné mint balgaságot és gyerekséget; ezt a kétségbeesett, színpadias hangsúlyozást, amellyel bukott és elűzött családok ragaszkodtak az isteni joghoz. De épp olyan jól tudta azt is, hogy ugyanez a világ mégsem veszítette el teljesen minden érzését. És ha egy napon arra ébrednének, hogy ez az érzés újraébred...

A tolongás megszűnt. Percy előbújt szögletéből és a lassan tovahaladó menethez csatlakozott.

Már ott volt a helyén a papság között, amikor fél órával később a pápai körment a legfölségesebb Szentség kápolnájának rezgő homályán át a hatalmas templom hajója felé indult. De még mielőtt a kápolnába lépett, már hallotta a tömeg nyugodt zúgását és a trombiták hangját, amelyek a pápát fogadták, mikor az tőle mintegy száz méternyire a templomhoz ért, a sedas gestatoria-n, a hordozó széken, a hatalmas legyezőktől kísérve. Amikor Percy öt perccel később maga is belépett, s csoportja felé indult, figyelni kezdte ennek a várakozással teljes hallgatásnak a képét, egyszerre erős szívdobogás lepte meg, mert visszaemlékezett arra a másik látványra, azelőtt három hónappal, azon a nyári hajnalon ott London utcáin...

Messze elöl vitték a mennyezetet, amely a világ urát beárnyékolta; csak lassan tudott magának utat törni a körös-körül hullámozó emberi fejek közt, mint valami ókori vitorlás hajó hátsó fedélzete felé. A mennyezet és Percy közt hullámozott az élő tenger, a körmenet. Apostoli protonotáriusok, a szerzetek rendfőnökei és mások vonultak el mellette, mintegy habzódva a fehér, arany, bíbor és ezüst színekben a két élő part között. Fönt a magasban összeérték a remek dongaboltozatok, és elöl messze az Isten oltára szolgált

kikötőül, ahonnan roppant oszlopok nyúltak az ég felé. A boltozat alatt hét sárga csillag égett, mint a szentség kikötőjének világító-tornyai. Fölemelő látvány, de sokkal mérhetetlenebb és káprázatosabb, semhogy más érzést kelthetne a nézőben, mint saját semmis voltának tudatát. Az összeszorult levegő tömege, az óriási oszlopok, a mennyezet magas, homályba merült boltozata, a legkülönbélebb hangok leírhatatlan összecsengése, a lépések csoszogása, az ezer meg ezer hang mormolása, a légyraj zsongásához hasonló orgonahangok, a zenekar magas, éles hangjai egészen megbűvölték. A tömjén kábító illata, az embertömeg, a babér és mirtusz, fölötté az emberi várakozás rezgő légköre, amit még fokozott a természet-fölötti lehelet, amikor a világ reménysége, az Isten helytartó-király képviselője mint összekötő kapocs Isten és ember között erre vonult — mindez úgy hatott a papra, mint valami gyógyír, amely egyszerre kábít és izgat, elvakít és emellett soha nem látott dolgokat tár az ember elé, süketté tesz, de megnyitja az eddig elzárt füleket is, fölemel, amikor az embert olyan ismeretlen mélységekbe taszítja le, amelyek már túlesnek az öntudat határán.

Tehát itt a másik felelet az élet kérdésére. Szent Ágoston két városa van itt előtte, választthatott köztük. Az egyik olyan világé, amely önmagát teremtette, önmagát szervezte és megelégedett önmagával. Olyan férfiak eszelték ki, mint Marx és Hervé, szocialisták, materialisták és végül hedonisták. Az egész pedig befejeződött Felsenburghban. A másik itt van a szeme előtt. Ez Teremtőről beszél és teremtésről, isteni tervről, megváltásról és érzékfölötti, örök világról, amelyből minden kiindul és ahová minden visszatér. Egyik a kettő közül, János vagy Julián, az Isten helytartója, a másik pedig az Isten majmolója. És Percy szíve újra vallomást tett legbelsőbb meggyőződéséről, és választott.

De a legfőbb még csak ezután következett.

Amikor Percy a kupola alatti hajóból kijutott és közeledett az emelvényhez a pápai trón mögött, valami újat vett észre. Az oltár és a lépcsők körül nagy teret tartottak fönt. Percy a maga oldaláról csak azt láthatta, hogy az egészen odáig terjed, ahol a mellékhajók összeérnek a főhajóval. Ezen a helyen korlátok húzódtak egyik oldaltól a másikig, és folytatódtak a hajó irányában. A vörössel letakart korláton túl, hátrafelé, folyton emelkedve, egyik arc a másik mellé sorakozott, fehéren, mozdulatlanul. Villogó acél vette őket körül. Fölöttük pedig, körülbelül a mellékhajó hosszának harmadrésznyi

távolságában bíborszínű mennyezetek ünnepélyes sorozata, hasonlóan a bíborosok mennyezetéhez, csak hogy a magasra nyúló hátsó részokről hatalmas címerek csillogtak, megtámasztva mindenféle állati alakoktól, fölöttük koronákkal. Mindegyik mennyezet alatt egy, néha kettő, de sohasem több személy, akiktől a többiek tiszteletből kissé távol maradtak. A mennyezetek közt lévő teret pedig emelkedő sorokban titokzatos alakok töltötték be.

Percy szíve hangosabban dobogott, amikor tekintetét körüljártatta és átnézett jobboldalra. Ott a jobb hajóban, mint valami tükörben, a baloldali kép ismétlését látta. Tehát itt ültek ők, az emberek azon különös osztályának életben maradt tagjai, akik még fél századdal ezelőtt alattvalóik jóváhagyásával mint Isten világi képviselői uralkodtak. Most már a világ nem ismerte el őket, csak az, akitől méltóságuk eredt. Tornyokhoz hasonlítottak, ahogy a kupola köré sorakoztak, melynek falait ledöntötték. Olyan férfiak és nők, akik végre megismerték, hogy a hatalom fölülről való, hogy uralkodói címüket nem alattvalóiktól nyerték, hanem a legfőbb Uralkodótól, a mindenség Urától. Pásztorok nyáj nélkül, hadvezérek sereg nélkül, amely parancsukat követné. Megható volt, nagyon megható, de lelkesítő is; a hitnek ez a megnyilvánulása olyan főlemelő volt, hogy Percy szíve sebesebben kezdett dobogni. Ezek a férfiak és nők, emberek, mint ő maga is, nem szégyellték azt, hogy az emberektől Istenhez föllebbezenek, hogy olyan jelvényekhez ragaszkodjanak, amelyeket a világ mint játékszereket kinevetett, de amelyek öelőttük a természetfölötti küldetés jelei voltak. Vajon — kérdezte magát — nem tükröződik-e itt vissza annak a halvány árnya, aki egykor számaron lovagolt, akit a nagyok kicsúfoltak és a gyermekek hozsannával fogadtak?...

Meghatottsága akkor érte el tetőpontját, amikor látta, hogy a szentmise alatt a koronás fők leszálltak, hogy az oltárnál szolgálnak. Ott lépkedtek az oltár és trónjuk között, hajadonfővel, büszke tartással, méltóságteljes hallgatással. Az angol király, aki most újra „a hit védője” lett, a pápa uszályát hordozta az előregedett spanyol király helyett, aki az osztrák császárral együtt szakadatlanul őrizte katolikus hitét az európai uralkodók közt. Mormolva és sírva hajolt az aggastyán térdeplője fölé, néha fősóhajtott a szeretettől és áhítattól, midőn meglátta üdvösségét, mint az agg Simeon. Az osztrák császár kétszer is szolgált a kézmosásnál, Németország egykori uralkodója, aki azelőtt négy évvel tért át és ezzel pusztán életén kívül

elvesztette mindenét, újabb kiváltságánál fogva a párnát igazította és távolította el, valahányszor az ő ura mindkettőjük Ura előtt térdelt. Így haladt lépésről lépésre a szent cselekmény. A sokaság mormolása valami egyedül való, szóltan imádság hallgatásává változott át, amikor a fehér ostyát két fehér kéz fölemelte, és gyöngye angyali hangok rezegetek végig a hatalmas dómon. Mert ebben volt most ennek a sokezer embernek egyedüli reménysége, olyan hatalommal és olyan kicsinyen, mint egykor a jászolban. Nem volt már senki más, aki értettük harcolt volna, csak az Isten. És bizonyos, ha a férfiak vére és a nők könnyei nem tudták az ítélőbírót, a mindenthatót rábírní, hogy végre megtörje hallgatását, akkor legalább egyszülött fiának vér nélküli halála kiáltott föl hozzá, melytől egykor a Golgotán az ég elsötétedett és a föld megindult, fölkiáltott hozzá bánatos fénnel a hitnek azon kis szigetéért, a csúfolódás és gyűlölködés ezen tengerében — legalább ennek segítenie kell! És miért is ne segítene?

•

Percy, aki a hosszú szertatás alatt elfáradt, éppen leült, amikor az ajtót kinyitották és a bíboros, még ünnepi öltözetében sietve belépett, és betette maga után az ajtót.

— Father Franklin — mondotta különös, elfulladt hangon —, a legrosszabb hír: Felsenburghot Európa elnökévé választották.

Már nagyon későre járt, mire Percy akkor este hazatért, teljesen kimerülve a sok munkától. Óráról órára ültek együtt a bíborosokkal, hogy fölbontsák a táviratokat, amelyek Európa minden részéről csakúgy ömlöttek a készülékből, és ezeket egyenként áthozták a csendes szobájukba. Háromszor hívták el a délután folyamán a bíbornokot, egyszer a pápához, kétszer pedig a Quirinalba.

A hír valóságában legkevésbé sem lehetett kételkedni. És úgy látszik, Felsenburgh biztosan számított erre az ajánlatra. A korábbiakat mind visszautasította. Az egyes hatalmak eleinte féltékenyen arra ügyeltek, hogy mindegyik a maga részére nyerje meg; de ő sorban visszautasította őket. Erre megegyeztek, visszavonták az egyes ajánlatokat és közösen jártak el. Az új ajánlat lényege az, hogy Felsenburghnak olyan állást létesítenek, amilyent igazi demokratikus államban el sem tudtak volna azelőtt képzelni. Európának minden fővárosában külön kormánypalotát építenek

számára; az ő tiltakozása bármilyen ügyben érvényben marad három évre; minden intézkedése, amelyet három egymásra következő évben bevezetésre jönnek lát, törvényerőre emelkedik, és végül megadták neki az „Európa elnöke” címet. Tőle jóformán semmit sem kívántak; csak annyit, hogy vissza kell utasítania minden más hivatalos címet, amellyel megkínálják, ha nem járul hozzá valamennyi hatalom.

És Percy nagyon jól tudta, hogy mindez még megtízszerezte az egyesült Európa veszedelmességét. Magábafooglalta a szocializmus minden bámulatos erejét, még hozzá egy ilyen rendkívüli tehetséges férfi vezetése alatt. Ez a két kormányforma legkiválóbb tulajdonságainak összeolvasztása. Felsenburgh nyolc óra meggondolási idő után az ajánlatot elfogadta.

Azt is érdemes volt megfigyelni, hogy a föld másik két államszövetsége hogyan fogadta ezt a hírt. Kelet lelkesedett, Amerika megoszlott. De legrosszabb esetben is tehetetlen volt, mert a föld nagyobb részével állt szemben.

Percy, úgy amint volt, ágyára vetette magát. Ott feküdt lüktető erekkel, lezárt szemmel, szívében túlradó kétségbeeséssel. Bizony a világ mint valami óriás kezdett fölvonulni Róma egén és a szent város nem állt erősebben, mint a homokból épült ház az árral szemben. Ennyit még meg tudott érteni. De hogyan következik be a pusztulás, milyen alakban és melyik oldalról, azt nem tudta, de nem is törődött vele. Ő csak annyit tudott, hogy a végnek jönnie kell.

A maga lelkének életét már valamennyire ismerte, s ezért most belsejébe tekintett, hogy szigorú önvizsgálatnak vesse alá magát, mint valami orvos, aki halálos veszedelemben van és ijesztő nyugalommal állapítja meg saját diagnózisát. Sőt, még üdülésnek tekintette, hogy elfordulhat a világ rettenetes zajától és itt kicsinyben szemlélhet egy reménye-vesztett emberi szívet. Saját hitét többé már nem féltette. Tudta, hogy az újra olyan szilárd és rendíthetetlen, mint ahogy teljes biztossággal tudta saját szemének színét. Azon néhány hét alatt, amióta Rómában tartózkodott, a régi ködös elhomályosulások lassanként megszűntek és tisztán látta maga előtt az utat. Vagy jobban mondva, ő ugyan egész életén át megőrizte a hittételeknek, szertartásoknak, szokásoknak és erkölcsöknek ezt a gazdag összefoglalását, csak hogy ebben néha hol világító szikrák lobbantak föl, hol megint sötétségbe tűntek. De ezek a szikrák most lassan-lassan mind sűrűbben gyulladtak ki, és az isteni tűznek

oly csoálatos lángjává fejlődtek, hogy ez már semmiféle magyarázatra sem szorult. Olyan kérdések, amelyek egykor zavarba hozták, sőt elijesztették, mostanában világosan és tisztán mutatták saját megoldásukat. Így például látta, hogy az emberiség vallása azon fádadozott, hogy a szenvedést kiküszöbölje; az isteni vallás pedig ragaszkodott hozzá, úgy, hogy szerinte még az állatok érthetetlen kínlódása is Isten akaratából vagy rendeléséből fakad. Azt is látta, hogy az egyik részen az élet bonyodalmának csak egyik oldala uralkodott, az anyagi, vagy értelmi, vagy művészi oldal; míg a másik részen a természetfölötti oldal, félreismerhetetlenül. Az emberiség vallása csak akkor lehet igaz, ha egyszerűen letagadja az emberi természetnek legalább a felét: a magasabbra való törekvést és a szenvedést. A kereszténység viszont ezekre is kiterjedt és számolt velük, ha nem adta is meg azok magyarázatát. Ez, meg az és amaz... ha ezeket összefoglaljuk, akkor kapjuk az egységes, teljes egészet. Akkor a katolikus hit — legalább Percynek — sokkal bizonyosabb volt, mint akár saját létezése: igaz és eleven. És ha ő maga elkárhozik, Isten azért mégis uralkodik. És ha eszt veszti is, Jézus Krisztus a testet öltött Isten, bizonyoságot tett arról halálával és föl-támadásával; és János pápa az ő helytartója. Ez a mindenségnek úgyszólván csontváza — kétségbevonhatatlan tény —, ha ez sem igaz, akkor a többi mind nem más, mint álom.

Nehézségek? No, az akadt ezerszámba! Legkevésebbé sem tudta megérteni azt, hogy miért teremtette az Isten a világot éppen olyan-nak, vagy hogyan lehet a pokol az isteni szeretet alkotása, vagy hogyan változhat át a kenyér Isten testévé — de ezek már így vannak. Percy belátta, hogy régi vallásos álláspontját nagyon messzi hagyta. Egykor azt hitte, hogy az isteni igazságot észbeli érvekkel lehet bizonyítani. Most már világos volt előtte — maga sem tudta, milyen módon —, hogy a természetfölötti vonzza maga után; hogy a külső Krisztus a belső Krisztus után kívánczik; hogy a tiszta emberi értelem nem ellenkezik a hit titkaival, de azokat nem tudja eléggé bizonyítani, legföljebb olyan föltevésekkel, amelyeket csak az érthet meg, aki ténynek fogadja el a kinyilatkoztatást, aki tudja, hogy Isten lelke sokkal nagyobb biztonsággal hivatkozik az erkölcsi, mint az értelmi tartalomra. Amit mások mondtak és amit maga is állított, azt most már tudta, azt tudniillik, hogy a hit egyszer az egyik, máskor a másik formában nyilvánul ki, mert amint az embernek van teste és lelke, úgy a hitnek is van külső, történelmi, és belső, tartalmi igazsá-

ga. Az egyik azért hisz, mert lát; hiszi, hogy az Ige testté lett, hisz az egyházban, mégpedig a hitelesítő tények alapján, a másik felismeri, hogy ezek a tények a lélekre tartoznak, és azért aláveti magát az egyház tanításának, tekintélyének. Azokat egyedül vallja, de épp azért elfogadja a tények történelmi megnyilvánulásait is; és az egyház támogatásával lépi át a sötétséget. Röviden: éppen azért lát, mert hisz.

Így aztán Percy az érdeklődés némi feszültségével vizsgálta sorba természetének egyéb vonásait is. Elsősorban is az esztét, amely leírhatatlan zavarral kérdezte: Miért? Miért engedte meg Isten? Hogyan lehet megérteni, hogy Isten nem lépett közbe? Miért engedte meg az emberiség Atyja, hogy föllázadjon ellene az a világ, amelyet annyira szeretett? Mik a szándékai? Vajon ez a hallgatás örökké fog tartani? Hiszen azokat, akiknek még van hitük, nem kell féltetni; de mi lesz azokból a milliókból, akik meglegedéssel szoktak hozzá az istenkáromláshoz? Hát ezek nem gyermekei, és nem nyájának bárányai? Hát nem arra alapították a katolikus egyházat, hogy az egész világot megtérítse, és most miért engedi meg Isten, hogy az maroknyi hívőre zsugorodjék össze, és másrészt, hogy a világ tőle távol is megtalálja békességét?

Kedélyét vizsgálta ezután, de itt sem talált öröndetes, lelkesítő vonást. Igaz, még tudott imádkozni, de már csak tisztán akarátának hideg, egyszerű ténykedésével, és hittudománya azt mondta, hogy Isten elfogadja még az ilyen imádságot is. „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratom” — ezt akár ötezerszer is elmondhatja, ha Isten úgy kívánja. De erre semmi sem biztatta, nem érzett semmi megindultságot, nem érezte, hogy bensejében valami megmozdulna, ami akarátát a Magasságbeli trónja elé ragadja. De hát mit kíván tőle Isten? Mit tegyen? Hát Neki elég az, hogy örökké csak formulákat mond el, pihen, táviratokat bont föl, telefonál és szenved?

És aztán a többiek világa — az az őrvöngés, ami a népet halmába kerítette —, azok a rettenetes hírek, amelyek napról napra érkeztek! Párizsban férfiak őrvöngtek mint a bacchánsok, a Place de la Concorde-on meztelenre vetköztek és azzal a kiáltással, hogy az élet olyan dicső, hogy el sem lehet viselni, a nép óriási tapsa mellett szívüket szúrták át. Spanyolországban esténként az asszonyok az örületig énekeltek és nevettek, majd habzó szájjal holtan rogytak össze a hangversenytermekben. Ma reggel a Pireneusokban néhány katolikust keresztre feszítettek. És ez... és az... ezernyi más szörnyűség történt, és Isten nem lép közbe, nem szólal meg...

Az ajtón kopogtak. Percy fölugrott, mikor a bíboros belépett.

Szinte ijesztően kimerültnek látszott, szeme pedig olyan fényben égett, amely lázról tanúskodott. Rövid kézmozdulattal jelentette Percynek, hogy foglaljon helyet, és maga is leült az alacsony székre. Kissé reszketett és cipőjének ezüstös csatjait letakarta vörös ruhájával.

— Bocsásson meg, father — mondta —, de aggódok a püspök hogyléte miatt. Már itt kellene lennie.

Percy emlékezett rá, hogy a southwarki püspökre érti, aki korán reggel indult el Angliából.

— Egyenesen idejön, főmagasságú uram?

— Igen, huszonhárom órákor kellett volna érkeznie és már éjfél után vagyunk, nemde?

Még be sem fejezte, amikor az óra fél egyet ütött.

A városban már eléggé elcsendesült minden. Egész nap lármás volt a levegő. Néptömegek vonultak végig a külvárosokon, a város kapuit eltorlaszolták. Pedig ez mind csak előjátékszámba ment, mit lehetett még várni akkor, ha a világ egyszer valóban megbolondul?

A bíboros néhány percnyi hallgatás után összeszedte magát.

— Ön fáradtnak látszik, father — mondotta barátságosan.

Percy elmosolyodott.

— És főmagasságú uram?

— Na igen — válaszolta. — Én már nem sokáig hordom. És akkor ön kerül sorra, hogy szenvedjen.

Percy hirtelen fölugrott, mint akit szíven találtak.

— Hm, igaz — folytatta a bíboros —, a szentatya így intézkedett. Ön lesz az utódom. Nyíltan lehet már beszélni erről.

Percy levegő után kapkodott.

— Főmagasságú uram — kezdte kérő hangon.

A bíboros könnyedén emelte föl a kezét.

— Értem — mondta szelíden —, ön szeretne meghalni, nemde? És szeretne békében lenni — sokan kívánják ezt. De előbb szenvednünk kell. Szervedni és meghalni, father Franklin. Ebben nem szabad ingadoznunk.

Hosszan hallgattak. Ez a hír olyan lesújtó volt, hogy Percyre csakis valami rettenetes csapásként hathatott. Sohasem jutott eszébe, hogy őt negyven éven aluli férfi létére alkalmasnak találják arra, hogy ennek a bölcs, béketűrő, idős főpapnak az utódja lehessen. Nagy megtiszteltetés — Percy túlemelkedett ezen, még ha valaha

gondolt volna is rá. Csak egy kilátása volt: hosszú, elviselhetetlen út, olyan pályán, amely meredeken fölfelé vezet, és ezen nagyon súlyos teherrel kell majd haladnia.

De most már látta, hogy számára nincs menekülés. A dolgot úgy közölték vele, mint megmásíthatatlant, meg kell lennie, nincs már mint mondanía. De mintha mélység nyílt volna meg előtte, amelybe most elkábultan, a félelemtől nyomorultan, egyetlen szóra is képtelenül belebámult.

A bíboros szakította meg előbb a csendet.

— Father Franklin — mondta —, láttam ma Felsenburgh képét. Tudja-e, hogy kinek néztem őt először?

Percy közönyösen mosolygott.

— Bizony, father. Önnek néztem őt. Nos, mit gondol erre?

— Nem értem, főméltóságú uram.

— Hát... — szakította meg beszédét és hamar más tárgyra tért át.

— Ma gyilkosság történt a városban. Egy katolikus leszúrt egy istenkáromlót.

Percy futólag fölpillantott.

— Igen, hogye. Meg sem kísérelte a szökést — folytatta a bíboros. — Börtönbe került.

— És...

— Ki fogják végezni. Holnap kezdik a tárgyalást... Nagyon szomorú dolog. Nyolc hónap óta nem történt gyilkosság.

A helyzet ironiája olyan világos volt Percy előtt, amint a csillagos éjszaka növekedő csendjét szemlélte. Itt van ez a szegény város; úgy tesz, mintha semmi sem történt volna és nyugodtan hajtja végre igazságszolgáltatását, amely fölött már annyit nevettek; odakint pedig már gyülekeznek azok az erők, amelyek mindennek véget vetnek. Percy lelkesedése mintegy elhalt. Ha az anyagiak lényegteleniségére gondolt, melynek példáját most ebben is láthatta, ez még annyira sem lelkesítette őt, hogy bármilyen érzésre, akár a kétségbeesés elszántságára, akár a részegség tapintatlanságára hangolja. Mintha csak valami legyet figyelt volna meg, amely a mozdony cilindere fölött ül és nyugodtan tisztálkodik. A hatalmas acél végigsiklik rajta, és az apró életet iszonyú halállal sújtja — egy pillanat és mindennek vége, a szemlélő pedig ott állt, nem tehet semmit. Így volt a természetfölöttivel; előtte állt tökéletességével és elevenségével, de végtelenül kicsinyen, a hatalmas erők már

mozogtak, a világ már készült a csapásra, és Percy nem tehetett mást, mint nézte és a homlokát összeráncolta. Igaz, hogy hitét gyanú sem érthette. A légy pedig, ha magasabb életét tekintjük, magasabbrendű volt, mint a mozdony; ha pedig megsemmisült, azért az élet maga nem szenvedett. Ezt tudta; de azt nem értette, hogy miért van ez így.

Még ott ültek mind a ketten, amikor kint lépések hallatszottak és az ajtón kopogtak. Egyik szolgáló tekintett be.

— A püspök úr öméltósága megérkezett, főmagasságú uram — mondta.

A bíboros fölemelkedett, s fáradtan az asztalra támaszkodott. Azután megállt, láthatóan eszébe jutott valami, mert a zsebében keresett valamit.

— Nézze, father — mondta, és kis, kerek ezüstpénzt tett a pap elé. — De nem most, csak majd ha elmentem!

Percy betette utána az ajtót, visszament és kezébe vette a kis, kerek pénzdarabot.

Újveretű pénz volt. Egyik oldalán az ismeretes ág, közepén a fölírás „Five pence” és ugyanez eszperantó nyelven. Másik oldalán egy férfi arcéle, körülírással. Percy megfordította és olvasta:

„Julian Felsenburgh, La Prezidante de Uropo”.

3.

A következő napon tíz óra tájban a bíborosokat a pápához hívták, hogy meghallgassák az allokúciót.

Percy a konzultorok között ült és onnan kísérte figyelemmel a bejáratot. Voltak ott férfiak minden népből, sokféle jellemű és korú: az olaszok hevesen gesztikuláltak és a fogukat csikorgatták, az angolszászok mozdulatlan, komoly arccal hallgattak, egy öreg francia bíboros botjára támaszkodva ment az angol bencés oldalán. A terem nagy, egyszerű és előkelő volt, mint mostanában a Vatikán legtöbb terme, két oldalán ülésekkel, mint valami kápolna. Középen üres tér választotta két részre, ennek alsó részén ültek a konzultorok, felső részén a pápa trónja, fölötte mennyezet. A konzultorok széksora mögött három-négy pad íróállványokkal, azok részére, akik előző este érkeztek, főpapok és papok, akik a nagy jelentőségű eseményre Európa minden részéből Rómába özönlöttek.

Percynek sejtelve sem volt annak tartalmáról, amit most hal-
lani fog. Azt alig tartotta lehetségesnek, hogy éppen csak néhány
mindennapi közlést halljon, de a helyzet olyannyira elbizonyta-
lanodott, hogy mást sem igen lehetett sejtetni. Az egész, amit már
reggel biztosan tudtak, az volt, hogy az európai elnökség már
tény — a kis ezüstpénz, amelyet látott, tanúskodott arról —, to-
vábbá, hogy az egyházzüldözés elkezdődött, de a helyi hatóságok
még erős kézzel elfojtották, és végül, hogy Felsenburgh állítólag
megkezdi körútját fővárosról fővárosra. E hét végére várták Tu-
rinba. Az egész világ minden katolikus központjából érkeztek a
hírek, és sürgősen kértek eljárási utasításokat. Beszélték azt is, hogy
a hitehagyás, mint valami áradásszerű hullám hatalmasodott el, és
világszerte fenyegető az üldöztetés és minden megingott.

A szentatyáról nem tudtak semmi bizonyosat. A beavatottak
hallgattak, és egyedül azt sikerült megtudni, hogy az egész éjszakát
imádságban töltötte az apostol sírjánál.

A mormolás egyszerre megszűnt és néma csend lett. Hullám-
zásszerűen hajolt meg a sok emberi fej a székeken, amikor a meny-
nyezet mellett kinyílt az ajtó és János pápa néhány pillanat alatt
elfoglalta trónját. Percy eleinte semmit sem értett. Mint valami fest-
ményre, úgy nézett a bíborosok sorára jobb és baloldalon, föl a
magas bíbormennyezetre és a magas, fehér alakra, aki alatta helyet
foglalt. Az elfüggönyözött ablakokon beözönlött a napvilág félho-
málya. Bizony, ezek a déli országok lakói értettek a hangulatkel-
téshez. Minden csupa élet és ragyogás, minden mint a drágakövek-
től csillogó szentségtartóban a fehér ostya. A képnek minden egyes
része pompás: a magas terem, a ruhák színe, a sok aranylánc és
kereszt, és ha az ember szeme a legfőbb pompát kereste, ott találta
maga előtt azt a kis darab fehérséget, mintha csak kimerült volna
a pompa, és képtelennek találná magát arra, hogy kifejezze a leg-
nagyobb titkot. Bíbor, arany, skarlát, ez jó azoknak, akik a trónt
körülveszik, ők rászorulnak arra: de az, aki ott fent ült, az nem
szorult rá. Hadd halványuljanak el a színek és némuljanak el a han-
gok Isten helyettesének jelenlétében! Ami a kifejezésre szükséges,
az mind benne van abban a szép, ovális archban, az egyenes, hatal-
mas fejben, a szem jóságos fényében, a finom metszésű ajkakban,
amelyek olyan erőteljesen tudtak beszélni. A teremben nem lehetett
egy hangot, egy lélegzetvételt sem hallani, még az odakinti világ
is mintha beleegyezne abba, hogy a természetfölöttség megszaki-

tás nélkül mondja el önvédelmét, mielőtt összeülnek és ítéletét kihirdetik.

Percy összeszedte minden erélyét, hogy uralkodjék magán és figyelhessen.

— ...Miután ez így van, rajtunk a sor, fiaim Krisztus Jézusban, hogy válaszoljunk. Mi, amint ezt az apostol tanítja, nem a test és vér ellen küzdünk, hanem fejedelemségek és hatalmasságok ellen, ezen sötétség világának urai ellen, a gonoszság, a magas rangúak szelleme ellen. Azért — folytatja — ragadjuk meg az Isten fegyvereit és az megmagyarázza azok jelentését is: az igazság övezetét, az igazságosság vértetét, a békesség lábvértjét, a hit pajzsát, az üdvösség sisakját, a szellem kardját.

— Ezzel tehát az Isten szava háborúra szólít, de nem a világ fegyvereivel, amint országa sem erről a világról való. És hogy ezen háborúviselés alapjaival megismertessünk benneteket, azért gyűjtöttünk titeket magunk köré.

A hang kissé megpihent és észrevehető sóhajtás hangzott a sorokon végig. Azután kissé emeltebb hangon folytatta:

— Elődeink bölcsessége már régebben is abban nyilvánult meg, hogy amíg bizonyos időkben hallgattak, addig más időkben, amint kötelességük volt, szabadon hirdették Isten minden szándékát. Ezen kötelesség teljesítésétől minket sem tarthat vissza saját gyöngé és tudatlan voltunk megismerése, hanem inkább abban fogunk bízni, hogy Ő, aki minket erre a trónra emelt, kegyes lesz a mi szavunk által szólani és a mi beszédünket az Ő dicsőségére fordítani.

— Először is az szükséges, hogy véleményünket kimondjuk arról az új mozzalatról, amelyet — az emberek úgy nevezik — nemrégiben a világ urai hoztak létre. Nem ismerjük félre az egység és a békesség áldásait, de azt sem felejtjük el, hogy sok olyan elv szüleményei ezek, amelyeket elítéltünk. De éppen a békesség létrejötté az, ami sokakat megtevesztett. Mert ez az oka, hogy kétségbe vonták a békesség fejedelmének azon ígéretét, hogy csak Ő általa jutunk az Atyához. Az az igazi békesség, amely nem erről a világról való, nemcsak az emberek egymás közti viszonyát rendezi, hanem legelső-sorban az ember viszonyát teremtetőjéhez; és éppen ezen a téren a világ fáradozásait nagyon hiányosaknak találtuk. Valójában nem szabad csodálkoznunk azon, hogy elnézték ezt a kérdést abban a világban, amely Istent megtagadja. Csábítók vezették félre az

embereket, akik azt hitték, hogy az élet legfőbb célja a népek egyesülése; de elfeledkeztek Megváltónk szavairól, aki azt mondta, hogy nem békét hozni jött, hanem kardot, és hogy csak szenvedések árán jutunk el a mennyek országába. Azért szükséges, hogy az ember előbb Istennel legyen békességben, és akkor bekövetkezik az is, hogy az emberek között békesség lesz. Keressétek először — úgy mond Krisztus Jézus — az Isten-országát, és a többi nektek mind hozzáadatik.

— Elsősorban tehát elítéljük és elvetjük ismételten azok véleményét, akik az ellenkezőt hiszik és tanítják, és megújítjuk mindazon lesújtó ítéleteket, amelyeket akár magunk, akár elődeink ki-mondottak mindazon társaságok, szerzetek és egyesületek ellen, amelyek olyan célra alakultak, hogy előmozdítsák az egyesülést más alapon mint az istenin. És figyelmeztetjük gyermekeinket az egész világon, és megtiltjuk, hogy belépjenek valamelyik elítélt egyesületbe, azt támogassák, vagy bármiképpen helyeseljék is.

Percy nagyon nyugtalanul feszengett a székén... a forma nagyon főséges, nyugodtan folyó és higgadt, de maga a tárgy kissé kopott. Újra a szabadkőművesség kárhoztatása, és nem is eredeti kifejezésekkel.

— Másodszor — folytatta a pápa erőteljes hangon —, kívánjuk, hogy meghalljátok kívánságainkat a jövőre, és ezzel sokak véleménye szerint már sikamlós talajra lépünk.

Újra mozgolódás támadt a sorok közt. Percy látta, hogy nem egy bíboros tartja kezét füléhez, hogy jobban halljon. Világos, hogy most valami fontos dolog következik.

— Sok az olyan pont — folytatta a pápa most már emelkedett hangon —, amelyről a jelen pillanatban nem szándékozunk beszélni, mert természetük az, hogy titkosak és így más alkalomkor tárgyaljuk. De amit most itt kijelentünk, azt az egész világnak jelentjük ki. Miután pedig ellenségeink támadásai is hol nyíltak, hol titkosak, azért a mi vélelmünknek is hozzájuk kell igazodnia. Ez pedig most a mi szándékunk.

A pápa újra elhallgatott. Mintegy gépiesen emelte föl kezét a melléig és az ott függő keresztet megfogta.

— Ha Krisztus hadserege egységes is, azért mégis több szakaszra oszlik és mindegyiknek megvan a célja és hivatása. A régi korokban Isten az ő szolgáit különféle társaságokba szólította egyik vagy másik nevezetesebb célra. Szent Ferenc fiait arra, hogy a sze-

génységet hirdessék. Szent Bernát fiait, hogy dolgozzanak és imádkozzanak mindazon nőekkel együtt, akik ugyanerre a feladatra vállalkoztak. Jézus társaságát az ifjúság nevelésére és a pogányok megtérítésére hívta meg, és mind a többi szerzetet is, amelyeknek neve ismeretes az egész világon. Mindegyik szerzet olyan korban keletkezett, amelyben szükség volt rá, és valamennyi a legnemesebb módon felelt meg isteni hivatásának. Különös dicsőségére vált mindegyiknek az is, hogy céljuk elérésére félretettek minden más foglalkozást, amely önmagában ugyan jó, de megakadályozhatta volna őket abban a műben, amelyet Isten nekik rendelt és ezzel csak isteni Üdvözítőnk szavát követték. Ő megtisztít minden gallyat, amely gyümölcsöt hoz, hogy még több gyümölcsöt hozzon. De a jelen korban alázatosságunkban azt hisszük, hogy mindazok a szerzetek, amelyeket ismételten jóváhagyunk és megáldunk, szabályaik minősége folytán nem egészen alkalmasak arra, hogy végrehajtsák azt a nagy művet, amelyet a kor megkövetel. A mi küzdelmünk nem annyira a tudatlanság ellen irányul, akár a pogányok közt, akikhez az evangélium még nem jutott el, akár azok közt, akiknek atyái elvetették maguktól, nem is a világ csalárd gazdagsága ellen, sem az álnéven ismeretes tudomány ellen, sem pedig a hitetlenség más erőssége ellen, amint ez régen úgy volt. Inkább úgy látjuk, hogy eljött végre azon idő, amelyről az apostol mondja: „Ezen nap pedig nem jön előbb, míg csak sokan el nem pártoltak és a bűn embere, a kárhozat fia megjelenik, ki ellenszegül és fölemelkedik minden fölött, mi Istennek mondatik.” Már nem egyik vagy másik hatalmasságról van szó, hanem a hatalom azon leplezetlen teljességéről, amelynek ideje megjövendőltetett és pusztulása előkészítetett.

A pápa ismét elhallgatott, és Percy belekapaszkodott a korlátba, hogy kezének reszketése föl ne tűnjék. Semmi mozgást sem lehetett észrevenni, hallgatás uralkodott, olyan hallgatás, amelytől megremeg és megborzong az ember. A pápa mélyen fölshajtott, fejét lassan a jobb- és baloldal felé fordította, és megfontolt hangon folytatta.

— Alázatosságunkban tehát jónak látjuk, hogy Krisztus helytartója maga szólítsa fel Isten fiait ezen újabb harcra. Szándékunk az, hogy a megfeszített Krisztus nevében új szerzetet alapítunk és föl vesszük mindazok nevét, akik erre a fönséges szolgálatra ajánlkozni akarnak. És amikor ezt tesszük, jól tudjuk, hogy valami újat teszünk

és félretesszük mindazokat az óvatossági rendszabályokat is, amelyekre a múlt időknek szükségük volt. Ebben az ügyben csakis Ótőle kérünk tanácsot, akitől erős hitünk szerint ez a gondolatunk eredt.

— Előrebocsátjuk tehát, hogy engedelmességben való szolgálatot követelünk mindazoktól, akik ezen szerzetbe belépnek. És ezért az alapításnál elsősorban az Istenre való tekintet vezérel, nem pedig az emberekre való. Így tehát Istenre hivatkozunk, aki tőlünk ezt a nagylelkűséget kívánja, nem pedig azokra, akik ezt megvetik. És ezért újra és önként fölajánljuk testünket és lelkünket az isteni akarat szolgálatára, mert őt egyedül illeti meg ez az áldozat, és szegénységünkkel megelegszük.

— Hogy röviden beszéljünk, a következő föltételeket szabjuk elő: Senkit sem szabad ezen szerzetbe fölvenni, aki még nem töltötte be tizenhetedik évét. Sem hajkoronája, sem külön öltözete, sem jelvénye nem lesz. A szabályzat alapja a három evangéliumi tanács, ezekhez azonban negyedik szándékot is csatolunk, tudniillik a vértanúság koronájának elérését, vagy a törekvést annak elnyerésére.

— Minden egyházmegye püspöke, ha maga is tagja ezen szerzetnek, saját joghatósága területén egyszersmind annak főnöke is és egyedül ő nem köteles az önkéntes szegénység fogadalmának megtartására, amíg hivatalában van. Azon püspökök, akiknek nincsen hivatásuk ezen szerzethez, megtartják ugyan püspöki széküket a rendes feltételek mellett, de nekik semmiféle lelki hatalmuk nem lesz a szerzet tagjai fölött.

— Kijelentjük továbbá ezennel azt a szándékunkat is, hogy magunk is belépünk a szerzetbe mint annak főpapja, és néhány nap múlva a fogadalmat le fogjuk tenni.

— Azt is tudatjuk, hogy pápaságunk ideje alatt csak olyanokat veszünk föl a szent Kollégium tagjai közé, akik ezen szerzetben fogadalmat tettek és a Szent Péter és Szent Pál bazilikát jelöljük ki azon szerzet főtemplomává, amelyben haladéktalanul oltárra emeljük azon boldog lelkeket, akik hivatásuk teljesítése közben föláldozták életüket.

— Szükségtelen, hogy ezen hivatásról többet mondjunk. Csak arra mutatunk rá, hogy ezt majd az előjáróktól megállapított feltételek mellett kell gyakorolni. Az újoncévet, a feltételeket és kellekeket majd legközelebb meghatározzuk. Minden egyházmegye

főnökét — és reméljük, hogy egyetlen egyházmegye sem fog elmaradni — fölruházzuk azzal a hatalommal, amely rendesen a szerzetesek főnökét illeti, és fölhatalmazzuk arra is, hogy alattvalóit fölhasználhassa mindazon munkákra, amelyek véleménye szerint Isten dicsőségére és a lelkek üdvösségére válnak. Nekünk pedig az a szándékunk, hogy szolgálatunkra csak olyanokat alkalmazunk, akik ezen szerzetben fogadalmat tettek.

Újra fölemelte szemét, látszólag minden belső megindultság nélkül, azután folytatta:

— Tehát ezt határoztuk el. A többi kérdést azonnal vita tárgyává tesszük. De óhajtjuk, hogy ezen szavainkat az egész világban kihirdetessék, és késlekedés nélkül mindenki megtudja, mit kíván Krisztus az ő helytartója által azoktól, akik az ő isteni nevét vallják. Nem ígérünk más jutalmat, mint azt, amelyet Isten megígért mindazoknak, akik őt szeretik és életüket érte föláldozzák; semmi más ígéretet, mint annak a békességnek az ígéretét, amely nem e földről való; semmi más otthont, mint azt, amely vándorokhoz és zárándokokhoz illik, akik Isten városát keresik; semmi más dicsőséget, mint a világ megvetését; semmi más életet, mint azt, amely Krisztussal elrejtett Istenben.

Negyedik fejezet

1.

Oliver Brand kicsi dolgozószobájában ült Whitehallban, és látogatót várt. Tízre járt az idő, és féltizenegykor már gyűlésen kellett lennie. Bízott abban, hogy ez a Mr Francis, akárki legyen is, nem fogja sokáig késleltetni. Éppen most igen drága volt minden pillanata, mert az utolsó hetekben nagyon megszorodott a munkája.

De alig várt még egy percet, a Victoria-tornyon alig hangzott el az óraütés, megnyílt az ajtó, és egy kenetes hang azt a nevet említette, amelyre várakozott.

Oliver gyorsan végigpillantott az idegen férfin, lesütött szempilláin, lecsüngő szájszegletén, és míg helyet foglaltak, összefoglalta benyomásait, amilyen jól és pontosan csak tudta, és minden bevezetés nélkül így kezdte:

— Huszonöt perc múlva el kell mennem, sir. Addig — kezét könnyedén fölemelte — rendelkezésére állok.

Mr Francis megnyugtatta:

— Köszönöm, Mr Brand, ez elég idő. Tehát ha megengedi — ezzel zsebébe nyúlt és hosszúkás borítékot vett elő. — Ezt majd itt hagyom önnek, ebben részletesen kifejtettük kívánságainkat és felsoroltuk neveinket. Amit pedig mondani akarok, sir, az a következő...

Hátradőlt, lábát egymásra rakta és némi sietséggel folytatta:

— Tudnia kell ugyanis, sir, hogy valami küldöttségféle vagyok. Kérni akarunk valamit, de kínálunk is valamit. Engem küldtek ki, mert az eszme tőlem eredt. De szabad előbb valamit kérdeznem?

Oliver meghajtotta magát.

— Nem szeretnék kérdéssel tolazkodó lenni. De azt hiszem, hogy már úgyis jóformán bizonyos, nemde, hogy az egész királyságban behozzák a nyilvános istentiszteletféle szertartást.

Oliver mosolygott.

— Azt hiszem, bizonyos — mondta. — A javaslat már átesett a harmadik tárgyaláson, és amint ön is tudja, az elnök ma este fog nyilatkozni róla.

— Ó majd nem tiltja el?

— Nem valószínű. Németországban jóváhagyta.

— Igaz — mondta Mr Francis. — És ha itt is jóváhagyja, akkor, azt hiszem, itt is törvényerőre emelkedik.

Oliver az asztalra hajolt és előhúzta azt a zöld papírt, amelyen a javaslat állt.

— Önnek is megvan ez, természetesen — mondta. — Igen, azonnal törvényerőre emelkedik, és az első ünnep október elsején lesz. „Atyaság”, nemde? Igen, „atyaság”.

— No az bizonyára nagy zavarral fog járni — mondta Mr Francis hirtelenkedő hangon. — Hisz ez már egy hét múlva lesz.

— Ez az ügy nem tartozik az én körömbe — felelte Oliver, és a javaslatot félretette. — De annyit hallottam, hogy a Németországban bevezetett szertartási könyvet fogják használni. Nincs semmi okunk arra, hogy külön szertartásokat alkalmazzunk.

— És az apátság épületében tartják meg?

— Hogyne, természetesen.

— Hát, sir — mondta Mr Francis —, ha jól tudom, a kormánybizottság szorgosan áttanulmányozta az egészet, és saját tervei vannak, de azt hiszem, mégis annyi tapasztalt emberre lesz szüksége, amennyi csak akad.

— Az bizonyos.

— Az a társaság, Mr Brand, amelynek képviselője vagyok, kizárólag olyan férfiakból áll, akik egykor katolikus papok voltak. Londonban körülbelül kétszázan vagyunk. Ha megengedi, akkor itt hagyom ezt a füzetet, amelyből megismeri célunkat és szervezetünket. Nekünk az a nézetünk, hogy itt olyan dologról van szó, amelyben a kormány a mi tapasztalatunknak nagy hasznát veheti. A katolikus szertartások, amint ön is tudja, nagyon homályosak, és néhányan közülünk korábban alaposan tanulmányozták azokat. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a szertartás-mesterségre születni kell, arra nem lehet senkit sem kiképezni. És közöttünk elég szép számmal akadnak olyanok. De már alapjában is minden pap ért valamicskét a szertartáshoz.

Elhallgatott.

— Igaz, Mr Francis.

— Meggyőződésem szerint a kormány jól tudja, mennyire nagyfontosságú az, hogy minden rendben történjék. Ha az istentiszteleti szertartást csak a legkisebb rendetlenség vagy nevetségesség zavarná is meg, ez roppant nagy visszahatással lenne a szertartás alapgonolatára. Így aztán engem jelöltek ki, hogy önt, Mr Brand, fölkeressem és elmondjam, van itt néhány férfi, számukat legalább huszonötre teszem, akiknek különös tapasztalataik vannak az ilyenféle ügyekben, és akik hajlandók a kormány rendelkezésére állani.

Oliver nem álhatta meg, hogy szája mosolyra ne álljon. Valami kegyetlen irónia van ebben, gondolta, de hát maga az eszme egészen okos.

— Tökéletesen értem önt, Mr Francis, és az indítvány is teljesen ésszerű. De nem hiszem, hogy ön a helyes személyhez fordult volna. Mr Snowford...

— Igaz, igaz, sir. De az ön beszéde a múltkor mindnyájunkat nagy lelkesedéssel töltött el. Ön teljesen a mi szívünkéből beszélt, amikor azt mondta, hogy a világ el sem képzelhető anélkül, hogy istentiszteletének valahogyan kifejezést ne adjon, és mert ezt az istent végre fölismertük...

Oliver leintette. Még a hízelgés árnyékát is gyűlölte.

— Ön nagyon szeretetre méltó, Mr Francis. Majd beszélék Mr Snowforddal. Azt hiszem, nem tévedek, ha fölteszem, hogy ön is ajánlkozik szertartásmesternek?

— Igen, sir, még sekrestyésnek is. Nagyon gondosan áttanulmányoztam a német szertartási könyvet. Bonyolultabb, mint ahogy gondoltam, és ügyes embert kíván. Ha elképzelem az egészet, akkor az apátságban legalább egy tucat szertartásmesterre lesz szükségünk. És bizonyára nem lesz sok egy másik tucat a sekrestye számára.

Oliver gyorsan bólintott, és nagyon vegyes érzelmekkel tekintett a szemben ülő férfi hideg, patetikus arcába. De ebben még volt valami abból a titokszerű papi tekintetből, amelyet Oliver másoknál már olyan sokszor látott. „Ez bizonyára valami rajongó” — gondolta.

— Önök persze mondnyájan szabadkőművesek? — kérdezte.

— Hogyne, természetesen, Mr Brand.

— Nagyon helyes, még ma este beszélék majd Mr Snowforddal, ha sikerül vele találkoznom.

Órájára tekintett. Még három vagy négy perce volt.

— Ön már ismeri Róma újabb határozatait, sir? — kérdezte Mr Francis.

Oliver a fejét rázta. Éppen mostanában nem igen érdekelte őt Róma.

— Martin bíbornok meghalt... Kedden halt meg, és a helyét máris betöltötték.

— Igazán, sir?

— Igen, az új bíboros valamikor barátom volt... Franklin a neve, Franklin Percy.

— Micsoda?

— Mi az, Mr Brand? Ismerte ön?

Oliver kissé elhalványodott és összevonta szemöldökét. De azért nyugodtan felelte:

— Igen, ismertem. Legalábbis azt hiszem.

— Még egy vagy két hónapja a Westminsterben működött.

— Igaz, igaz — mondta Oliver, aki szemét nem vette le róla. — És ön az ismerőse, Mr Francis?

— Igen, ismertem.

— Ó, jó... Örvidenék, ha egyszer beszélhetnénk róla. — Elhallgatott. Még egy perce volt. — És ez minden? — kérdezte.

— Ez alkalommal elvégeztem megbízásomat, sir — felelte Mr Francis. — de talán megengedi, hogy elmondjam azt, mennyire becsüljük mindnyájan azt, amit ön tett. Nem hiszem, hogy rajtunk kívül más képes volna megérteni, hogy mit jelentett számunkra az istentisztelet teljes hiánya. Ez eleinte nagyon különös volt.

Hangja kissé megremegett és elakadt. Oliver figyelme fölébredt és kénytelen volt még ülve maradni.

— Nos, Mr Francis?

A szomorú, barna szemek nyúltnak tekintettek rá.

— Hiszen tévedés volt, sir, ön tudja ezt. De annyit mégis remélek, hogy mégsem volt hiába az a sok imádságunk, törekvésünk, önmegtagadásunk. Mi félreismertük istenünket, de mindazáltal őt kerestük, s most felismerjük őt a világ lelkében. Megtanultuk, hogy az egyén semmi, és hogy az minden. És most...

— Igen, sir — mondta Oliver, akit ez őszintén meghatott.

A búskomor, barna szemek tágra nyíltak.

— És most eljött Mr Felsenburgh... — Hangja csaknem elfúlt.
— Julián Felsenburgh.

Szelíd hangjában a szenvedély egész sokfélesége csendült meg egyszerre, és Oliver szívét magával ragadta.

— Tudom, sir — mondta. — Tudok mindent, amit mondani akar.

— Ó, hogy végre van egy megváltónk! — kiáltott föl Francis. — Van valaki, akit megláthatunk, megfoghatunk, akinek színe előtt imádkozhatunk! Mintha csak álom volna, oly szép, hogy szinte igaz sem lehet!

Oliver órájára nézett, és kezét nyújtva gyorsan fölkelt.

— Engedje meg, sir, de nem szabad tovább maradnom. Ön mélyen megindított... Majd beszélek Mr Snowforddal. A címe rajta van ezeken, ugyebár? — És odamutatott a papírokra.

— Igen, Mr Brand. Még egy kérdést.

— Mennem kell, sir — mondta Oliver és fejét rázta.

— Csak egy pillanatra. Igaz, hogy az istentisztelet kötelező lesz?

Oliver lehajolt és összeszedte a papírokat.

2.

Mabelnek az elnök széke mögötti karzaton jutott hely, és az utolsó fél óra alatt legalább fél tucatszor nézte az óráját, mindannyiszor azt remélve, hogy a huszonegy óra már közelebb van, mint gondolta. Jól tudta, hogy Európa elnöke fél perccel sem érkezik előbb, de nem is késik. Feltétlen pontosságát már az egész világ-részen ismerték. Ő huszonegy órát mondott, tehát huszonegy óra-kor itt lesz.

Alulról egy csöngettyű éles hangja hallatszott, mire a szónok elnyújtott hangja elhallgatott. Mabel megint fölemelte a karját, és kar-szalagján az óra még öt perccel a kitűzött idő előttit mutatta. Azután előrehajolt és szögletéből a házba bámult.

Ott a csöngettyű érces hangjára egyszerre megváltozott a kép. A képviselők hosszú sötét során hullámváz futott végig, iparkodtak minél kifogástalanabban ülni, a keresztbe rakott lábak kiegyenesedtek, a kalapokat eltüntették bőrtáskáikba. A ház elnöke leszállt a három lépcsőn, mely székéhez vezetett, mert néhány perc múlva más fogja azt elfoglalni.

A ház az utolsó kis zugig megtelt. Még egy elkésett ember jött sietve a déli kapu félhomályából, és a teljes világosságtól elvakítva sokáig nézett körül, míg helyét megtalálta. Teljesen megteltek az alsó karzatok a bejárat felé is, ahol Mabel hasztalanul iparkodott helyet találni. De bármilyen nagy volt a tömeg, amely a házat betöltötte, mégsem lehetett mást hallani, mint titokzatos suttozást; a háta mögött elhúzódó folyosó felől még egy hirtelen csengetés hallatszott, amely a földszinti csarnokok megüresedését jelentette, az országház terén pedig újra az a tompa morgás vonult végig a tömegben, amely az utolsó húsz perc alatt szünetelt. Ha ez megszűnik, akkor tudhatta, hogy ő érkezett meg.

Milyen különös és csodálatos, hogy most itt van — azon a nevezetes estén, amelyen az elnök beszélni fog! Egy hónappal ezelőtt Németországban hagyott jóvá Felsenburgh hasonló törvényjavaslatot, Turinban is ugyanerről a tárgyról beszélt. Holnapra Spanyolországban várják. Senki sem tudta, hogy az utolsó hetekben hol tartózkodott. Egyszer az a hír járta be a világot, hogy léghajóját a Comói-tó fölött látták, de ezt azonnal megcáfolták. Azt sem tudta senki, hogy miről fog ma este beszélni. Lehet, hogy csak három szót mond, de lehet az is, hogy húszezret. Volt a javaslatban néhány záradék — különösen arról a kérdésről, hogy mikortól legyen kötelező az új istentisztelet azoknak, akik a hetedik életévüket betöltötték —, ezt talán rosszallja vagy el is tiltja. Ebben az esetben az egészet újra kellene szervezni, és a javaslatot még egyszer megtárgyalásra kellene vinni, hacsak a ház egyhangú szavazással el nem fogadja az ő változtatásait.

Mabel maga pártolta ezeket a záradékokat. Azt határozták, hogy bár a következő október elsején Anglia minden községi templomában bevezetik az új istentiszteletet, de az csak újév napjától kezdve lesz kötelező minden alattvalóra. Németországban, ahol a javaslatot már egy hónappal előbb jóváhagyták, az rögtön törvényerőre emelkedett és így az összes katolikus alattvalót arra kényszerítették, hogy vagy az országot hagyják el, vagy vessék alá magukat a büntetéseknek. Ezek a büntetések nem voltak valami rettenetesek. Az első áthágást csak egyheti fogsággal sújtották; a második egyhavi fogházzal, a harmadikat egyévi, a negyediket pedig életfogytiglanival, míg a vétkes alá nem veti magát a törvénynek. Ezek látszólag nagyon enyhe büntetések voltak, mert még a fogházon sem kell mást érteni, mint ésszerű fogságot és kényszermunkát

állami intézetekben. Ezekben pedig ismeretlenek a középkor borzalmai. És az istentisztelet ténye maga is, amelyet megköveteltek, csekélység; elég, ha valaki jelen van a templomban vagy egyházban az új négy ünnepnapon, amelyeket minden negyedév elején tartottak. Ezek az ünnepek pedig: az Élet imádása (1.), továbbá azé, ami által az tovább szaporodik, tehát az Atyaság és Anyaság (2, 3.), végre azé, ami annak Fönnmaradását (4.) biztosítja. A vasárnapi istentiszteletet mindenkinek szabad tetszésére bízták.

Mabel nem tudta megérteni, hogyan tagadhatja meg valaki ezektől a hódolatot? Ez a négy dolog adott tény, ezekben nyilvánul meg az, amit ők a világ lelkének hívtak. Ha mások ezt az erőt Istennek nevezték, akkor ezt a négy dolgot is csak az ő életmegnyilvánulásának kellett elfogadniuk. Hát hol itt a nehézség? A keresztényeket nem tiltották el az ő istentiszteletük módjától, legalábbis a törvényes korlátokon belül nem. A katolikusok még mindig hallgathatták a saját miséjüket. Németországban azért mégis borzalmas dolgok voltak kitörőben. Nem kevesebb, mint tizenkétezer ember máris kivándorolt Rómába, és beszélték, hogy további negyvenezer fogja a behódolást megtagadni. Mabel belezavarodott, és bosszankodott, ha csak erre gondolt.

Ő az emberiség diadalának megkoronáztatását látta az istentiszteletnek ebben az új formájában. Szíve már régóta sóhajtott olyan valami után — valami nyilvános, közös megnyilatkozás után —, amiben mindnyájan hisznek. Sokszor bosszankodott az emberek korlátoltságán, akik megelégednek a tényekkel, és sohasem kutatják az okokat. És az az ösztön, amelyet önmagában érzett, csakis igaz lehetett. Azt kívánta, hogy rokon gondolkodású embertársaival összegyülekezzék valami ünnepélyes helyen, amelyet nem a pap, hanem az emberi akarat szentelt meg; ott kellemes ének és orgonahang lelkesítse; ott a mindenség lelke előtt kifejezést adhasson fájdalmának ezer más emberrel együtt, mert olyan kevés bennük az áldozatkészség szelleme; ott hangosan hirdethesse az élet dicsőségét és áldozattal és tömjénfüsttel hódolhasson annak, akitől létezésé eredt, és akivel egyszer újra egyesülni fog. Bizony, mondotta magának százszor is, ezek a keresztények mégis jól ismerték az ember természetét. Igaz, hogy lealacsonyították, a világosságot sötétséggé változtatták, a gondolkozást megmérgezték és ezt az ösztönt félremagyarázták; de megértették azt, hogy az embernek valamit imádnia kell; imádnia kell valamit, mert különben süllyed.

Elhatározta, hogy hetenként legalább egyszer elmegy abba a kis, régi templomba, amely körülbelül félmérföldnyire volt lakásától, ott a szentélyben letérdel és belemerül a titkok fölötti elmélkedésbe, följánlja magát annak, amit most megszeretett, és remélte, hogy ezáltal folyton újabb és újabb erővel gyarapodik az élete.

Ó, de hiszen a javaslatot előbb jóvá kellett még hagyni! Keze görcsösen kapaszkodott a korlátba és merev szemmel nézte maga előtt a sok emberi fejet, a széles folyosót, a nagy hivatalos pálcát az asztalon, s a kinti tömeg mormolásán és a bentlévők suttogásán keresztül is meghallotta szíve dobogását.

Mabel nem láthatta őt, azt tudta. Ő majd lent be fog lépni azon az ajtón, amelyet másnak nem szabad használnia és odamegy majd egyenesen a mennyezet alatti székhez. De a hangját meghallja, és ez is elég öröm volt neki...

Most odakint csend lett; a halk mormolás megszűnt. Tehát megérkezett. Nedves szemmel látta, hogy az emberi fejek hosszú sora odalent fölemelkedik és saját fülének zúgásán át hallotta a lábak topogását. Minden szem egy irányba fordult, és ő azokat figyelte, mintha tükörbe nézett volna, ahonnan az ő megjelenésének visszaverődését kívánta látni. Halk sóhajtás szállt végig a termen — az ő kebléből fakadt-e vagy máséból? — egy ajtó becsapódott, fölülről ismételten hatalmas, tompa moraj, amikor a harangok háromszor megszólaltak. Egy pillanat alatt a sápadt arcokon mozgás futott végig, mintha valami szenvedély hulláma korbácsolná föl a lelkeket; itt-ott ingadozó mozgólódás támadt, és ha szeme nem látta is, meghallotta azt a kevés szót eszperantó nyelven, amelyet nyugodt hangon mondtak el:

— Anglia polgárai, a vallásügyi javaslatot jóváhagyom.

3.

A házastársak csak a következő napon látták viszont egymást az ebédnél. Oliver az éjszakát a városban töltötte, és tizenegy óra tájban telefonált, hogy mindjárt hazajön és vendéget is hoz magával. Röviddel tizenkét óra előtt Mabel már hallotta hangjukat az előcsarnokban.

Mr Francisról, akivel azonnal megismertették, az volt a benyomása, hogy az emberek jámbor fajtájához tartozik, aki nem valami

érdekes tervét nagyon komolyan vette. Egészen az ebéd végéig tartott, míg tisztába tudott jönni vele.

— Maradj itt, Mabel — mondta a férje, mikor föl akart kelni. — Örülni fogsz, ha egyet-mást hallasz erről, úgy hiszem. A feleségemet mindenbe beavattam — tette hozzá.

Mr Francis mosolygott és meghajtotta magát.

— Szabad ön előtt beszélnem?

— Kérem. Miért ne?

Azután megtudta, hogy a vendég néhány hónap előtt még katolikus pap volt, és hogy Mr Snowford összeköttetésben áll vele, az apátsági szertartásokról tanácskoznak. Amikor ezt megtudta, egyszerre föltámadt az érdeklődése.

— Ó, beszéljen — mondta —, szeretném megtudni az egész tervet.

És most hallotta, hogy Mr Francis ma reggel a nyilvános istentisztelet új miniszterénél volt, és tőle azt a végleges megbízást kapta, hogy október elsejére formálja meg és hajtassa végre a szertartásokat. Társai közül vagy két tucatot arra fogadtak fel, egyelőre csak erre az alkalomra, hogy szertartásmestereként szerepeljenek, és az ünnep után körútra induljanak, hogy előadásokkal az egész országban szervezzék a nemzeti istentiszteletet.

Mr Francis megmondta, hogy eleinte bizony elég nagy rendetlenségre van kilátás, de van arra remény, hogy az új év kezdetére legalább a székesegyházakban és nagyobb városokban rendet teremtenek.

— Nagyon fontos az — mondta —, hogy ez lehetőleg hamar megtörténjék, mert nagyon szükséges az új szertartás azonnali elfogadása. Millióan meg millióan vannak, akikben megvan az istentisztelet vágya, de nem tudják, hogyan elégítsék ki.

— Ez tökéletesen igaz — mondta Oliver. — Magam is már régóta érzem. Azt hiszem, ez a leghatalmasabb vágy az emberben.

— A szertartások pedig — kezdte Mr Francis némi fontoskodással és szemét körüljáratta — nagyon fontosak. — Majd belső zsebébe nyúlt és vékony, vöröskötésű füzetet vett elő. — Itt van a szertartások sorrendje az Atyaság ünnepére — folytatta —, tiszta lapokat füzettem közbe és jegyzetekkel láttam el.

Lapogzatott a füzetben, Mabel pedig izgatottan közelebb vonta székét, hogy jobban hallhassa.

— Nagyon helyes, sir — mondta Oliver. — Hát tartson most nekünk egy kis előadást erről.

Mr Francis ujjait a lapok közt tartotta és betette a könyvet, félretolta tányérját és belekezdett:

— Először is nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a szertartáskönyv csaknem teljesen a szabadkőműveseké nyomán készült. Minden ténykedésnek legalább háromnegyed részét onnan vettük át. Ezzel tehát a szertartás vezetőinek nem lesz semmi dolguk, legfeljebb utána kell majd nézniük, hogy az öltözőhelyiségekben készen legyenek a jelvények, és hogy hibátlanul vegyék föl őket. A többit azután már a páholy tisztjei végzik el... Erre tehát nem szükséges kitérnem. A nehézségek csak az utolsó negyedrészen kezdődnek.

Megállt és tekintetével mintegy bocsánatot kérve, maga előtt a poharakat és villákat kezdte rendezni.

— Itt tehát — mondta — látjuk az apátság egykori kórusát. A főoltár és az áldoztató korlát helyére kerül majd az a nagy oltár, amelyről a szertartási könyv szól. A padlóról lépcsők vezetnek föl hozzá. Az oltár mögött, majdnem egészen hitvalló Eduárd sírhelyéig emelkedik majd az a talapzat, amelyre az illető ünnep jelképe kerül és én azt hiszem — közelebbi előírások erről még nincsenek —, hogy mindegyik szobor ottmarad majd a helyén a következő évnegyed előestéjéig.

— Milyenek azok a jelképek? — vetette közbe Mabel.

Francis a férfit nézett.

— Én annyit hallottam, Mr Markenheimot kérték föl, hogy véleményyt mondjon — mondta. — Ő fogja tervezni és kidolgozni. Mindegyik az illető ünnepet fogja jelképezni. Az Atyaságé...

Újra megakadt.

— Nos, Mr Francis?

— Ez, azt hiszem, meztelen férfialak lesz.

— Valami Apolló-féle, vagy Jupiter, kedvesem — szólt Oliver.

— Én is úgy gondoltam — szólt Mabel —, ez egészen rendjén volna.

Mr Francis sietve folytatta.

— Ennél a pontnál a megszólítás után mindjárt kömenet volna föl — mondta. — De éppen erre kell majd nagy figyelmet fordítanunk. Attól tartok, hogy nem lesz lehetőség egy kis próbára előzetesen sem.

— Aligha — mondta Oliver mosolyogva.

A szertartások mestere felsóhajtott.

— Ettől féltém. Akkor tehát nagyon pontos nyomtatott utasításokat kell szétosztanunk. Azok, akik a körmenetben részt vesznek, a himnusz alatt — nézetem szerint — Szent Fides egykori kápolnájába vonulnak vissza. Ezt így látom legjobbnak.

Az asztalon a kápolnára mutatott.

— A körmenet után mindnyájan erre a két oldalra, ide, és ide mennek, és ott helyet foglalnak. A celebráns és a ministránsok pedig...

— Micsodák?

Mr Francis vonásai némileg vigyorgássá torzultak, és gyöngépirulás árulta el zavarát.

— Európa elnöke — itt újra megakadt. — Ó, ez a fő dolog. Vajon az elnök részt vesz-e majd? A szertartási könyvből ezt nem lehet megtudni.

— De azért mégis bízunk benne — felelte Oliver. — Meg akarják kérni rá.

— Hát, ebben az esetben, azt hiszem, a köztisztelő minisztere végzi majd a szertartást. Ő és segédei egyenesen odalépnek az oltár lábához. Ne felejtjük el, hogy a szobrot még lepel borítja, és hogy a körmenet bevonulása alatt a gyertyákat meggyújtották. Erre következnek az előírt megszólítások és feleletek. Ezeket az énekkar adja elő, és hiszem, mély benyomást fognak kelteni. Most a hivatalos előadó egyedül fölmegy az oltárhoz, és ott állva elmondja az előírt szöveget. Ennek végén, itt a csillaggal jelzett helynél, kilép a kápolnából négy férfi füstölővel. Egyikük föllép az oltárra, a többi három pedig lent lóbálja a füstölőt, míg amaz átnyújtja az övét a hivatalos személynék, és visszavonul. Azután harangszóra félrevonják a leplet, a hivatalos szónok néma, négy kettős lóbálásától a tömjénfüst a szobor felé száll. Amint ez megtörtént, a kar elkezd az esedékes verset. A többi könnyű — mondta kicsinylő kézmozdulattal —, az már nem szorul külön magyarázatra.

Mábel az előző szertartásokat is elég könnyűnek találta.

De kiábrándult.

— Nincs arról fogalma, Mr Brand — folytatta a szertartások mestere —, hogy mekkora nehézségekkel jár még az ilyen egyszerű dolog is. Bámulatos, hogy milyen korlátoltak az emberek. Előre látom, hogy mindnyájunknak mennyi dolgunk lesz... Ki tartja majd a megszólítást, Mr Brand?

— Sejtlemem sincs róla — felelte Oliver. — Azt hiszem, Mr Snowford választ ki valakit.

Mr Francis hitetlenül nézett rá.

— Önnek mi a véleménye az egészről, sir? — kérdezte.

Oliver egy pillanatig hallgatott.

— Én azt mondom, hogy meg kell történnie — kezdte. — A nyilvános istentisztelet vágya nem lehet annyira általános, ha nem volna igazán szükséges. Magam is úgy találom... igen, hogy a szeretés egészében nagyon fölemelő. Nem is tudnám, hogyan lehetne jobban megszervezni...

— Igazán, Oliver? — szólt közbe a felesége kissé kérdő hangon.

— Igazán, nincs semmi észrevételem... csak... csak remélem, hogy a nép megért mindent.

Mr Francis hirtelen félbeszakította:

— Kedves uram, az istentiszteletet mindig a titokzatosság árnyalata veszi körül. Erről nem szabad elfeledkeznie. Éppen ennek a hiánya volt az oka, hogy a múlt században nem sikerült az ország egyesülésének ünnepe. Én az egészet csodálatra méltónak találom. Természetesen nagyon sok függ a kivitel módjától. Még egy egész sor apró dolgot nem határoztak el, amint látom, például a leplek színét és mást. De főbb pontjaiban pompás; egyszerű, hatásos, belső érteleme félreismerhetetlen...

— És ezen mit ért ön?

— Az élet meghódolását — mondta Mr Francis lassan. — Az Életnek hódolunk, mégpedig négyféle szempontból. Az Anyaság megfelel a karácsonynak és a keresztény szellemnek; ez a háziaság, a szeretet és hűség ünnepe. Az Életet kifejezi a tavasz, a csírázás, a fiatalság, a szenvedély képe. A harmadik ünnep nyár végére esik, a bőség, a kényelem, a fölösleg idejébe, és némileg megfelel a katolikusok Úrnapjának. Az Atyaság végre mint a védelem, a nemzés, a teljesülés elve lép a közeledő tél elé... Amint hallom, az egész eszme Németországból ered.

Oliver bólintott.

— Igen — mondta —, és azt hiszem, hogy a szónok feladata lesz majd, hogy mindezt megmagyarázza.

— Ez az én nézetem is. S nekem ez sokkal érthetőbbnek tetszik, mint a másik terv az emberi jogokról, munkáról... Mert ha szorosan vesszük, mindez mégiscsak alá van rendelve az életnek.

Mr Francis rendkívüli lelkesedéssel beszélt, bármennyire igyekezett is azt visszafojtani. Ekkor papi tekintélye még jobban előtűnt, mint máskor. Annyi bizonyos, hogy ez a szív csakugyan vágyakozik valami vallásos istentiszteletre.

Mabel egyszerre összekulcsolta kezeit.

— Azt hiszem, hogy szép lesz — mondta szelíden — és... és olyan kézzelfogható.

Mr. Francis feléje fordult, barna szeme föllángolt.

— Ó, igen, asszonyom, csakugyan az. Itt nincs szó olyan régi-módi hitről. Itt csupa olyan tényt szemléltetünk, amelyet senki sem vonhat kétségbe. És a tömjén éppúgy mutat az élet egyedüli, isteni voltára, mint annak titkaira.

— És az alakok? — szólt közbe Oliver.

— Kőből természetesen még nem lehetségesek, egyelőre agyagból lesznek. Mr Markenheim azonnal munkához lát. Ha azután jóváhagyták a szobrokat, akkor már márványból is elkészíthetik.

Mabel újra félbeszakította szelíd komolysággal.

— Nekem úgy tűnik — mondta —, hogy ez az egyetlen, ami még hiányzik. Nagyon nehéz elveink világosságát megőrizni — nekünk valami konkrét, de szimbolikus alakra van szükségünk, olyasmire, ami kifejezi azt.

Megakadt.

— Hogyan gondolod ezt, Mabel?

— Nem akarom ezzel azt mondani, hogy enélkül nem élhetnénk, de sokan nem élhetnek nélküle. Ha valamit el nem tudunk képzelni, akkor való képekre van szükségünk, valami csatornára, amelyben gondolataink és érzéseink folyhatnak. Nem tudom, nem találok rá pontos szavakat.

Oliver lassan bólintott. Ő is látszólag elmerült szemlélődő gondolataiba.

— Úgy van — mondta —, és ez egyszersmind nemesítő hatással is lesz az emberek gondolkodására; távol tartja majd a babona minden veszélyét.

Mr Francis hirtelen mozdulattal feléje fordult.

— Mi az ön véleménye a pápa új vallási szerzetéről, sir?

Oliver vonásaiban az elkeseredettség kifejezése jelent meg.

— Az én nézetem szerint ez a legrosszabb lépés, amelyet valaha tettek, tudniillik rájuk nézve, úgy értem. Mert vagy komolyan

veszik, és ebben az esetben óriási fölháborodást fog kelteni, vagy csak külső látszat az egész, és akkor senki sem hisz már neki. Miért kérdezi ezt, sir?

— Kíváncsi vagyok arra, hogy az apátságban nem lesz-e zavaró esemény.

— Én sajnálnám, a zavaró személye miatt.

A telefon csöngettyűje élesen megszólalt. Oliver fölkelt és odament. Mabel tekintetével kísérté, mikor férje megnyomta az egyik gombot, és nevét mondta, a kagylót füléhez tette.

— Snowford titkára — szólt röviden a másik kettőnek, akik feszülten várakoztak. — Snowford azt akarja... Ó!

Újra a nevét mondta és hallgatott. Ők csak Oliver néhány mondatát hallották, de ezek nagyon fontosnak látszottak.

— Úgy? Ez tehát biztos, nemde?... Sajnálom... Igen... de ez is még mindig jobb a semminél... igen, itt van... valóban... jó, azonnal megyünk...

Odanézett a szócsőre, újra megnyomta a gombot és visszament.

— Sajnálom — mondta —, de az elnök maga nem fog tevékenyen részt venni az ünnepen; de lehetséges, hogy jelen lesz. Mr Snowford azonnal beszélni szeretne velünk, Mr Francis, Markenheim is nála van.

Mabel kiábrándultnak érezte magát, de mintha férje mégis sokkal komolyabb lett volna, mintsem, hogy ez a kiábrándultságtól lehetne.

Ötödik fejezet

1.

Franklin Percy Anglia újonnan kinevezett bíbornok-védője együtt jött le a pápa lakosztályából Johann Steinmannal, a német bíboros-védővel, aki szuszogva lépkedett mellette a hosszú folyosón. Szó nélkül szálltak be a személyfelvonóba és éppúgy léptek ki belőle. Életerős, szép alak volt mind a kettő, az egyik egyenes és férfias, a másik kissé hajlott, de erős, és pápaszemétől a széles cipőcsatig igazi német alak.

Mikor Percy szobája elé értek, könnyed meghajtással elbúcsúzott a némettől és minden szó nélkül lépett a szobájába.

Titkára, a fiatal Mr Brent, aki csak nemrégén érkezett ide Angliából, fölemelkedett, amikor ura belépett.

— Főmagasságú uram — mondta —, az angol újságok megérkeztek.

Percy kezébe vette az egyik lapot, visszavonult a szomszéd szobába és leült.

Óriási címek, négy oszlopos szöveg, megszakítva a szembeötlő, nagy betűs rövid mondatokkal — ahogy ezt száz évvel ezelőtt Amerikában hozták divatba. Azóta sem találtak jobb formát arra, hogy a gondolkodásra képtelen tömeget félrevezessék.

Nézte a lap címét. Az „Era” angol kiadása. Azután elolvasta a föliratokat; ezek ilyenfélék voltak:

— Nemzeti ünnep. Észbontó pompa. Vallásos lelkesültség. Az apátság és isten. Egy őrjöngő katolikus. Egykori papok működése.

Szemével átfutotta az oldalakat, elolvasta a rövid, tartalmas mondatokat, és a friss benyomás hatására azt próbálta elképzelni, hogy mi és hogyan történt az apátságban az előző napon. Minderről sürgönyileg már azonnal értesült, és a nemrég befejezett pápai tanácskozáson is ezt beszélték meg.

A lapban láthatólag nem volt semmi, ami előtte még ismeretlen lett volna és éppen félre akarta tenni, amikor szeme odatévedt egy névre.

„Amint halljuk, Mr Francis, a szertartások mestere, aki odaadó buzgóságával és ügyességével kiérdemelte mindnyájunk háláját, nemsokára fölkeresi az északi városokat, hogy ezzel megkezdje fölolvásó körútját a szertartási könyvről. Nem egészen érdektelen megtudni, hogy ez az úr még néhány hónapja mint hivatalos lelkész a katolikus oltár előtt állt. Feladatában segédkezett neki huszon-négy társa, akiknek ugyanez a múltjuk.”

— Jóságos Isten! — kiáltott föl Percy akaratlanul is hangosan.

Azután félretette a lapot. De gondolatai nemsokára elfordultak a hittagadótól és lelkében még egyszer mérlegelte mindezek jelentőségét és azokat a tanácsokat is, amelyeket ajánlott, amint ezt kötelességének tartotta.

Megakadni azon a tényen, hogy a panteista istentisztelet bevezetése Angliában is, Németországban is teljes diadal, már céltalan volt. Franciaország, mellesleg mondva, még sokkal buzgóbban foglalkozott az emberiség kultuszával, semhogy nagyobb eszmékre ráért volna.

De Anglia mélyebben gondolkodott. Az bizonyos, hogy az esemény az ellenkező jóslatok mellett is a nevetségesség vagy furcsaság legkisebb nyomát sem tüntette föl. Azt mondták, hogy Anglia nagyon józan, másrészt túl sok benne a jókedv. És mégis milyen rendkívüli jelenetek fordultak elő azon a napon. A lelkesedés moraja vonult végig az apátság egyik végétől a másikig, mikor a pompás függönyöket félrevonták és a sötét, magas rácsozat előtt, amely a síremléket körülvette, előtűnt a hatalmas, férfias alak, fönségesen, szinte lesújtóan, jártas művész kezétől természetes színekbe formázva, körülvéve a gyertyák fényétől. Markenheim remekül dolgozott, és Mr Brand tüzes beszéde nagyon alkalmas volt arra, hogy a tömeget a kellő hangulatba ragadja és a leleplezésre előkészítse. Beszédét szóról szóra a zsidó prófétából vette, és a békeesség városáról beszélt, amelynek falai most szemük előtt állnak.

„Kelj fel, világosodjál meg, mert eljön a te világosságod és az úr dicsősége támad fölötted... mert íme, új eget és új földet teremtek, és arra, ami azelőtt volt, nem fog gondolni senki, nem is jut többé senkinek eszébe... A te országodban nem lesz többé szó gonoszságról, pusztulásról, és eltiprásról a te határaidban... Te szegény, viharsújtotta, egészen vigasztalás nélkül való város! Íme! köveidet mesterségesen teszem le és zafírokra alapítlak. Jáspishból építem falvédődöt, és metszett kövekből építem kapuidat, és határköveidet

drágakövekből... Kelj föl, világosodjál meg, mert jön a te világosságod!”

„És amikor a füstölő láncai megcsörrentek a mély hallgatásban, akkor az a beláthatatlan tömeg mintha egyetlen intésre, egy közös sugallat szavára történne, térdre borult és ebben a helyzetben maradt, amíg a tömjénfüst fölszállt az ember kezétől, aki föllázadt Istene ellen. Azután az orgona hangja zúgott végig a hatalmas helyiségen és az erős énekkar a mellékhajóban elkezdte a váltakozó éneket, amelyet csak egy ízben szakított meg valamelyik őrült katolikus szenvedélyes kiáltása. De ezt azonnal elhallgattatták...”

Ez hihetetlen, egyszerűen hihetetlen, mondta Percy önmagában. És ez a hihetetlen dolog mégis megtörtént, és Anglia megint talált valami istentiszteletet, a korlátlanul érvényesülő alanyiség szükségképpen betetőzését. A vidékről is hasonló jelentések érkeztek. Egyik székesegyházban a másik után ismétlődtek a hasonló jelenetek. Markenheim mesterművét, amely a javaslat jóváhagyása után negyednapra elkészült, gyári módon sokszorosították és a legnevezetesebb központok között osztottak szét négyezer másolatot. A londoni lapok szinte túláradtak az olyan tartalmú hírektől, hogy az új mozgalmat mindenütt tetszéssel fogadták és az emberi ösztönök most végre méltó kifejezésre találtak. És ha nem volna Isten, gondolta Percy, akkor fel kellene egyet találni. Csodálkozott még azon az agyafürtságon, amellyel az új istentiszteletet körülvették. Nem fessegettek vitás kérdéseket; ezzel kizárták azt a lehetőséget, hogy az eltérő politikai nézetek kockáztassák a sikert. Itt nem ragaszkodtak szívósan emberi jogokhoz, munkához olyanoknál, akik titokban az individualizmus és a restség barátai voltak. Az Élet lett mindennek a forrása és központja és ezt öltöztették fel az egykori vallásosság csillogó ruhájába. Az eszme Felsenburghtól eredt, habár valami német névvel hozták kapcsolatba. Pozitívizmus-féle volt ez, katolicizmus a kereszténység kizárásával, tiszta emberiség-imádás. Nem az embert magát istenítették, hanem a természetfölötti elvtől megfosztott emberiség-eszmét. Még az áldozatot is szükségesnek tartották, a följajlás vágyát, bár ezt semmiféle érzékfölötti szentség nem követelte az ember bűnössége miatt... Bizony, bizony, gondolta Percy, ezt olyan okosan gondolták ki, hogy még maga az ördög sem tudta volna jobban kigondolni, és hozzá olyan régen, mint Kain korában.

A tanács, amelyet az imént a Szentatya elé terjesztett, a kétségbeesés vagy a reménység tanácsa volt, maga sem tudta biztosan.

Sürgősen kérte, hogy újabb szigorú rendeletet adjon ki, amely a katolikusokat eltiltja az erőszak minden fajtájától. Biztassák a híveket arra, hogy legyenek béketűrősek, tartózkodjanak az új istentisztelettől, véleményt csak akkor mondjanak róla, ha megkérdezik őket, és viseljék el örömmel a büntetéseket. A német bíbornok-védővel együtt azt ajánlották, hogy az év végére visszatérnek országaikba, hogy az ingadozókat újra bátorítsák; de azt a feleletet kapták: hacsak valami előre nem látott dolog nem történik, Rómában kell maradniuk.

Felsenburghról kevés újat hallottak. Azt beszélték, hogy Keleten van, de a további részleteket eltitkolták. Percy nagyon jól tudta, hogy miért nem vett részt a westminsteri ünnepségen, jöllehet mindenki számított rá. Először is nehéz volt elhatároznia, hogy melyik ország javára döntsön, hiszen két ország is bevezette az új istentiszteletet. Másodszor: okos politikus volt és nem tette ki magát annak a veszélynek, hogy a személyét kapcsolatba hozza az esetleges kudarccal. Harmadszor pedig Keleten alighanem történt valami.

Ezt az utóbbit nehéz volt megmagyarázni; bizonyosan senki sem tudott semmit. De azt észre lehetett venni, hogy még nem törődtek bele Keleten azokba a viszonyokba, amelyek az utolsó évben alakultak ki. Mindenesetre nehéz volt az új elnök gyakori távollétét az elvállalt világrésztől mással magyarázni, mint azzal, hogy jelenléte máshol szükséges. De a Kelet mélységes hallgatása és a birodalomban foganatosított szigorú rendszabályok lehetetlené tették, hogy valaki bármi közelebbit megtudhasson. Minden látogatás szerint vallási ügyekről volt szó. Különbőféle hírekről, titokzatos jelenségekről, prófétákról, elragadtatásokról lehetett hallani.

Percy észrevette, hogy benne is valami kis változás történt. Nem tudott már fölemelkedni a bizalom legmagasabb fokára, de a kétségbeesés örvényébe sem süllyedt. Elmondta miséjét, átnézte óriási levelezését, lelkiismeretesen elvégezte elmélkedését, és bár kedélye csöppet sem vett tudomást erről, mégsem került el a figyelmét semmi. Hitében már a kételkedésnek árnyéka sem maradt, ugyanakkor a legkisebb megindultságot sem érezte. Olyannak tűnt ő önmaga előtt, mint a föld mélyében dolgozó ember, akinek tönkretették a képzelőtehetségét, de azért tudja, hogy van még olyan hely, ahol a madarak énekelnek, a nap süt és a víz folyik. Elégé ismerte saját lelkiállapotát és érezte, hogy a hite olyan erős lett, amiről eddig sejtelve sem volt. Ez már tiszta hit volt, a lelkiek

tiszta megértése, ezt már a képzelődés látomásainak veszélyei vagy örömei nem zavarták meg. Mindezt úgy magyarázta, hogy felfogása szerint hármassal úton vezérli Isten a lelket. Az első út a külső hit, amely elfogad mindent, ha azt az általa elismert tekintély elé állítja, hogy higgye: teljesíti vallási kötelességeit, de sem valami különös érdeklődést, sem kételkedést hitében nem ismer. A második út a lelki erőket elindító feszültséget és érzést követi; a lélek vigasztalással telik el, óhajásokkal, misztikus látomásokkal és veszélyekkel. Ez az a talaj, amelyben az elhatározások érlelődnek, a hivatások, de ahol hajótörések is előfordulhatnak. A harmadik az a titokzatos, amelyet lehetetlen szavakkal kifejezni. Ebben újra átéli az ember a tiszta lelki szférákban mindazt, ami előzőleg volt, mint ahogy a küzdelem maga a próba, és Isten jelenléte nemcsak érezhető, hanem érzékelhető, és a kegyelem öntudatlanul, sőt a lélek akarata ellen is eltölti és lassanként elragadja saját lényének mélységeibe és az emberi indulatok és értelmi észlelések határán túl átalakítja bensejét, míg az hasonlónak nem lesz Isten képéhez és akaratahoz.

Hátradólt mély karosszékében és gondolatokba merült. A komor szeptemberi ködben elnézte a Szent Várost. Meddig tart még ez a békesség? — kérdezte magában. Az ő szeme előtt már most is elborult az ég a föltorló pusztlástól.

Végre összeszedte magát és csöngött.

— Hozza be father Blackmore utolsó jelentését — mondta a belépő titkárnak.

2.

Percy-szemlélődő képessége már természettől fogva nagyon finom volt, és ezt állandó gyakorlással még élesebbre formálta. Father Blackmore találó megjegyzéseit a múlt évről sohasem felejtette el, és mikor most bíbornok-védő lett, az volt egyik legelső dolga, hogy ezt a papot fölvette az angol levelezők sorába. Azóta néhány tucat levelet kapott tőle és mindegyikben volt néhány szemernyi arany. Különösen azt vette észre bennük, hogy minden jelentése bizonyos félelmet sugallt; azt tudniillik, hogy az angol katolikusok részéről előbb vagy utóbb valami nyilvános, kihívó esemény várható és erre gondolt Percy, amikor aznap reggel a pápa előtt olyan nyomatékkal ajánlotta a hívek megnyugtatót. Mint a római és afrikai üldözésekben az első századokban, úgy most is a legnagyobb veszély a kato-

likusok részére nem annyira az állam igazságtalan intézkedéseiben, hanem sokkal inkább a hívők oktanul túlbuzgóságában rejlett. A világ semmit sem óhajtott inkább, mint hogy jogcíme legyen kardja használatára. A hüvelyét máris félredobták.

A fiatal ember behozta a négy sűrűn teleírt lapot, melyek előző napon Westminsterben keltek és Percy mindjárt az utolsó fejezetet nézte át, amely a szokásos ajánlásokat előzte meg.

„Mr Brand egykori titkársa, Mr Phillips, akit főmagasságú uram ajánlott egykor, néhányszor nálam járt. Különös állapotban van. Hite nincs, de azért értelme sehol másutt nem lát reménységet, csak a katolikus egyházban. Még azt is kérte, vegyék fel a megfeszített Krisztus szerzetébe, ami természetesen nem lehetséges. De őszinteségét nem lehet kétségbe vonni, mert máskülönbben bizonyára katolikusnak vallotta volna magát. Beajánlottam őt több katolikushoz, abban a reményben, hogy ez segít rajta. Nagyon kívánnám, hogy főmagasságod maga beszéljen vele.”

Percy ugyanis, mielőtt még Angliából elutazott, folytatta azt az ismeretséget, amelyet olyan különös körülmények között kötött, amikor Mrs Brandot kibékítette Istennel. Később azután ahhoz a paphoz ajánlotta be, maga sem tudta, miért, aki egyházuktól elfordult. Mr Philips órá nem tett valami nagy benyomást. Félnék, határozatlan jellemnek tartotta és később nagyon csodálkozott azon a rendkívüli önzetlenségen, amellyel ez a férfi otthagya állását. Tehát mégis lakozik valami benne.

És most itt az alkalom, hogy elhívassa. Talán Róma lelki légköre alkalmasabb lenne hitének képzésére. És ha beszél Mr Brand egykori titkárával, ez csak tanulságos lehet.

A bíboros újra csöngetett.

— Mr Brent — mondta —, legközelebbi levelében írja meg father Blackmoorenak, hogy szeretném látni azt a férfit, akit ő ajánlott, Mr Philipset.

— Igenis, főmagasságú uram.

— Nem sürgős. Tetszése szerint küldheti.

— Igenis, főmagasságú uram.

— De ne jöjjön január előtt; elég lesz akkor is. Legfölbjebb, ha valami sürgős ok másképpen kívánná.

— Igenis, főmagasságú uram.

•

A megfeszített Krisztus szerzetének alakulása csaknem csodálatos eredménnyel haladt előre. A Szentatya fölszólítása a kereszténységhez úgy gyűjtött, mint szikra a tarlón. Kitűnt, hogy a keresztény világ a feszültségnek éppen arra a pontjára ért, amelyen az ilyen természetű új szerzet szükségessé vált és úgy fogadták, hogy még a legnagyobb várakozást is fölülmúlta. Egész Róma, külvárosaival együtt — összesen mintegy hárommillió ember —, mint valami falat kenyér után, mint a kétségbeesettek a falrések ostrománál, úgy tódult Szent Péter temploma felé, ahol a tagokat fölvették. Maga a pápa nap nap után ott ült trónján a székesegyház oltárának lábánál — főséges, dicsőséges jelenség —, napról napra halványabban és kimerültebben. Néma kézmozdulattal osztotta az áldást mindenkinek; minden egyes embernek abból a beláthatatlan sokaságból, amely előzetes böjtölés és szentáldozás után tódult elő a korlátok közül, hogy az új rend főnöke előtt letérdeljen és a halászgyűrűt megcsókolja. A feltételek olyan szigorúak voltak, amint azt a körülmények követelték. Minden jelentkezőnek meg kellett gyónnia olyan papnál, akinek erre külön felhatalmazása volt, és akinek legtüzetesebben meg kellett vizsgálnia annak az indítóokát és őszinteségét. A jelentkezőknek csak egyharmad részét fogadták be. Akik azt hitték, hogy gáncsoskodni vagy csúfolódni kell, azok talán túlságos nagynak tartották ezt a számarányt; de nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a legtöbb jelentkező máris kiállta a megpróbáltatás tüzeit. Róma hárommillió lakója közt volt legalább kétfélmillió, akik hitük miatt éltek száműzésben, akik inkább akartak elrejtve és lenézve Isten árnyékában lenni, mint tovább élni a hitetlen világ vigasztalan fényében.

Az újoncok fölvételének ötödik estéjén csodálatot keltő eset történt. Spanyolország ősz királya, Viktória királyné fia, aki már közel volt a sírhoz, szintén odament, hogy reszkető léptekkel ura elé térdeljen; egy pillanatra azt hitték, elesik, de a pápa maga hirtelen fölkelt, karjába fogta és megcsókolta. Azután, egyenesen állva, karját föléje terjesztette és lángoló szíve olyan imádságot küldött az ég felé, amilyent e bazilikában sohasem hallottak.

Arcát ég felé fordította és megdicsőült szemekkel fölkiáltott: „Benedictus Dominus! Áldott az Úr, Izrael Istene, mert meglátogatta népét és megváltotta azt. Én, János, Krisztus helytartója, a szolgák szolgálója és bűnös a bűnösök között, fölszólítalak, bízzál az Úr nevében. Az ő nevében, aki a keresztfán függött, ígérem az örök életet

mindazoknak, akik az ő szeretetében kitartanak. Ő maga mondta: aki állhatatos, annak adom az örök élet koronáját.

Gyermekeim, ne féljete azoktól, akik a testet megölik; többet nem árthatnak nektek. Isten és az ő szent anyja velünk vannak...”

Így hangzott a szava, és beszélt az óriási, tiszteletteljes félelemtől eltelt sokaságnak arról a vérről, amely már elfolyt azon a helyen, ahol voltak, és az apostol holttestéről, amely a közelségben nyugszik, buzdította, biztatta, lelkesítette őket. Ők maguk ajánkoztak a halálra, ha Isten akarata azt megköveteli, és ha nem, akkor készségük is tett számba megy. Ők most engedelmességben élnek, akaratauk többé nem az övék hanem Istené. Szüzességre kötelezték magukat, mert testük drága áron váltatott meg: szegénységre, de övék lesz a mennyek országa.

Befejezte, és ünnepélyesen, némán áldotta meg a várost és a földkerekséget, és akadt vagy fél tucat hívő, akik azt hitték, hogy valami fehér, madárhoz hasonló jelenséget látnak, amely a pápa fölött lebegett, amíg beszélt: fehér volt, mint a köd, átlátszó, mint a víz...

Azokhoz a jelenetekhez, amelyek ezután következtek a város belsejében és a külvárosokban, alig akad példa a történelemben. Ezer meg ezer család önként felbontotta az emberi köteléket, amely eddig összefűzte őket. A férfiak elindultak azon az úton, amely a számukra kijelölt tágas épületekhez vezetett a Quirinálom; a feleségek az Aventin felé, a gyermekek pedig ugyanazzal a bizalommal, mint a szüleik, a Szent Vince nővérekhez vonultak, akiknek a pápa parancsára három utcát jelöltek ki a gyermekek befogadására. Mindenfelé füstfelhők szálltak az ég felé, mert a szegénységi fogadalom miatt sok házi bútor vált fölöslegessé, amit egykori gazdáik most elégették. Az állomásról, a városi falakon kívül, napról napra végtelen hosszú vonatok indultak el és vitték azt a számtalan embert, akiket a pápai delegátus arra rendelt, hogy ők legyenek a föld sója. Ujjongva indultak útnak, hogy megbízásuknak eleget tegyenek, hogy kovásszá váljanak a nagy, hitetlen világban. És ez a hitetlen világ keserű, gúnyos kacagással fogadta őket...

Kívülről is, a kereszténységből mindenfelől a siker hírei érkeztek. Ugyanazokat a szigorú rendszabályokat tartották meg ott is, mint Rómában, mert a kiadott utasítások világosak és határozottak voltak, és napról napra érkeztek a szerzetesek hosszú névsorai, amelyeket az egyházmegyei hatóságok összeállítottak.

Az utolsó néhány napon azután olyan új névsorok is érkeztek, amelyek még az előzőeknél is dicsőségesebbeknek mutatkoztak. Nemcsak azok a jelentések szaporodtak, hogy a szerzet már megkezdte működését, hogy a már megszakított összeköttetéseket újra helyreállították, hogy az odaadó misszionáriusok szervezése előrehalad és hogy a kétségbeeső szívekben új remény kezd ébredni, hanem, ami még sokkal jobb, máshonnan is érkeztek a győzelem hírei. Párizsban a Quartier Latinban egyetlen napon negyven férfit égettek el elevenen, akik az új szerzet tagjai voltak, és a kormánynak nem volt ideje közbelépni. Más nevekről adott hírt Spanyolország, Hollandia, Oroszország. Düsseldorfban, a Szent Lőrinc-templomban megleptek tizennyolc férfit és ifjút, amikor éppen a primát énekelték, és egymás után a szennyvízcsatornába dobálták őket. Ezek elmerülésükig énekelték e szavakat: „Christe Fili Dei vivi, miserere nobis” és még a sötétségből is felhangzott énekük, míg csak kődobásokkal nem hallgattatták el őket. Közben megteltek a német börtönök azoknak az első csapatával, akik vonakodtak részt venni az új istentiszteleten.

A világ vállat vont és azzal mentegetődzött, hogy ennek csak ők maguk az okai. S kérték ugyan, hogy a csőcselék túlkapásait akadályozzák meg, de arra is kérték a hatóságokat, hogy minderre fordítsanak nagyobb figyelmet, és a babonának ezt az új összeesküvését erőlesen fojtsák el. És Szent Péter templomában serényen dolgoztak a munkások az új oltárok hosszú során, hogy kőlapokra arannyal vessék rá azoknak a nevét, akik fogadalmukat már teljesítették és koronájukat elnyerték.

Ez volt Isten feleletének első szava a világ kihívására.

Karácsony közeledtével kihirdették, hogy az év utolsó napján a Szent Péter-templomban a szentséges atya fogja a nagymisét mondani a szerzetért és az előkészületekhez azonnal hozzákezdtek.

Az új szerzetnek nyilvános bevezetése akart ez lenni, és mindenki csodálkozására a szent kollegium tagjai az egész világon külön parancsot kaptak, hogy azon megjelenjenek, hacsak betegség nem akadályozza őket. Úgy látszik, a pápa nagy elhatározásra jutott és most megérteti a világgal, hogy a hadüzenet már megtörtént. Igaz, ez a parancs minden bíborosnak legfeljebb öt napi távolmaradást jelentett, de ennek mégis sok kellemetlenséggel kellett szükségképpen járnia. De hát a parancs megtörtént, engedelmeskedniük kellett.

Csodálatos karácsony volt. Percyt a pápa második miséjébe rendelték segédkezésre; ő maga mindhárom miséjét mindjárt éjfélkor mondta el magánkápolnájában. Először életében látta most azt, amiről eddig csak hallott: a csodálatos, ősrégi, szokásos pápai körmenetet fáklyafény mellett, amint a Laterántól Szent Anasztázia temploma felé végigvonul az utcákon; olyan szokás ez, amelyet néhány évvel ezelőtt a pápa több mint másfél évszázados megszakítás után újra fölélesztett. A kis bazilikát természetesen az utolsó sarokig fönntartották a kiváltságos személyek számára. De kint az utcák a székesegyháztól egészen a kis templomig, és még a háromszög alakú tér másik két oldala is a fejek és lobogó fáklyák egyetlen sűrű tömege volt. Mint rendesen, most is koronás királyok szolgáltak a pápának mise közben, és Percy a helyéről élte át a misztikus születést, majd Krisztus szenvedésének mennyei drámáját az ősz hajú, angyalhoz hasonló helytartó szavaiban, mozdulataiban. Itt ugyan nehéz volt elképzelni valamit a Golgotáról, ez Betlehem volt; itt mennyei világosság ragyogta körül az egyszerű oltárt, nem a természetfölötti sötétség. Inkább a mesebeli, csodaszép gyermek volt az, aki most ott pihent a fonnyadt kezekben, nem a fájdalomtól megtört férfi a keresztfán...

— Adeste fideles — énekelte a kar az emelvényen. — Jertek, imádjuk őt és ne sírjunk; vigadjunk és örvendezzünk; legyünk hasonlók a kis gyermekekhez. Amint ő érettünk gyermekké lett, úgy legyünk mi is hozzá hasonlóan újra gyermekekké. Öltünk magunkra a gyermekség öltönyét és a békesség saruját. Mert az Úr király; discóségbe öltözött; világosságot vett magára és körülövezte magát és a föld kerekességét, hogy meg ne inogjon. Az Ő trónusa erősen áll öröktől fogva; öröktől való az. Örvendezzél nagyon, Sion leánya, vigadj, Jeruzsálem leánya! Íme a te királyod jön hozzád, igazságban, és mint ítélőbíró. Elközelgett már az idő, hogy kezdődjék a szenvedés, mert a világ fejedelme föltámadt az ég fejedelme ellen...

Ez hangzott Percy lelkében, és arra törekedett, hogy újra kicsiny és egyszerű legyen. Bizony, Istennek semmi sem nehéz. Vajon misztikus születésének nem lehet-e most is az az eredménye, ami már egyszer volt, hogy gyöngeségének hatalmával meghódolásra kényszerítse azokat, akik gőgjükben mindennek fölé emelkednek, aminek neve Isten? Ez a hatalom vonzotta a bölcs királyokat pusztaóságokon keresztül és ez vonzotta magához a pásztorokat nyájakkal együtt. Itt is voltak most királyok, akik a szegényekkel és

együgyűekkel együtt térdre borulva imádkoztak; királyok, akik koronáikat letették és cserébe az őszinte szív aranyát, a vértanúság utáni vágyakozás mirrháját és a tiszta hit tömjénjét ajánlották fel. Vajon a köztársaságok is nem képesek-e arra, hogy fényükről lemondjanak, nem lehet-e a csőcseléket megfékezni, az önzést megtagadni és a földi bölcsesség nem vallhatná-e be tudatlanságát?...

Felsenburghra gondolt, és a szíve újra nehéz lett.

3.

Elmúlt körülbelül egy hét. Percy rendes szokása szerint fölkelt, misézett, megreggelizett és leült, hogy elvégezze zsolozsmáját, míg eljön majd insasa, hogy segédkezzék az öltözködésnél, ha a pápai nagymisére készül. Annyira megszokta már, hogy örökké csak rossz híreket kap — hitehagyások, halálozások, veszteségek —, hogy az elmúlt hét csöndje rendkívül üdítően hatott rá. Mintha az, amit ott, a Szent Anasztázia-templomban lélekben látott, jobban megfelelné a valóságnak, mint amennyire gondolta volna. Mintha az a kedves, ősi ünnep mégsem vesztette volna el minden jelentőségét még abban a világban sem, amely a tartalmában nem hitt. Mert ezen a héten még a legkisebb fontos esemény sem történt. Néhány újabb vértanúságot jegyeztek föl, de ezek csak szórványos esetek voltak. Felsenburghról nem jött semmi hír. Európának be kellett ismernie, hogy fogalma sincs elnökének tevékenységéről.

Ugyanakkor Percy azt is tudta, hogy a holnapi nap Angliában és Németországban mindenképpen nagy jelentőségű lesz. Mert Angliában erre a napra tűzték ki az első határidőt az új istentiszteleten való kötelező részvételre, de Németországban ez már a második határnap volt. Sok férfinak és nőnek kellett most dönteni.

A múlt estén látta annak az alaknak fényképét, melyet a következő naptól tisztelnek az apátságban és a legmélyebb fölháborodás indulatában darabokra tépte. Meztelen női alak volt, hatalmas és fönséges, lebilincselő kedvességgel, fejét és vállát hátrahajtotta, mint akinek csodálatos, mennyei látomása van, kezét a fölfelé tartott ujjakkal kissé fölemelte, mintegy ámulatba merülve — egész tartása, az összeszorított lábak és térdek várakozást, reménységet, bámulatot fejeztek ki, haját pedig ördögi csúfolódással tizenkét csillagból álló korona fedte. Ez tehát az első szobor, a nő,

az emberiség eszményi anyaságának megtestesülése, mely még gyermekére vár...

Mikor a fehér papírdarabkák mint valami mérges hó a lábánál heverték, fölugrott. Szíve eltelt keserűséggel és bocsánatkéréssel, kénytelen volt leborulni térdeplőjére a szoba másik oldalán.

— Ó, anyám, anyám — kiáltott föl a mennyország főszege királynéjához, akinek karjában egykor valóságos fia pihent, aki a kis emelvényről tekintett le Percyre — majd elhallgatott.

De a délelőtti folyamán újra megnyugodott és Szent Szilvesztert, a pápát és vértanút, az utolsó szentet a keresztény év hosszú sorában már tűrhető egykedvűséggel ünnepelte. Az elmúlt éjszaka képe, az egyházi méltóságok nagy száma, a bíborosok magas, bíborba öltözött idegen alakjai, akik a világ négy tájékáról össesereglettek — mindez együtt elég volt arra, hogy nyugalmit visszanyerje. Ez ugyan nem valami ésszerű ok, de eredményes. A levegő mintha villamossággal telt volna el az általános várakozástól. A Piazzát egész éjjelen át ellepte az a hallgató sokaság, amely a hétórai kapunyitást várta. Most már a székesegyház megtelt az utolsó zugig és a Piazza megint szorongásig megtelt. Percy éppen az ablakhoz támaszkodott és lenézett a folyóig. A hosszú utca is végig megtelt a mozdulatlanul álló, ünnepélyesen várakozó emberekkel. Az oszlopsarnok tetőzetét körös-körül emberek lepték el, a házak teteje emberektől feketéllett — pedig a tiszta reggel fagyos, hideg volt. De kihirdették, hogy szentmise után a szerzetesrend tagjai föl fognak vonulni, elhelyezkednek a pápa trónja körül, majd a pápa megáldja a várost és az egész föld kerekességét.

Percy befejezte a terciát, betette a könyvet és hátradőlt. Inasa minden pillanatban jelentkezhetett.

Még egyszer elvonult lelke előtt az egész szertartás rendje és elgondolta, hogy a teljes bíborosi testület részt vesz azon, kivéve a jeruzsálemi bíbornok-védőt, aki betegsége miatt maradt távol, így ezek hatvannégyen lesznek. Ez páratlan látványosságnak ígérkezett. Nyolc évvel azelőtt, Percy még jól emlékezett rá, mikor Róma visszanyerte függetlenségét, hasonlóan gyülekeztek össze, de a bíborosok akkor csak ötvenhárman voltak, s abból is négyen hiányoztak.

Ekkor előszobájában szóváltás keletkezett, gyors lépéseket hallott és néhány hangos kiáltást angol nyelven. Ez itt szokatlan volt. Percy felült. Ekkor ezt hallotta:

— Hiába minden, őfőmagasságának most öltözködni kell!

Erre valami éles felelet hangzott el, kopogás, majd az ajtó kilincsét rángatta valaki. Ez már mégis illetlenség volt, ezért Percy fölkel, odament az ajtóhoz és kinyitotta.

Egy férfi állt kint, akit az első pillanatra föl sem ismert. Sápadt volt és a külseje rendetlen.

— Micsoda?! — kezdte Percy, és visszahökkent. — Mr Philips! — mondta.

Az a kezét nyújtotta.

— Én vagyok, sir, főmagasságú uram, ebben a pillanatban érkeztem. Életről és halálról van szó. Az inasa azt mondja...

— Ki küldte ide?

— Father Blackmoore.

— Jó hírekkel vagy rosszakkal?

A férfi szemével az inas felé intett, aki dacosan és ingerülten néhány lépésnyire állt. Percy megértette.

Kezét karjára tette és a szobába vezette.

— Kopogjon majd két perc múlva itt az ajtón, James — szólt az inasnak.

Együtt haladtak át a szobán. Percy szokott helyét foglalta el az ablaknál, és a belső ablaktáblához támaszkodott.

— Olyan röviden beszéljen, amint csak lehet, sir — szólt Mr Philipshez, aki még mindig levegő után kapkodott.

— Összeesküvést szőttek a katolikusok, holnap fel akarják robbantani az apátságot. Tudtam, hogy a pápa...

Percy rövid kézmozdulattal elhallgattatta.

Hatodik fejezet

1.

A léghajó-állomás elég üres volt azon a délutánon, amikor a hat személyből álló társaság kiszállt a személyfelvonóból. Németország és Anglia bíbornokai közönséges polgári ruhát, egyszerű prêmes bundát viseltek, káplánjaik a közelükben maradtak, a két szolga a poggyással előrement, hogy külön szakaszba helyezték el a küldötteket.

A négy férfi hallgatott, csak szemlélte a léghajó személyzetének serény sürgölődését és öntudatlanul is megcsodálták a fényes, sima acélba burkolt szörnyeteget, amely lábuk elé terült, és a nagy, összehajtott szárnyakat, amelyek nemsokára óránként százötven mérföldes sebességgel hasítják át a ritka levegőt.

Percy hirtelen elfordult a társától és gyorsan a nyitott ablakhoz ment, amely a város felé nézett, könyökét rátámasztotta az ablakfára és kitekintett.

Különös látványban volt része.

A napnyugtával leereszkedett a szürkület; az égboltozat halványzöld színe a látóhatár felé átment valami tiszta, lángoló narancsszínbe, és ezt itt-ott megszakította néhány vérpiros vonal; az előtérben a város sötétviola árnyéka tűnt föl, amelyet ismét a ciprusok és a vékony, lombtalan, a falakon túl emelkedő nyárfacsoportok fekete árnyéka szakította meg. Az egész kép közepén a hatalmas dóm nyúlt az ég felé, amelynek színes játékát le sem lehet írni; szürke is volt, violaszínű is; olyan volt, amilyennek az ember látni akarta, és a kupolán túl, amely tömegében szappanbuborékokhoz hasonlított, a déli ég halványabb narancsszínét lehetett látni. Ami fönséges és megragadó, azt mind a kupola okozta. A kisebb kupolák, a csúcsok és tornyok fokozott sora, alattuk az Inferno-völgy számtalan tetője, a távoli hegységek halvány színei — mindez csak környezet Isten fölséges lakóhelyének. Kigyulladtak a lámpák is, ahogy már harminc évszázad óta kigyulladtak; vékony füstfelhők szálltak nyílegyenesen a sötétedő ég felé. A városok anyjának zümmögése lassanként elült,

mert a metsző hideg levegő miatt a lakosság visszavonult a házakba és leszállt az est nyugalmas csöndje, amely újra véget vetett egy napnak és egy évnek. Lent a szűk utcákon egészen apró alakokat látott Percy, akik siettek, mint az éjszakától meglepett hangyák. Ostorcsattanás, egy női hang sikoltása, gyermeksírás, mint másvilágból származó láрма hangzottak föl az óriási magasságba. De nemsokára ezek is elhallgatnak, és akkor békeesség lesz.

Valahol messze megkondult egy mély hangú harang, és az álomba merülő város készülődött, hogy éjszakára köszöntse az Úr anyját. Ezer toronyból hangzott a szép dallam, s ezer árnyalatban rezgett végig a messzeségen. A Szent Péter mélységes hangja, a Laterán kellemes csengése, egy régi, omladozó templom nyers kongása, a kőoszorok és kápolnák átható csilingelése — mindezt enyhítette az est ünnepies légköre és átszótte titokzatos varázssal: a leggyöngédebb hang és legtisztább fény egybeolvadása volt ez. Fönt az ég olvadó narancsszíne, lent a harangok édes, halk varázshangja.

— Alma Redemptoris mater — suttozta Percy, és könny csordult ki a szeméből. — Üdvöztőnk szent anyja, mennyország kapuja, tengeri csillag, könyörülj a bűnösökön. Az Úr anygala köszönté Szűz Máriát és ez méhébe fogadá Szentlélektől... Kérünk, Uram, öntsd lelkünkbe szent malasztodat, hogy akik... megtestesülését megismertük, az ő kinszenvedése és keresztye által a föltámadás di-csőségébe vitessünk a mi Urunk, Jézus Krisztus által...

Más harang szólalt meg most közvetlen közelében és visszazólitotta őt a földre, szenvedésre, munkára, bánatra. Arra fordult, ahol a léghajó állt, belül fényesen kivilágítva, mozdulatlanul, mint valami óriási izzólámpa. A két pap a német bíbornokot követte, és máris végigmentek a keskeny folyosón.

A két szolga a leghátulsó rekeszt foglalta le. Percy meggyőződött róla, hogy öregebb társa kényelmesen ül-e, azután szó nélkül újra visszament a középső folyosóra, hogy még egy utolsó pillantást vessen Rómára.

A kijáratot közben már elzárták. Percy a szemközti ablakhoz állt, nézte a magas falat, amely néhány pillanat múlva el fog süllyedni alatta; most már érezhető lett az egész csinos berendezésen az elektromos gép rezgése. A közelben még beszélgetett valaki, súlyos lépések remegtették meg a padlót, és másodszor is megszólalt a jelzőharang, most már két ízben, melyre kellemes csengésű sípjelzés következett. A harmadik harangszóra megszűnt a rezgés, és

a magas, a lángoló égbe nyúló fal széle, amelyre szemét függesztette, olyan hirtelen esett le, mint valami sorompó. Percy kissé megtántorodott a helyén. Pillanattal későbben újra föltűnt a kupola, de nyomban megint elmerült az egész várossal, tornyaival és a sötét háztetők sorával együtt, amelyek közt itt-ott valami világosság fénylett. A hajó forogni kezdett, mint a víz örvénye, még a fénylő csillagok is mintha minden irány felé megmozdultak volna. Még egy hosszú jelzés, és a bámulatós gép megtalálta irányát, kibontotta szárnyait és megkezdte hosszú útját észak felé. Az áthasított levegő élesen sivított, de végül rezgő csenddé változott.

A város mindinkább eltűnt a háttérben; már csak szürke folthoz hasonlított fekete alapon. Az ég annál mérhetetlenebbnek és tágasabbnak látszott, minél inkább elveszett a föld a sötétben. Olyan volt, mint egy óriási kupola csodálatos üvegből, amelynek fénye és világossága percről percre fogyatkozott; és amikor Percy még egyszer odafordította szemét a szélső láthatárra, a város már csak vékony vonalnak látszott, hólyagforma kiemelkedéssel; vonalnak, alig észrevehető megszakítással; vonalnak, amely elvész a semmiben.

Nagyot sóhajtott és visszatért kíséreihez.

2.

— Mondja el még egyszer — szólt az öreg bíbornok, mikor egymással szemben helyet foglaltak és káplánjaik más szakaszba távoztak —, ki ez az ember?

— Ez az ember? Titkár volt Brand Olivernél, egyik államfőfőnökénél. Ő vitt engem az öreg Mrs Brand halálos ágyához és emiatt elveszítette állását. Jelenleg újságíró. Feltétlenül becsületes ember. Nem, ő nem katolikus, csak szeretne az lenni. Talán ez is az oka, hogy beavatták a tervbe.

— És azok kik?

— Nem tudok róluk semmit, csak azt, hogy mindenre kész társaság lehet. Van annyi hitük, hogy cselekedetre készek, de arra már nem futja, hogy béketűrőssé legyenek... Én úgy sejttem, ők azt hitték, hogy ez az ember rokonszenvez velük, de neki véletlenül lelkiismerete is van és belátja azt is, hogy az ilyenfajta kísérletezések kimerítik az eddigi türelmet. Főmagasságú uram, észrevette már ön, hogy a gyűlölet velünk szemben milyen pontra ért?

Az öreg sajnálkozva bólintott.

— De még mennyire észrevettem! — mormogta. — És még az én németjeimnek is van benne részük! Biztosan tudja.

— Főmagasságú uram, ez egy messzire ágazó összeesküvés, amelyet már hónapok óta készítettek elő. Hétről hétre tartottak összejöveteleket. Bámulatosan meg tudták őrizni a titkot. Az ön németjei csak azért halasztották el, hogy a csapás annál teljesebb legyen. És most, holnap — Percy kétségbeesve intett kezével és hátrább dőlt.

— És a Szentatya?

— Hozzá mentem, mihelyt vége volt a szentmisének. Ő nem is engedett többet mondanom, hanem önért küldött. Ez a mi egyedüli lehetőségünk, főmagasságú uram.

— És ön bízik abban, hogy a mi tervünk megakadályozza?

— Azt nem tudom, de nincs más módunk. Én egyenesen az érsekhez megyek és elmondok neki mindent. Úgy hiszem, három órákor érkezem oda, ön pedig, ha nem tévedek, hét órákor ér Berlinbe, német idő szerint. Az ünnep kezdete tizenegy óra. Addig megteszünk mindent, ami lehetséges. A kormány és a közvélemény is legalább tudni fogja, hogy mi Rómában ártatlanok vagyunk. Azt hiszem, ki fogják majd hirdetni, hogy a sekrestyében ott lesz a bíbornok-védő és az érsek a kíséretével. Megkettőztetnek minden őrszemet, az apátság fölött léghajókat járatnak körül és azután — a többi Isten kezében lesz.

— És gondolja, hogy az összeesküvők erre nem fogják a tervüket megkísérelni?

— Semmit sem tekintek biztosnak — mondta Percy röviden.

— Minden bizonnyal több tervet is készítettek.

— Bizonyára. Tervük az, hogy ha majd készen lesz minden, felülről robbanószereket dobálnak le. Azon esetben pedig, ha ez nem lehetséges, legalább három ember jelentkezett arra, hogy önmaguk fölládozásával dobják be a robbanószereket. És ön, főmagasságú uram?

Az öregember nyugodtan tekintett rá.

— Az én tervem is az, ami az öné — mondta. — Főmagasságú uram, meggondolta ön minden eshetőség következményét? Hátha semmi sem történik?

— Ha semmi sem történik, akkor azzal vádolnak, hogy csalunk, hogy önmagunkat akartuk tisztára mosni. Ha pedig történik

valami, no, akkor mindannyian együtt jelenünk meg Isten előtt. Imádkozzék ön a második esetért — felelte nyomatékosan.

— Mindenesetre könnyebb lesz elviselni — jegyezte meg a német.

— Bocsásson meg, főmagasságú uram, de ezt én nem mondtam volna.

A két férfi elhallgatott, semmi sem szakította meg a csendet, csak a léghajó csavarjának halk, folytonos rezgése és a szomszéd szakaszban valaki rövid köhintése. Percy fáradtan kezére támasztotta a fejét és kibámult az ablakon. A föld alattuk már sötétségbe burkolódzott, óriási, határtalan ürességnek látszott. Az esti ég hatalmas boltozatán még némi szürkületi fény derengett, és ahogy a léghajó keresztülhaladt a decemberi ködön, vagy néha lefelé süllyedt, amikor a légáramlatokkal kellett küzdenie, néha-néha a csillagok fénye is föl-fölcsillant.

— Hideg lesz az Alpok — mormogta Percy, de gondolatai újra másra tértek és fennhangon folytatta:

— És hozzá a bizonyítékok halvány árnyékával sem rendelkezem. Éppen csak egy embernek a szava az egész.

— És ebben teljesen megbízik?

— Teljesen.

— Főmagasságú uram — szólalt meg egyszerre a német bíbornok, és Percy vonásait nézte —, ez a hasonlóság rendkívüli...

Percy közömbösen mosolygott. Már belefáradt, hogy ezt hallgassa.

— Mit gondol erről ön? — ragaszkodott tárgyához a másik.

— Már többször kérdezték ezt tőlem — mondta Percy —, de semmit sem gondolok róla.

— Én azt hiszem, hogy ebben Istennek valami szándéka rejlik — mondta a német bíbornok elgondolkodva, félig elfojtott hangon, és tekintetét le nem vette Percyről.

— És főmagasságú uram?

— Valami ellentét... Az érem másik oldala... Nem tudom.

A beszélgetés újra elakadt. Az egyik káplán, kedélyes, kék szemű német betekintett az üvegajtón, de megint visszament.

— Főmagasságú uram — mondta az idősebb bíbornok —, arról bizonyára többet is lehet beszélni, hogy egyik vagy másik terv szerint járjunk el.

Percy a fejét rázta.

— Tervekről nem lehet szó. Semmit sem tudunk, csak a tény, sem nevet, semmit. Mi úgy vagyunk, mint gyermekek a tigris ketrecében. És egyikünk éppen azon van, hogy a tigrisre ráüssön.

— De remélem, hogy egymással összeköttetésben maradunk?

— Ha még élünk.

Csodálatos, hogy Percy mennyire beletörődött új helyzetébe. Még csak három hónapja, hogy bíbornok lett, társa pedig már tizenkét év óta volt az, és mégis ő, a fiatalabbik készítette a tervet és irányította azok kivitelét. De ebben maga sem látott semmi különöset. Azóta, hogy azt a megrendítő hírt meghozták, hogy az ingadozó egyház alatt újabb akna készül fölrobbanni, míg ő kénytelen nyugodtan végignézni az ünnepélyes szertartásokat, a fényes pompát, a pápa fölséges, nyugodt mozdulatait, míg az a titok szívét és velejét égette, de különösen azon rövid kihallgatás óta, amelyen félretették a régi terveket és elszánt, új elhatározásra jutottak, amikor a pápa megáldotta, és ő fogadta ezt az áldást, amikor szeme még elbúcsúzott, de ajka már nem volt képes megszólalni, azóta egész természete, mint a megfeszített rugó, egyetlenegy bátor, hajthatatlan erő érzésébe tömörült össze. Ez az erő még ujjá hegyében is bizsergett; erő volt, de egyszersmind lehangoló, végtelen kétségbeesés. Most már ledőlt minden oszlop, minden összeköttetés megszakadt; ő maga, Róma városa, a katolikus anyaszentegyház, sőt még az egész természetfölöttség is, mindez most már csak egy szálon függött — az Isten ujján. És ha ez a szál elszakad... nos, akkor egyszerre megszabadulunk minden gondtól.

Két eshetőség állt előtte: a gyalázat vagy a halál. Harmadik eset nem lehetséges, legfeljebb, ha az összeesküvőket pusztító szerkezeteikkel együtt sikerül elfogni. De ez kizárt dolog. Ha megtudják, hogy egyúttal Isten papjai is ott vesznek, akkor talán meggondolják magukat, és akkor bizonyosan napfényre kerül a csalás gyalázata, a nyomorult kísérleté, hogy magának hírnevet szerezzen. Ha nem rettennek vissza, hanem a bíboros és az érsek halálát csak bosszúállásuk csekély árának tekintik, abban az esetben — no, akkor halál és ítélet vár rá. De Percy már nem tudott félni. Semmiféle gyalázat nem lehetett nagyobb, mint az, amelyet elviselt, az emberek kerülése, a rossz hírnév. És a halál csak édes lehet — legalább felvilágosítást hoz és nyugalmat. Elszánta magát, hogy Isten nevében mindent megtesz.

Társa bocsánatot kérő mozdulattal vette elő breviáriumát és imádkozni kezdett.

Percyben az irigység mély érzése támadt, amikor társát nézte. Ó, bár ő is olyan idős volna, mint ez az aggastyán. Ez még egy évig, talán kettőig lesz kénytelen ebben a nyomorúságban tovább élni, de mégsem ötvenig — gondolta. Az a kilátás, amely elétáruult, végtelennek tűnt, még ha mindennek jó vége lesz is; csak szakadatlan küzdelmekre, önmegtagadásra, munkára és félreismerésre számíthatott ellenségei részéről; ez az ő kilátása. Az egyház napról napra hanyatlik. És mi fog történni, ha a lelkesedés mostani föllángolása sem bizonyul másnak, mint a hit utolsó föllobbanásának a vég előtt? Hogyan tudná ezt elviselni? Akkor az volna a sorsa, hogy látnia kellene, mint emelkedik az istentagadás árja napról-napra, és mint aratja újabb és újabb diadalát. Felsenburgh erre olyan indítóókot nyújtott, hogy ennek vége és eredménye túlhaladott minden jövendölést. Soha eddig még nem volt rá eset, hogy egyetlenegy férfi egyesítse kezében a demokrácia összes hatalmát. És ettől újra a következő napra gontolt. Ó, csak halállal végződne! Boldogok, akik az úrban halnak meg?!...

Hiába minden; gyávaság így gondolkozni. Legyen, ahogy lesz; Isten Isten marad, a világ csak világ, más semmi.

Percy is elővette breviáriumát; felütötte a primát és Szent Szilveszter ünnepét; keresztet vetett, és imádkozni kezdett. Egy perc múlva a két káplán is visszatért és leült. Hallgattak mindnyájan s nem hallatszott más, mint a csavar nyikorgása, s az átszelt levegő különös susogása.

3.

Tizenkilenc óra körül lehetett, mikor az angol kalauz benézett az ajtón, és ettől Percy fölijedt álmodozásából.

— Az estebédet fél óra múlva tálalják, uraim — mondta eszperantó nyelven, mert az összes nemzetközi kocsiban ez volt a szabály. — Turinban ma éjjel nem állunk meg.

Betette az ajtót és továbbment. A folyosóról behallatszott az ajtók nyitása, amikor minden szakaszban ugyanezt jelentette.

Tehát Turinban nem száll ki senki — következtette Percy —, és a dróttalan távíró útján bizonyára értesültek arról, hogy ott sincs fölszálló utas. Ez kellemes hír volt, mert így több ideje lesz Londonban. Így talán még Steinmann bíbornoknak is sikerül, hogy a Párizs —

Berlin közti vonal egy korábbi léghajóját érje el, de nem ismerte pontosan az indulások idejét. Kár volt, hogy a német bíbornok nem utazhatott már el tizenhárom órákor a Róma—Berlin közötti közvetlen léghajóval. Ilyenformán okoskodott az érzéketlenség bizonyos felületességével.

Azután fölkelt, kinyújtózkodott és kiment, a hosszú folyosón a mosdóba sietett, hogy a kezét megmossa.

Amikor odaért a fürkéhez, amely a léghajó végében volt, az a kép kötötte le, amely eléje tárult, mert éppen Turin fölött repültek el. A sötét tengerből egy kis sziget tűnt elő, tele világossággal, élettel, szépséggel, és újra eltűnt dél felé a sötétségben, amikor a hajó észak felé tartott az Alpoknak. Milyen kicsinynek látszik ez a város innen felülről — gondolta Percy — és mégis milyen nagy a hatalma! Ebből a kis világos foltocskából, amely most már öt mérföldnyire volt mögötte, ebből kormányozták Itáliát; az egyik ilyen apró kis házikóban, mely alig akkora, hogy a szem kivehesse, abban ülnek az emberek, és tanácskoznak, ítéleznek test és lélek fölött, azok, akik letaszították Istent, és nevettek az ő egyháza fölött. És Isten mindezt megengedte, nem nyilatkozott a legkisebb jellel sem. És ott volt ő is, Felsenburgh, egy vagy két hónappal azelőtt, Felsenburgh, az ő képmása! És újra egy láthatatlan tör járta át a szívét.

Néhány perc múlva a négy pap ott ült az egyik kis kerek asztalnál az étkezőterem egyik fürkéjében, a léghajó elülső részében. Az estebéd kitűnő volt, egyik fogás a másik után került föl a konyhából gyöngye csörrenéssel az asztal közepére. Minden terítékre jutott egy üveg vörösbor. Az asztal is, a székek is gyöngén ringatóztak, amint a léghajó néha-néha megzökkent. Nem igen társalogtak, mert a két bíbornoknak csak egy tárgya volt, és a káplánokat még nem avatták be titkukba.

A hideg mindinkább fokozódott, és már a lábmelegítők sem igen nyújtottak védelmet a jéghideg áramlat ellen, amely az Alpok felől támadt, amikor a hajó könnyed emelkedéssel közeledett hozzájuk. Legalább kilencezer láb magasságra kellett emelkedniük a rendes magasságon túl, hogy a Mont Cenis csúcsain biztosan átjussanak és egyúttal a sebességet is csökkenteni kellett, amíg az Alpok fölött haladnak, mert a rendkívül ritka levegő és a csavar súlya miatt ezzel az emelkedéssel kellett a kisebb sebességet kiegyenlíteni. — Ma éjjel felhős lesz az ég — ezt mondta valaki világos és tiszta hangon a folyosón, amikor az ajtó a hajó emelkedése miatt kissé kinyílt.

Percy fölkel, és betette az ajtót.

Ebéd végén a német bíbornok nyugtalankodni kezdett.

— Visszamegyek — mondta végre —, a prémes takaró alatt jobb lesz nekem.

Káplánja kötelességszerűen követte, pedig ebédjével még nem végzett. Percy tehát egyedül maradt káplánjával, father Corkrannal, aki nemrég jött el Skóciából. Kiitta borát, evett néhány fügét, azután kitekintett a csiszolt ablaküvegen a léghajó orrában.

— Ó — mondta —, nézze csak, father, itt vagyunk az Alpokban.

A léghajó eleje három szakaszra oszlott. A középsőben volt a kormányos, tekintete a haladás irányában, keze a fogantyún. Kétoldalt alacsony, keskeny szakasz alumíniumfalakkal, hosszú, szemmagasságban tojásdad ablakokkal, melyeken nagyszerű kilátás nyílt. Egyik ilyen szakaszba indult Percy, végighaladt a folyosón; a félig kinyílt ajtókon át még néhány kisebb társaságot látott borozgatni. Azután megnyomta a kétfelé nyíló ajtót a bal oldalon, és belépett.

Életében már háromszor repült át az Alpok fölött és még emlékezett a rendkívüli benyomásra, amelyet ezek tettek rá. Különösen az egyik alkalommal, amikor tiszta napvilágban látta azokat nagy magasságból. A fehér jég örökös, mérhetetlen tengernek látszott, amelyet csak mély ráncok szakítottak meg, holott ezek alulról mind szédületes, félelmetes hegycsúcsok voltak. Alattuk pedig a föld félkör alakú láthatára terült el, és ködfátyolban olvadt össze a levegővel a végtelen ürességben. De most még lenyűgözőbb volt a látvány, melyet egy beteg gyermek érdeklődésével nézett.

A léghajó most gyorsan emelkedett a hágó felé, áthaladt a hatalmas lejtők, szakadékok és sziklák között, amelyek az óriási fal előépitményeiként emelkedtek az égbe. Ebből a nagy magasságból eléggé jelentékteleneknek látszottak, de következtetést lehetett belőlük vonni a várfalak kiterjedésére, ha ezek csak a sáncai voltak. A léghajó kis emelkedésekor meglátta Percy a holdtalan eget, amelyet a csillagok hideg ragyogása világított meg, és ez a gyöngévilágosság csak hatásosabbá tette a tájat. Amikor megfordult, más kép tárult elé. Az óriási légkör olyan volt, mintha párák üvegen át néztek volna. A bársonyfekete fenyőerdők sötétszürkére halványodtak; a víz és jég gyöngéfénye eltűnt, de hellyel-közzel újra fölcsillant. A sziklacsúcsok és mélységek szörnyű csupaszsága, amelyek látszólag csúszó-mászó mozdulattal közeledtek és távolodtak, mindez el-

veszítette alakjainak élességét és titokzatos fehérségbe burkolódzott. Amint jobbra és balra tekintett a magasban, a látvány ijesztővé kezdett válni. Az óriási sziklafalak, amelyek látszólag rárohantak, a rettenetes, furcsa alakzatok, amelyek minden oldalról föltornyosultak, mindig nagyobb magasságra emelkedtek, végre elvesztek a felhőfüggönyben, és az ember csak akkor látta megint, ha a fényesen kivilágított léghajó imbolygó fénye rájuk esett. Éppen hátratekintett, amikor két égbe nyúló, vakítóan fényes sziklatű, mint két szarv emelkedett hirtelen föl, amint a hajó orrában lévő fényszóró rájuk esett. A léghajó, amely már eddig is csak fél sebességgel haladt, tovább csökkentette a sebességet egynegyedére, és könnyedén kezdett egyik oldalról a másikra himbálózni, ahogy a roppant oldallapátok tovább erőlködtek a föltornyosuló ködben, amelyet csak néhány fénysugár világított meg. Továbbhaladtak; mindig magasabbra, de mégsem olyan gyorsan, hogy Percy ne láthatta volna, mint emelkedik föl előtte valami fog alakú sziklacsúcs, azután hosszan elnyúlik és végre jelentéktelen tűvé lapul össze alatta vagy ezer lábnyira, míg egészen eltűnik. A mozgás még szédületesebb lett, amikor a léghajó, megtartva magasságát, hirtelen fordulatot tett és ingadozva emelkedett és tovább haladt. Egyszer valamelyik be nem fagyott hegyi patak zúgása hangzott föl mintegy húsz méteres mélységből, akárcsak valami vadállat mély, rekedt ordítása, de a következő pillanatban máris elnémult. Most már a hajó jelzőkürtjei is megszólaltak, hosszan elnyújtott, panaszos hangon, és a magányosság visszaverte azokat szomorúan, mint a vándorló lelkek panaszos sírását. Percy, aki a félelemtől képtelen volt más érzésre, letisztította a párás ablakot és újra kinézett. Úgy érezte, mintha mozdulatlanul lebegne egy fehér világ fölött, távol az égtől és földtől, reménytelenül széles térben; vakon, egyedül, a hidegtől mereven, s elveszve a vigasztaláság fehér poklában.

Azután, amikor így a távolba nézett, a ködön át valami nagy fehérség közeledett feléje, lassan oldalvást csúszott lefelé, és amikor a léghajó kissé megfordult, látta, hogy az egy óriási tükörsima lejtő, melyből, mint valami magas tengeri hullámból, egy csoport fekete, csipkézett szikla emelkedett ki, mint az emberi kéz ujjai.

És amikor a hajó újra egyszer jelt adott, mint valami eltévelyedett juh, akkor közről alig lehetett tíz méternyire — felelet hangzott, előbb egy futó jajkiáltás, azután második, harmadik; harangok szólaltak meg, és kórossá dagadoztak, és a levegő megtelt a számtalan szárny csattogásától.

Rettenetes pillanat volt. De a jelzőharang szava, a válaszoló jelzés és a forduló mozgás mutatta, hogy a kormányos őrködött. Azután a hajó süllyedni kezdett, mint a kő, és Percy kénytelen volt a korlátba kapaszkodni, hogy legyőzze az űrbe való zuhanás érzését. Háta mögött hallotta az edények csörömpölését, nehéz tárgyak zuhanását, s amikor hirtelen megálltak a léghajó óriási szárnyai, siető lépéseket és néhány jajkiáltást lehetett hallani. Kint magasan és messze tele a levegő bűgással, és Percy egy pillanat alatt tisztába lett azzal, hogy itt nem tíz vagy húsz léghajóról van szó, hanem legalább százról, amelyek valamennyien válaszoltak a jelzésre és most valahol fölöttük búgnak és repülnek. A láthatatlan mélységek és sziklafalak körös-körül visszaverték a zajt, a hosszú, panaszos hangokat, a fúvás és nyögés zaját, amely néha elveszett a sok harang szava között és pillanatról pillanatra távolodott, most már minden oldalról hallatszott, előlről, hátulról, jobbról és balról. A léghajó újra megindult és hosszú, biztos hajlással lesüllyedt a hegy oldala felé, majd megállt, és újra óriási szárnyain lebegett. Percy az ajtó felé fordult, közben a párás ablaküvegen át még látta, hogy egy fényesre kivilágított hegycsúcs és a sima havas lejtő nagy ívben eltűnik a szeme előtt.

A hajó belsejében a hirtelen megállás tetemes kárt okozott. Míg visszament, közben látta Percy, hogy az étkezőszakasz ajtai nyitva; poharak, tányérok, kiöntött bor, elejtett gyümölcs lepte el az ideoda ingó padlót. A padlón egy férfi ült, tehetetlenül, és úgy tekintett rá, mint aki a félelemtől megháborodott. Percy benézett azon az ajtón is, ahonnan az előbb kijött, és látta, hogy Father Corkran bizonytalanul fölkel székeből és támolyogva közeledik feléje a mozgó padlón. A szemközti ajtóból egy csoport amerikai tódult ki, akik éppen most fogtak hozzá az estebédhez. Percy fejével intett káplánjának, és megfordult, hogy a hajó hátsó részébe induljon, de akkorra már a szűk folyosót elzárta a kitóduló csapat. Annyit beszéltek és kiabáltak összevissza, hogy minden kérdezősködés lehetetlen volt. Percy tehát lépésről lépésre végigküzdötte magát, hogy társait fölkeresse, káplánja pedig követte őt.

Amikor lökdösődve és tolakodva a folyosó feléig jutott, egy hang kiabálta túl a lármát, és amint erre csend lett egy pillanatra, megint a léghajók távoli hangja hallatszott.

— Helyre, uraim, helyre! — ordította az a hang —, azonnal továbbmegyünk.

Amikor a kalauz kipirult arccal és elszánt vonásokkal megjelent, végre megmozdult a tömeg, Percy gyorsan mögé furakodott, így szabad utat nyert a folyosó végéig.

A bíbornoknak látszólag nem történt semmi baja. Elaludt, amint beszélt, és éppen jókor ébredt még föl, hogy helyéről le ne guruljon. De azért öreg arca mégis vonaglott még, mikor beszélt.

— Mi ez? — kérdezte. — Mit jelent ez?

Father Bechlin jelentette, hogy épp az imént látott egyet a léghajókból, alig öt yardnyira az ablaktól, telis-tele emberekkel; azután egyszerre hirtelen fölfelé emelkedett és eltűnt a sötétségben.

Percy fejét rázta és hallgatott; ő nem talált semmi magyarázatot.

— Éppen kérdezősködnék, amint hallom — folytatta Father Bechlin —, a kalauz a készüléknél áll.

Az ablakból már semmit sem lehetett látni. Percy a rázkódástól még kissé megzavarodva kinézett, és a tú alakú sziklacsúcs még mindig alattuk lebegett, mintha vízben látszanék, és az óriási havas lejtő lassan emelkedett és süllyedt. Odakint minden csendesebb lett. A csapat, úgy látszik, már eltűnt, csak felülről, mintegy végtelen magasságból hangzott még helyenként az a panaszos hang, mint a magánosan röpködő, a térben elveszett madár hangja.

— Ez a jelzőhajó — mormogta Percy magában.

Fogalma sem volt semmiről, nem talált magyarázatot és mégis a dolog jelentősnek látszott. Hallatlan eset, hogy száz léghajót vonnak össze, és ő azt kérdezte magában, mi lehet az oka, hogy délre vonulnak? Újra csak a Felsenburgh név jutott eszébe. Hátha ez a boldogtalan ember is ott fönt volt?

— Főmagasságú uram — kezdte újra az aggastyán, de ebben a pillanatban a hajó megmozdult. A harang megszólalt, a padló rezgett, és a hajó fölfelé kezdett emelkedni; nyugodtan, mint a hópehely, ezt Percy arról vette észre, hogy a sziklacsúcs egyszerre süllyedni kezdett, amint szemével kísérte. A havas lejtő is mintha lassan ereszkedett volna lefelé, feltűnt rajta hirtelenében egy sötét hasadék, és néhány pillanat múlva a léghajó megint a végtelen, fehér úrben úszott, megint végiglebegett a légtengerben, amelyből az előbb aláereszkedett. Az üvöltő jelzés újra megszólalt; végighangzott a sziklafalak kietlen, sivár pusztaságában és a hajó újra emelkedett, mintha titkos erő hajtaná. Most már nagy kanyarodá-

sokkal haladtak, óvatosan, szinte csúszva, mint a macska; minden újabb emelkedést új üvöltés jelzett és jobbra-balra kémlelték a veszélyeket. Még egyszer kerültek egy nagy terjedelmű hómezőre, amelyet az ablakok fénye világított meg. Lassanként megint leereszkedett, megint emelkedett és a legközelebbi pillanatban egy sor sziklatömb tűnt elő a félhomályban, mint vigyorgó fogak valami óriási szájban, lemerültek a mélységben és eltűntek. A harangok megkondultak, még egy figyelmeztető jelző, és a csavar bűgása néhány hanggal felszökött és végre egészen elnémult, mikor az óriási madár túlhaladt a csúcsponton, s végre szabad pályára jutott. Most már egyenletes szárnycsattogással folytatta útját a térben. Akármilyen volt is az, most már eltűnt mögötte a téli éjszaka sötét-ségében.

Az utasok szakaszaiban zavaros mondatok hangzottak, siető, elfulladt hangú kérdések, felkiáltások és a felügyelőtiszttől rövid, fölényes feleletei. Odakint lépések közeledtek, és Percy fölugrott, hogy kimenjen. De amikor kezét a kilincsre tette, az ajtót már kívülről kinyitották, és Percy nagy bámulatára belépett az angol kalauz, aki betette maga mögött az ajtót.

Megállt, az ajkát összeszorította, és nyugtalan szemével sajátságos pillantást vetett a négy papra.

— Nos? — kérdezte Percy.

— Minden rendben van, uraim, de azt hiszem, önök jobban tennék, ha Párizsban szállnának ki. Tudom, hogy önök kicsodák, uraim, és... bár nem vagyok katolikus...

Megakadt.

— Az ég szerelmére, ember! — kiáltott föl Percy. — Mi történt?

— Uraim! Kétszáz léghajó megy egyenesen Róma ellen. Londonban fölfedezték a katolikusok összeesküvését...

— És?

— ...hogyan az apátságot elpusztítsák. Most azért mennek...

— Ah!

— Igen, sir, hogy Rómát elpusztítsák.

És ezzel elment.

Hetedik fejezet

1.

Tizenhat óra lehetett, ugyanazon a napon, az év utolsó napján, amikor Mabel a kis templom felé indult, amely ugyanabban az utcában állt, nem messze a lakásától.

A sötétség lassanként leereszkedett; nyugat felé a háztetők föltött még piroslott a lemenő téli nap elhaló fénye, és a letűnő nap utolsó alkonypírja betöltötte a templom belsejét.

Mabel délután kissé elszenderedett székében és a szellemi üdeség és lelki tisztaság azon érzésével ébredt, amely az ilyen álmot nála követni szokta. Később nagyon csodálkozott, hogy miképpen tudott abban az időben aludni: különösen azt nem értette, hogyan kerülhette el figyelmét a félelemnek és őrgöngésnek az a nyomasztó súlya, amely a várost és a vidéket hatalmába kerítette. Később visszaemlékezett rá, hogy szokatlan sürgést-forgást látott a széles utcán, amikor ablakából kitekintett, és föltűnt neki a kürtök és sípok rendkívüli lármája is. De ezzel egyelőre nem törődött, és egy óra múlva elment a templomba, hogy ott kissé magába szálljon.

Nagyon megszerette ezt a csendes helyet és mint ma, már korábban többször is idejött, hogy gondolatait rendbeszedje és ráirányítsa azon jelenségekre, amelyek az élet felszíne alatt rejtettek: a hatalmas elvekre, amelyek az élet alapjai; az élet félreismerhetetlenül igaz valóságaira. Az ilyen ájtatossági gyakorlatok már mindenütt meghonosodtak a nép egyes osztályaiban. Ilyenkor néha beszédet is tartottak: voltak már kis könyvecskék, vezérkönyvek a belső életre, és ezek csodálatosan hasonlítottak a régi katolikus könyvekhez a belső imádság módjáról.

Szokott helyére lépett; leült, összetette kezét és néhány percig elnézte a régi, kő oltárfülkét, a fehér szobrot és a sötétedő ablakokat. Azután behunyta a szemét és a szokásos módszer szerint gondolkodni kezdett. Először a figyelmét önmagára terelte, függetlenítette magát mindentől, ami külsőség és mulandóság, és visszavonult egészen a bensejébe, míg rá nem talált arra a titokzatos szikrára,

amely nincs alávetve a változás és halandóság befolyásának, amely őt az emberiség isteni fájának tagjává tette. Ez volt az első lépés.

A második lépést az értelem tette meg, ezt követte a képzelőtehetség. Minden emberben megvan ez a szikra — gondolta... Azután szabadjára engedte képzeletét. Belső szeme áttekintette a világ életét, körülnézett a két féltke sötét és világos tulajdonságain, a számtalan millió emberen... Gyermekek születtek világra, öregemberek elhagyták, az erőteljesek örveleztek neki és saját erejüknek. Visszapillantott évszázadokra, amikor az emberiség vadságon és babonán át eljutott az önismeretre; előre tekintett arra az időre, amely még jönni fog, ahol nemzedékről nemzedékre a tökéletesedés olyan fokára emelkednek, ahogy azt Mabel teljesen föl sem foghatta, mert, amint maga is belátta, nem tartozott hozzájuk. És mégis, be kellett vallania, hogy a legnagyobb magasságot már elérték; a vajúdnak már vége; mert hiszen nem jött-e már el ő, az idők örököse?...

A harmadik lépés az volt, hogy erős akarattal megismerje a mindenség egységét, a soha el nem haló központot, mert minden egyes szikra ennek a kisugárzása — azt a mérhetetlen, szenvedélytelen isteni lényt, amely századokon át örökös megvalósulásban van, amely sokfélesége mellett is egy, amelyet az emberek valaha istennek neveztek, de most már nem ismeretlen, mert ez az emberek érzékfölötti összessége — ez most már az új megváltó megérkezéssel föltámadt, fölébredt és mint egységet ismertette meg magát. És most szünetet tartott Mabel, elmélkedve időzött annál, amit lélekben látott; majd ezt az erényt vette elő, majd amaszt; iparkodott a látomáshoz hasonlóvá lenni és saját hibáit megismerni. Mindez úgy tűnt föl előtte, mint az eddigi várakozás végleges beteljesedése, annak lényege, amit a világ remélt — a békeesség ama lelke, amely olyan sokáig késett, amely a világ szenvedélyei által csak folytonos önfejlesztésben volt, amely eleinte csak körvonalaiiban mutatkozott, de az egyedek ereje által fönn tartotta magát, és minden szívverésben megnyilvánult, amely most végre uralkodik, örömet oszt, mindenki előtt világos és diadalmaskodik. Itt aztán hosszabban időzött; kivetközött egyediségének érzéseiből; elhaló akarateréjétől függetlenítette magát és gondolatokba merülve teljes mohósággal szívta magába az élet és a szeretet lelkét...

Valami nesz megzavarta — legalábbis később úgy hitte — és ezért szemét kinyitotta. Előtte az egyszerű padló az esti alkony

gyöngye világosságában, az oltár lépcsői, jobbra a szószék és fölötte a békességre hangoló boltozat, amely most homályba burkolódzott, és színes mintával kirakott ablakával mintegy átfogta az Anyaság fehér szobrát. Ezen a helyen tisztelték az emberek egykor Jézust, a fájdalmak véres emberét, aki saját bevallása szerint nem azért jött, hogy a békét hozza, hanem a kardot. De azért mégis térdeltek előtte ezek az elvakult, minden reménységvesztett keresztények... Micsoda kétségbeesett elfogadása ez egy olyan hitnek, amely állítólag a szenvedést akarta túrhető módon megmagyarázni! Micsoda esztelen imádása egy olyan Istennek, aki ezt a hitet állítólag alapította?

Megint hallotta azt a neszt, ami békességében megzavarta, pedig sehogy sem tudta annak okát kitalálni.

Most már közeledett is és Mabel kissé csodálkozva fordult hátra, és végignézett a templom hajóján.

Az a láрма sajátságos mormogásféle volt, hol erősödött, hol meg elcsendesedett, de kívülről jött. Mábel hallgatózott.

Ekkor a szíve sebesebben dobbant meg, és fölkelt. Egyetlen egyszer hallott ehhez hasonlót, egyetlen egyszer — azon a téren, ahol a szónoki emelvény előtt nagy embertömeg tombolt egy pont körül...

Halkan elhagyta a helyét, végigment az oldalfolyosón, félrevonta a függönyt, megnyomta a kilincset, és kilépett.

A bejáratot rácsozat zárta el és amikor azon át kinézett, szokatlanul üresnek és sötétnek találta az utcát. Jobbra és balra házsorok húzódtak, s fölöttük az esti ég pirosas fényben égett. De Mabel azt gondolta, hogy elfelejtették az utcát kivilágítani. Egyetlen élőlényt sem lehetett látni.

Kezét már éppen rátette a rácsozat kilincsére, amikor lépések zaját hallotta. Mabel várakozott, és a következő pillanatban egy gyermek rohant feléje kitárt karokkal, kipirulva, levegő után kapkodva, szemében borzalom.

— Jönnek, jönnek — zokogta a kislány, amikor észrevette, hogy Mabel arca föléje hajol. Belekapaszkodott a vasrudakba, és válla fölött hátratekintett.

Mabel gyorsan kinyitotta a vasrácsot; a gyermek berohant, nekiszaladt az ajtónak és verdesni kezdte. Azután megfordult és belekapaszkodott Mabel ruhájába, és mélyen behúzódtott a ráncok közé. Mabel betette a rácsos ajtót.

— Ki az? — kérdezte — kik jönnek?

De a gyermek elrejtette arcát és odasimult a védő ráncokba. Már a következő pillanatban odaért az ordítózás és a gyors lépések zaja.

Legfeljebb két másodperc múlhatott el, és máris megjelentek a rettenetes körmenet előfutárai. Először néhány gyermek, futólépésben, nevetve, megrettenve, magánkívül kiabálva, futás közben folyton hátrapillantva, köztük néhány csaholó kutya és kétoldalt a gyalogjárón néhány asszony. Mabel ijedtében végignézett az utcán, szemközt az ablaknál meglátta egy férfi sápadt, megfélemlített arcát; nyomorék volt, aki odavánszorgott, hogy lássa, mi történik. Előtte egy csoport verődött össze, egy szürke ruhás férfi, finom öltözetben, néhány asszony, karjukon gyermekkel, egy ünnepélyes, komolyszemű fiú — ezek közvetlenül előtte álltak a rácson kívül; mindenki beszélt, senki sem figyelt a másik szavára, és valamenynyien a másik utca felé fordultak, ahonnan a zaj és a lépések gyorsan közeledtek. Mabel képtelen volt arra, hogy kérdezősködjék. Ajka mozgott, de hangot nem tudott kiejteni. A feszültség és várakozás teljesen hatalmába kerítette. Mindenféle, teljesen jelentés nélküli kép vonult el a szeme előtt, érzékei pedig egészen megmerevedtek — látta Olivert ma reggel, amikor reggelizett, látta a hálósobáját, annak halvány szőnyeget, a sötét oltárfülkét, a fehér szobrot, amelyet még az előbb nézett.

Mind nagyobb lett a tömeg. Egy csomó fiatalember tűnt föl, karöltve, fecsegve, hangosan kiabálva; senki sem hallgatott a másikkra; elfoglalták az utca egész szélességét, utánuk pedig a tömeg hömpölygött, mint valami áradás a kikövezett csatornában. Percről percre sötétebb lett, így alig lehetett a sok arcot, a férfiakat a nőktől megkülönböztetni. Mabel szemét annyira lekötötte a látvány, hogy alig hallott valamit az ordítózásból, pedig az ugyancsak hangos volt. És mindez oly gyorsan, oly lesújtó erővel történt, hogy az ember szinte azt hitte; egy sereg túlvilági lény szabadult ki a szellemek világából, akik most egy hasadákon át láthatók, de aztán újra elmerülnek a sötétségben. Amilyen üres volt még az imént az utca, most annyira megtelt. A fiatal kamaszok már elhaladtak, hogy mentek-e vagy futottak, azt Mabel alig vette észre, és a sarkon befordultak jobbra. Az egész széles utcát elborította a fejek és arcok áradata, és olyan erővel sodródott tovább, hogy a kis csoportot a rácsozat előtt megingatta, félrelökte, és bár sokan belekapaszkodtak, magával

ragadta és eltüntette. A kisgyermek még mindig Mabelhez simult és a ruháját rángatta.

Ekkor határozatlan tárgyak tűntek föl a tömeg fölött — olyan tárgyak, melyeket a kellő világosság híján nem lehetett fölismerni — póznák és fantasztikus alakok, szövetek rongyai, nagyjában lóbogókhoz hasonlítottak és mozogtak, mintha élet volna bennük, egyik oldalról a másikra fordultak és alulról megtámasztották és vitték őket.

Néha indulattól eltorzult arcok fordultak Mabel felé; kiáltoztak valamit, amíg a menet elvonult, de alig vette őket észre. Ő csak azokat a különös tárgyakat nézte, s a szemét erőltette, hogy a homályon áthatoljanak és félig sejtve, félig visszaborzadva iparkodott magában tisztázni azt, hogy mik lehetnek ezek a mozgó, rongyos alakok.

És most a kiugró tetők alatti lámpák kigyulladtak, az az erős és mégis szelíd, kellemes világosság, amelyet a nagy gépek hoztak létre, és amelyről a vészt hozó nap szenvedélyében egészen megfeledkeztek. És a szellemi alakok azonnal az élet és halál irgalmatlan valóságának képeivé lettek.

Előtte vittek egy magas keresztet, rajta egy emberi alakot, akinek egyik átszögezett keze lógott és minden lépésnél ide-oda himbálódzott, mögötte pedig valami himzett rongy lóbogott.

Mindjárt utána egy gyermek meztelen teste következett, karóba húzva, fehérén, rózsásan; fejcskéje lehanyatlott mellére; karját szintén lóbálta.

Azután egy férfi alakja, nyakába erősített kötélén lógva, látszólag valami fekete, bő, galléros ruhában; fején fekete biretum, és a kötéllal együtt körben forgott.

2.

Ezen az estén Oliver csak egy órával éjfél előtt érkezett haza.

Azt a sokféle dolgot, amit azon a napon hallott és látott, még olyan frissen és élénken látta maga előtt, hogy arról nem mondhatott helyes ítéletet. Whitehallban az ablakából olyan embertömeget látott az Országház téren, amilyent Anglia a kereszténység napjai óta soha; olyan tömeget, amely annyira eltelt indulattal, hogy ennek csak valami egészen esztelen dolog lehetett az oka. Mikor a katolikusok összeesküvését kihirdették, azonnal kitört a tömeg ítélke-

zése és Oliver néhány óra alatt háromszor is megkérdezte a miniszterelnököt, hogy nem lehetne-e valamit tenni és a mozgalmat elnyomni, de mindannyiszor csak azt a kétes választ kapta, hogy mindent elkövetnek, amit lehet. Fegyveres közbelépésről egyelőre szó sem lehet, de a rendőrség minden lehetőt el fog követni.

Amikor a léghajók Rómába menesztéséről volt szó, ő is, mint társai, hallgatással egyezett bele. Snowford azt mondta, hogy ez jogos büntetési aktus, sajnálatos, de szükséges. A békét ebben az esetben csak harcias intézkedésekkel lehet biztosítani, vagyis inkább — minthogy a háború már túlélte magát — a törvény szigorúságával. A katolikusokról kitűnt, hogy a társadalom kemény ellenségei, s a társadalom ez egyszer kénytelen védekezni. Az ember végre is még mindig ember. És Oliver végighallgatta és hallgatott.

Amikor visszatérőben a kormány egyik léghajóján London fölött repültek, nem egy alkalma volt, hogy lássa, mi történik lent. A fehér fény nappali világossággal, árnyéktalanul világította meg az utcákat, és minden utca valami csúszó-mászó kígyóhoz hasonlított. Az emberi hangok szakadatlan mormogása hangzott föl, halkan, szelíden, néha megszakítva egy-két kiáltástól. Néhol füstfelhők szálltak az ég felé, és egyszer, amikor Batterseatól délre átvonultak az egyik nagy térségen, látta, hogy a tömeg szétrebben, mint a félelem vagy az üldözés hajtotta hangyaboly. Ő tudta, hogy mi történik ott. Sajnos, az ember bizony még nem jutott el a műveltség tökéletes magasságára.

Az sem volt valami kellemes dolog, amikor arra kellett gondolnia, hogy mi várja majd otthon. Öt órával azelőtt hallotta felesége hangját a telefonban, és amit ott hallott, az majdnem arra bírta, hogy otthagyon mindent és hozzá siessen. De arra, amit otthon talált, mégsem volt elkészülve.

Amikor a nappali szobába lépett, az utcáról fölhangzó zúgáson kívül semmiféle hangot sem hallott. A szoba hideg és komor volt. Az egyik ablak függönyei félrehúzva, ezen szűrődött át valami gyöngye fény, és a belátszó tiszta, kék égtől nagyon élesen elvált az ablaknál álló sötét, magas női alak, aki teljes hallgatásba merült.

Meggyújtotta a villanylámpát. Mabel lassan feléje fordult. Köznap ruhájában volt; vállán köpönyeg, arca csaknem teljesen idegen; semmi színe; ajkát összeszorította, szeméből pedig olyan indulat sugárzott, amelyet Oliver nem tudott megfejtetni. Lehetett az harag, borzalom, de kétségbeesés is.

Mabel ott állt a nyugodt világításban és mozdulatlanul nézte férjét. Oliver egy percig meg sem mert szólalni, csak odament az ablakhoz, becsukta és a függönyt összevonta. Azután gyöngéden, karjánál ragadta meg a megmerevedett alakot.

— Mabel — mondta. — Mabel!

Mabel követte a pamlaghoz, de Oliver érintésére is teljesen hideg maradt. Oliver leült és félig kétségbeesve, félig megfélemedve nézett rá.

— Kedvesem, én holtfáradt vagyok — mondta.

Mabel még mindig mereven nézte. Tartása olyan élettelen, ahogy ezt csak színészeknél lehet látni, de Oliver tudta, hogy ez igaz. Ezt a hallgatást már többször látta, amikor Mabel valamitől megborzadt — egyszer, mint emlékezett rá, amikor a cipőjén észrevette azt a vérfoltot.

— Jöjj, kedvesem, legalább ülj le — szólt hozzá.

Mabel gépiesen engedelmeskedett, leült és még mindig mereven nézte. Kívülről a zajongás láthatatlan világából gyöngé lárma hallatszott be, de csakhamar újra megszűnt. Benn csendes volt minden. Oliver jól tudta, hogy Mabelben most két érzés küzd: hűsége hite iránt és a borzalom az igazságosság nevében elkövetett bűntények miatt. Ahogy őt nézte, látta azt is, hogy ez a küzdelem életre-halálra megy, hogy a borzalom az erősebb és Mabel lelke csak szenvedő harctér. És akkor, amikor odakint valami mérföldnyi távolságban újra fölhangzott a csócselék hangja, mint a farkasok üvöltése és megint elhallgatott — akkor Mabel feszültsége megtört... Lerogyott a földre, arcát és felsőtestét férje térdére támasztotta, teste pedig a belső megindultságtól vonaglott.

Percek múltak el, s egyikük sem szólt egy szót sem. Oliver mindent értett, de ebben a pillanatban semmit sem tudott mondani. Csak közelebb vonta magához feleségét, néhányszor megcsókolta a haját és fölsegítette, hogy egyenesen üljön. Közben gondolkozott, hogy mit is mondjon neki.

Mabel egy pillanatra fölemelte forró arcát, szenvedélyesen nézte férjét, újra lehajtottá fejét, és zokogva néhány összefüggéstelen szót mondott.

Oliver csak néha értett meg egyet-egyet, de tudta, hogy Mabel mit akar mondani.

„Vége minden reménységemnek — mondta —, vége a vallásnak. Hagyják őt meghalni, legalább vége lenne mindennek; úgyis

vége van különben, tönkretette a vele egy hiten levők gyilkoló szenvedélye... Hiszen ezek sem jobbak, mint a keresztények; ezek is épp olyan fékevesztettek, mikor most bosszút állanak; olyan elvakultak, mintha Julián, a megváltó, sohasem jelent volna meg; oda van minden! A háború, szenvedély, gyilkosság megint visszatért, pedig ő már azt hitte, hogy örökre elbúcsúzott tőle. Az égő templomok, az agyonhajszolt katolikusok, a dühöngés az utcákon, amelynek ma szemtanúja volt, a gyermek és a pap holtteste a karón, az elpusztított templomok és kolostorok...” Mindezt csak úgy hebegte, összefüggés nélkül, zokogástól félbeszakítva; egyes borzalmas jelenetek említésével, a rémület kiáltásával, szemrehányásokkal, és hozzá fejének és kezének kétségbeesett mozdulataival iparkodott szavainak súlyt adni, amint odadólt férje térdére. Teljesen megtört. Oliver még egyszer megragadta a karját, hogy fölemelje; ő maga is kimerült a munkától, de tudta, hogy Mabelt most meg kell nyugtatnia. A válság súlyosabb volt mint bármikor máskor. De azért abban bízott most is, hogy Mabel le fogja küzdeni.

— Ülj le, kedvesem — mondta. — Úgy, add ide kezed, és most figyelj.

Védőbeszédje csodálatra méltó volt; azt mondta el, amit egész napon át önmaga előtt is folyton ismételtetett.

„Az emberek még nem tökéletesek — mondta —, ereikben még azoknak a vére folyik, akik húsz évszázadon át keresztények voltak... Nem szabad kétségbeesni, hiszen éppen az emberiségben való hit a vallás lényege; az ember jobb énjének a hite, az, hogy mi válhat még az emberből, és nem az, hogy mi most. Az új válásnak még csak a kezdetén vagyunk s nem a teljességében; az első gyümölcsök közt néhány fanyarnak is kell lennie. De gondold meg azt a kihívást is! Ne feledd el, hogy milyen szörnyű bűntényt kíséreltek meg ezek a katolikusok! Az volt a tervük, hogy az új hitet szívében találják el...”

— Kedvesem — folytatta — az embert nem lehet egy pillanat alatt megváltoztatni. Mi lett volna, ha ez a keresztényeknek sikerül! Magam is csak olyan szigorúan ítélem el ezt, mint te. Ma délután olvastam néhány lapot, ezek gonoszsága éppen akkora, mint a keresztényeké, akik erre összeesküdtek. Ezek még ujjonganak is a bűntények miatt. Ez az új mozgalmat tíz évre vetheti vissza... Vagy nem hiszed, hogy ezren és ezren vannak, akik éppúgy elítélik ezeket az erőszakosságokat, mint te magad is? De

utóvégre is a hit nem más, mint az a meggyőződés, hogy az irgalmasság fog győzni. Hit, béketűrés, reménység, ezek a fegyvereink.

Szenvedélyes meggyőződéssel beszélt, szemét Mabelre függesztve, és iparkodott őt bizalomra gerjeszteni s megerősíteni benne azt, ami még kétségben ingadozott.

Igaz, ő is gyűlölte azt, amit Mabel gyűlölt, de ő sok olyan körülményt is látott, amelyet Mabel nem láthatott... „No és — mondta magában —, arra is kell gondolnia, hogy Mabel csak asszony...”

Amíg Oliver beszélt és személyisége újra hatással kezdett rá lenni, a vad borzalom kifejezése lassanként eltűnt Mabel szeméből, de végtelen nagy nyomorúság tükröződött belőlük vissza. De még nem értek a végére mindennek.

— Hát a léghajók? — kiáltotta. — A léghajók! Ez megfontolt terv szerint történt, ez nem a csőcselék műve!

— Kedvesem, ez is éppen olyan kevésbé történt terv szerint, mint a többi. Mindnyájan emberek vagyunk, mindnyájan éretlenek. Igaz, a minisztertanács beleegyezett, de csak beleegyezett, gondold meg. A német kormány sem tehetett mást, engednie kellett. Nekünk a természetet szép lassan kell megszelídítenünk, nem egyszerre, erőnek erejével.

Megint beszélt néhány percre; ismételte érveit, csendesítette, vigasztalta, bátorította és csakhamar látta, hogy befolyása érvényesülni kezd. De megint visszatért a férje egyik szavára:

— Beleegyeztetek! És ti beleegyeztetek!

— Kedvesem, én nem szóltam semmit, sem ellene, sem mellette. De hidd el, ha elleneztük volna, még több gyilkosság történik, és a nép még azokat is megrohanja, akik kormányozzák. Mi passzívan viselkedtünk, mert semmit sem tehattünk.

— Ó, de mégis jobb lett volna elpusztulni! Ó, Oliver, hagyd legalább engem meghalni! Én nem tudom elviselni.

Oliver még mindig a kezében tartotta Mabel kezét; most közelebb vonta magához.

— Kedvesem — mondta komolyan —, hát nem akarsz egy keveset bízni bennem? Ha el tudnék mindent mondani, ami ma történt, akkor megértenél. Hidd el, én sem vagyok szívtelen. És vajon elfeledkeztél Julian Felsenburghról?

Szemében egy pillanatra a habozás fénye csillant meg; lelkében küzdött a hűség Felsenburgh iránt, és a borzalom a történetek

miatt. És megint a hűség győzött; Felsenburgh említésének az eredménye lett, hogy sűrű könnyek között visszatért a bizalma.

— Ó, Oliver, tudod, bízom bened, de olyan gyalró vagyok és minden olyan borzasztó. És ő olyan erős és irgalmas. Holnap nálunk lesz?

*

Amikor egy mérföldnyire, a harangtoronyban éjfél ütött az óra, még mindig együtt üldögéltek és beszélgettek. Mabel még reszketett a belső küzdelemtől, de ajka már mosolygott és még mindig Oliver kezét szorongatta, fölneézett rá. Oliver látta, hogy hatása megkezdődött.

— Itt az új év, édes uram — szólta Mabel, és fölemelkedve őt is föl vonta magához. — Boldog új évet kívánok, Oliver — folytatta —, és segíts nekem!

Megcsókolta és kezét még mindig kezében tartva, ránézett. Szeme már ragyogott, bár könnyektől nedvesen.

— Oliver — szólalt meg újra —, azt az egyet még meg kell mondanom. Tudod-e, hogy mire gondoltam, mielőtt jöttél?

Oliver a fejét rázta és kíváncsian nézte. Milyen édes volt Mabel! Érezte, hogy keze még szorosabban szorítja meg a magáét.

— Azt hiszem, el sem tudnám viselni — suttogta Mabel —, hogy véget kellene vetnem mindennek. Te tudod, hogy mire gondolok.

Oliver szíve megremegett, amikor ezt hallotta, és Mabelt közelebb vonta magához.

— Most már elmúlt minden! Elmúlt minden! — kiáltotta Mabel. — Ó, ne nézz rám ilyen szemekkel. Hiszen el sem tudnám mondani, ha nem volna igaz.

Mire ajkuk összeért, a szomszéd szobában megszólalt a villanycsengő. Oliver tudta, hogy ez mit jelent és a szíve reszketni kezdett. Lefejtette Mabel kezét, és mosolyogva nézett rá.

— A csengő — szólta Mabel félelemmel.

— Tehát most megint tisztában vagyunk mindennel?

Mabel arca őszinteségről és bizalomról tett tanúságot.

— Most már újra minden jó — felelte. A harang türelmetlenül másodszor is megszólalt. — Menj, Oliver, majd itt megvárlak.

Egy perc múlva tért vissza Oliver. Arca halvány, feldúlt volt, ajkát összeszorította. Egyenesen odament Mabelhez, kezét újból megragadta és komolyan nézett nyugodt szemébe.

Mindkettőjük szívében az elszántság és a hit elfojtotta az érzélem megnyilatkozását, amely nem halt még ki egészen. Oliver mélyen fölsóhajtott.

— Bizony — mondta rekedt hangon —, vége!

Mabel ajka remegett, arcából eltűnt minden pirosság. Oliver erősen megszorította a kezét.

— Halld — mondta —, és törődjél bele a megváltozhatatlanba. Vége van. Róma nincs többé. Most rajtunk a sor, hogy valami jobbat létesítsünk.

Mabel zokogva hullott az ura karjába.

Nyolcadik fejezet

1.

Újév első napján az apátságához vezető utak már kora hajnal előtt is egészen megteltek. A Viktória-street, Great George-street, Whitehall, sőt még a Milbank-street is, egyetlen, sűrű, mozdulatlan tömeg lett. A Broad Sanctuary-t az alacsony fal kerítette motoros út két részre osztotta, az egyiket a rendőrség elkerítette, hogy a híresebb személyiségek ezen jöhessenek az apátságba, de a másik részét szinte ellepték az emberek sűrű csoportjai és ékbeverődött tömegei. A Palace Yardot szintén teljesen kiürítették, csak középen állt kis szigethez hasonlóan a szónoki emelvény, amely a legutolsó helyig megtelt emberekkel. Minden háztetőn és homlokzaton, ahonnan csak valamelyes kilátás nyílt az apátságra, hemzsegett a sok emberfej. Az egészet villany ívlámpák világították meg fehéren, mint ünnepélyes holdak.

Senki sem tudta pontosan, milyen időtájban szűnt meg a lázongás és mikor nyugodtak meg az emberek, legfeljebb talán az a néhány fáradt hivatalnok, akik ellenőrizték azt a forgatható sorompót, amelyet erre az alkalomra még előző este állítottak föl.

Már egy héttel előbb kihirdették, hogy tekintettel a helyek rendkívüli kelendőségére, mindazok eljárása, akik templomi belépőjegyüket az erre a célra felhatalmazott irodában hitelesítették és a rendőrségi szabályokat megtartják, olyannak fognak számítani, mintha polgári kötelességüknek eleget tettek volna. Azt is nyilvánosságra hozták, hogy a kormány szándéka szerint meghúzzák az apátság nagy harangját az istentisztelet kezdetén abban a pillanatban, amikor a tömjénfüst felhői a szobor felé szállanak. Ezalatt lehetőleg csend legyen mindenütt, ahova a harang szava elhallatszik.

Amikor előző este megtudták a katolikusok összeesküvését, egész London szinte megőrült. Tizennégy óra tájban lehetett, egy órával később, hogy Snowford előtt elárulták a tervet, amikor a titok nyilvánosságra jutott; úgyszólván egy pillanat alatt megakadt

az egész városban minden köznapi tevékenység. Tizenöt és fél órakor bezárták az üzleteket, úgyszintén a börzét, a városi hivatalokat, a gyárakat a Westendben, mindezek — akár csak valami ellenállhatatlan ösztönre — megszüntették a munkát. És a délután második órájától kezdve egészen éjfélig az utcákat ellepte a csőcselék; férfiak seregszámra, az asszonyok visító csapatokban. Örjöngők módjára viselkedő legényhordák vonultak végig az utcákon, ordítózva, fenyegetődzve, gyilkolva, és csak éjfél tájban sikerült végre a rendőrségnek kellő megerősítés után rendet teremteni. Senki sem tudta biztosan, hogy hány keresztény vesztette életét, de alig volt utca, amelyben a pusztítás jeleit nem lehetett volna látni. A westminsteri székesegyházat kifosztották; az oltárokat lerombolták és hallatlan gazságokat követtek el ott. Egy ismeretlen papnak csak annyi ideje volt, hogy a szentséget magához vegye, utána megragadták és megfojtották. A templom északi sarkában az érseket, tizenegy papot és két püspököt akasztottak föl. Harmincöt kolostort pusztítottak el. A Szent György-székesegyházat fölgyújtották, így porig égett. Az esti lapok híradása után igaznak látszott az, hogy a kereszténység elterjedése óta Angliában az apátság körüli húsz mérföldnyi területen most először nem volt többé oltár. A New People azt írta kövér betűkkel: „London végre valahára megszabadult attól a tisztátalan örült balgaságtól”.

Tizenöt és fél óra tájban híre járt, hogy legalább hetven léghajót indítottak Róma ellen, és fél órával később, hogy Berlinből is elindult vagy hatvan. Éjfélkor pedig, amikor a rendőrségnek sikerült végre némi rendet teremtenie a csőcselék közt, fényszórók hirdették a felhőkön és hirdetési táblákon, hogy a bosszúállás művét befejezték, és Róma többé nem létezik. A reggeli lapok első kiadásai hoztak még néhány részletet; rámutattak arra a különös körülményre, hogy Róma éppen az év utolsó napján pusztult el és megemlégtették azt is, hogy sajátságos, szerencsés véletlen folytán az egyházi hatóságok fejei éppen a Vatikánban gyülekeztek össze, amely ellen a támadást elsősorban intézték, és hogy ezek — valószínűleg kétségbeesésből — vonakodtak a város elhagyásától, amikor a drótalan távíró hírül hozta, hogy a bosszuló sereg már útban van. Egyetlen épület sem maradt meg Rómában, az egész város, a Leo-féle negyed, a Trastevere, a külvárosok, minden elpusztult. A léghajók ugyanis óriási magasságban állottak meg a házak fölött és a legnagyobb gonddal fölsoztották maguk között a várost, mielőtt a

robbantószerkeket ledobták. Öt perccel az első robbanás után a füst fölfelé szállt, az épületek romba dőltek, már be is fejezték a támadást. A léghajók azután minden irányban széjjeloszlottak, követték a motor- és vasúti vonalakat, hogy befejezzék pusztításukat a népség azon részén is, amely az első hírre menekülni próbált. Általánosságban úgy számították, hogy legalább harmincezer elkésett menekülő pusztult el így. — Igaz ugyan —, mondta az egyik művészi folyóirat, a „Studio” — hogy számtalan, megbecsülhetetlen értékű műkincs is elpusztult, de ez csak kicsiny ár azért, hogy a katolicizmus, ez a pestis végleg és teljesen megsemmisült. Végre is vannak esetek — így szólt tovább —, hogy a pusztítás az egyetlen segítség az olyan épületnél, amelyet tisztátalan férgek leptek el. — Ez a lap bízott abban is, hogy most a pápa és az egész bíborosi testület, Európának minden volt királya, valamennyi meghibbant elméjű vallásos rajongó, akik a „szent várost” választották lakóhelyül, egy csapásra elpusztult és így nem kell többé attól félni, hogy ez a babona valaha újra életre támad. Most az legyen a legfőbb gond, hogy ne hódítson újra a szívbeli ellágyulás. A katolikusoknak — ha ugyan maradt olyan, aki elég bátor ilyesmire törekedni —, nem szabad többé megengednünk, hogy valamely polgáriasodott ország nyilvános életében részt vehessenek. És amennyire az idegen országokból érkezett hírekből megismerhető, mindenütt csak helyeselték azt, ami történt.

Néhány lap sajnálkozott az eseten, vagyis inkább a szellemen, amely benne megnyilvánult. Ezek azt hangoztatták, hogy nem illet a humanitáriánizmushoz az erőszak alkalmazása. De olyan lap egy sem akadt, amely nem értett volna egyet azzal, hogy csak a legmélyebb hálaérzéssel lehet az eredménybe belenyugodni. Most már Írországot kell sorra venni, nem szabad több időt elvesztegetni.

Keleten az ég világosodni kezdett, és a folyam irányában néhány vörös vonal tűnt föl a téli hajnalban. Mindenütt meglepő volt a csend. A hatalmas tömeget elfárasztotta az átvirrasztott éjszaka, megdermesztette a metsző hideg. Annnyira hatalmába kerítette az a gondolat, amit látni fog, hogy nem volt már elég kedve fölösleges erő kifejtésre. Mély, egyhangú zümmögés töltötte be a teret és az utcákat, mint a mérföldnyi távolságra levő tenger zúgása. Néha megszakította az automobilmek túlkölte és prüszkölése, és a vele járó zaj, amikor a Broad Sanctuary felé befordultak és eltűntek a belvárosban. Egyre világosabb és világosabb lett; az ívlámpák min-

dig halványabban világítottak, és a hajnali ég kezdett kitisztulni. De az égboltozat színe nem az a friss, kék szín volt, amelyre az ember a hideg éjjel után számított, hanem színtelen, felhős, szürke, és csak akkor lett némileg halvány rózsaszínű, amikor a nap vérvörös korongja a folyóból kiemelkedett.

Kilenc órakor végre mozgolódni kezdett a tömeg. A Whitehall és az apátság között az úton magas emelvények álltak, amelyekről a rendőrség emberei tartották szemmel a sodronnyal bekerített részeket. Ezek most feszengeni kezdtek. Egy perc múlva rendőrségi motor száguldott végig a téren és eltűnt az apátság tornyai mögött. Várakozás fogta el a mormogó és előretóduló tömeget. Éljenzéssel fogadták a másik négy kocsit a birodalmi címerrel, amelyek ugyanabban az irányban tűntek el. Szájról szájra járt a hír, hogy ezek a kormány hivatalnokai, akik a Deans Yardba mentek, mert ott veszi kezdetét a körmenet.

Negyed tíz órakor a Victoria Street nyugati végén lévő néptömeg belekezdett egy énekbe, és az apátság tornyain egyszerre megszólaltak a harangok. Az a hír kezdett elterjedni, hogy Felsenburgh is részt vesz majd a szertartáson. Sem előzőleg, sem később nem történt semmi olyasmi, amiből ennek a keletkezésére következtetni lehetett volna. Ez igazán — írta az „Evening Star” — újabb bizonyíték arra, hogy milyen bámulatos az emberi tömegek ösztöne; mert hiszen a kormány maga is csak egy órával később értesült erről. És ezért mégsem lehetett letagadni azt, hogy fél tizenegy órától fogva folytonos kiabálás hangzott az apátság körül; túlharsogta még a harangok érces szavát is, elterjedt Whitehallig, sőt egészen a Westminster Bridge-ig és Julian Felsenburgh után kiáltott. Pedig már tizennégy napja, hogy semmi hírük nem volt Európa elnökéről, kivéve azt az egy állítólagosat, hogy valahol Keleten tartózkodik, de ennek sem volt semmi alapja.

És most minden oldalról csak úgy özönlöttek a motorok az apátság felé és tűntek el a Deans Yard ívei alatt. Ezekkel csak olyan kiváltságos személyek jöttek, akiket belépőjegyük azonnali belépésre jogosított. Éljenzés hangzott föl és terjedt végig az utcákon, amikor felismerték őket. Lord Pemberton, Oliver Brand és neje, Mr Caldecott, Maxwell, Snowford, az európai követek, sőt még a szomorú szemű Mr Francis, a kormány szertartásmestere is kapott néhány éljen-kiáltást. De háromnegyed tizenegykor, amikor a harangok zúgása elnémult, megszűnt ez a gyülekezés is, az utakat kor-

látokkal zárták el, a sodronykerítéseket félrevonták, a tömeg pedig egy pillanatra elhallgatott, megkönnyebbülten sóhajtott föl a tolongás csökkenésére, majd ellepte a fől szabadított utcát. És utána újra Julian Felsenburgh után kezdtek lármázni.

A nap most már rézszerű korong alakjában magasan a Victoria Tower fölé emelkedett, de még halványabb volt, mint azelőtt. A fehér apátság, a sötétszürke országház, a háztetők ezerszerű, elmosódó változata, az emberek, zászlók, hirdetési táblák most már világosan kivehetők lettek.

Még öt perc hiányzott. Egy harang megkondult, de ez is elhallgatott; a percek múltak. Akik a nagy nyugati kapu irányában álltak, azok már hallhatták a trombitákkal megerősített orgonahangokat. És akkor egyszerre hatalmasan mély csend támadt, mint a halál nyugalma.

2.

Mabel félórán át mereven nézte a csodálatos látványt odalent és mikor öt perccel óráütés előtt megszólalt fönt a boltozat fölött a harang egyenletes szava, mélyen föllélegzett és székeben hátradőlt. Az volt az érzése, hogy most betelt a szépség és diadal látásával, hogy végre sikerült azt saját énjével összeolvasztania, hogy végre visszatért régi énje. Úgy tűnt föl önmaga előtt, mint aki nyári reggelen kiállott vihar után letekint a sima tengerre. Közel volt a tetőpont.

Az apátság egyik végétől a másikig, egyik oldalától a másikig olyan volt, mint valami óriási, emberi arcokból kirakott mozaik, élő hasadásokkal, falakkal, bevágásokkal és körvonalakkal. Vele szemben a déli mellékhajókon a padlótól föl egészen a csipkézett ablakig az egész felület egy fejből álló falnak látszott, a padló is mintha fejekkel volna kikövezve. A középfolyosót, amely Szent Fides kápolnájától az oltárhoz vezetett, vörös szőnyeg osztotta két részre és ennek jobb oldalán, az oltáron túl lévő térségen a kórust hosszú fehér, festői ruhába öltözött alakok töltötték meg. A magas orgonahelyről eltávolították a hosszú, elzáró korlátot és az is tömve volt; lentebb ugyanez a halvány, élő kövezet az egész homályos mellékhajón végignyúlt a nyugati ablak árnyékáig. A kórus padjai mögött minden oszlopcsoport között, előtte, mögötte, jobb és bal oldalra emelvények simultak a falakhoz, a párkányzathoz, a tetőzethez és az oszlopfejekhez — ez a látvány már maga is elég arra,

hogy az ember túlemelkedjék a köznapiságon. Az óriási helyiséget látszólag gyöngé napfény árasztotta el, pedig ez csak az ablakokon kívül elhelyezett mesterséges fényforrásokból fakadt, és a régi ablaküvegek rubin, bíbor és kék színeit hosszú sávokban vetette a levegő porszemeire és idomtalan foltokat festett az alatt levő arcokra és ruhákra. Vagy tízezer hang zümmögése töltötte be az épületet és ünnepiesen kísérte a dallamos orgonahangokat. De nagyobb és mélyebb hatása volt még a pusztá, egyszerű szőnyeggel bevont oltárhelynek lent, a hatalmas oltárnak, amelyhez lépcsők vezettek, a roppant függönynek, és a régi divatú, üres ülőhelyeknek.

Mabelnek nagy szüksége volt ilyen erősítő benyomásokra, mert az elmúlt éjszaka Oliver hazatéréséig mint valami borzalmas, éber álom vonult föl előtte. Az első lökéstől, attól kezdve, amikor a templom előtt végignézte azokat a jeleneteket, és a várakozásnak annyi órája alatt, amikor arra a tudatra jutott, hogy íme a békesség szelleme ezzel mutatja meg uralomra jutását, egészen addig az utolsó pillanatig, amikor férje karjában megtudta Róma pusztulását, azóta úgy rémlett neki, hogy ez az új világ, amely körülveszi, egyszerre csak rothadni kezd. Hiszen az lehetetlen, mondta önmagának, hogy ez a vérszomjas, véres fogú és karmú szörnyeteg, amely az elmúlt éjjel ordítóva föltámadt, ez lehessen az a humanitás, amelyet ő istenének fogadott. Ő azt hitte, hogy a bosszúállás, kegyetlenség és gyilkolás csak annak a babonaságnak, a kereszténységnek a gyümölcse volt, hogy mindez most már a világosság angyalának uralma alatt megszűnt; meghalt; eltemették és most látta, hogy ezek a szörnyetegek még élnek és tombolnak. Az egész estét úgy töltötte csendes házában, hogy hol leült, hol föl- és lejárkált, hol ide, hol oda támaszkodott, mindenütt csak kísértetek üldözték, azután néha kitárta az ablakokat és a jéghideg levegőben ott állt összefon karral; hallgatta a csöcselék kiabálását és ordítását, amint lent az utcákon dühöngött; hallgatta a motoros vonatok sivító üvöltését, amint újabb és újabb dühöngő csapatokat szállítottak vidékről; elnézte a tűz vörös fényét és a füstoszlopokat, amint a kolostorok és kápolnák égésétől égnek emelkedtek.

Küzdött önmagával, kételyei támadtak, és le akarta győzni azokat. Kétségbeesetten erőlködött, hogy visszanyerje hitét és bizalmát, amelyet elmélkedéséből merített. Biztatta önmagát, hogy a hagyományok csak nagyon lassan múlnak el; térdre borult és kiáltott a békesség szelleméhez, hiszen tudta, hogy ha pár pillanatra el

is rejtőzik a gonosz szenvedélyek elől, mégis minden szívben ott honol. Eszébe jutottak egy régi költő szavai, aki Viktória királyné korában élt:

*„Kétkedél,
Hogy elgondolta-e?
Parancsra lett
A föld, az élete?
Ki tette ezt?
Nem embereknek műve! Nem...
Nem úgy! Az Isten napja süt nekem.
Ha titkolod, haragja csordulásig telve.
Isten haragja vág a gyűlöletre.”*

Még a halálra is gondolt Mabel, ahogy férjének is megmondta — arra, hogy a világban csalatkozva eldobja életét. Ez egészen komoly szándéka volt. Az ő erkölcsi nézeteivel az ilyen menekülés teljesen megegyezett. Mert általános megegyezés szerint így pusztították el mindazokat, akik alkalmatlanok az életre, vagy már haladokoltak, hiszen erre szolgáltak az eutanázia házai. És mi is tartóztathatná vissza? ... Úgy sem tudja már tovább elviselni!... És erre hazajött Oliver, s ő átküzdötte magát, visszaküzdötte magát a belátás és a bizalom érzésébe, és a kísértés eltűnt.

Milyen résztvevő és nyugodt volt Oliver — gondolta Mabel, amikor a templom emberfömmegének csillapító befolyása újra hatalmába kerítette. Milyen értelmesen magyarázta meg ez az ember, még most is, pedig alig gyógyult föl, és így még hajlandó a gyöngeségre. Egész éjjel örökké azt ismételte magában, amit ő mondott, de azért mégis egészen más volt az, amikor Oliver maga mondta el. Még egyszer győzött Oliver személyisége és Felsenburgh neve elvégezte a többit.

— Bárcsak itt lenne! — sóhajtott föl Mabel. De jól tudta, hogy ő távol van.

Csak egynegyed órával tizenegy előtt értette meg, hogy a tömeg odakint is Felsenburgh után kiáltoz. Ez a tudat tovább fokozta eddigi biztonságát. Hát mégis tudják ezek a vérszomjas tigrisek, hogy hol keressék megváltásukat; megértették, hogy mi az ő eszményképük, habár csak az imént vétkeztek ellene. Ó, ha itt volna, akkor minden megint jó lenne! Az ő békekiáltásától elcsendesülnének a nyugtalan hullámok, a sötét felhők elvonulnának és a dör-

gés engedne a csöndnek. De ő távol volt — távol, ismeretlen ügyekben. Nos, ő ismerte feladatát és bizonyára hamarosan visszatér majd gyermekeihez, akik olyan nagyon rászorulnak.

Szerencséje volt, hogy egyedül lehetett csoportjában. Egyetlen szomszédja volt, egy ősz hajú öreg úriember a lányaival, és őt sem ismerte. Bal oldalán a vörös szőnyeggel letakart támasztófal, innen az oltárra és a függönyre láthatott. Az emelvény, amelyen az ülőhelye állt, nyolc lábnyira emelkedett a padló fölé, így alkalma sem lett volna társalgásra. Ezért hálás volt, mert nagyon kevés kedvet érzett a beszélgetésre; azt óhajtotta csak, hogy hallgatagon tisztázhassa gondolatait, hogy újra megerősítse hitét, hogy elnézze azt a rengeteg tömeget, amely azért gyűlt össze, hogy meghódoljon annak a szellemnek, amelyet tegnap elárult, és hogy megújítsa bátorságát és hűségét. Kíváncsi lett arra, hogy mit fog a szónok mondani, emleget-e majd valami bűnbánatfélét? Az anyaság volt tárgya — az egyetemes élet ama kedves kifejezője — gyöngédség, szeretet, békesség, vágyakozás mások oltalmazására, befogadására. Az a szellem, amely inkább enyhít, tartóztat, mintsem tüzel, amely a békesség műveivel foglalkozik, amely fényt és meleget áraszt a házban, nyugalmat hoz, táplál és szeretettel fogad...

A harang elnémult, és a rövid szünetben, amíg a zene elkezdődött, Mabel világosan hallotta a benti tömeg zümmögését át a kintiek kiáltását, amint még egyre bálványuk után kiabáltak. És akkor egyszerre fölriadt, amikor megszólalt a trombitákkal megerősített orgona, amelynek hangját fülsiketítő dobpergés kísérte. Itt nyoma sem volt a gyöngye előjátéknak, az élet halk ébredésének, amely titokzatos útvesztőkön törekszik a legmagasabb kilátásra — ez teljes napfény volt, a hatalom és tudás tetőpontja, napfölkelte, amelyet hatalmas magaslatról nézünk végig az ébredés déli fényében. Mabel szíve megdobbant és bizalma, bár csak most ébredezett, megszilárdult, örömmel telt el, amikor az akkordok fölzúgtak és diadalról beszéltek. Bizony, isten az ember; olyan isten, aki az elmúlt éjjel egy órára ugyan elbukott, de az új esztendő ezen reggelén újra fölkelt, a ködöt szétszította, győzedelmeskedett saját szenvedélye fölött, lesújtva mindenkit és szeretve mindenkitől. Istén az ember és Felsenburghban testté lett. Bizony hinnie kellett benne. És hitt is.

A hosszú körmenet már közeledett a korlátok között, és a világosság alig észrevehetően mindig nagyobb és szebb lett. Fölvonultak tehát a tiszta istentisztelet szolgálói, komoly férfiak, akik

jól tudták azt, hogy miben hisznek. És ha nem ragadta is el őket érzelmük — Mabel jól tudta, hogy ebben férje is különbözik másoktól —, mégis hittek ennek az istentiszteletnek az elveiben és elismerték azt, hogy az emberiség legnagyobb szükséglete annak kifejezése. Lassan lépkedtek tovább, négyes sorokban, párosával, egyenként, egyenruhás templomi szolgák kíséretében, és a lépcsőn eloszolva mentek föl, és a sokszínű fénysugarak elárasztották az egész szabadkőműves pompát, a kötényeket, szalagokat, jelvényeket. Bizony itt bőven talált az ember megnyugvásra.

A szentélybe csak nagyon kevés embert eresztettek. Az aggodalmasan néző Mr Francis hivatalos öltözetében ünnepélyesen bejött a lépcsőn, ott megállt és várta a körmenetet, közben alig észrevehető mozdulatokkal irányította segédeit, akik a középfolyosón közeledő áradat útját mutatták. Már a nyugati oldalon a padsorok is lassanként megteltek, amikor Mabel egyszerre észrevette, hogy valaminek történnie kellett.

Az apátságon kívül a kiabálás mint valami mélységes hang kísérté a zenét belül, de önmagában nem lehetett hallani. Az ember csak akkor vette észre, amikor elhallgatott. És ez most megtörtént.

Mabel először azt hitte, hogy az istentisztelet kezdetének jelét hallották meg odakint, de akkor kimondhatatlan, hirtelen izgatottságában eszébe jutott, hogy az ő tudtával csak egy dolog képes arra, hogy a tömeget annyira lecsendesítse. De nem tudta biztosan; hátha csak képzelődés. A tömeg talán még most is zajong, de az ő füle már nem hallja. Csaknem magán kívül, halálos félelemben vette észre, hogy az apátságon belül is megszűnt a hangzavar, hogy az izgatottság hatalmas hulláma vonul végig ezen élő mezőn és lejtőkön is, mint a szél a búzaföldön. Egy pillanatra fölállt és a korlátba kapaszkodott; szíve úgy dobogott, mint a túlfűtött gép; vére hevesen és szakadatlanul lüktetett ereiben, mert az egész óriási gyülekezet talpra állt, mint az emelkedő hullám, olyan sóhajtással, hogy ez még az ujjongó orgonahangokat is túlhangozta.

A szépen elrendezett körmenetben úgy látszik zavar támadt. Mabel látta, hogy Mr Francis gyorsan előresiet és hadonászik, mint egy kalauz, és az ő intésére az egész sor újra megindul, széjjeloszlik és hátravonul, majd megint előrehaladnak, és végre is húszfelé oszlanak, a széksorok mellett elvonulnak, és azokat egy pillanat alatt elfoglalják. Emberek rohannak ide-oda, kötények lebegnek, kezek intenek, de összefüggés nélkül és szótlanus.

Lábak dobogása hangzott és egy feldöntött szék koppanása, és akkor, mintha valami isten emelte volna föl a kezét, hogy csendet parancsoljon, egyszerre elnémult a zene és csak vad visszhangja maradt meg, de ez is egy pillanat alatt elhalt. Csak a mély sóhajtás nem szűnt meg, és a sokszínű napfényben, amely ellepte a kelettől nyugatig kiüresedett középfolvosó egész mérhetetlen hosszúságát, lent a hajó végén egy magányos alak lépkedett előre.

3.

Hogy mit látott, hallott és érzett Mabel újév első reggelén tizenegy órától fél egyig, arra soha még csak megközelítőleg sem tudott visszaemlékezni. Ezalatt minden öntudatát, minden gondolkodó képességét elvesztette, annyira meggyöngítette az előző küzdelem. Arról szó sem lehetett már nála, hogy az eseményeket újra föllelvenítse, megfigyelje és elemezze; ő már csak olyan lény lett, aki állandóan, tartósan figyel és ezt a figyelmet rendszertelen időközökben visszatérő megfontolás szakítja meg. Mintha szeme és füle csak egy volna és közvetlenül lángoló szívével volnának összeköttetésben.

Még azt sem tudta, melyik pillanatban érezte meg, hogy ez Felsenburgh. Mintha már akkor is tudta volna, amikor még be sem lépett; és most tekintetével kísérte, amint az a szótlan hallgatásban határozott lépésekkel vonul a vörös szőnyeggel borított középfolvosón, egyedül, fölmege azon a néhány lépcsőn, amely a kórus helyére vezet és Mabel mellett elhalad. Ruhája az angol bírák öltözetéhez hasonlított, skarlát és vörös színű volt, de Mabel ezt alig vette észre. Számára semmi sem létezett, csak Felsenburgh; eltűnt az óriási gyülekezet, elmerült, és átváltozott az óriási emberi izgatottság feszületen rezgő légkörévé. Már csak Julian Felsenburgh létezett egyedül; világosság és békesség áradt szét a személyéből, és körülvette mint valami dicsőült fényesség.

Miután elhaladt mellette, egy pillanatra eltakarta a szónoki emelvény, de néhány másodperc múlva már újra feltűnt és fölfelé haladt a lépcsőn. Most odaért, és Mabel láthatta arcának élet és ősz haját. Felemelte fehér betétet díszített karját, röviden intett és a tízezer ember tengeri hullámhoz hasonló zúgással leült. Újra intett, és mennydörgésszerű lármával megint fölálltak.

Most megint csend lett. Felsenburgh mozdulatlanul állt, kezét egymás mellé, a mellvédőhöz támasztotta, szeme maga elé pillantott, mintha ő, akire minden szem figyelt, aki minden hangot elhallgattatott, várta volna, hogy személyének mindent lebilincselő hatása teljes legyen, hogy már csak egy akarat, egy kívánság legyen, ez is az övé. És azután beszélni kezdett...

Mabel később észrevette, hogy arról sem volt tisztá és szó szerinti emléke, amit Felsenburgh mondott; nem tudott magának számot adni arról, hogy mit hallott; képtelen volt azt mérlegelni, vagy helyeselni. Ha le akarta volna írni, ami lelkében történt, akkor talán az közelítené meg leginkább a valóság képét; amikor Felsenburgh beszélt, úgy érezte, mintha ő maga beszélt volna. Minden saját gondolata, érzelme, bánata és elkeseredése, szenvedélye és remény-sége — szívének egész belseje, amiről maga sem volt egészen tisztában, gondolatainak legtitkosabb elágazásai — mindezt föl-magasztalta, tisztulttá tette, lángra lobbantotta és hirdette ez a férfi. Éle-tében először értette meg teljesen, mi az emberi természet, mert az a saját szíve volt, ami itt, ennek a hatalmas hangnak az erejével szétáradt. Mint egykor néhány pillanatra a Pauls House-ban, úgy most is úgy tűnt, mintha a teremtes hosszas nyögés, értelmetlen szavak hebegése után végre felnőtt és összefüggő gondolkodásra, tökéletes beszédre megérett volna. De akkor csak szólt az emberek-hez; most az ember maga volt az, aki szólt. Nem egy ember volt az, aki ott beszélt, ez az az ember volt, aki ismeri eredetét, végcélját és a közbeeső vándorlást, az az ember, aki az esztelenség hosszú éjsza-kája után újra meggyógyult, aki erejének tudatában van, saját tör-vényét hirdeti, az az ember, aki saját gyarló voltát siratja olyan beszédes kifejezéssel, amilyenre csak húros hangszer képes. Ez inkább magánbeszéd volt, mint szónoklat. Róma elesett, Olasz-ország és Anglia utcáin vér folyt, füst és láng szállt az ég felé, mert az ember újra visszasüllyedt vadállati állapotába. De megtörtént, ezt kiáltotta a hatalmas hang, és bánatnak nincs helye; megtörtént, és még a legtávolabbi jövőben is bűnbánatot fog tartani és szegyéntől fog pirulni az ember, hogy megint elfordult attól a világosságtól, amely már föltámadt.

Nem hivatkozott a borzalomra, nem emlékeztette őket az összedülő palotákra, a menekülő alakokra, a robbanások recse-gésére, a rengő földre, sem a halálra szántak haldoklására. Nem, ő inkább azokról a forróvérű emberekről beszélt, akik Anglia és

Németország utcáit, a távoli Olaszország téli levegőjét ordításukkal töltötték be, szemük elé állította a szenvedélyek dühöngő ocsmányságát, holott a léghajók már készenlétben álltak állomásaikon, hogy bosszút álljanak, hogy merényletet merénylettel, bosszúállást bosszúállással viszonzozzanak. Mert az ember — így szólt a hang — megint olyan, amilyen volt, visszasüllyedt egy pillanatra a régi idők borzalmaiba, amikor még magát és rendeltetését sem ismerte.

Bánatnak nincs helye, ismételte a szónok, mert jobb is akad, mint a bánat; és amikor ezek a kemény, metsző hangok elhallgattak, a fiatalasszony szégyentől égő szeme megtelt könnyel. Valami jobb is akad — az a megismerés, hogy milyen gonoszságra képes az ember még most is, és az az akarat, hogy belőle tanulságot vonjunk le. Róma megsemmisült, és ez sajnálatos szégyen; de Róma megsemmisült és a levegő most annál tisztább. És azután a következő pillanatban magasba szállt és messzire eltért, akár a fölszálló pacsirta — elszállt a borzalmas mélységtől, amelybe még az imént beletekintett, messzire eltért a megszenesedett holttestek maradványától, a házak romjaitól és az emberi boldogtalanság összes jelétől, fölemelkedett a tiszta légkörbe, a napfénybe, amelyhez az embernek most újra fordulnia kell. És ebben a csodálatos menekülésben magával vitte a könnyek harmatját és a föld illatát. Nem kímélte a szavakat, amikor a csupasz emberi szívet ostorozta és büntette, de most sem kímélte a szavakat, amikor azt a vérző, vonagló szívet újra fölemelte és az isteni szeretet látomásával vigasztalta...

A valóságban körülbelül negyven percig tartott, míg odafordult a háttérlepellet betakart szobrához.

— Ó, anyaság! — kiáltott föl. — Mindnyájunknak anyja!

És most a legnagyobb csodát látták mindazok, akik hallották őt. Egyszerre úgy tűnt föl, hogy nem ember többé az, aki ott szónokol, hanem olyan lény, amely már a természetfölöttiség fokán áll. A lepel meglebbent a zsinórokon, a hivatalos személyek félrevonták, és az oltáron szembeállt egymással; az anya fehéren, fönségesen, oltalmazva, és előtte a szeretet érzésteljes megtestesülése, gyermeke, amely emelvényéről hozzá kiáltott.

— Ó, mindnyájunknak anyja, ó, én anyám!

Így magasztalta őt szemtől szembe mint az élet fönséges alapelvét; fejtegette az ő dicsőségét és erősségét, szeplőtelenységét, a fájdalmak hétszeres törét — fiainak szenvedélyeit és balgaságait, amelyek átdöfik szívét — és megígérte neki számtalan gyermeke

elismerését, a még meg nem születettek szeretetét, szolgálatkészségét és vágyát. Elnevezte őt a magasságbeli bölcsességének, amely mindent kellemesen elrendez, mennyország kapujának, elefántcsontból való háznak, szomorúak vigasztalójának, világ királynéjának. És akik ránéztek, azoknak mámoros szemében úgy tűnt, mintha a komoly vonások mosolyogtak volna a szónok szavaira...

Szónoklatának áradata hullámozott, lassanként fuldokló lélegzetével töltötte meg a levegőt, mintha egyetlen óriási élőlénytől származnék, ahogy a tömeget magával sodorta. A meghatottság hullámai áradtak szét. Néhányan kiáltottak, mások zokogtak, a túltömött padsorok között valaki megőrült és ordítani kezdett. Egy pad recsegett és még egy, még kettő. A folyosókat ellepték, mert a szónoklat hatása alatt nem maradhattak már többé passzív hallgatók; valami fönséges dologra készítette őket. Az indulat mindig magasabbra csapott. A szemek már nem a fiú, hanem az anya felé irányultak. A fiatalasszony a karzaton megrázta a nehéz karfát és zokogva térdre borult. És mindezek fölött tovább hangzott a beszéd; a szónok árnyéktalan fehérre halványult keze kibukott a fehér, drága ruhaszövetből, mintha át akarná fogni az egész térséget a szoborig.

Új hír az, amelyet hozott, és mindez az ő dicsőségükre van. Elmondta, hogy nagy diadalról jön a messze keletről. Ünnepezték őt, mint királyukat — ami jogos és méltányos is —, hogy mint istent tiszteljék, őt, az emberi anya emberfölötti alázatos fiát, őt, aki nem kardot hozott, hanem békességet, nem keresztet, hanem koronát. Látszólag ezt mondta: de senki sem tudta, hogy mondta-e ezt vagy sem, hogy az ő hangja szól-e így, vagy csak saját szívük hangját hallották.

Már azon a lépcsőn állt Felsenburgh, amely az oltárhoz vezetett, karját még mindig kiterjesztette és még mindig beszélt. Az emberek pedig ezerszámra tódultak utána, és ezerszámra sóhajtoztak utána a szívek. Odaért az oltárhoz, föllépett rá. Még egyszer fölkiáltott hozzá, elnevezte őt királynénak és anyának; a tömeg pedig megrekedt a szobor lépcsőjénél.

Ekkor történt meg, aminek meg kellett történnie, a befejezés, gyorsan, elkerülhetetlenül. Mikor Mabel áradó könnyek között a karzaton térdre borult, abban a pillanatban látta, hogy a kis alak a hatalmas szobor lábánál áll, annak vágyakozva kiterjesztett karja alatt, hallgatagon, és az áradó fényben megdicsőülten. Még látta a magas oszlopokat, a csillogó aranyozást és a tüzes szíveket, a hul-

lámzó fejeket és fölnyújtott kezeket. Tenger volt az, ami előtte hullámzott, fölötte az imbolygó fény, az ablak rozettája mintha forogni kezdett volna, a levegő mintegy számtalan élettől telt meg, villám sújtott le és a föld elragadtatásában megremegett.

Utána a földöntúli világosság fényében, a pörögve megszólaló dobok lármája, a nők sikoltása és a lábak tetszést nyilvánító dobogása közt kitört az érzések mennydörgésszerű hangja: sokezer ember ujjongva köszöntötte és dicsőítette őt, mint urát és istenét.

Harmadik könyv

A győzelem

Első fejezet

1.

Az új pápa kicsiny szobájában ült és egészen belemerült olvasmányába. A szoba az egyszerűség mintaképe, fala fehérre meszelt, mennyezete gyalulatlan gerenda, padlója taposott agyag. Középen négyszögletes asztal, mellette egyetlen szék. A tágas tűzhelyen használatra kész szénszerpenyő, s egy fali deszkán néhány könyv. A három ajtó közül az egyik a magánkápolnába nyílt, a másik az előszobába, a harmadik a kis, kövezett udvarra. Kezdetleges ablaktáblák zárták el a délre nyíló ablakokat és ezek hasadékain keresztül forró, keleti nap szórta be keskeny, vakító fényű sugarait.

Déli pihenés ideje volt; mindenütt a legnagyobb csend, csak éppen a ház mögött, a hegy lejtőjéről hangzott a tücskök éles cirpelése.

A pápa egy órával előbb ebédelt, de testtartása azóta még mindig ugyanaz, annyira lekötötte olvasmánya. A jelen pillanatban megfeledkezett mindenről, az utolsó hónapok emlékeiről, keserves gondjairól, a felelősség elviselhetetlen terhéről. Valami olcsó kiadású könyv volt a kezében, amely egy hónappal azelőtt jelent meg, Julian Felsenburgh életrajza, amelyet sokan olvastak és amelyben a pápa most éppen az utolsó lapoknál tartott.

Szerzője ismeretlen, de sokan azt tartották, hogy az magának Felsenburghnak a műve, habár letagadja. Mások — a legtöbben — annyit állítottak, hogy legalábbis Felsenburgh jóváhagyásával írta valaki abból a bizalmas körből, amelyet maga körül létesített, és amely most az ő vezetése alatt intézte Kelet és Nyugat ügyeit. Magában a könyvben olyan jelek tűntek föl, amelyekből sokan arra következtettek, hogy szerzője a Nyugathoz tartozik.

A könyv fő részének tárgya Felsenburgh élete, jobban mondva az a két-három esztendő, amelyet már ismertek, rohamos előhaladása amerikai államférfi korában, közvetítő szerepe Keleten, egészen az öt hónap előtti eseményekig, amikor gyors időközökben Damaszkuszban messiásnak kiáltották ki, Londonban forma

szerint imádták és végre nagy szótöbbséggel a két Amerika tribun-jává választották.

Ezeket a tárgyilagosan leíró részeket a pápa csak futólag nézte át, ezeket már jól ismerte, és most feszült figyelemmel tanulmányozta jellemét, vagy amint inkább a szerző szellemesen mondta, a világ előtti önkinyilatkoztatásának összességét. Elolvasta két legfőbb jellemző tulajdonságának leírását, szavainak és cselekedeteinek hatalmát. A szó, a földnek ez a lánya ebben a férfiban a lehető legbensőbb összeköttetésben állt a cselekedettel, az égnek ezzel a fiával és ez az összeköttetés eredményezte ezt az emberfölötti embert. Ezután megemlítette alárendeltebb tulajdonságait is, érdeklődését az irodalom iránt, bámulatos emlékezőtehetségét és nyelvészeti ismereteit. Egyaránt látott a távoli jövőbe és a közeli bonyodalmakba, s azonfelül finom érzéke volt az egész világot érdeklő különböző eszmék és mozgalmak megkülönböztetésére, s a legcsekélyebb apró részletek kiváló észrevételére. Ezt számos példával igazolta, és idézett is néhány rövid mondatot, amelyek tőle származtak. „Senki sem bocsát meg — mondta egyebek közt —, csak megért. A legnagyobb hitre van szükségünk, ha nem akarunk természetfölötti Istenben hinni. Az olyan ember, aki önmagában hisz, nincs messze attól, hogy embertársában is higgyen.” Ezt a mondást a pápa jellemzőnek találta arra a nevetséges önhittsége, amely egyedül képes arra, hogy szembeszálljon a kereszténység szellemével. Akadtak még a könyvben ilyen modások is: „Aki igazságtalanságot bocsát meg, az bűntényt bocsát meg — és — az erőset senki sem éri el, ő pedig mindenkit elér.”

Ezeket a válogatott mondásokat a fellengzős önhittség jellemezte, de a pápa tudta, hogy ezért nem annyira a szónokot lehet felelősségre vonni, mint inkább a könyv kiadóját. A pápa, aki maga is hallotta őt beszélni, tudta, hogy milyen értelemben kell azokat fölfogni. Ezeket nem valami főpap ünnepélyes, csalatkozhatatlan kijelentéseinek szabad tekinteni, mert a lelkesültség tüzeiben ejtette ki, vagy abban a megható egyszerűségben, amellyel Londonban első ízben föllépett. Az lehetséges, hogy Felsenburghot valaki gyűlölje és féljen tőle, de senki sem találhatta őt nevetségesnek.

De a könyv szerzője úgy látszik abban lelte a legnagyobb kedvét, hogy minduntalan kiemelte a hasonlatosságot hőse és a természet között. Mindkettőben egyaránt sok a látszólagos ellentmondás, mindkettőben párosul a legnagyobb gyöngédség a

legnagyobb keménységgel. Ugyanaz az erő, amely gyógyítja a sebet, az sebzett is; az az erő, amely a trágyadombot benépesíti édes növényekkel és füvekkel, ugyanaz érvényesül a tűzben és a föld-rengésben is; az az erő, amelytől a fogolymadár képes fiókáiért meghalni, ugyanaz szerzi meg a gébicsmadár élő táplálékát is. — Így volt ez Felsenburghgal is. Ő, aki sajnálkozott Róma elestén, egy hónap múlva úgy beszélt elpusztításáról, hogy ez olyan fegyver, amelyet mindig jogosan lehet felhasználni, ha ez az emberiség érdekében történik. Csak meggondoltan kell élni vele, nem pedig szenvedéllyel.

Ez a kijelentés rendkívüli feltűnést keltett, mert hiszen nagyon furcsán hangzott olyan ember szájából, aki békességet és türelmet hirdetett. Az egész világ ezzel foglalkozott. De azért az elvet mégsem valószínűsítették meg, mindössze csak azt a vágyat fejezték ki szavakkal, hogy az írországi katolikusokat is jó volna már kiűzni, és néhány egyént is kivégeztek. A világ azonban nagyjából rokonszenvesen fogadta az eszmét, sőt mintha már várta volna, hogy végre gyakorlatilag is érvényesíthesse.

Az életíró hangsúlyozta, hogy a természeti törvényekkel körülzárt világnak örömmel kell fogadnia azt a férfiút, aki ezen törvények szerint cselekszik; azt a férfiút, aki valóban elsőnek vezette be meggondoltan és helyes látással az emberi cselekvésbe azt a két törvényt, hogy az erősnek győznie kell és hogy a megbocsátás erkölcstelen. Egyik is titok volt, a másik is; ha az ember haladni akar, akkor el kell fogadnia mind a kettőt.

És ezen férfiú természetének megfejtése saját személyisége volt — aki őt látta, az egyszersmind hitt benne, igaznak fogadta el. „Mi nem fejtjük meg a természetet, de nem is térünk ki előle üres, sajnálkozó érzellemmel: a nyúl úgy jajgat, mint egy gyermek; a megsebesült szarvas nagy könnyeket hullat, a vörösbegy megöli szüleit; élet csak más élet rovására keletkezhet és ezek a dolgok megtörténnek minden elmélet mellett is, amelyek végül nem fejtenek meg semmit.

Az életet egyszerűen ezekkel a feltételekkel együtt kell elfogadnunk; nem tévedhetünk, ha a természetet követjük; aki lehetőleg jól beleéli magát az élet feltételeibe, az megtalálja a békességet — a mi nagy anyánk csak azok előtt nyilatkoztatja ki titkait, akik őt olyannak fogják fel, amilyen valóban.” És így van ez Felsenburghgal is. „Nekünk nem lehet feladatunk az ő elemzése; az ő személyisége

érinthetetlen; az ő személyisége tökéletes azok előtt, akik hajlandók benne bízni; a többieknek csak ellenséges, gyűlöletes talány. Ezen tanítás szigorú megvalósítására fel kell készülnünk. Nem szabad megengednünk, hogy az érzelgősség erőt vegyen az értelmén.”

A végén még azt bizonyította a könyv írója, hogy „éppen ezt a férfit illeti meg az a sok cím, amelyekkel eddig azt a legmagasabb lényt halmozták el, aki csak az emberek képzeletében létezett. És ezek az előképek csak azért lehettek jelen az emberek gondolkodásában, csak azért volt befolyásuk az emberek életére, hogy az emberiséget előkészítsék őreá.

Ő a teremő, mert ő oldotta meg azt a feladatot, hogy az élet tökéletes egyetértését hozza létre, ami után a világ eleddig hiába sóhajtozott és saját képmására és hasonlatosságára alakította át az embereket.

De ő a megváltó is, mert ez a tulajdonsága volt állandóan annak a sok félreértésre szolgáló viharoknak és veszekedéseknek az alapja. Ő volt az, aki kivezette az embereket a halál félelméből és árnyékából, és rávezette őket a békesség útjára. Ugyanezért ő a megváltó, az ember fia, mert egyedül ő tökéletesen emberi; ő a feltétlen ember, mert benne valósultak meg az összes eszmék; ő az örökkévaló, mert ő mindenkor a természet határain belül maradt és lényegével biztosította ezen rendnek folytonos megmaradását; ő a végtelen, mert semmi véges dolog meg nem közelíti őt, aki több, mint azoknak az összessége.

Tehát ő az alfa és omega, a kezdet és a vég, az első és az utolsó. Ő a Dominus et Deus noster — mint egykor Domitján császár, gondolta a pápa. — Ő olyan egyszerű és összetett, mint maga az élet, egyszerű lényegében, összetett működésében.

Küldetésének legfőbb bizonyítéka pedig küldetésének halhatatlan természeté. Mert amit ő maga nyilatkoztatott ki, ahhoz semmit hozzá nem lehetett már tenni; őbenne volt az összes szétágazó vonal kezdete és vége. Hogy ő maga halhatatlan-e vagy sem, az teljességgel mellékes. Mert hiszen valójában csak akkor felelne meg annak teljesen, ha az ő közbenjárására az élet elve megfejténé utolsó titkát is; de ez különben nem is szükséges. Lelke máris betöltötte a világot; az egyént már semmi sem választja el az egyéntől; a halál már csak jelentéktelen mozzanat, amely átvo-nul olyan tengeren, amely összességében sérthetetlen. Mert az ember végre megértette, hogy a faj minden, az egyed semmi; a sejt

fölfedezte a test egységes voltát, sőt a legnagyobb bölcselek azt magyarázták, hogy az egyén öntudata átvitte a személyiség fogalmát az emberiség testületi tömegére — és az egyes egyedek nyugtalansága elveszett az egységes emberiség békéjében; mert csakis ez lehetett a magyarázata annak, hogy a pártok küzdelme és a nemzeti becsvágy megszűnt és ez is mindenekelőtt Felsenburgh műve volt.

Íme, én veletek vagyok minden nap — ez volt a könyv szerzőjének szenvedélyes összefoglalása — még most is, a világ beteljesülésén; és a vigasztaló eljött hozzátok. Én vagyok a kapu, az út, az igazság és az élet, az élet kenyeré, az élő víz. Az én nevem csodálatos, békesség fedelme, örök atya; vagyok a népek vágyakozása, az emberek legszebbike, és országomnak nem lesz vége.”

A pápa félretette a könyvet, hátradőlt éa behunyta a szemét.

2.

És Ő, vajon Ő mit fog mindezekhez szólni? Az érzékfölötti Isten, aki elrejtőzött, a Megváltó, aki elhalasztja eljövételét, a Vigasztaló, akit sem a szélben nem lehet észrevenni, sem a tűzben nem lehet meglátni.

A szomszéd helyiségben állt a kis oltár, fából, és azon a vasszekrény, és a vasszekrényben ezüst serleg és a serlegben... Odakint száz méternyire a kis falu — Názáretnek hívták, kupolái és lapos háztetői, jobbra a Kármel; balra egy-két mérföldnyi távolságban a Tábor hegye; szemben Izrael síksága, azután Kana és Galilea, a csendes Genezareti tó és a Hermon. És messze délre Jeruzsálem...

A Szentföldnek erre a kicsi helyére vonult vissza a pápa: arra a földre, ahol azelőtt kétezer évvel egy vallás keletkezett, és ahol azt most rövidesen haszontalan gazként fogják a föld színéről elszöporítani, hacsak maga Isten nem szól közbe tüzes esővel. Ez volt az az anyagi föld, ahol járt-kelt valaki, akitől Izrael megváltását várták — ez volt az a falu, ahol vizet hordott, szekrényeket és székeket ácsolt; ott, a hosszan elnyúló tavon járkált, azon a magas hegyen vette őt körül a lángoló megdicsőülés, és azon a szelíden lejtő alacsony hegyen északra, ott tanította azt, hogy boldogok a szelíd szívűek, mert övék lesz a világ országa, hogy a békességesek Isten fiai, és hogy az éhezők és szomjúhozók kielégíttetnek.

Most pedig mi történt? A kereszténység eltűnt Európából, mint a leáldozó nap utolsó fénye a sötét ormok mögött; az örök Róma már csak romok halmaza; Keleten is, Nyugaton is embert emeltek Isten trónjára és kikiáltották őt istennek. A világ előrehaladt. A szociális tudomány virágkorát éli; az emberiség eljutott az egységes gondolkodásig; még a kereszténység szociális tanításait is elsajátították, de tudni sem akartak isteni tanítójáról, sőt egyenesen megtagadták őt. Az egész földkerekségen talán három, talán öt, legföljebb tízmillió ember akadt, aki Jézus Krisztust még mindig mint Istenét imádta. Krisztus helytartója pedig egyszerű, fehérre meszelt szobájában ült Názáretben, mesterének szegényes ruhájába öltözve, és várta a véget.

Elkövetett mindent, amit csak lehetett. Öt hónappal azelőtt egy teljes hétig azt sem tudta, hogy lehet-e még valamit tenni? Három bíbornok maradt életben, ő, Steinmann és a jeruzsálemi pátriárka, a többi mind odaveszett Róma pusztulásakor. Hasonló esetre még nem volt példa, hogy aszerint járhattak volna el. Így tehát a két európai útnak indult Keletre, az egyetlen városba, ahol még nyugalom uralkodott. Ott a görög kereszténység feloszlásával eltűntek a háború utolsó maradványai, és a hatalmak hallgatag megegyezése folytán a keresztényeknek elég mérsékelt szabadságuk maradt. Oroszországé volt most ennek az országnak a fennhatósága, és az megőrzött még annyi kegyeletet, hogy békességben hagyta őket. Igaz, hogy a szent helyeket meggyalázták és a maradványokat kizárólag történelmi értéknek tekintették, oltárok sem álltak már körülöttük, de magukat a helyeket azért mégis megjelölték, és ha ott szentmisét már nem is lehetett bemutatni, a magánkápolnákat azért még megtűrték.

Ilyen állapotban találta a két európai bíbornok a várost. Jónak látták, hogy nyilvánosan semmiféle ismertetőjelet ne viseljenek, így elég biztosra vehették, hogy a művelt világ semmit sem tud létezésükről. Mert megérkezésük után harmadnapra meghalt az öreg pátriárka, de előbb még Percyt pápai méltóságra emelték. Igaz, hogy ez olyan különös körülmények között történt, amilyenre az első század óta nem akadt példa. A haldokló ágyánál néhány perc alatt minden megtörtént. A két idősebb akarta így, és ebből nem engedtek. A német bíbornok megint hangsúlyozta a nagy hasonlóságot Percy és Felsenburgh között, és újra ismételte azt a megjegyzést a két ellentétről és Isten különös szándékáról, amit Percy

annak idején figyelembe sem akart venni. Percy ugyan csodálkozott kissé ezen a babonán, de elfogadta a választást, és az eredményt kinyilvánították. Fölvette a Szilveszter nevet, az év utolsó szentjének nevét, és így a pápák sorában ő volt a harmadik ezen a néven. Azután káplánjával visszavonult Názáretbe; Steinmann visszatért Németországba, ahol a visszatérte utáni tizennegyedik napon egy lázadás alkalmával megfojtották.

A pápa először újabb bíborosokat nevezett ki. Húsz személynek küldette meg leírhatatlan óvatossági rendszabályok közt a ki-nevezési levelet, de kilencen visszautasították. Másik háromhoz fordult, azok közül is csak egy vállalta fel. Így tehát tizenketten voltak mindössze az egész világon; ennyi tagja maradt a szent kolégiumnak, két angol — köztük Corkran — két amerikai, egy francia, egy német, egy olasz, egy spanyol, egy lengyel, egy kínai, egy görög és egy orosz. Ezekre azután óriási területeket bízott; korlátlan lelki hatalommal ruházta fel őket; ők pedig kizárólag a szentatya főnhatósága alá tartoztak.

A pápa magánéletéről keveset lehetett mondani. Ő maga úgy gondolta, hogy külső körülményeiben Nagy Szent Leó pápa életéhez hasonlított, de annak világraszóló jelentősége és pompája nélkül. Elméletben az egész keresztény világ az ő főnhatósága alá tartozott, de a valóságban a kereszténység összes ügyét a helyi egyházi hatóságok intézték. A nézetek szabad közlése, amint ezt a pápa szerette volna, száz okból is lehetetlen lett. Gondosan kieszelt titkos írást alkalmaztak, a ház tetején magántávíró állomást létesítettek, mely összeköttetésben állt Damaszkusszal, ahol Corkran bíbornok székelt. Ez volt a középpont, innen mentek szét a hírek a különféle egyházi hatóságokhoz, de általában csak nagyon keveset tudtak tenni. A pápának volt annyi elégtétele, hogy némileg sikerült az egyházi hierarchia visszaállítását célzó kicsiny lépéseket minden országban megtenni, habár ez hihetetlen nehézségekkel járt. Mindenfelé új püspököket szenteltek, és már körülbelül kétezer volt a számuk. A megfeszített Krisztus szerzete kitűnően működött; az utolsó két hónap alatt nem kevesebbbről, mint négyszáz vértanúságról hoztak hírt, és ezeknek legnagyobb része a csöcselék műve volt.

De másképpen is sok jót tett az új szerzet, hiszen fő célja az volt, hogy mindazoknak, akik Istent szeretik, alkalmat nyújtson arra, hogy még tökéletesebben adják át magukat Neki. A vesze-

delmesebb feladatokat, főpapok levelezéseinek közvetítését, küldetéseket a megbízhatatlan személyiségekhez, szóval minden olyan vállalkozást, amely az emberre életveszéllyel járt, kizárólag a szerzet tagjaira bízta. Názáretből azt a szigorú utasítást kapták, hogy egyetlen püspöknek sem szabad magát veszélynek kitenni; minden egyes püspök az egyházmegye szívének tekintse magát, ennek megmentésére mindent föl szabad áldozni, kivéve ha a kereszténység becületéről van szó. Épp azért minden püspök körülvette magát az új szerzet tagjaival, férfiakkal és nőkkel, akik rendkívül nagylelkű engedelmisséggel vállalkoztak a legveszedelmesebb feladatokra is, amelyekre képesek voltak. Most már világos lett az igazság, hogy az anyaszentegyház az új időben szinte teljesen megbénult volna a szerzet nélkül.

Rendkívüli könnyítéseket engedélyeztek minden tekintetben. Minden pap, aki a szerzet tagja volt, olyan teljes joghatóságot nyert, amelyet rendesen csak annak a püspöknek szoktak engedélyezni, aki egyházmegyéjében tartózkodott. Az év minden napjára megengedték, hogy az öt szent sebről, a föltámadásról, vagy a boldogságos Szent Szűzről szóló szentmisét mondhassák el; mindenkinek megadták a hordozható oltár kiváltságát, sőt ez most már fából is készülhetett. Még a szertartási előírásokat is korlátozták. A szentmiséhez bármilyen alkalmas kelyhet használhattak, még ha ez törékeny anyagból, üvegből vagy porcelánból készült is; bármilyen kenyeret használhattak, sőt eltekinthettek az egyházi öltözettől, kivéve azt a vékony zsinórt, amely a stólát helyettesítette; gyertyákra nem volt föltétlenül szükség. Senkit sem köteleztek egyházi ruha viselésére és a szent olvasót még olvasó használata nélkül is elmondhatták a zsolozsma helyett.

Ily módon azután lehetővé tették a papoknak, hogy a szentségeket kiszolgáltassák és a szentmisét bemutathassák anélkül, hogy amiatt a legkisebb veszélynek is kitegyék magukat. És ennek a számos könnyítésnek kiszámíthatatlanul sok előnye volt Európa börtöneiben, ahol máris sokezer katolikus bűnhődött azért, mert voltakodtak a hivatalos, nyilvános istentiszteleten részt venni.

A pápa magánélete éppen olyan egyszerű volt, mint a szobája. Egy szír pap lett a káplánja és volt két szír szolgája. Minden reggel misézett fehér talárban, fölötte a miseruha, majd még egy szentmisét hallgatott végig. Ezután az országos szokás szerint levetette fehér burnuszát, megitta kávéját és egész délelőtt dolgozott. Délben meg-

ebédelt, aludt rá egy keveset és kilovagolt, mert az ország tartózkodó viselkedése folytán még mindig olyan volt, mint száz évvel korábban. Estefelé visszatért, megvacsorázott és késő éjjelig dolgozott.

Ez volt az egész. Káplánja a szükséges híreket sürgönyözte Damaszkuszba. Szolgái, akiknek sejtelmük sem volt méltóságáról, érintkeztek a külső világgal, amennyire ez szükséges volt. Kevés szomszédja mindössze annyit látszott tudni, hogy a meghalt sejk házában valami hóbertos európai lakik, akinek saját távíróállomása van. Szolgái buzgó katolikusok voltak, és püspököknek tartották, semmi másnak. Ők biztos forrásból hallották, hogy van még pápa — ez a tudat és a szentségek használata elég volt nekik.

A katolikus világ tehát tudta, hogy létezik még pápa Harmadik Szilveszter néven, de az egész emberiség között csak tizenhárom személy ismerte a pápa nevét, amely azelőtt Franklin Percy volt, és hogy Szent Péter trónja jelenleg Názáretben van.

Megtörtént az, amit egy francia ember éppen száz évvel azelőtt mondott. A katolicizmus még létezett, de ez minden, amit el lehetett róla mondani.

3.

És belső, lelki élete? Mit lehet erről mondani?

Jelenleg pihent a pápa, hátradőlt egyszerű székében, szemét behunyta és gondolkozott.

Önmaga előtt sem tudta volna ezt világosan kifejezni, mert valóban maga sem tudta. Ő inkább a cselekvés terére lépett, nem engedte át magát az önmegfigyelésnek. De álláspontjának lényege az egyszerű hit volt. Egyedül a katolikus vallás az — ezt tudta egészen bizonyosan —, amely az egész világegyetemnek tűrhető magyarázatát nyújtja; nem fejtette meg ugyan az összes titkot, de mégis sokkal többet megfejtett, mint bármelyik más ember-ismerte megoldás. Az is szilárd meggyőződése volt, hogy ez az egyetlen gondolati rendszer, amely az embert kielégíti, s lényegének és természetének megfelel. Azonkívül nagyon jól tudta, hogy a kereszténység sikertelen kísérlete az emberek egyesítésére ennek nem gyöngesége, hanem ellenkezőleg, éppen erőssége; a kereszténység végcélja az örökkévalóság, nem ez a világ. És azonfelül neki ez volt a hite.

Ez volt az előtér, de ehhez még más hangulatok is járultak és ezeknek változása már túlesett saját erején. Ezeknek a magasz-

tos lelkesedéseknek, amelyek meglepték őt mint a paradicsom szelíd lehelete, világos hátterük volt; élet és reménység; magát és társait olyanoknak látta, ahogy Szent Péternek és társainak kellett egykor magukat látniuk, amikor az egész világon, templomokban és rejtett zugokban, piactéren és magánházakban hirdették a hitet, amelytől a világ rombadőlését és megújódását várták. Ők személyesen érintkeztek az Élet Urával, látták az üres sírhelyet, megtapintották annak átluggatott kezét, aki testvérük és Istenük volt. Ez a legtisztább igazság volt, ha senki sem hinné is; s a hitetlenségnek bármekkora súlya nehezedett is rá, nem lehetett egyszerűen kiküszöbölni a világból ezt aényt, amelyet éppoly kevésé lehetett kétségbe vonni, mint a napot az égen. És éppen ügyük reménytelensége volt az, ami fölbátorította őket. Még annak a kísérlete is távol állt tőlük, hogy emberi segítségre támaszkodjanak, mert senki sem küzdött velük, csak az Isten. Gyarlóságuk volt a fegyverük, egyszerűségükben volt a meggyőző erő, gyöngeségük Istenben keresett és talált erősséget.

De azért mégis volt köztük különbség, mégpedig lényeges különbség. Szent Péter lelki élete azokban a külső eseményekben talált bizonyítékokra és támaszra, amelyeknek szemtanúja volt. Ő Krisztust, a halottaiból föltámadottat látta, megérintette — a külső világ bizonyoságot tett a belsőről. Szilveszternél ez másképpen volt. Neki arra kellett törekednie, hogy a lelki igazságokat természetfölötti légkörükben ragadja meg, hogy a megtestesülés külső tényét inkább a lelki meglátással igazolja, mint a külső tény a belső meglátást. Igaz, történelmi tény, hogy a kereszténység igazság, bizonyosság erre múltja, de hogy valaki ezt beláthassa, mégiscsak természetfölötti világosságra van szüksége. Az ember érezte a föltámadásból sugárzó erőt, azért hitt Krisztus föltámadásában.

Éppen azért a levertség érzése egészen ellenkező módon hatott rá. Akadtak olyan idők, néha napokon át, a leglesújtóbb reménytelenség időszakai, amelyekben a búskomorság lepte meg ébredéskor és szinte megfulladt, ha aludni próbált — a csömörérzet órái, mikor még a szent test és a drága vér ízétől is elborzadt; voltak idők, amelyekben a sötétség olyan elviselhetetlen lett, hogy még hitének biztos tárgyai is árnyékká váltak, eltűntek, amelyekben természetének fele vaksággal volt megverve, nemcsak Krisztus iránt, hanem egyáltalán Isten iránt, saját létezésének valósága iránt is — mindezekben rettenetes méltósága csak látszatnak tűnt neki. Hát el lehet-e azt

hinni, ezt kérdezte emberi értelme, hogy neki és a tizenként bíboros kollégiumának, és annak a néhányezer embernek igaza legyen, és az egész művelt világ tökéletes megegyezése tévedjen. Nem azért, mintha a világ nem hallotta volna az evangélium hírét; kétezer év alatt ez körülbelül mindenüvé eljutott, de most egyszerűen elvetették mint csalást; csalásnak tartották abban, amit kifelé bizonyít, és csalásnak tartották abban is, amit tartalma követel. Vesztett ügy volt az, amért ő szenvedett. Ő nem valamely fölséges sor utolsó tagja, hanem valami balgaság utolsó maradványa, leégett gyertya elhamvadó kanóca. Ezt a nevetséges következtetést „ad absurdum”-ig vezette vissza, mert lehetetlen föltételeken alapult. Még csak arra sem voltak érdemesek, hogy tönkretégyék őket; őt és eszeveszett társait, hiszen ők a világ iskolájában úgyis csak koronás tökfilkók voltak. A józan ész az anyagelvűség szolid padján nyújtózkodott.

Ez a búskomorság sokszor olyan sötétséggé sűrűsödött össze, hogy néha már az volt a meggyőződése, hogy a hite elhagyta őt. Értelmének tiltakozása olyan hangos lett, hogy szívének suttozását már nem is lehetett hallani. Olyan erős lett vágyakozása a világ békéje után, hogy elfojtotta kívánczóságát a természetfölötti élet után. Olyan sűrű volt ez a sötétlelkűség, hogy minden reménysége ellenére is remélt; azért is hitte azt, amit értelme nem akart hinni; szeretett, igazság nélkül, és fölkiáltott, mint egykor egy másik kiáltott föl valamelyik olyan napon, amilyen ez is volt: — Éli, Éli, lama sabachthani!... — De ennél többre azután nem jutott.

Egy volt csak, ami erőt adott neki a kitartásra, már amennyire öntudatáról volt szó, és pedig az elmélkedés. Ama kétségbeesett, utolsó küzdelmek óta nagyon előrehaladt lelki életében. Nem szorult már arra, hogy lassan-lassan szálljon le a lélek mélységeibe. Szokása szerint csak kezére kellett támasztania a fejét és máris elmerült a tér nélküli űrbe. Öntudata ugyan fölhajtja őt újra meg újra, mint valami parafadugót, de ilyenkor csak ismételnie kellett az elmerülést, és máris a tevékenységek teljes megszűnése felé tartott, amely egyszersmind a legbehatóbb tevékenység; eljutott az érzékfölöttiség ködös birodalmába, ahol Isten társalgott vele; néha csak kevés érthető szó, néha meg a fájdalom útján, amely átjárta mint a tűr, néha pedig olyan sugallattal, amely éltette mint a tenger hűvös szele. Ezek az érzések néha a szentáldozás után jelentkeztek, néha amikor álomba merült, néha még munka közben is. De ezek a tapasztalatok nem maradtak meg sokáig az öntudatában, mert már őt

perccel később megint képes volt rá, hogy értelmének és szívének csöppet sem kézzelfogható gondolataival újra harcba szálljon.

Így üldögélt tehát székében és újra átgondolta azokat az elviselhetetlen istenkáromlásokat, amelyeket elolvasott. Fehér haja már erősen megritkult napsütötte halántékán; keze valamely szellem kezéhez hasonlított; fiatal arcán a félelem és gond nyomai látszóttak. Mezítelen lába előkandikált a foltozott tunika alól, kopott burnusza mellette feküdt a földön.

Még egy órája volt sétájáig, és a nap már elveszítette hőségének felét. Most egyszerre lódobogás hangzott a kövezett udvaron. A pápa felült, fölvette cipőjét és fölemelte burnuszát a földről. Ekkor kinyílt az ajtó és belépett a sovány, napbarnította szír pap.

— A lovak, szentséges atya — szólt röviden.

A pápa ezen a délutánon egy szót sem szólt, amikor ketten napnyugat felé lovagoltak a hegyi ösvényen, amely Tábor és Názáret között húzódott. Szokásos körútjukat tették meg Kánán keresztül, fölmentek egy kis dombra, ahonnan a Genezáret tavának hosszan elnyúló tükrére nyílt kilátás és folyton jobb kéz felé tartva elhaladtak a Tábor-hegy árnyékában, míg csak újra Izrael síksága nem feküdt előttük. Ez mint valami szürkés-zöldes szőnyeg terült el a szemük előtt, mintegy húszmérőföldes átmérőjű körben, néhány széjjelszórt kunyhó-csoporttal, néhány fehér fallal és háztetővel. Egyik oldalán Naim városa látszott, jobbra pedig a Kármel hegység húzódott el messzire, Názáret pedig néhány mérőföldnyire volt csak azon a fennsíkon, amelyen most megálltak.

A látvány kimondhatatlanul békés; az ember szinte azt hihette, hogy ez csak régi, évszázadokkal azelőtt készült képeskönyv egyik lapja. Itt nem látott az ember tengernyi háztetőt; nyoma sem volt a lázasan futkosó embereknek; híre sem a civilizáció és a gyárak rettenetes hatásának végtelen és haszontalan munkájának. Néhány fáradt zsidó költözött vissza ebbe a kicsiny, csendes országba, ahogy az öreg emberek szokták fölkeresni régi otthonukat, de minden reménység nélkül, hogy ifjúságuk visszatérjen, vagy eszméiket újra megtalálják; olyanfajta érzelmösséggel, amely a leglogikusabb érveléseket is legyőzi. Így keletkezett itt-ott néhány barakk-szerű ház a magános falvak körül. Különben pedig az egész még mindig olyan volt, mint azelőtt száz évvel.

A síkság felét a Kármel árnyéka borította, másik fele a halvány-arany esti fényben fürdött. Fölötte tüzes pírban a keleti ég ragyogott,

amint egykor Ábrahám, Jákob és Dávid Fia fölött. A tó fölött kicsi felhő úszkált, mint egy emberi kéz. Vajon reménységet vagy félelmet rejt-e magában? A dübörgő harci szekerek zaját sehol sem lehetett hallani, sem a földről, sem az égből, az égi paripák látomása sehol sem tűnt föl — pedig ugyanezen az égen látta azokat valamikor egy ifjú. Itt még a régi föld és a régi ég volt, változatlanul, és olyan is maradt. A türelmes, folyton visszatérő tavasz Betlehem virágaival díszítette a sovány talajt, és azokkal a pompás liliumokkal, amelyekkel Salamon bíboröltönyeit össze sem lehetett hasonlítani. Az égi trónus felől nem hangzott föl a gyöngye suttagás, mint régen, amikor Gábor főangyal ugyanazon a levegőn át szállott, hogy köszöntse őt, aki áldott az asszonyok között. Az ígéretnek és reménységnek lehelete sincs itt, legföljebb csak az, amelyet Isten az élő, teremtett világ minden mozzanatában küld.

A két férfi megállt és lovaik nyugodtan, kutatva bámultak a fény és levegő teljességébe, amely előttük elterült. Lent a lejtőnél, alig száz méternyi távolságban szelíd bégetés hallatszott és juhnyáj közeledett lassan-lassan, mindig följebb, és árnyékuk kísérte őket. A kolompok kedves hangját követte a nyáj, türelmes juhok és jóindulatú kecskék csoportja, legelészve és továbbvonulva, ott újra legelészve, egészen a cserényig. A pásztor, aki vezette és nem hajtotta a nyáját, aki minden egyes állatot ismert, szomorú, csendes hangon szölongatta őket nevükön. A szelíd kolomphangok mindig gyöngébbek lettek; a pásztor árnyéka egy pillanatra egészen a lábuk elé esett, s mikor fölért az emelkedőre, onnan megint elnyúlt, majd lassanként eltűnt. A szólító hang is gyöngült, végre egészen elhalt.

A pápa egy pillanatra szemére tette a kezét és lassan levette. Arrafelé intett, ahonnan a violaszínű esti fényben néhány fehér fal alig felismerhető foltja világított.

— Azt a helységet ott, father, minek hívják?

A szír pap is arrafelé tekintett, majd a pápát nézte, aztán visszafordult.

— Ott a pálmák alatt, szentséges atya?

— Ott.

— Az Megiddo — mondta —, néhányan Armageddonnak is nevezik.

Második fejezet

1.

Azon az estén huszonhárom órákor kilépett a szír pap, hogy széjjelnezzen, jön-e már a küldönc Tibériász felől. Már vagy két órája, hogy hallotta az orosz léghajó jelzését, amely Damaszkusz, Jeruzsálem és Tibériász között közlekedett, de úgy látszott, a küldönc ma kissé elkésett.

Itt bizony még kezdetleges viszonyok uralkodtak, de Palesztina a világon kívül esett — egy darab hasznavehetetlen föld — és azért egy embernek kellett minden éjjel Tibériászból Názáretbe lovagolnia, hogy Corkran bíbornok leveleit elhozza a pápának, és a pápa leveleit odavigye. Ez veszélyes feladat volt és ezért az új szerzetnek azok a tagjai vállalták el fölváltva, akik Corkran bíboros környezetében éltek. Ilyen módon lehetségessé vált, hogy a pápának elég ideje maradt arra, hogy mindenről tudomást szerezzen és a nem sürgős ügyeket kényelmesen elvégezze, mert csak huszonnégy óra múlva tudta a választ visszaküldeni.

Gyönyörű holdvilágos éjjel volt. A nagy, aranyfényű korong magasan állt a Tábor fölött és ráöntötte érces fényét a hosszan elnyúló dombokra és a mocsárszerű tájakra, amely szelíd lejtőben a ház elé terült. Nehézkés, fekete árnyékát rávetette a tájra és ez az árnyék sokkal kézzelfoghatóbbnak, sokkal szilárdabbnak látszott, mint a sziklák fénylő, halvány lapjai, vagy akár a kvarc és kristály gyémántszerű csillogása, amely a köves úton itt-ott fölillant. Ha az ember ezt a tiszta fényt összehasonlította azzal a sárga világossággal, amely a ház ablaktábláin át szűrődött ki, ez lázasnak, erőltetettnek tűnt! A pap sötét arcából kivillant a szeme, odatámaszkodott az ajtóhoz, végül leereszkedett a földre, hogy igazi keleties szenvedéllyel örvendezzen a gyönyörű látványnak, és hogy kinyújtja feléje sovány, barna kezét.

Nagyon egyszerű ember volt hitében és életében is. Nem voltak elragadtatásai, mint urának, de nem ismerte a vigasztalanságot sem. Ő rendkívül és nagyon boldog volt, hogy itt élhet az Isten

megtestesülésének helyén és az ő helytartójának szolgálatában. Úgy szemlélte a világ folyását, mint az ember a hajóról a hullámok emelkedését és apadását maga alatt. Hiszen az természetes, hogy a világ nyugtalan, gondolta, mert már a latin egyházatyja mondta, hogy nyugtalan az ember szíve, míg csak meg nem találja békességét Istenben. „Quare fremuerunt gentes — miért agyarkodnak a pogányok?... Adversus Dominum et adversus Christum ejus, az Úr és az ő Fölkentje ellen!” És a vég! Az nem igen nyugtalanította. Lehetséges, hogy a hajó fölborul, de ennek a katasztrófának a pillanata egyszersmind az egész világ vége is. A pokol kapui nem vesznek rajta erőt; ha Róma elpusztul, elpusztul a világ is, és ha a világ elpusztul, akkor megjelenik Krisztus az Ő Hatalmában. Ő azt gondolta, hogy a vég már nem lehet messze. Mikor ma délután Megiddót emlegette, arra gondolt; ő egészen természetesnek találta, hogy Krisztus helytartójának az idők végével Názáretben kell laknia, ahol Királya világra született, és hogy a szentatya Armageddonjának azon a helyen kell lennie, ahol Krisztus először ragadta meg földi kormánypalcáját és megragadja majd ismét. Ez különben is nem az első csata volna, amelyet Megiddo látott. Izrael és Amalek harcoltak itt, Izrael és Asszíria. Sesostris és Szenakerib küzdött itt egymással; keresztények és törökök viaskodtak, mint egykor Mihály főangyal és a sátán, azért a helyért, amelyen az Istenember teste a sírban nyugodott. Hogy mi történik majd a világ végén, arról nem volt biztos elképzelése. Mindenesetre valami csataféle lesz, és melyik csatamező volna erre joggal alkalmasabb, mint ez a hatalmas sík, Izrael kör alakú síksága, melynek átmérője húsz mérföld; elég nagy, hogy elférjen rajta a világ valamennyi hadserege. Ő az ügyek mostani állását nem ismerte, ő azt gondolta, hogy a világ két nagy hadseregére oszlik, keresztényekre és pogányokra, és azt hitte, a két tábor nagyjában egyformán erős. Valami majd történik, talán Kaifában seregek szállnak partra, talán Tibériász, Damaszkusz és Ázsia felől dél felé vonulnak, Jeruzsálem, Egyiptom és Afrika felől északra, Európa felől keletre, Ázsia és Amerika felől nyugatra. És ennek az ideje sem igen lehet már távol, mert már itt van Krisztus helytartója, és Krisztus maga mondta az ádventi evangéliumban: „Ubi cumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae, ahol a test van, oda gyűlnek a sasok is.”

A jövődőlés mélyebb értelmezésére nem volt képes. Ő még azon emberek közé tartozott, akiknél a szó még fogalom, nemcsak

valami eszme jelzése. Amit Krisztus, Szent Pál és Szent János mondtak, az úgy van. Nagyon elmaradt a többi világtól és főképpen ez volt az oka, hogy kikerülte Ritschl-féle¹ eszmék óriási térfoglalását, amelyek az utolsó században olyan sokaknál oka volt annak, hogy földadtak minden világos hitigazságot. Mások megint azon nehézségek ellen küzdöttek a végsőig, hogy ténynek fogadták ugyan el azt, hogy a szavak nem fogalmak, de azért a fogalom, amelyet a szó jelent, mégis önmagában objektív fogalom. De ennek a férfiúnak, aki itt ült a hold fényénél és hallgatta a küldönc lovának távoli dobogását, amint az Kána dombos útjain közeledett, ennek a hite olyan egyszerű volt, mint valami eleven tudomány. Itt szállt le kiterjesztett szárnyal Gábrriel főangyal Isten trónja mellől, amely a csillagok fölött van; a Szentlélek itt nyilvánította ki leírhatatlan fényességű sugarában erejét; az Ige itt lett testté, amikor Mária összetette kezét és meghajtotta fejét az örökkévaló Isten döntése előtt. És itt lesz az is, gondolta, bár ez nála csak pusztá sejtés volt, hogy máris szinte hallotta a harci szekerek zörgését, Isten ellenségeinek lármáját, amint körülveszik a szentek csatamezejét — a sötétség korlátain túl pedig Gábrriel főangyal már ajkához emeli az ítélet harsonáját, s az ég megmozdul. Lehet, hogy most csalatkozik, amint már mások is csalatkoztak előtte, de sem azok, sem ő maga nem csalatkozhattak örökké, annak a napnak végre is el kell jönnie, amelyen Isten béketűrésének vége szakad, ha az a béketűrés őseinek örökkévalóságából fakad is.

2.

Reggel három óra lehetett, mikor a pap fölébredt kicsiny, vályogfalú, a szentatyáé melletti szobájában, mert hallotta, hogy valaki lejön a lépcsőn. Amikor tegnap este elhagyta urát, az szokása szerint elkezdte a Corkran bíborostól érkezett levelet bontani, ő pedig azonnal lefeküdt és elaludt. Még néhány pillanatig ágyán maradt, küzdött az álommal és hallgatta a lépéseket, de a következő pillanatban már hirtelen felült, mert ajtaját valaki megkopogtatta. Még-

¹ Albert Ritschl híres protestáns teológus. Rendszere a metafizika elutasításán s az ember szelemi életéből tisztán a praktikus részek figyelembevételén alapszik.

egyszer kopogtak, és ő hosszú éjjeli köntösében fölugrott, gyorsan magára kapta felöltőjét, odament az ajtóhoz és kinyitotta.

A pápa állt előtte, kezében kis kézilámpással, a hajnal még csak gyöngén kezdett derengeni, másik kezében pedig papírlapot tartott.

— Bocsásson meg, atyám, de itt van egy közlemény, amelynek azonnal el kell jutnia ő főmagasságához.

Mind a ketten áthaladtak a pápa szobáján, a pap még most is félig vakon az álmoasságtól, fölmentek a lépcsőn és kiértek a tetőre, a hideg hajnali levegőre. A pápa elfújta a lámpát és odatette a mellvédő fal párkányára.

— Ön meg fog fájni, atyám; vegye magára a köpenyegét.

— És ön, szentséges atya?

A pápa kurtán és elutasítóan intett, majd odalépett a kis tető alá, amely alatt ott állt a drótnélküli távirókészülék.

— Menjen le a köpenyegéért, atyám — szólt a válla fölött —, én majd addig jelzést adok.

Amikor a pap három perccel később papucsban és köpönyegben visszatért, és karján másik köpenyt is hozott az ura számára, a pápa még mindig ott ült az asztalnál. Még a fejét sem mozdította meg, amikor az felért, hanem újra megnyomta a billentyűt, amely a tetőből kiálló tizenkét láb magas árboc segítségével átröpítette a rezgő áramot a nyolcvan mérföldes, Názaret és Damaszkusz közötti tiszta levegőtengeren. Az egyszerű pap még most sem szokta meg teljesen az elmúlt század rendkívüli találmányát, amelyet sok esztendőn át a pontosság magaslatára fejlesztettek — azt a találmányt, amely egy árboc, egy csomó sodrony és egy láda sodronytekercs segítségével olyasmi beszélt a világűrön keresztül, ami minden dolognak, sőt talán a lelki életnek is alapja —, amint némelyek már bebizonyított dolognak tekintették —, egy apró kis készülékbe beszélt, melynek rezgése — mint a hajnal az árnyékkal — úgy volt összekötve egy másik készülék rezgésével, hogy az pontosan egyezzen.

A levegő szokatlanul hideg volt, különösen ha az ember arra gondolt, hogy milyen forróság előzte meg és lesz megint utána. A pap fázott egy kicsit, amint ott állt a szabad tetőn, és hol az előtte ülő mozdulatlan alakot nézte, hol az ég óriási boltozatát szemlélte, amelyen éppen most kezdett a hideg, színtelen fény gyöngé, sárgás árnyalattá változni, amint a Tabor és Moab hegység fölött hajnalodott. A faluból, valami félmérföldnyi távolságból egy kakas kuko-

rékolása hallatszott, vékonyan, ércesen, mint a trombita hangja; egy kutya ugatott és újra elhallgatott; egyszerre megszólalt rövid csengéssel a védőtető alatti jelzőharang, és ez visszarágatta őt a valóságba és annak tudatába, hogy most az ő munkája kezdődik.

A pápa a harang jelzésére újra megnyomta a billentyűt, majd még kétszer, és kis szünet után még egyszer, várt egy pillanatig a feleletre, és amikor az megérkezett, fölkelt és intett a papnak, hogy foglalja el a helyét.

A szír pap odanyújtotta a köpönyeget urának, leült és várt, amíg az az asztal melletti széken elhelyezkedett és pedig olyképpen, hogy mindegyikük láthatta a másik arcát. Azután várt, bárna ujjait rátette a billentyűk sorára és urára nézett, aki beszélni készült. A szír pap látta, hogy az az arc ott a köpönyeg alatt még halványabb ebben a hideg hajnalban, mint máskor; sötét, ívelt szemöldöke csak fokozta ezt a benyomást és szabályos ajka is, amely most beszédre nyílt, és fehér, vértelen volt. Kezében papiros, erre szögezte szemét.

— Győződjék meg róla, hogy a bíbornok van-e ott? — szólt röviden.

A pap kérdezett és leolvasta a nyomtatott választ, amely mintegy varázskéztől jelent meg előtte a nagy fehér papíron.

— Ő főmagassága az, szentséges atyám — mondta szelíden. — Egyedül van a készüléknél.

— Nagyon jó. Tehát kezdjük: „Megkaptuk főmagasságod levelét és tudomásul vettük az értesítést... ezt sürgőnyileg kellett volna velem tudatni, miért nem történt meg?”

A pápa elhallgatott. A pap pedig, akik gyorsabban adta tovább a sürgőnyt, mint azt valaki le tudná írni, hangosan olvasta a választ.

„Nem tudtam, hogy sürgős. Azt gondoltam, hogy csak további üldözésről van szó. Az volt a szándékom, hogy csak akkor teszek jelentést, ha többet tudok meg.”

— Persze, hogy sürgős volt a dolog — folytatta a pápa azon a határozott hangon, amely szokása volt a másikkal szemben ilyen közlések esetében. — Jegyezze meg, az összes ilyenfajta hírek sürgősök.

„Megjegyzem — ezt olvasta a pap —, és sajnálom a hibámat.”

— Ön azt mondja nekünk — folytatta a pápa, és le nem vette szemét a papírról —, hogy ezt a rendeletet már elhatározták. De ön

csak három férfi bizonyítására hivatkozik. Mondja meg nekem valamennyi férfi nevét, ha már többet ismer.

Rövid szünet következett. Azután a pap a neveket kezdte olvasni, majd: „Azon három bíboroson kívül, akiknek nevét írásban közöltem, kérdezősködött még a tibeti, kairói, kalkuttai és sydneyi érsek, hogy igaz-e az a hír és ha igaz, utasítást kérnek arra, hogy miképpen viselkedjenek vele szemben. Más neveket is közölhetek még, ha szabad az asztalt néhány pillanatra elhagynom.”

— Tegye meg — parancsolta a pápa.

Újra csend lett. Azután következett megint néhány név.

„Bukarest, a Marquesas-szigetek és Newfoundland püspökei, a japán ferencrendiek, a marokkói Szentháromság-rendiek, Manitoba és Portland érsekei, valamint a pekingi bíboros érsek. A keresztre feszített Krisztus szerzetének két tagját küldtem Angliába.”

— Mondja meg nekünk, mikor és hogyan kapta meg az első hírt?

„Tegnap este húsz óra tájban szólítottak a távíróhoz. Sydney érseke kérdezősködött a mi állomásunk közvetítésével Bombayban, hogy igaz-e az a hír. Azt válaszoltam, hogy még semmit nem tudok erről. Tíz perc alatt négy másik hasonló kérdés érkezett, és három perccel később jelentette Ruspoli bíboros Turinből, hogy igaz. Ezt követte egy hasonló hangú jelentés Petrowszki atyától. Azután...”

— Várjon. Miért nem jelentette azt Dolgorovszki bíboros is?

„Ő három órával később jelentette.”

— Miért nem azonnal?

„Ő főmagassága nem értesült róla előbb.”

— Állapítsa meg, hogy milyen órában érkezett meg a hír Moszkvába... Nem most, majd a folyamán.

„Megteszem.”

— Tehát tovább!

„Malpas bíboros öt perccel később jelentette, mint Ruspoli bíboros, és a többi kérdés is még éjfél előtt érkezett. Kína huszonhárom órákor jelentette.”

— És ön mit gondol, mikor tehették a dolgot közhírré?

„Először titkos értekezleten határozták el Londonban, tegnap, körülbelül tizenhat óra tájban, a mi időnk szerint. A felhatalmazott követek valószínűleg akkor írták alá. Azután értesítették erről a világot. Itt már éjfél után fél órával kihirdették.”

— Felsenburgh tehát Londonban volt?

„Ezt még nem tudom biztosan. Malpas bíboros azt mondta nekem, hogy Felsenburgh előzetes jóváhagyását már az előző napon megadta.”

— Jól van. Ez minden, amit tud?

„Ezelőtt egy órával újra Ruspoli bíboros hívott föl. Azt mondta, attól fél, hogy Firenzében lázadás lesz. És ő azt hiszi, hogy ez csak az első a számtalan más lázadás között.”

— Mást nem akart?

„Csak utasításokat kért.”

— Mondja meg neki, hogy apostoli áldásunkat küldjük és két órán belül megadjuk az utasításokat. Válasszon ki tizenkét szerzetestagot azonnali szolgálatra.

„Meglesz, szentséges Atyám.”

— Közölje ezt a hírt, mihamarabb végeztünk, az egész szent kolégiummal, és utasítsa őket, hogy a kellő óvatossággal közöljék az összes érsekekkel és püspökökkel, így a papság és a nép is megtudhassa, hogy mi őket szívünkbe zártuk.

„Meglesz, szentséges Atya.”

— Mondja meg végül azt is, hogy mi ezt régóta előre láttuk; hogy őket mind az örök Atyának ajánljuk fel, akinek akarata nélkül egy veréb sem esik le a tetőről. Mondja meg nekik, hogy őrizték meg nyugalmaikat és bizalmaikat, és ha kérdőre vonják őket, ne tegyenek mást, csak vallják meg hitüket. A további főpásztoraikkal hamarosan közölni fogom.

„Meglesz, szentséges Atya.”

Újra csend lett.

A pápa a legnagyobb nyugalommal beszélt, mintha álmában szólt volna. Szeme a papíron nyugodott; s egész teste mozdulatlan maradt, mint valami szobor. De azért annak a papnak, aki a latin sürgönyöket továbbította és a válaszokat hangosan fölolvasta mégis úgy tűnt, hogy valami nagyon fontos és figyelemre méltó dolog készül, pedig ő keveset értett ezekből. Mintha valami különös feszültség volna a levegőben — és ha nem vont is le következtetést abból, hogy az egész katolikus világ lázas összeköttetésben áll Damaszkusszal, mégis visszaemlékezett elmélkedésére az este, amikor a küldöncöt várta.

Mintha a világ hatalmasságai valami nagyobb lépésre szánnák magukat — de ennek természetéről egyelőre nem gondolkozott.

A pápa most természetes hangján folytatta:

— Atyám — mondta —, amit most fogok közölni, azt tekintse úgy, mint gyónási titkot. Megérti? Folytatom...

És a pápa tovább beszélt:

— Egy óra múlva elmondjuk a Szentlélekről szóló szentmisét. Addig gondoskodjék ön arról, hogy összeköttetése legyen az egész szent kollégiummal és várják meg újabb parancsaimat. Ez az újabb rendelet egészen más, mint az előbbiek voltak. Meg vagyok győződve, hogy ezt már ők is belátják. Két vagy három tervet fontoltunk meg, de még nem vagyunk benne bizonyosak, melyik az, amely az Úrnak tetszik. Mise után közölni fogjuk azt, amelyikről Isten kinyilatkoztatja, hogy ez felel meg az Ő akaratának. Fölszólítjuk, hogy ön is azonnal misézzék a mi szándékunkra. Ami történik, annak hamar kell megtörténnie. Dolgorovszki bíbornok ügyét hagyja későbbre. De még délelőtt szeretnénk kérdezősködéseinek eredményét megtudni, különösen Angliáról. Benedicat te Omnipotens Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus.

— Amen — mormogta a pap, amint a választ leolvasta.

3.

A ház kis kápolnája jóformán semmiben sem különbözött a többi szobától. Csak a legszükségesebb dolgok voltak benne. Azonkívül, ami a hely céljának és az istentisztelet szükségleteinek szolgált, nem volt semmiféle díszítése vagy ékessége. A fal vakolatában gyöngye dombornyomással a tizennégy keresztúti állomás volt látható, az egyik sarokban a boldogságos Szent Szűz kőszobra állt, előtte kovácsoltvas gyertyatartó. Kőlépcső fölött állt az egyszerű, dísztelen kőoltár, rajta másik hat gyertyatartó és egy feszület, szintén vasból. Vasból volt a szentségház is a feszület alatt, rajta vászonfüggöny. A falból kiálló kőlap helyettesítette a misekannák asztalát. Csak egy ablaka volt, az is az udvarra nyílt, tehát avatatlan szem nem tudott oda belátni.

A szír pap szokása szerint elvégezte munkáját, előkészítette a miseruhákat a kis sekrestyében, mely az oltár egyik oldalánál volt, elhelyezte a misekannácskákat, eltávolította az oltárról a porfogó terítőt. De ma még ez a könnyű munka is mintha neheze éreztetett volna. Valami nyomás nehezedett a levegőbe. Hogy ez talán csak a félbeszakított éjjeli nyugalomnak a következménye, nem tudta

bizonyosan, de attól félt, hogy az új nap megint forró szelet hoz. Az a sárgás hajnali fény még napfölkelté után sem tűnt el az égről. És amíg urának fehér alakja mozdulatlanul térdelt a zsámolyon, addig ő tétlenül járkált föl és alá mezítláb az oltárlépcső és a térdeplő között, közben egy-egy pillantást vetett a kis udvar túlsó oldalán levő tető fölött a lankadt, homokszínű égre, ami a forróság és füllesztő hőség előhírnöke volt.

Végre elkészült, meggyújtotta a gyetyákat, térdet hajtott és lehajtott fővel várta, amíg a szentatya fölemelkedik térdeplő helyzetéből. Az udvarról fölhangzott az egyik szolga lépése, aki a szentmise hallgatására jött. A pápa is bement a sekrestyébe, ahol már készen várták a vörös színű ruhák, hogy áldozatot mutasson be az Istennek, aki a tűz képében jött el.

Szilveszter pápa magatartásában mise alatt semmi feltűnőt sem lehetett észlelni. Mozdulatai olyan fürgék voltak, mint valami fiatal emberé, hangja éppolyan egyenletes, mint halk, lépése sem gyors, sem ünnepélyes. Hagyományos szokás szerint félóráig tartott, amíg magára vette a vászonruhát. Még a kicsiny, üres kápolnában is megmaradt szokásában, hogy szemét mindig lesütve tartsa. De a pap sohasem szolgált neki miséjénél úgy, hogy borzongást, szinte félelmet ne érezzen. Nemcsak az a gondolat volt e félelem oka, hogy ennek az egyszerű misézőnek milyen nagy a méltósága; hanem, ha nem is tudta volna ezt így kifejezni, valami élő illatféle, amely a pápa alakját oly áttetszővé tette és szinte természeti módon érezhető volt — az öntudat teljes hiánya, helyette egy más jelenlét tudata, a magatartás olyan biztossága és tökéletessége még a legkisebb részletekben is, hogy ez csakis a teljes belső összeszedettség következménye lehetett. Már Rómában is annak idején látványosságszámba ment, ha father Franklin Percyt misézni látták. Erre a látványosságra mindig a szeminárium azokat a növendékeit küldték el, akik fölszentelés előtt álltak, hogy tökéletes magatartást tanuljanak tőle.

Ma minden úgy történt, mint rendesen. Csak az áldozásnál, abban a pillanatban, amikor a pápa magához vette a szent ostyát, akkor tekintett föl hirtelen a pap, és pedig olyan kifejezéssel, mintha valami mozgást vagy zajt vett volna észre. És amikor fölpillantott, szíve hangosan kezdett dobogni és torkát mintha valami fojtogatta volna. Pedig a szeme semmi rendkívülit nem vett észre. A pápa ott állt lehajtott fővel, állát hosszú ujjainak hegyén pihentette, teste egé-

szen egyenes, éspedig olyan különös, könnyű tartásban, mintha lábára semmiféle súly sem nehezednék. A szír pap képtelen volt arra, hogy ezt csak megközelítőleg is valahogyan kifejezze, de belső érzékei valamit észrevettek. És később emlékezett rá, hogy mereven elmerült a feszült várakozásban, hogy valamit látni vagy hallani fog. Olyan benyomása volt, melyet talán inkább a fény és a hang kifejezésével lehetne visszaadni. Mintha az a gyöngéd, eleven erő, amelyet csak a lélek szeme vesz észre, a vörös miseruha és a fehér miseing alatt lángolna, és minden pillanatban kitörne, mint a vakító világosság árja, és nemcsak a tiszta, barna arc ragyogna tőle a fehér haj alatt, hanem még a durva, élettelen, festett ruha szövete is, amely a testét borította. Vagy talán egy huzamos ideig csengő húr hangjával lehetne kifejezni, mintha az odaadó lélek és Jézus Krisztus kimondhatatlan istenségének és emberségének titokzatos egyesülése adna olyan hangot, amilyen az élet vizének a hangja, amely a bárány trónusa alól szünet nélkül buzog. Vagy talán valami kimondhatatlan illat lehetne, az édesség kvintesszenciája, olyan lehelet, amely hasonló egyes szentek porhüvelyének illatához, és akik ezt megérik, azt hiszik, hogy ez mennyei rózsák illata.

A tisztaság és békesség ilyen csendjében múltak a pillanatok. Kívülről zaj hallatszott és megint elhalt, messziről kocsi zörgött; kint a fal mellett a sűrű fűben az első tücskök ciripeltek. A pap mögött valaki röviden és nehezen fölsóhajtott, mintha elviselhetetlen izgatottság súlya nehezednék rá. De azért a pápa még mindig ott állt. A miseing mintegy vésővel kifaragott merev redőit, a fehér sarus lábak teljes egyensúlyát a legkisebb mozdulat sem zavarta meg. Mikor pedig végül is megmozdult, hogy a szentséges vért letakarja és kezét imádkozva rátette az oltárra, olyan volt, mintha egy szobor támadt volna életre, amitől a pap szinte megijedt.

És azután, amikor a szent kelyhet is kiürítette, újra visszatért az előbbi benyomás. Az emberi és a külső elhalt az isteni és láthatatlan összelelkezésében és másodszorra is az az élő hallgatás töltötte be a termet... És mikor a lelkierő újra visszasüllyedt eredeti állapotába, Szilveszter odanyújtotta a kelyhet.

A pap reszkető térdekkel kelt föl, szemét a várakozástól tágra nyitotta, térdet hajtott és odalépett a kis asztalhoz.

A pápa miséje után máskor a pap maga is szokott a szentatya jelenlétében misézni. De ma, amikor egyik ruhát a másik után letette az egyszerű ládára, Szilveszter hozzáfordult:

— Gyorsan — mondta szelíden —, menjen azonnal a tetőre, atyám, és üzenje meg a bíbornoknak, hogy legyen készen. Öt perc múlva felmegyek én is.

Persze, hogy sirokkó fúj — gondolta magában a pap, mikor kilépett a lapos tetőre. A tiszta kék helyett, amely máskor ilyen hajnali órában látszani szokott, most sárga, fakó szín borította az eget, sőt a láthatár széle még barnásba is átment. A homokkal megtelt ritka levegőn át maga előtt látta a Tábor hegyét, de az ma távolinak és komornak tűnt. És amikor hátratekintett a síkságra, Naim fehér pontján túl már alig látott egyebet a homályos háttérben, mint a dombok gyöngye, elmosódott körvonalaait. Már ebben a korai órában is forró és fullasztó volt a levegő, csak a déli szél lengett néha és nehezítette meg inkább a lélegzést. A messze Egyiptomból támadt, s a végtelen homoksivatagokon át magával söpörte az óriási, vízszegény földrész hőségét; sehol sem ért egy kis darab tengert, amely mérgét enyhítette volna, és most ránehezedett erre a szegény földdarabra. Amikor megfordult, félig száraz, félig nedves pára vette körül már a Kármelt is és a hegy kihívóan nyújtotta ég felé hosszú, elnyúló bikafejét. Még az asztal is, amelyet a pap megérintett, száraz volt és érintése forró. Tudta, délre már el sem lehet viselni majd a hőséget. Megnyomta a billentyűt és várt, újra megnyomta és megint várt. A válasz megjött, és ő a nyolcvan mérföldes levegőn át hírül adta, hogy őfőmagassága jelenjék meg azonnal a készüléknél. Elmult néhány perc és egy újabb harangjel után a friss, fehér papírlapon ezt olvashatta:

„Itt vagyok. Öszentsége ott van?”

A pap érezte, hogy vállára egy kéz nehezedik, és amikor megfordult, látta, hogy Szilveszter fehér ruhában és fölhajtott kámzsával állt széke mögött.

— Mondja, hogy itt vagyok. Kérdezze meg, érkeztek-e újabb hírek?

A pápa megint odament a székéhez és leült. Pár perc múlva a pap már fokozódó izgalommal olvasta a választ:

„Halomszámra érkeznek a kérdések. Sokan szentségednek valamely nyilatkozatát várják. Titkáraim már négy óra óta munkában állnak. Az aggodalom leírhatatlan. Egyesek azt állítják, hogy már nincs is pápa. Valamit azonnal tenni kell.”

— Ez minden? — kérdezte a pápa.

A pap tovább olvasta.

„Igen is meg nem is. Az a hír igaz. Azonnal életbe léptetik. Ha azonnal nem történik valami, akkor a hitehagyás tovább terjed.”

— Nagyon jó — mormogta a pápa diktáló hangján. — Most hallgasson meg, főmagasságod. — Egy pillanatra elhallgatott és kezét álla alatt összekulcsolta, mint az előbb mise alatt. Azután beszélni kezdett:

— Teljesen az Úr kezébe adjuk magunkat. Emberi okosság ne intézkedjék többé. Megparancsoljuk tehát önnek, hogy ezen kívánságainkat sub secreto, a lehető legnagyobb titoktartás mellett közölje a következő személyekkel, mással senkivel. És ezen szolgálatra igénybe fogja venni azon hírnököket, akiket a megfeszített Krisztus szerzetéből választ, kettőt minden egyes hírvivéshez. Ezt pedig semmiféle formában sem szabad írásba adni. A szent kolégium tagjaival, tizenketten vannak; az egész világ metropolitáival és pátriárkáival, összesen huszonketten; a szerzetesrendek főnökeivel, Jézus társasága, a kisebb testvérek, a tevékeny és szemlélődő rendek főnökei, négyen. Ezen személyek, összesen harmincnyolcan, főmagasságod káplánjával, aki mint jegyző fog szerepelni, amiben saját káplánom segítségére lesz, velünk együtt összesen negyvenegyen jelenjenek meg legkésőbb pünkösöd előestéjéig itt a mi székhelyünkön, Názáretben. Nem vagyunk hajlandók előbb valamit határozni azon lépések ügyében, amelyek az új rendelet miatt szükségesek, amíg meg nem hallgattuk előbb tanácsadóinkat és alkalmat nem adtunk nekik arra, hogy erről szabadon nyilatkozhassanak. Ezen szavakat olyképpen, amint azokat mondtuk, továbbítani kell mindazon személyekhez, akiket főntebb említettem és főmagasságod közölni fogja velük azonfelül azt is, hogy tanácskozásunk nem tart tovább mint négy napig.

— Ami a zsinat ellátását és az összes ilyenfajta kérdéseket illeti, főmagasságod meg fogja bízni azt a káplánt, akiről szólottunk; ő majd az én káplánommal együtt megteszi a szükséges előkészületeket. Legkésőbb négy nap múlva ön is idejön és távolléte idejére father Marabouth-ot bízza meg helyettesítésével.

— Végül pedig a következő szókat — és csakis ezeket — közölje mindazokkal, akik pontos utasításokat kérnek az új intézkedésekkel szemben: „Ne veszítsétek el bizalmatokat, amelynek nagy jutalma bizonyos. Mert már csak kis ideig kell várnunk és Ő, aki eljövendő, eljön és nem késik tovább. Szilveszter, püspök és Isten egyházának szolgálja.”

Harmadik fejezet

1.

Pénteken este, amint a gyűlésnek vége volt és a fölhatalmazott követek fölkeltek a tanácskozással mellől, Oliver Brand is elhagyta a tanácstermet Westminsterben. Sokkal nagyobb aggodalommal gondolt arra, hogy milyen benyomással lesz ez az újság Mabelre, mint arra, hogy mit szól hozzá a világ.

Jól tudta, hogy Mabel megváltozása azon a napon kezdődött, amikor öt hónappal azelőtt a világ elnöke első ízben fejtette ki politikáját. Oliver a maga részéről helyeselte ezt, és mivel nyilvánosan védelmezte, lassanként annak szükségességéről is meggyőződött. De Mabel most életében először makacs maradt.

Oliver nézete szerint Mabel valami őrülségfélének esett rabul. Nyolc vagy tizennégy nappal azután, hogy a Westminsterben egyhangúlag megválasztották, Felsenburgh kifejtette a nézetét, de Mabel ezt a hírt először a leghiteltlenebb kételkedéssel fogadta. Később, amikor semmiképpen sem lehetett kételkedni, hogy Felsenburgh a természetfölötti vallás híveinek kiirtását esetleg szükségesnek mondta, a házaspár között rettenetes jelenetre került sor. Mabel azt állította, hogy őt megcsalták, hogy az emberek reménysége önámítás, hogy a világbéke messzebb van mint valaha volt, hogy Felsenburgh visszaélt a bizalommal és megszegte szavát. Borzasztó jelenet volt. Oliver még most sem szeretett rágondolni. Egy idő múlva lecsillapodott ugyan Mabel, de érveinek, amelyeket végtelen türelemmel sorolt, csak nagyon kevés hatása lett. Mabel hallgatásba merült, már alig válaszolt szavaira. Látszólag már csak egy dolog hatott rá: ha magáról az elnökről beszélt neki. Oliver lassanként arra a meggyőződésre jutott, hogy Mabel is csak asszony és bármilyen erős is a személyisége, a szigorú logikára semmiképpen sem alkalmas. Ez nagyon kiábrándította Olivert, de remélte, hogy az időnek itt is gyógyító hatása lesz.

Az angol kormány ezalkalommal nagyon sietett és előre gondskodott, hogy megnyugtassa mindazokat, akik Mabelhez hason-

lóan visszajedtek az új politika elkerülhetetlen következményeitől. Egész csapat szónok járta be sietve az országot, véleményt mondtak és fölvilágosítottak. A sajtó rendkívül ügyesen dolgozott és egészen bátran állíthatta akárki is, hogy Anglia lakóinak milliói között nem akadt egy sem, akinek alkalmá nem lett volna arra, hogy a legkisebb nehézség nélkül megismerhesse a kormány véleményét.

Érveik kevés szóval és minden szónoki cicoma nélkül előadva a következőkből álltak és bizonyos, hogy nagyjában megnyugtató hatást gyakoroltak az érzékenyebbek borzalomtól lázongó kedélyére.

A béke — mondták — most lett először egyetemes jelenség, amióta a világ fönnáll. Már nincs egy olyan állam sem, még olyan jelentéktelen is, amelynek érdekei nem lennének azonosak valamelyik földrész érdekével, mert a három közül valamelyiktől függenek. Ehhez az első lépés már majdnem fél évszázad előtt megtörtént, és most befejeződött. A másik lépés — ezen három földrész egyesülése egy fő uralma alatt — sokkal nehezebb vállalkozás, mint az előbbi, mert az ellentétes érdekek sokkal fontosabbak, ezt a második lépést egy személy kezdeményezte és fejezte be és ezt a személyt láthatóan olyan pillanatban hozta létre az emberiség, amelyben ilyen jellemre a legnagyobb szükség volt. Azoktól pedig, akik ezt a jótétéményt élvezik, bizonyára nem sokat követelnek, ha elvárják tőlük, hogy beleegyezzenek annak ítéletébe és akaratába, akinek mindazt köszönhetik. Szóval a hitre, a bizalomra hivatkoztak.

A második fő érv az értelemhez szólt. Minden belátással bíró embernek el kell ismernie, hogy az üldözés csak az elvadult, műveletlen többségnek a módszere, mely nézeteit ráerőszakolja a kisebbségre, ha az nem osztja azokat azonnal. Márpedig az elmúlt idők üldözéseinek gonoszsága nem a hatalom alkalmazásában nyilvánult meg, hanem a vele való visszaélésben. Hogy valamely ország polgárainak kisebb részére vallásos nézeteket erőszakoljon, ez elviselhetetlen zsarnokság, mert semmiféle államnak nincs joga arra, hogy olyan egyetemes törvényeket hozzon, amelynek ellenkezője törvény az ő szomszédai számára. Mert ezalatt nem lappang más, mint a nemzetek individualizmusa, ez pedig olyan eretnokség, amely a világ egyesülésére még sokkal károsabb, mint az egyén individualizmusa. De ha életbe lép az egyetemes érdekközösség, akkor megváltozik a helyzet. Az emberi faj most egységes személyi-

ség. Ebből a jelenségből pedig, amely az új korszaknak a kezdetét jelenti, egészen más jogi alap keletkezett. Az emberi faj most egységes, zárt lény, és a legnagyobb felelősséggel tartozik önmagának. Most már nincs helye olyan magánjognak, amilyen az előbbi korszakokban létezett. Most az emberé az uralom az összes egyedi sejtek fölött, amelyekből titokzatos teste áll, és amint valamelyik sejt az egész test rovására kezd működni, az összesség jogai feltétlenül fölötte állanak.

És semmiféle vallás nem volt, amely az egyetemes joghatóság hasonló hatalmát a maga számára megkövetelte volna, kivéve a katolikus egyházat. A kelet szektái ugyan megtartották saját jellegzetes vonásaikat, de azért valamennyi megtalálta eszméinek megtestesülését az új férfiban, és így alávetették magukat az egész test tekintélyének, amelynek ez a férfi a feje. A katolikus egyház igazi lényege azonban árulásszámba ment az emberiség gondolata ellen. A keresztények egy képzelt, földöntúli lénynek vetették alá magukat és ez a lény — azt állítják — nemcsak a világon kívül áll, hanem fölötte is. Ők tehát — ha a megtestesülés örült meséjét nem tekintjük is, amely mesét észellenes voltánál fogva könnyű átengedni a kimúlásnak — szántsándékkal elválasztják önmagukat attól a testtől, amelynek tagjaivá lettek azzal, hogy embereknek születtek. Ők tehát elhalt tagok, akik magukat idegen hatalomnak vetik alá, nem annak, amely saját életüket képezi, és ezzel már önmagában is veszélyeztetik az egész testet. Ez az örülség az egyetlen dolog, amely még a bűntény elnevezést megérdemli. Gyilkosság, lopás, rablás, sőt még az anarchia is csak jelentéktelen vétségek ehhez a rettenetes bűnhöz képest, mert igaz, hogy azok megsebzik a testet, de nem találták el a szívet — egyedek szenvedtek, ám ezeket az alárendelt vétségeket is meg kell akadályozni és visszafojtani; mégis maga az élet egészében nem szenved miattuk sérelmet. De a kereszténység rögtön ölü méreg. Minden sejt, amelyet ez megfertőzött, éppen abban az ütőérben fertőz, amelyik összeköti az élet forrásával. Ez, és pedig egyedül ez az árulás a főbenjáró bűn az ember ellen; és semmi más nem adhat biztos gyógyulást, mint ha teljesen eltörlik a föld színéről.

Ezek voltak a fő érvek, amelyeket a világ azon részéhez intéztek, amely még visszaborzadt Felsenburgh jól megfontolt végső lépésétől. És sikereik nevezetesek lettek. Természetes, hogy ezeket a következtetéseket, amelyek önmagukban megtámadhatatlanok,

szónoki díszítésekkel fölsujtásozták, izzó szenvedélybe mártották s így céljukat a legnagyobb mértékben elérték, mert nyár elejére Felsenburgh már mindenfelé hirdethette, hogy törvényjavaslatot fog előterjeszteni, amely ésszerűen befejezi az általa hirdetett politikát.

És most megtörtént ez is.

2.

Amikor Oliver hazaért, azonnal Mabel szobájába ment. Meg akarta előzni azt, hogy ezt a hírt esetleg mástól hallja meg, ne tőle. Mabel nem volt otthon, s amikor kérdezősködött, azt felelték: hogy egy órával ezelőtt eltávozott.

Ez bosszantotta. A rendeletet félórája írták alá, és Lord Pemberton egyik kérdésére megállapították, hogy már semmi ok sincs a titkolódzásra, így a határozatot közölhetik a sajtóval. Oliver hiába sietett, Mabel elment, és a hirdetőoszlopok minden percben elárulhatják, hogy mi történt.

Ez kínosan érintette. Mabelre való tekintettel várakozott még egy egész órát, azután más lépésekre határozta el magát. A házi telefonhoz ment, és a lánytól kérdezett egyet-mást, de ennek sejtelve sem volt arról, hogy Mabel merre lehet. Talán elment abba a templomba; máskor is megtette ilyen időtájban. Megbízta a lányt, hogy nézzon utána, ő pedig helyet foglalt Mabel szobájában az ablak mellett és vigasztalanul bámult a beláthatatlan tetősorra, amelyet elárasztott a letűnő nap fénye, és amely ma este különös szépségű látványt mutatott. Az ég nem volt olyan tiszta aranyfényű, mint az utolsó héten minden este; valami vöröses árnyalat borította, és ez végigvonult keletről nyugatra, ameddig a szeme csak ellátott, az egész égboltozaton. Oliver elgondolkozott azon, amit nemrégiben egy régi könyvben olvasott, hogy tudniillik a füst teljes hiánya bizonyára kedvezőtlen hatással van a napnyugta színárnyalataira... Volt néhány komoly földrengés is Amerikában — vajon van-e ezek között valami kapcsolat? És akkor a gondolatai megint visszatértek a feleségéhez.

Tíz perc múlhatott el, amikor a lépcsőn Mabel lépéseit meghallotta, és mire fölkelt, Mabel már be is lépett. Vonásaiban volt valami, ami azonnal elárulta, hogy már mindent tud és Oliver elvesztette minden bátorságát, amikor meglátta ezt a kemény elhatározottságot a fakó arcon. A méltatlankodásnak nyoma sem volt rajta, csak

halvány, reménytelen kétségbeesés és végtelen, beszédes elhatározottság. Ajkát összeszorította és fehér nyári kalapjától beárnyékolta szeme olyan apró lett, mint valami pontocska. Gépiesen tette be az ajtót és mozdulatlanul megállt.

— Igaz? — kérdezte.

Oliver fölsóhajtott és leült.

— Mi igaz, kedvesem?

— Igaz-e az — ismételte Mabel —, hogy mindenkitől megkérdezik majd, hisz-e Istenben, és akik hisznek benne, azokat meg fogják ölni?

Oliver száraz ajkát harapdálta.

— Te nagyon élére állítod ezt az egészet — felelte. — A kérdés az, van-e a világnak joga, hogy...

Mabel türelmetlenül intett.

— Tehát igaz? És te is aláírtad?

— Kedvesem, kérlek, ne legyen köztünk jelenet. Holtra fáradtam. És előbb nem is válaszolok neked, míg meg nem hallgatod azt, amit én akarok neked mondani.

— Tehát beszélj.

— Előbb ülj le.

Mabel a fejét rázta.

— A dolog így áll. A világ most egység, nem sokaság. Az individualizmus meghalt. Meghalt akkor, amikor Felsenburgh a világ elnöke lett. Kétségtelenül belátod, hogy ezzel teljesen új helyzet jött létre, olyasmi, ami azelőtt sohasem létezett. Te mindezt épp olyan jól tudod, mint én.

Mabel újra csak türelmetlenül bólintott.

— Kérlek, hallgass végig — szólt Oliver kedvetlenül. — Jó, hát mindez így történt és ezzel újabb erkölcs keletkezett; ezzel teljesen úgy vagyunk, mint a gyermekkel, amikor az értelem korába lép. Nekünk most kötelességünk arra vigyázni, hogy az új világ tartós legyen; hogy ne legyen visszafelé mozgás; hogy ne szűnjék meg, amit alkottunk; hogy minden tag jó egészségben maradjon. „Ha kezded megbotráncoztat téged, vágd le”, ezt mondta Jézus Krisztus. Jó, hisz éppen ez az, amit mi is mondunk... Ha most valaki azt állítja, hogy hisz Istenben — én ugyan kételkedem, hogy akad olyan, aki komolyan hinne benne, vagy akár megértené, mit jelent ez — de ha valaki azt állítja, akkor ez a lehető legnagyobb bűntény: az árulás. De azért semmiféle erőszakot

nem alkalmaznak; mindent egészen nyugodtan, tapintatosan fognak elvégezni. Hiszen te is helyeselted az eutanáziát, mint mindenki, és...

Mabel megint csak türelmetlenül intett a fejével, máskülönben mozdulatlan maradt, mint a kő.

— Mire való mindez? — kérdezte.

Oliver fölkel. Nem tudta hangjának kemény csengését tovább elviselni.

— Mabel, kedvesem...

Mabel ajka egy pillanatra megrándult, azután újra a fagyos hidegség villant a szemében...

— Nem akarom — mondta —, nincs semmi célja... Tehát te is aláírtad?

Oliver lehangoltnak, kétségbeesettnek érezte magát, amikor pillantása újra Mabelre esett. Ezerszerre jobban szeretne volna, ha dühöngene vagy sírna.

— Mabel — szólt újra.

— Tehát aláírtad?

— Aláírtam — mondta végre.

Mabel megfordult és az ajtó felé indult. Oliver utánament.

— Mabel, hová mégis?

És akkor, először életében, hazudott férjének. Teljes öntudattal és habozás nélkül.

— Kissé pihenni akarok — szólt —, vacsoránál majd találkozunk.

Oliver még ingadozott, de Mabel szemébe nézett, és bár tekintete hideg volt, mégis őszinteség szólt belőle és így a férfi megint visszaült.

— Jó, kedvesem... Mabel, próbáld meg, meg kell értened.

Félóra múlva Oliver lejött a vacsorához. Teleszedte magát logikai érvekkel és égett az izgatottságtól. Érvei most föltétlenül meggyőzőknek látszottak: ha valaki elismerte az előzményeket — és ők mindketten elfogadták azokat —, akkor a végkövetkeztetést sem lehetett elkerülni.

Várt néhány percig, végre odament a házi telefonhoz, amely a cselédek szobájával kötötte össze.

— Hol van Mrs Brand? — kérdezte.

Rövid hallgatás után kapott választ. — Félórával ezelőtt eltávozott hazulról, sir. Azt gondoltam, tudomása van róla.

Aznap este Mr Francis ott ült irodájában és egészen belemerült a sok apró részletbe, amelyek összefüggésben voltak a július elsejére eső ünnepéllyel. Első alkalommal történt, hogy megtartották ezt, mely külön szertartásokat igényelt, most aggodalommal gondoskodott arról, hogy ennek is olyan sikere legyen, mint amilyen az előző, alkalmi ünnepeknek volt. Most több részletében tért el az előzőktől, és ezért szükségessé vált, hogy a szertartásmestereket alaposan kioktassa.

Előtte különös kis építmény állt, az apátság belsejének kicsinyített hasonmása apró kis falapokra erősített viaszbábokkal, hogy tetszés szerint lehessen azokat ide-oda tologatni, és éppen azzal foglalkozott, hogy az ünnepély sorrendjét leírja utasításokban azzal az apróbetűs írással, amely a papoknál olyan sűrűn észlelhető.

Amikor tehát a kapus néhány perccel huszonegy óra után azt jelentette, hogy egy hölgy óhajt vele beszélni, elég barátság-talanul azt felelte vissza a beszélőkaplynál át, hogy ez most lehetetlen. De a csöngettyű újra megszólalt és türelmetlen kérdésére azt válaszolták, hogy Mrs Brand vár odalent és csak tíz perces beszélgetést óhajt. Ez megváltoztatta a helyzetet. Mr Brand fontos személyiség és azért a felesége is figyelemre méltó. Mr Francis tehát mentegetődzött és meghagyta, hogy az előszobájába vezessék, majd sóhajtva kelt fel apátsága, bábjai és tanulmánya mellől.

Mabel ez este nagyon nyugodt — ezt gondolta Mr Francis, amikor egy perccel később kezét nyújtott neki. Fátyolát leeresztette, ezért arcát nem láthatta világosan, de hangjából mintha hiányzott volna a szokott elevenség.

— Végtelenül sajnálom, hogy háborgatom önt, Mr Francis — szólta Mabel —, de néhány kérdést szeretnék önhöz intézni.

Mr Francis bátorítóan mosolygott.

— Kétségtelen, hogy Mr Brand...

— Nem — felelte Mabel —, nem Mr Brand küldött. Saját ügyemben jöttem. Azonnal elmondom az okaimat. Kezdem is mindjárt, mert tudom, hogy nem szabad sokáig tartóztatnom.

Mindez nagyon különösnek látszik — gondolta Mr Francis —, de hiszen majd mindjárt megérti.

— Először is — szól Mabel —, úgy tudom, hogy ön ismerte father Franklint. Ő bíbornok lett, nemde?

Mr Francis igenlően mosolygott.

— Tudja-e ön, hogy él-e még?

— Nem — mondta Mr Francis —, ő meghalt. Ő is ott volt Rómában, amikor azt lerombolták, amint tudja.

— Ó, és ezt bizonyosan tudja ön?

— Teljesen biztosan. Csak egy bíbornok menekült meg: Steinmann; őt Berlinben felakasztották, és a jeruzsálemi pátriárka, aki nyolc vagy tizennégy nappal később halt meg.

— Úgy? Tehát jó. És most nagyon különös kérdésem lenne. Bizonyos okom van rá, hogy ezt kérdezzem, de ezt önnek nem magyarázhatom meg. Talán meg fogja érteni. Tehát... miért hisznek a katolikusok Istenben?

Ez annyira meglepte a volt papot, hogy néhány pillanatra mozdulatlanul ült és mereven nézte Mabelt.

— Tudom — szólta Mabel —, hogy ez különös kérdés. De... — kissé habozott. — Jó, elmondom önnek. A dolog úgy áll, hogy van egy barátnőm, aki... az új rendelet miatt veszélyben forog. Szeretném őt meggyőzni, és ezért ismernem kell az ön álláspontját. Ön az egyetlen pap... Úgy értem, ön az egyetlen férfi, aki pap volt, akit ismerek, father Franklinon kívül. És ezért úgy gondoltam, ön talán megmondja nekem.

Hangja tökéletesen természetesen csengett. Semmi reszketés, még a legcsekélyebb bizonytalanság sem hangzott ki belőle. Mr Francis fölényesen mosolygott, és kezét lassan dörzsölni kezdte.

— Ó — mondta. — Igen, értem... Jó. Ez nehéz kérdés. Nem várhatnánk talán holnapig?

— Megelégszem a legrövidebb felelettel is — mondta Mabel. — Nekem nagyon fontos, hogy azonnal megtudjam. Ön tudja, hogy az új törvény azonnal életbe lép.

Mr Francis bólintott.

— Tehát jó. Hogy rövid legyek, ilyesfélét mondhatnék: a katolikusok azt állítják, hogy Istent értelmünkkel megismerhetjük; hogy abból az egész rendből, amely az egész világban kifejezésre jut, valami rendezőre kell következtetnünk, értelmes lényre, tudja? Aztán azt is mondják, Istenről még azt is állítják, hogy ő például a szeretet, a boldogság miatt...

— És a fájdalom? — szakította félbe Mabel.

Mr Francis mosolygott.

— Igen, ez az a pont... a gyöngé oldal.

— De mit mond róla ön?

— Jó, ők azt mondják... röviden... hogy a fájdalom a bűn útján jött a világra.

— És a bűn? Ön láthatja, hogy teljesen tudatlan vagyok.

— Jó. A bűn az emberi akarat föllázadása az isteni akarat ellen.

— Mit akar ezzel mondani?

— Na látja, ők azt mondják: Isten azt kívánta teremtményeitől, hogy őt szeressék és azért tökéletes szabadsággal ruházta föl őket teremtésük alkalmával, mert máskülönben nem lettek volna tökéletes szeretetre képesek. De ha szabadok voltak, akkor ez annyit jelentett, hogy vonakodhattak is attól, hogy Istent szeressék és neki engedelmeskedjenek. És ez az, amit bűnnek neveznek. Láthatja, milyen képtelenség...

Mabel kedvetlenül intett fejével.

— Jó, jó — mondta. — De én azt szeretném igazán megtudni, hogy mit gondolnak... Ez minden?

Mr Francis ajka mosolyra állt.

— Hm, nem egészen — mondta. — Ez éppen csak annyi, amit ők „természetes vallás”-nak neveznek. A katolikusok ennél még sokkal többet hisznek.

— Valóban?

— Kedves Mrs Brand, ezt lehetetlen néhány szóval kifejezni. De, röviden szólva, ők hisznék abban, hogy Isten emberré lett, hogy Jézus Krisztus Isten volt és hogy azért lett emberré, mert minket meg akart váltani a bűntől azzal, hogy meghalt...

— Azzal, hogy magára vállalta a fájdalmat. Így érti ezt?

— Igen, azzal, hogy meghalt. Így van, és amit ők megtestesülésnek neveznek, az a sarokpont. A többi mind ebből következik. És az olyan ember, aki hisz ebben, a többit mind elvállalja; az már magától értetődik, egészen a skapuláréig és a szentelt vízig.

— Mr Francis, én egy szót sem értek abból, amit mond.

Mr Francis elnézően mosolygott.

— Természetes — mondta —, mert ez az egész hihetetlen képtelenség. De ön tudja, hogy valamikor magam is hittem mindezekben.

— De hiszen ez esztelenség — jegyezte meg Mabel.

Mr. Francis akaratlanul is tiltakozón emelte fel a hangját:

— Igen — mondta —, egyik értelemben valóban esztelenség. De más értelemben...

Mabel egyszerre előrehajolt és Mr Francis észrevette, hogy a fehér fátyol alatt föl villámlott a szeme.

— Ó — mondta csaknem visszafojtott lélegzettel —, ez az, amit hallani óhajtottam. Most mondja meg, hogyan magyarázza ezt ön.

Mr Francis egy pillanatra megállt és elgondolkozott.

— Jó — kezdte lassan —, amennyire emlékszem, azt mondják, hogy más tehetségek is vannak az emberben, nem csak az értelem. Ők például azt állítják, hogy a szív sokszor rájön olyan dolgokra is, amelyek az értelem előtt el vannak rejtve. Intuíció, érti? Ők például azt mondják, hogy mindezek a dolgok: önfeláldozás, nemeslelkűség, sőt még a művészet is, mindez a szívből ered és csak azután jön az értelem, a technika szabályaival, példának okáért... De azért az értelem nem tudja ezt bebizonyítani, mert egészen más a természetük és amazoktól el vannak választva.

— Azt hiszem, értem.

— Jó. Azt mondjuk, hogy a vallással is így áll ez a dolog, más szóval ők elismerik, hogy az tisztán vérmérséklet dolog.

Megint gondolkodott egy pillanatig és iparkodott egészen őszintén megnyilatkozni.

— Jó, a keresztények talán nem is ismerik el az utóbbit, jöllehet ez az igazság. De röviden...

— Nos?

— Ők azt állítják, hogy van valami, amit, hitnek neveznek, olyan mélységes meggyőződésféle, amihez több hasonló nincs, valami természetfölötti, és arról azt hiszik, hogy Isten megadja azoknak, akik kíváncsiaknak utána, akik érte imádkoznak és tiszta életet folytatnak, és így tovább.

— És ez a hit?

— Igen, ez a hit, amely — amint ők mondják — az evidenciára, a világos belátásra támaszkodik; ez a hit föltétlen biztonságot nyújt nekik arról, hogy Isten létezik, hogy emberre lett, és a többi, az egyházról és minden másról vele együtt. Azt is állítják, hogy további bizonyíték erre az a hatás is, amelyet vallásuk a világban elért és ez a magyarázata annak is, amit az ember saját természetére ad. Látja, ez az önsugalmazás tipikus esete.

Gyöngye sóhajtást hallott és ezért elhallgatott.

— Most már világosabb önnek, Mrs Brand?

— Nagyon szépen köszönöm — felelte Mabel. — Hogyne, most már jobban értem. És igaz-e az, hogy a keresztények meghaltak a hitükért, akárminek vegyük is azt?

— Hogyne, ezren meg ezren haltak meg érte. Éppúgy, mint a mohamedánok az övékéért.

— Ugyebár a mohamedánok is hisznek Istenben?

— Igen, hittek valamikor, sőt, úgy gondolom, egyesek még most is hisznek, de ezek nagyon kevesen vannak. A többi mind ezoterikus lett, amint ők mondják.

— És... az ön véleménye szerint melyik nép fejlődött magasabbra, a Keleté vagy a Nyugaté?

— Ó, természetesen a Nyugaté. A Kelet ugyan elég sokat tett, amiért hálások lehetünk, de a cselekvésben hátramaradt, és ez szellemi téren mindig zavarra vezet, sőt, a teljes pangásig is.

— És az bizonyos, hogy a kereszténység egészen a múlt századig a Nyugat vallása volt?

— Bizonyos.

Mabel elhallgatott és Mr Francisnak elég ideje maradt arra, hogy elgondolhassa, milyen különös az egész eset. Bizonyára nagyon ragaszkodik keresztény barátinjéhez. Azután Mabel fölállt és Mr Francis is fölemelkedett.

— Szívemből köszönöm, Mr Francis... Ez tehát az egész, nagy körvonalakban...

— Igen, igen. Amennyiben ezt néhány szóval ki lehet fejezni.

— Köszönöm. De most már nem akarom tovább tartóztatni.

Mr Francis kikísérte őt az ajtóig. De Mabel még megállt az ajtó előtt.

— És ön, Mr Francis, ön mindezekben nőtt fel. Vajon nem szokott-e mindez néha visszatérni?

Mr Francis mosolygott.

— Soha — mondta. — Legföljebb néha, mint valami álom.

— De mivel mentegeti magát önmaga előtt? Ha mindez csak önszuggesztió volt, akkor ön harminc évig ennek hatása alatt élt?

Mabel megállt, Mr. Francis pedig habozott néhány pillanatig, mielőtt felelt volna.

— Hogyan ítélnék meg volt hitsorsosai ezt az esetet?

— Ők azt mondanák, hogy méltatlan lettem a világosságra, hogy a hitet elvették tőlem.

— És ön?

Mr Francis megint habozott.

— Én azt mondanám, hogy más lett a meggyőződése, egy igazabb.

— Értem... Jó éjszakát, Mr Francis.

Mabel nem akarta megengedni, hogy a személyfelvonóban le-
kísérje, és így, amikor látta, hogy a fénylő ketrecforma nesztelenül
süllyed, megint visszatért a kicsiny apátságához, alakjaihoz és apró
bábjaihoz. Leült, és megint ide-oda kezdte tologatni azokat. De
előbb még ott ült egy ideig, ajkát összeszorította és maga elé meredt.

Negyedik fejezet

1.

Nyolc nappal később reggel felé Mabel fölébredt, és néhány pillanatra teljesen elfelejtette, hogy hol is van. Még hangosan nevén is szólította Olivert és csodálkozva nézte a szokatlan szobát, mert nem tudta, hogyan került ide. De azután minden eszébe jutott és elhallgatott.

Nyolcadik napja, hogy ebbe az otthonba jött. Próbaideje letelt, és már teljesen szabad volt, most végrehajthatta azt, ami idehozta. A múlt hét szombatján letette a hatóság előtt a magánvizsgálatot, vagyis titoktartás mellett közölte nevét, korát és származását, valamint kifejtette azon okokat is, amelyek őt az eutanáziára kényszerítették. Minden jól sikerült. Manchestert választotta, mert elég messze feküdt és nagy kiterjedésű város ahhoz, hogy Oliver ne alkalmatlankodjék neki és titkát a hatóság megőrizte. Semmi oka nem volt a gyanúra, hogy Oliver akár a legkevesebbet is megtudott volna szándékáról, mert az ilyen esetekben az volt a rendőrség kötelessége, hogy a menekülő pártjára álljon. Az individualizmusból tehát annyit mégis elismertek, hogy aki belefáradt az életbe, annak joga van arról lemondani. Igaz ugyan, hogy Mabelre a halál más módja lehetetlenné vált, de alig tudta, miért is választotta ezt. Késnél ügyességre és elszántságra van szükség; lőfegyverre nem gondolhatt, méreghez pedig az új, szigorú törvények szerint nem juthatott. Azonkívül az az óhaja is volt, hogy szándékát megfontolja és meggyőződjék arról: ezenkívül nincs más útja...

Ma pedig olyan biztosnak érezte magát, mint soha máskor. Ez a gondolat akkor támadt föl benne először, amikor az ó-esztendő utolsó napján tanúja volt az erőszak kitöréseinek, amelyek őt az örütséghez hasonló nyomorúságos állapotba sodorták. Azután ez megint elmúlt, eltörölte az az ellenvetés, hogy az ember még hajlandó a visszaesésre.

És később újra fölmerült, mint valami hideg, erőszakos kísértet, világos nappal, és Felsenburgh javaslata keltette életre. Akkor

jelentkezett újra ez a gondolat, és azóta nem is vesztette szeme elől, jóllehet minden valószínűség szerint még remélte, hogy mégsem fogják végrehajtani azt a javaslatot, amelynek borzalma ellen egész lelke föllázadt. Mindig közelében maradt, és amikor végre a kihirdetett javaslat törvényerőre emelkedett, elszántan teljesen a magáévá tette. Ez nyolc napja történt és azóta egy pillanatra sem ingadozott.

De most már nem ítél el semmit. A logika hallgatásra készítette. Ő csak azt tudta, hogy nem tudja elviselni, hogy tévesen fogta föl az új „vallást”, hogy számára semmi reménység sincs, akárhogy is mondják mások. És gyermeke sem volt.

Ez a nyolc nap, amelyet a törvény előírt, teljes békességben telt el. Elég pénzt hozott magával, hogy olyan magánintézetbe lépessen, ahol azok, akik a fényűző élethez hozzászoktak, kényelmet találjanak arra, hogy szándékuktól ne tántorodjanak el. Az ápolónők kellemes és rokonszenves nők voltak, és neki semmi panaszra sem volt oka.

Azért bizonyos mértékben mégis szenvedett a beálló visszahátas miatt. A belépése utáni második éjszaka rettenetes volt. Ágyában feküdt, körülötte a legnagyobb sötétség, és egész kedélye küzdött és föllázadt szándéka ellen, amelyet akarata parancsolt rá. Kedélye a társadalmi élet föltételei után sóvárgott, biztosítékot keresett, hogy élelme lesz, gondtalan élete, társasága; vonaglott és ágaskodott a félelem miatt az ismeretlen éjszakától, amely felé föltartóztatlatlanul sodródott és haláltusájában csak abban talált némi vigasztalást, amikor egy belső hang azt suttogetta, hogy a halállal még nincs mindennek vége. De amikor fölkel a nap és világos lett, visszatért a nyugalma is, akarata megint magához ragadta az uralmat és irgalmatlanul végzett azzal a reménységgel, hogy létezésének folytatása lesz. Később megint szenvedett néhány óráig. Ezúttal alaposabb oka volt a félelemre. Eszébe jutottak ugyanis azok a tíz év előtti leplelezések, amelyek egész Angliát a legnagyobb mértékben fölizgatták, és amelyek miatt ezek az intézetek mind állami felügyelet alá kerültek. Bizonyítékok merültek fel akkoriban, hogy a nagy boncolótermekben éveken át emberi lényekkel kísérleteztek, éspedig olyan személyekkel, akik az övéhez hasonló szándékkal keresték föl a magán eutanázia-intézeteket, hogy ott meghaljanak; de olyan gázt bocsátottak rendelkezésükre, amely csak látszólagos halált okozott, nem igazít... De ez a félelme is eltűnt a napvilágnál. Az ilyen esetek az új rendszerben nem fordulhattak elő, legalábbis

Angliában nem. Azért is hagyott föl azzal a gondolattal, hogy az európai szárazföldön keresi a halálát, ott, ahol az érzés gyöngé, a logika pedig erős, ott az anyagelvűség is hatalmas. Az ember is csak élőlény, magasabb rendű állat — innen a végkövetkeztetés már elkerülhetetlen.

A természet részéről csak egy dolog volt kellemetlen, az az elviselhetetlen hőség éjjel és nappal. A tudósok azt állították, hogy valószínűleg egészen váratlanul valami hőség hullám képződött: volt róla egy tucat elméletük, de egyik kizárta a másikat. Az mégis lealázó tudat, gondolta Mabel, hogy az emberek, akik már azt hitték, hogy a világot ők vették birtokukba, olyan tökéletesen csalódtak. És az időjárás tüneteményeit más földi tünetemények is kísérték. Néhány feltűnően heves földrengésről volt szó; Amerikában egy forgószelel nem kevesebb mint huszonöt várost elpusztított; néhány sziget elszüllyedt és a csalóka Vezuv megint kitörésre látszott készülni. De senki sem ismerte e jelenségek igazi okát. Egyik tudós még arra az állításra is ragadtatta magát, hogy bizonyára a föld középpontjában történt valami katasztrófa... Ezt hallotta Mabel az ápolónőtől, de vajmi keveset törődött az egésszel. Huzamosabb ideig végül is fárasztó volt, hogy nem járkalhatott a kertben, hanem meg kellett azzal elégednie, hogy hűvös, árnyékos szobájában üldögéljen a második emeleten.

Csak egy dolog volt még, ami után tudakozódott: hogy milyen hatása lett az új rendeletnek. De az ápolónő, úgy látszik, nem sokat tudott róla. Állítólag néhány helyen lázadások törtek ki, de a törvényt eddig csak nagyon ritkán alkalmazták. Különben egy hét nagyon rövid idő, és ha a törvény nyomban életbe lépett is, a hatóságok még csak a lakosság kötelező összeírásához fogtak hozzá.

Amikor ma reggel fölébredt és elnézte a kifestett mennyezetet és a csendes, kicsi szobát, úgy érezte, hogy a hőség még tűrhetetlenebb, mint máskor. Egy percre azt hitte, hogy nagyon sokáig aludt, de amikor az óráját megnézte, látta, hogy még csak négy óra múlt néhány perccel. Már úgysem kell sokáig elviselnie a hőséget; nyolc óra tájban, úgy gondolta, itt az ideje, hogy mindennel végezzen. Levelet kellett még írnia Olivernek, és néhány utolsó rendelkezést elintéznie.

Cselekedetének erkölcsi részére vonatkozóan — arra a viszonyra, amelyben cselekedete az emberek közös életére vonatkozott — a legkisebb kétsége sem támadt. Az volt a nézete, ami

az egész emberségesen gondolkozó világé, hogy amint a testi fájdalom följosítja az embert, hogy az életét eldobja, éppen úgy van ez a lelki fájdalommal is. Van a nyomorúságnak egy bizonyos foka, amelynél nemcsak a világ, hanem az egyed számára is megszűnt a létezés kényszere, és aki ilyenkor azt teszi, amit ő, az csak a jótékonyság egyik nemét gyakorolja. De azelőtt sohasem jutott eszébe, hogy ez az eset vele is megtörténhet — mindig sokkal inkább érdeklődött az élet iránt. De most ennyire jutott, ez kétségtelen.

Legalább tucatszor gondolkozott ezen a héten azon, amit akkor Mr Francisszal beszélt. Hogy őt fölkereste, az inkább ösztönszerű cselekedet volt; ő csak azt szeretne volna tudni, hogy mit mond az ellenfél, hogy a kereszténység tényleg olyan nevetséges-e, amilyenek tanították. Ez bizony nem látszott valami nevetségesnek, csak borzasztó patetikus, kedves álom, más semmi, a költészetnek egy válogatott darabja. Ha ebben hihetne valaki, az égi adomány volna, de ő nem tudott ebben hinni. Nem, a világ fölött álló Istent nem tudta elképzelni, éppoly kevésbé, mint az ember mérhetetlenségét. És a megtestesülés... hát, hát...

Nem látott menekvést. Az emberiség vallása az egyetlen lehető vallás. Az ember isten, vagy legalábbis annak legfőbb kifejezője. De ez is olyan isten, amelyről nem akart többé tudni. Most már egészen jól tudta, hogy ezek az újabb, gyöngé ösztönök, amelyek állítólag különböztek az értelemtől és az érzelmektől, ezek is csak finomabb érzelmi hangulatok.

De azért sokat gondolt Felsenburghra és csodálkozott azon, milyen érzései voltak ilyenkor. Bizonyos, hogy sohasem látott még más férfit, aki annyira mély benyomást tett volna rá, és valószínűnek látszott, hogy ő az eszményi ember megtestesülése, az emberiség első, tökéletes példánya. De az ő álláspontjának logikája sok volt Mabelnek. Most ugyan belátta, hogy ő teljesen következetes, hogy nem mondott önmagának ellent, amikor Róma elpusztítását sajnálta, és azért egy hétre rá mégiscsak kiadta ezt a rendeletet. Ő csak azzal nem értett egyet: az emberi szenvedély dühöngése ember ellen — ország ország ellen, szekta szekta ellen —, mert ez a faj öngyilkossága. Magát a szenvedélyt is elítélte, de nem ítélte el a bírói közbelépést. Azért az új rendelet következetes volt, akárcsak ő maga, mert ez bírói lépés volt az egyesült világ részéről egy törpe kisebbség ellen, amely fenyegette az élet és a hit alapelveit; külön-

ben is a legnagyobb kímélettel hajtják majd végre. Elejétől végig nyoma sem volt benne a bosszúállásnak, szenvedélynek, a pártoskodás szellemének; az olyan ember, aki valamelyik beteg testrészét levágatja, épp olyan kevésbé cselekszik bosszúállásból vagy szenvedélyből — erről meggyőzte őt Oliver.

Igen, ez mind következetes és ésszerű. De éppen azért nem tudta elviselni. De ő, milyen nagyszerű férfi ez a Felsenburgh! Már az is öröm, hogy visszagondolt a beszédeire és a személyiségére. Mennyire szeretne volna még egyszer látni! De nincs értelme. Jobb, ha a lehető legnagyobb feltűnés nélkül fejezi be életét. A világ nélküle is továbbhalad. És ő teljesen meguntta ezeket a dolgokat.

Lassan elszenderedett és azt gondolta, hogy alig aludt öt percet, amikor fölébredt és a fehér főkötős ápolónő kellemes, mosolygó arcába tekintett, amint az föléhajolt.

— Mindjárt hat óra, kedvesem, ezt az időt jelezte nekem. Azért jöttem, hogy a reggeliről gondoskodjam.

Mabel még egyszer nagyot lélegzett, és ekkor hirtelen felült és a paplant előrevetette.

2.

Negyedet ütött hat után a kis óra a fali polcon, amikor Mabel letette a tollat. Azután kezébe vette a sűrűn teleírt lapokat, egészen hátradőlt székében és elolvasta.

Békesség otthona.

Manchester, W. 3. szám.

Kedves Oliver, nagyon sajnálom, de visszaestem. Igazán nem tudok már tovább élni és így azon vagyok, hogy elhagyjam ezt a világot azon a módon, amely egyedül maradt hátra, és amelyről már egyszer beszéltem is veled. Nagyon nyugodt és boldog napokban volt itt részem, nagyon figyelmesek és jók voltak hozzám. Hiszen meglátod a lap keltezéséről, hogy mire gondolok.

Téged mindig nagyon szerettelek és még most, ebben a pilanatban is szeretlek. Azért jogod van rá, hogy megismerjed okaimat, amennyire magam is ismerem azokat. Nagyon nehezemre esik, hogy megértsem önmagam, de azt hiszem, nincs meg bennem a kellő erő az élethez. Ameddig az élet tetszésemre volt és elég érdeklődést keltett bennem, minden jó volt, különösen amikor ő eljött. De úgy gondolom, hogy mégis mást vártam; nem tudtam

megérteni azt, amit most már értek, hogy ide kellett jutnia mindennek, hogy mennyire következetes és helyes minden. El tudtam volna viselni, ha láttam volna, hogy az egész indítóoka a szenvedély, de ez nyugodtan kiszámított szándékosság. Elfelejtettem, hogy a békének is szüksége van törvényekre, hogy az is kénytelen törvényeit megoltalmazni. És akárminth legyen is, ez a békesség nem az, amelyet én keresek. Ennek az a jelentése, hogy az ember legyen fogékony minden gonoszság iránt.

És ez most a nehézség. Tudom, hogy te mennyire egyetértesz a dolgok ezen új állapotával. Megértem, hogy ez miért van így, mert te sokkal erősebb és következetesebb vagy. De ha feleséged van, akkor annak nézetei legyenek egyformák a te nézeteiddel. És nálam ez már nincs úgy. Legalábbis a szívem nem vallja többé azokat, jöllehet belátom, hogy neked van igazad... Megértés-e engem, kedves Oliver?

Ha gyermekünk lenne, más volna. Az ő kedvéért szívesen élttem volna tovább. De a humanitás, örökké csak az — ó, Oliver, nem lehet, nem bírom tovább.

Tudom, hogy nincs igazam, és hogy neked igazad van. De éppen ez az, amin nem tudok változtatni, és azért biztos vagyok abban, hogy el kell tűnnöm.

Még csak azt az egyet akarom neked elmondani, hogy csöppet sem félek. Még sem tudom érteni, hogy lehet attól félni, legfőljb, ha valaki keresztény. Én rettenetesen félnék, ha az volnék. De te tudod, és mindketten jól tudjuk, hogy ezentúl nincs semmi. Az élet az, amelytől félek, nem a halál. Egészen más volna, ha ez valami fájdalommal járna; de az orvosok azt mondják, hogy ez teljesen ki van zárva. Az ember egyszerűen elalszik. A idegek még előbb halnak el mint az agyvelő. Magam végzek el mindent, és nem akarom, hogy valaki mellettem legyen a szobában. Néhány perc múlva az ápolónő, Anna nővér, akit nagyon megszerettem, behozza majd a készüléket, és magamra fog hagyni.

Hogy mi lesz azután, az mellékes. Tégy, kérlek mindent tetszésed szerint. Az elhamvasztás holnap délben történik meg és így, ha akarod, ennél még jelen lehetsz. Vagy elküldheted utasításaidat is, hogy az urnát küldjék el neked. Tudom, mennyire örültél, hogy anyádét ott őrizhetted kertünkben; talán az enyémet is szívesen megőrzöd. Kérlek, cselekedjél tetszésed szerint és rendelkez a vagyonomról is. Ez természetesen a tied.

És most, kedvesem, még azt akarom mondani: igazán nagyon sajnálom, hogy olyan alkalmatlankodó és balga voltam. Úgy gondoltam, igazán elhittem minden érvedet, de mégsem tudtam elhinni. Látod-e most, hogy miért voltam olyan kiállhatatlan?...

Oliver, kedvesem, te olyan rendkívül jó voltál irántam. Igen, tudom, hogy sírok, de igazán nagyon boldog vagyok. Ez megnyugtató befejezés. Szeretném, ha megkímélhettelek volna az aggodalomtól ezen az utolsó héten, de nem lehetett — tudtam, hogy lebeszélte volna róla, ha rám talál és ez még rosszabb lett volna. Azt is sajnálom, hogy hazudtam neked; de igazán ez volt az első eset, hogy tőlem ilyesmit hallottál.

Hát — azt hiszem, nincs többé mondanivalóm. Oliver, kedvesem, élj boldogul. Szívemből üdvözöllek.

Mabel

Amikor az írást végigolvasta, még egy ideig csendesen ült, és a szeme könnytől volt nedves. Pedig az egész megfelelt az igazságnak. Sokkal boldogabbnak érezte magát így, mint ha még kilátása lett volna a visszafordulásra. Életének nem volt semmi tartalma, és így a halált menekülésnek tekintette. Lelke úgy sóhajtozott utána, mint a test az álom után.

Nagyon határozottan címezte meg a levelet és az asztalra tette. Azután megint hátradőlt és szeme végigfutott az érintetlen reggelin. És most egyszerre eszébe jutott az, amiről Mr Francisszal beszélt és különös eszmetársítás után visszatért emlékezetébe az a jelenet is, amikor Brightonban lezuhant a léghajó, amikor közbelépett az a pap és az eutanázia emberei...

Amikor Anna nővér néhány perccel később belépett a szobába, elcsodálkozott azon, amit látott. Mabel odahúzódott az ablakhoz, kezét az ablakdeszkára tette és a félelem félre nem ismerhető kifejezésével nézte az eget.

Anna nővér hamarosan áthaladt a szobán és menet közben letett valamit az asztalra. Azután vállánál megérintette a fiatal nőt.

— Kedvesem, mi az?

Hosszú, zokogó sóhajlás hallatszott. Mabel fölkel, megfordult és egyik reszkető kezével megfogta az ápolónő kezét, a másikkal pedig kifelé mutatott.

— Ott — mondta —, ott, látja?

— Nos, kedvesem, mi az? Nem látok semmit. Kissé sötét van.

— Sötét? — válaszolta Mabel. — Ezt ön sötétnek nevezi? Nem, nem, ez fekete... fekete.

Az ápolónő gyöngéden visszavonta a székre, félre az ablaktól. Ő tudta, hogy ez csak ideges félelem, más semmi. De Mabel kiszabadította magát, és visszatért az ablakhoz.

— Ön ezt kissé sötétnek nevezi? — kérdezte. — Nem, nézze, nővér, nézze!

Pedig semmi rendkívüli dolgot nem lehetett látni. Nem meszszi-re egy szilfa lombos koronája emelkedett az ég felé, azontúl pedig, az udvaron kívül a bezárt ablakok, a tető, fölötté a reggeli ég, kissé nyomasztó és párás, mint zivatar előtt, de semmi más.

— Nos, mi az, kedvesem? Mit lát?

— Mit?... Nézze csak, nézzen csak oda. Hallja?

Gyöngé, távoli dörgés hallatszott, mintha nehéz szekér dübörögne, olyan halkán, hogy az ember füle akár csalódásnak is vélhette volna. És Mabel mégis füléhez szorította a kezét és vonásai a halvány ijedtséget árulták el. Az ápolónő átölelte.

— Kedvesem — mondta —, az érzékei csalódnak. Semmi sincs ott, csak kissé mennydörög. Nyugodtan üljön le.

Jól érezhette, hogy a fiatal nő teste remeg a kezében, de amikor levonta őt a székre, nem ellenkezett.

— Világosságot, világosságot! — nyögte Mabel.

— Megígéri nekem, hogy nyugodtan marad?

Mabel bólintott, és az ápolónő gyöngéd mosolygással a szoba túlsó részébe ment; vele már többször történtek ilyen esetek. Megcsavarta a villanyos gombot és egy pillanat múlva nappali fényhez hasonló világosság árasztotta el a szobát. Amikor megfordult, látta, hogy Mabel is megfordult a székben és összekulcsolt kézzel nézte még mindig az eget a háztető fölé. De látszott rajta, hogy nyugodtabb lett. Az ápolónő visszatért, és kezét a vállára tette.

— Ön izgatott, kedvesem... Most már el kell hinnie, semmi oka sincs, hogy valamitől féljen. Ez csak ideges izgatottság. Leeresszem a függönyt?

Mabel megfordította a fejét.

— Igen.

A világosság visszaadta neki a bátorságot. Arca még fehér volt és még félelemről tanúskodott, de a szeme már nyugalmat árult el, jöllehet még most is minduntalan az ablak felé tekintett, amikor beszélt.

— Nővérem — mondta nyugodt hangon —, kérem, nézzen ki még egyszer, és mondja, hogy nem lát semmit. Ha azt mondja, hogy nincs künn semmi, akkor el fogom hinni, hogy az értelmem már kezd megzavarodni. Ne, ne, hagyja a függönyöket...

De odakint valóban nem volt semmi. Az ég kissé sötét volt, mintha pára takarná el, könnyű felhőfátyol, de ez kevésbé hatott a világosságra. Szóval, olyan volt a hangulat, mint néha tavaszkor vihar előtt. Ezt az ápolónő nyíltan és határozottan mondta.

Mabel vonásai még nyugodtabbak lettek.

— Nagyon jól van, nővér... Azután...

Odafordult a kis asztalhoz, ahhoz a készülékhez, amelyet Anna nővér behozott.

— Kérem, mutassa meg.

Az ápolónő még habozott.

— Biztos ön abban, hogy nem fog nagyon félni? Van még valamire szüksége?

— Nincs több mondanivalóm — szólta Mabel röviden. — Kérem, mutassa meg.

Anna nővér gyorsan az asztal felé fordult. Ott egy fehér zomán-cos és szép virágokkal kifestett ládika feküdt. Ebből fehér, hajlékony cső nyúlt ki, a végén széles szopókával, ezen pedig két bőrrel bevont acélszorító. A láda szék felé eső oldalán porcelán fogó.

— Tehát, kedvesem — kezdte az ápolónő nyugodtan, de közben észrevette, hogy Mabel szeme újra visszafordul az ablak felé. — Tehát, kedvesem, ide ül, úgy mint most. Fejét hajtsa, kérem, egészen hátra. Ha elkészült, vegye ezt a szájába és a szorítókat erősítse meg fejének hátsó részén. Így... Egészen könnyen meg tudja tenni. Azután forgassa meg ezt a fogantyút ebben az irányban, ameddig csak lehet. Ennyi az egész.

Mabel bólintott. Visszanyerte önuralmát és eléggé megértett mindent, pedig amíg az ápolónő beszélt, ő megint az ablakot nézte.

— Ez az egész — mondta. — És azután?

Kételkedve nézett rá egy pillanatig az ápolónő.

— Tökéletesen megérttem — szólta Mabel. — És azután?

— Azután semmi. Csak vegyen egészen természetesén lélegzetet. Közvetlenül rá álmosnak érzi majd magát, azután hunyja be a szemét. Más semmi.

Mabel letette a csövet az asztalra. Visszanyerte előbbi határozottságát.

— Csókoljon meg, nővér!

Amikor az ápolónő az ajtóhoz ért, még egyszer Mabelre mosolygott; de ezt alig vette észre, megint csak az ablakot nézte.

— Félóra múlva újra idejövök — szólta Anna nővér. És akkor a tekintete valami fehérségre esett az asztalon. — Ó, a levél! — mondta.

— Igaz — szólta a fiatal asszony szórakozottan — Vigye el.

Az ápolónő fölvette a levelet, előbb a címet nézte, azután Mabelre tekintett. Még mindig habozott.

— Félóra múlva — ismételte. — Nem kell sietnie. Nem tart öt percig sem, és már vége... Minden jót, kedvesem!

De Mabel még most is az ablakot nézte, és nem válaszolt.

3.

Mabel teljesen mozdulatlanul állt, amíg csak azt nem hallotta, hogy az ajtót bezárták és a kulcsot kivették. Akkor megint odament az ablakhoz és belekapaszkodott a párkányába.

Onnan meglátta az udvart, a kis pázsitos teret, a közepén néhány fával. A világosság, amely az ő ablakából áradt, ezekre esett. A házak teteje fölött óriási, vörösés fekete takarót látott. A nagy színellentét még csak borzalmasabbnak tüntette föl az egészet. Mintha a föld még fogékony lett volna a világosságra, de az ég már nem. Feltűnő volt a nagy csend is. Igaz, hogy ez a ház elég csendes szokott lenni ebben az órában és lakói bizony nem voltak olyan hangulatban, hogy sokat lármázzanak, de ez most több volt a csendnél. Halálos csend uralkodott, olyan csend, amely a hirtelen égi háborúkat szokta megelőzni. De a percek múltak, és semmiféle égi háború sem jelentkezett; csak még egyszer hallatszott az az ünnepies dörgés, hatalmasan, meghatóan, és Mabel fülére úgy hatott, mintha megszámlálhatatlan, szellemszerű, helyeslő hang mormogása kísérné. De azután megint csend lett, mint az előbb.

Mabel most kezdte megérteni. A sötétséget és a zúgó dörgést nem minden szem és nem minden fül vette észre. Az ápolónő semmi rendkívülit nem látott, nem hallott, és a többi ember sem látott és nem hallott semmit. Nekik az nem volt más, mint a keletkező zivatar előjelei.

Mabelnek eszébe sem jutott, hogy különbséget tegyen a személyi benyomás és a tárgyi valóság között. Neki teljesen mindegy

volt, hogy amit látott és hallott, az agyvelejéből keletkezett-e, vagy olyan tehetsége vette-e azt észre, amelyről eddig tudomása sem volt. Mintha már azon a világon kívül állana, amelyet eddig ismert. Ez látszólag eltávozott tőle, vagy talán inkább ő maradt, ahol volt, de a világ mintha széjjelfolynék, átalakulna, hogy a létezésnek valamely más alakját öltse föl. Még a legkülönösebb dolog sem volt most már különösebb, mint akármi más, mint... az a festett ládika ott az asztalon.

És akkor, maga sem tudta mit mond, de szemét nyugodtan arra a borzasztó égre emelte, és beszélni kezdett.

— Ó, Istenem, ha te csakugyan ott vagy, ott vagy...

Hangja elakadt. A párkányba kapaszkodott, hogy el ne essék. Némileg csodálkozott azon, hogy így beszélt, hiszen sem értelme, sem valami belső érzés nem ösztönözte erre. De azért folytatta.

— Ó, Isten, tudom, hogy nem vagy ott, természetes, hogy nem vagy ott. De ha ott volnál, akkor tudom, hogy mit mondanék neked. Elmondanám neked, hogy milyen kishitű és fáradt vagyok. Nem, hiszen nem volna rá szükségem, hogy ezt elmondjam. Hisz magad is tudnád ezt. De elmondanám, hogy nagyon sajnálom az egészet. Ó, azt is tudnád. Nem kell neked semmit sem mondanom. Ó, Isten, magam sem tudom, mit mondanék neked. Megkérnélek, hogy legyen gondod Oliverre és szegény keresztényeidre. Ó, rájuk most nagyon rossz idők következnek!... Isten, Isten, te megértenél engem, ugye?

Megint fölhangzott az a nehéz, zúgó dörgés, és a milliónyi hang ünnepélyes morgása; mintha már közelebb lenne, legalább Mabel úgy hallotta. Sohasem szerette a viharokat, sem a lármás tömeget, mindig megfájdult tőle a feje.

— Nahát — mondta —, búcsúzzunk el a világtól!

Azután beleült a székébe. A szopóka... igen, megvolt...

Dühös lett, hogy a keze reszketett, kétszer is kicsúszott az acél-szorító fényes, sima, sűrű hajából... Végre benne maradt. És mintha hűvös szellő érte volna, úgy tért vissza a higgadtsága.

Meggyőződött róla, hogy egészen könnyen tud lélegezni, semmi nehézsége sem volt, és ez megnyugtatta — mert így nem lehet szó fulladásról. Kinyújtotta bal kezét, megérintette a fogót, és most nem is annak a hideg anyagát érezte, hanem azt az elviselhetetlen forróságot, amely egyszerre az egész termet betöltötte. Hallotta vérenek lüktetését halántékában és sok hang üvöltését... Még egyszer

eleresztette a fogót és két kezével ledobta magáról a bő, fehér kendőt, amelyet reggel vett magára. Így könnyebb lett; szabadabban tudott lélegezni. Azután ujjai megint a fogót keresték, megragadta, de kezéről csurgott az izzadság, és nem tudta első pillanatra megforgatni; míg végre is engedett.

Az édeskés, émelyítő szag első pillanatra úgy hatott rá, mint egy ütés. Ez volt a halál lehelete. De azután erős akarata maradt a győztes, amely már ennyire vezette, s kezét könnyedén ölébe tette, míg mélyen és minden nehézség nélkül sóhajtott.

Amikor a fogót megforgatta, behunyta a szemét; de most újra kinyitotta és mohó kíváncsisággal figyelte meg az eltűnő földet. Már egy héttel ezelőtt föltette magában ezt, és most nem akarta elmulasztani az utolsó egyedüli látványt.

Először érezte, hogy semmi változás nem történt. Ott kint látta a lombos szilfa koronáját, mögötte az ólmos tetőt, fölötte az eget, s ez még mindig ijesztő volt. Észrevette, hogy egy galamb, amelynek fehér színe nagyon elütött a fekete háttértől, fölrepült és csakhamar eltűnt a szeme elől...

És akkor a következő történt... Valamennyi tagjában egyszerre földöntúli világosságot érzett. Föl akarta emelni kezét, de észrevette, hogy ez lehetetlen, már nem volt az övé. El akarta fordítani a szemét attól a széles, vörösfekete égdarabtól, de észrevette, hogy ezt sem teheti meg. Most megértette, hogy akaratának összefüggése a testtel már megszűnt; hogy a bomlófélben levő világ már végtelen távolságra van tőle — úgy történt, ahogy ezt gondolta. Csak az volt a különös, hogy lelke azért nem szűnt meg működni. Igaz, hogy a világ, amelyet ő ismert, már öntudatának hatalmán kívül esett, éppúgy, mint teste is, kivéve hallóérzékét, amely még szokatlanul éber volt; de még maradt annyi emlékezőtehetsége, hogy tudja: ez a világ létezett, más személyek is voltak, az emberek járnak a dolguk után s nem tudnak arról semmit, ami most vele történik; de már az arcvonásokra, nevekre, helyekre nem emlékezett. Valóban, öntudata olyan állapotba jutott, mint soha azelőtt. Mintha végre behatolt volna saját lényének elrejtett területére, amelybe eddig csak mintegy homályos üvegen át nézhetett. Ez olyan sajátságos volt és mégis olyan ismerősnek tűnt, mintha egy középponthoz nyomult volna előre, amely körül egész eddigi élete forgott, de ez több volt, mint jelentéktelen pont, ez világosan határolt terület volt... És ebben a pillanatban érezte, hogy a hallása is megszűnt.

És most valami különös dolog történt vele. És mégis, újra olyan volt előtte, mintha már régóta tudta volna azt, amit még az értelme sem fejezhetett volna ki világos szavakkal. A lélek burka a törés zárával vált el a lélektől, és végtelen tér vette körül — végtelen, és különböző minden mástól, tele élettél és mozgással; tele élettél, mint valami lélegző test, melynek érverése áthatol minden tagján, érezhetően, fölemelően; egy volt, és mégis több: anyagtalan és mégis való, való olyan értelemben, amilyen valóságról eddig még nem is álmodott...

De még ez is olyan meghitt, olyan ismerős volt, mint az a hely, ahol sokszor fordulunk meg álmunkban. És azután jelzés nélkül előlebegett valami, ami hasonlított a fényhez vagy a hanghoz, valami, amiről azonnal fölismerte, hogy hozzá hasonló nincs.

Azután látott és megértette.

Ötödik fejezet

1.

Amióta Mabel eltűnt, Oliver leírhatatlan izgalomban töltötte a napokat. Megtett mindent, amit csak tehetett; követte a nyomát egészen a megállóig és a Viktória állomásig, de ott azután végleg eltűnt. Érintkezésbe lépett a rendőrséggel, de a hivatalos, semmitmondó felelet mindig az volt, hogy semmi újabb nyomra nem találtak. Távozása utáni kedden végre Mr Francis, aki véletlenül értesült Oliver veszteségéről, telefon útján tudatta, hogy pénteken este beszélt Mabellel, de a fölvilágosítás, amelyet ő nyújtott, semmiképpen sem elégítette ki Olivert. Sőt, amit hallott, az még inkább a rosszabbra fordulást jelentette, mint a jót. Mert amikor Oliver megtudta, hogy miről beszélgetett Mabel, az még jobban lehangolta, akármennyire bizonygatta is Mr. Francis, hogy Mrs Brandnak semmi hajlandósága sem volt a keresztény álláspont védelmezésére.

Lassan-lassan két nézet gyökeresedett meg benne. Vagy valamely ismeretlen katolikusnak a védelmét kereste meg, vagy — és ez a gondolat félig beteggé tette — fölkereste valamelyik eutanázia-intézetet, amivel egyszer fenyegetődzött, és akkor most már a törvény védelme alatt áll. Az ilyen esetek nem voltak éppen túl ritkák, amióta 1998-ban ez a törvény életbe lépett. És az volt a legborzasztóbb, hogy eljárását nem tudta elítélni.

Kedden este, amikor leverten ott ült a szobájában és már századszor próbálkozott, hogy az utolsó hónapokban Mabellel folytatott beszélgetéseiben valami összefüggő fonalat találjon zavaros útvesztőhöz, egyszerre megszólalt a telefon csengője. A whitehallei vörös gomb ugrott ki és egy pillanatig a szíve hangosabban dobogott, mert azt remélte, hogy Mabelről hall valami hírt. De már az első szavaknál eltűnt ez a reménye.

— Brand — szólt egy éles, titokzatos hang —, ön az?

— Igen, én vagyok, Snowford.

— Kérjük, jöjjön azonnal. Azonnal, érti? Húsz órákor rendkívüli minisztertanács lesz. Az elnök is részt vesz ezen. Megérti, hogy

nagyon fontos? Nincs időm bővebb felvilágosításra. Jöjjön azonnal a hivatalomba.

Még ez a hír sem igen érdekelte. Ő sem, a többiek sem lepődtek már meg az elnök hirtelen megjelenésén. Jött és eltűnt, bejelentés nélkül; mindig úton volt és mindig munkában, hihetetlen munkabírással, de úgy látszik, személyes nyugalját mindig megőrizte.

Már tizenkilenc óra elmúlt. Oliver megvacsorált és negyedórával a kitűzött idő előtt jelentkezett Snowfordnál, ahol társai közül már vagy fél tucat jelen volt.

A miniszter, akinek vonásai feltűnő izgatottságot árultak el, elébe jött, hogy üdvözlje és kabátjának egyik gombjánál fogva félrevonta.

— Hallgasson ide, Brand, azt akarják, hogy ön beszéljen először, közvetlenül az elnök titkája után, aki a gyűlést megnyitja. Ők Párizsból jönnek. Egészen új dologról van szó. Értesítéseket kapott a pápa tartózkodási helyéről... úgy látszik, még van olyan... ó, azonnal meg fogja érteni... különben — folytatta, és Oliver meglepett arcát nézte — nagyon sajnáltam, amikor a veszteségéről értesültem. Pemberton beszélt róla épp az imént.

Oliver elutasítóan emelte föl a kezét.

— Mondja meg — kérdezte —, miről beszéljek?

— Az elnök javasolni fog valamit, úgy gondoljuk. Ön eléggé ismeri a mi nézeteinket. Ön fogja kifejezni álláspontunkat a katolikusokkal szemben.

Oliver szeme egyszerre csak fölvillant a szemöldöke alatt. Bólintott.

Cartwright, egy magas, de hajlott alakú aggastyán, pergament-szerű arccal, amely hozzá mint igazságügyminiszterhez nagyon illett, most Oliverhez lépett.

— Mondja csak, Brand, mit tud ön valami Philips nevű emberről? Állítólag az ön nevét emlegette.

— A titkárom volt — szólt nyugodtan Oliver. — Mi van vele?

— Bizonyára megőrült. Ő jelentkezett a hatóság előtt, és azt kívánta, hogy hallgassák ki; ez pedig utasításért fordult ide. Ön tudja, hogy a törvény éppen csak most lépett életbe.

— De hát mit követett el?

— Hiszen éppen ez a gondunk. Ő azt állítja, ő nem tagadhatja, hogy van Isten, és nem is állíthatja. Tehát titkára volt, nem?

— Az volt. Tudtam, hogy hajlandósága van a kereszténységre, ezért kellett elbocsátanom.

— Jó. Egy hétig nem foglalkozunk vele, addig talán tisztába jöhet önmagával.

Azután a beszélgetés megint más tárgyakra tért át. Egyik-másik miniszter, ahogy megérkeztek, Olivert érdeklődve nézték minden oldalról. Az a hír járta, hogy a felesége elhagyta, és most kíváncsian figyelték, hogyan viseli el a csapást.

Öt perccel húsz előtt megszólalt a harang és a gyűlésterem ajtaját kitérték.

— Jöjjenek, uraim — szólt a miniszterelnök.

Ez a terem hosszú, magas helyiség volt az első emeleten. Falait a padlótól a mennyezetig hosszú könyvsorok díszítették. Kaucsuk-szőnyeg fojtotta el a lépések zaját. Ablak nem volt rajta, mert a termet mesterségesen világították meg. A termen végig hosszú asztal állt, két oldalán nyolc-nyolc támlásszékekkel, és az asztalfőn kis emelvény az elnök székével.

Mindenki némán, egyenesen székéhez ment és várakozva megállott.

Jóllehet a teremnek nem voltak ablakai, mégis hűvös volt, és ez kellemes ellentétben állt azzal az esti hőséggel, amelyen keresztül a legtöbb férfinak jönnie kellett. Ők is csodálkoztak a feltűnő időjárás-on és mosolyogtak a csálhatatlan időjósok vitáján. De erre most már senki sem gondolt. Az elnök megjelenése olyan eseménynek számított, ami eddig még mindig elnémította a legnagyobb fecsegőt is. Különben valamennyien jól tudták, hogy ezúttal rendkívül fontos ügyről lesz szó.

Egy perccel a kitűzött idő előtt a harang ismét megszólalt, négyet ütött és erre csend lett. Mindenki ösztönszerűen az elnöki szék mögötti magas tolóajtó felé fordult. Halálos csend lett a teremben, még künn is, mert a kormány tágas hivatalszobái bőven el voltak látva mindenféle készülékekkel, amelyek minden hangot felfogtak, és még az alig százméternyire járó hatalmas motorok zakatolása sem volt képes arra, hogy akár a legcsekélyebb hangot is átjuttassa a falak kaucsukrétegein. Csak egy hang hatolt ide, a mennydörgése. Ezt még nem sikerült kizárniuk.

A hallgatás fátyla mintha még mélyebbre ereszkedett volna. És ekkor megnyílt egy ajtó, gyorsan belépett egy alak, azt követte egy második, fekete és skarlátszínű ruhában.

Két titkára kíséretében egyenesen odament székéhez, mindkét oldal felé könnyedén meghajolt, leült és kezével röviden intett. Erre leültek a többiek is, telve várakozással. Oliver talán már századszor nézett az elnökre és még mindig kénytelen volt annak nyugalmát és csodálatra méltó egyéniségét megbámulni. Az elnök olyan hivatalos öltözetben volt, amely évszázadokon át fönntartotta magát, fekete és skarlátszínű, karján fehér prémdísszel és vörös övvel — ezt ő, mint a törvényhozó testületnek mostani feje, hivatalos elnöki viseletnek fogadta el. De az a csodálatos elem, amely belőle áradt, az a légkörben volt, személyiségében. Olyan hatással volt az emberre, mint a friss, tengeri szellő, vidító, bátorító, mámorító, erősítő; ki-mondhatatlan kedvesség honolt benne, amilyen tavaszi időben a virágzó fáké, megható, mint a húrok panaszos hangja, magával ragadó, mint a vihar. Így írták le az írók. Összehasonlították lényét a tiszta, csörgedező vízzel, a drágakő csillogásával, az asszony szerelmével. Egyik-másik alkalommal túlmentek az ésszerűség határán és azt mondták, hogy személyisége minden hangulatba beleillik, mint a víz zúgása. Folyton és mindig csak azt hangsúlyozták, amennyire csak lehetett, hogy ő az az isteni természet, amely végre a legkéleltesebb módon testesült meg...

Azután Oliver félbeszakította gondolatait, mert az elnök, aki lesütött szemmel és hátrahajtott fejjel ült ott, intett a jobb oldalán álló piros arcú titkárnak, ez mozdulatlanul, mint valami színész, aki felmondja szerepét, nyugodt, erős hangon beszélni kezdett.

— Uram, az elnök egyenesen Párizsból jött. Ma délután öngyméltósága Berlinben volt; hajnalban Moszkvában, tegnap New-Yorkban. Ma estére még Turinban akar lenni, és holnap visszatér Észak-Afrikába, Spanyolországba, Görögországba a délkelet egyesült államain át.

Ez volt az ilyen beszédek megszokott bevezetése. Az elnök most már csak ritkán beszélt személyesen, de gondoskodott arról, hogy az ilyen alkalmakra, mint a mai is, gondos utasításokat adjon. Titkárai láthatóan tökéletesen iskolázottak voltak és a szónok sem volt közöttük kivétel. Rövid szünet után folytatta a titkár.

— A következőkről van szó, uraim. A múlt kedden aláírták a fölhatalmazott követek, amint tudják, ebben a teremben azt a törvényjavaslatot, amelyet azután mindjárt az egész világ tudomására

hoztunk. Tizenhat órákor őnagyméltósága értesítést kapott egy Dolgorovszki nevű embertől, aki hír szerint a katolikus egyház egyik bíbornoka. Ő legalább állította, hogy az és a kutatásoknak az lett az eredménye, hogy amit mondott, igaz. Az ő értesítése csak megerősítette azt, amit őnagyméltósága már gyanított, hogy tudniillik van egy férfiú, aki azt állítja magáról, hogy ő a pápa. Röviddel Róma elpusztítása után Jeruzsálemben választották meg és megválasztása után azonnal új bíbornokokat nevezett ki — ez a kifejezése: kreált. Úgy látszik, hogy ez a pápa kiváló államférfiúi okossággal jónak látta, hogy nevét és tartózkodási helyét még saját hívei előtt is eltitkolja, kivéve a tizenkét bíbornokot és hogy különösen az egyik bíboros, valamint általában új szerzetének a segítségével nagyon sokat tett a katolikus egyház visszaállításának érdekében és hogy ebben a pilanatban, távol a többi világtól, tökéletes biztonságban él.

— Őnagyméltósága azt hiszi, hogy önmagát kell megfeddenie azért, hogy megelégedett ilyen gyanúval, de tévedésbe ejtette az a gondolat, hogy azon esetben, ha még van pápa, ennek a híre más oldalról is csak kitudódott volna. Mert, amint ismeretes, a keresztény egyház egész épülete a pápán nyugszik, mint valami sziklán. Őnagyméltósága azonkívül még azt gondolta, hogy azon a helyen, ahol a pápa állítólag él, előbb kutatást kell rendezni.

— Ennek a férfinak a neve, uraim, Franklin.

Oliver akaratlanul is fölriadt. De a szemébe rögtön visszatért a belső megértés fénye, amikor az elnök egy pillanatra megtörte mozulatlanlanságát.

— Franklin — ismételte a titkár —, és Názáretben él, ahol a monda szerint a kereszténység alapítója töltötte ifjúkorát.

— Mindez, uraim, a múlt hét csütörtökén jutott őnagyméltóságának tudomására. Azonnal tudakozódtunk mindenfelé, és pénteken reggel újabb értesítés jött Dolgorovszki részéről, hogy a pápa gyülekezésre szólította föl a bíborosokat, valamint más egyházi méltóságokat a világ minden részéből Názáretbe, hogy ott tanácskozzanak, milyen lépéseket tegyenek az új rendelet következtében. Őnagyméltósága él az alkalommal, hogy rámutasson azon politikai éleslátás hiányára, amely ebben az intézkedésben nyilvánul meg és olyan nehezen egyeztethető össze előbbi viselkedésével. Azok, akiket külön hírnökök hívnak meg, a következő szombaton gyűlnek össze és néhány keresztény szertartás után a következő reggelen kezdik meg tanácskozásukat.

— Önök, uraim, kétségtelenül meg óhajtják ismerni Dolgorovszki okait, amelyek rábírták ezekre az értesítésekre. Önagyméltóságának nagy meglepődésére mondhatta, hogy ezek föltétlenül őszinték és igazak. Ez az ember elvesztette hitét vallásában és tényleg arra a belátására jutott, hogy ez a legnagyobb akadály a fajok egyesülésének. Ő tehát kötelességének tartotta, hogy ezt az értesítést önagyméltóságához eljuttassa. Érdekes emellett az is, ha összehasonlítjuk a történelmi párhuzamot, mert a kereszténység keletkezését hasonló esemény jelezte, mint amilyen annak elpusztulását is jelzi most; hogy tudniillik egyik főembere értesítette az ellenfelet a helyről és a módról, miként lehetne a fő személyt legalkalmasabban a hatalmukba keríteni. Bizonyára az is nagyon jellemző, hogy a befejezés színhelye egybeesik a keletkezés színhelyével.

— Uraim, önagyméltóságának javaslata a rendelet megvalósítására, amelyhez mindnyájan hozzájárultak, az volna, hogy szombaton fegyveres hatalom vonuljon Palesztinába, és vasárnap reggel, amikor ezek a férfiak mindnyájan összegyülekeztek, bevégzi azt a művet, amelyet a szövetséges kormányok már megkezdték, és pedig amilyen gyorsan és tapintatosan csak lehet. Azok az államok, amelyeket eddig megkérdeztünk, mind egyhangúlag hozzájárultak ehhez, és alig lehet kétséges, hogy a többiek is hozzá fognak járulni. Önagyméltóságának az a meggyőződése, hogy ilyen fontos ügyben nem járhat el saját felelősségére, mert ez nem helyi érdekű kérdés, hanem egyetemes bírói eljárás, amelynek következményei sokkal messzebb hatnak, mint ahogy ezt ebben a pillanatban előre meg lehetne mondani.

— Fölösleges belefogni ezen javaslat indokolásába, mert önök mindnyájan jól ismerik. De önagyméltóságának az az óhaja, hogy mielőtt önök véleményüket nyilvánítják, tudomásukra juttassa azt, hogy milyen módon gondolja el ennek végrehajtását, ha önök hozzájárulnak.

— Minden kormány vegyen tevékenyen részt ebben a végső eljárásban, mert itt valami jelképes cselekvésről van szó, és ezen célból jónak láttuk, hogy a világ mindhárom államcsoportja a benne képviselt államok számának arányában rendeljen ki léghajókat, összesen tehát százhuszonkettőt, hogy ezek végrehajtsák a tervet. A léghajók számára nem tűznünk ki közös találkozóhelyet, mert attól lehet félni, hogy különben ennek híre idő előtt érne Názáretbe. Is-

meretes dolog, hogy a keresztre feszített Krisztus új szerzete magas-fokú kémhálózatot szervezett meg. A találkozót tehát csak Názáretben lesz, sehol másutt. Az időt ottani számítás szerint kilenc órára gondoltuk a legjobbnak. De a részletekről még előbb határozni kell, és csak azután ismertetjük, mielőtt az egységes tervre vonatkozóan megegyeztünk.

— A végrehajtás pontos módjára őnagyméltósága azon véleményre hajlik, hogy mindkét rész érdekében legjobb lesz, ha az érdekelt személyekkel semmiféle tárgyalásokba nem bocsátkozunk. A falu lakosainak megadjuk a lehetőséget a menekülésre, ha erre rá akarják magukat szánni, azután a magunkkal vitt robbantószerekkel egyetlen pillanat alatt végezhetünk.

— Őnagyméltósága hajlandó részt venni és saját léghajójáról akarja a főbombát leejtetni. Az csak illő, hogy a világ, amely őnagyméltóságát megtisztelte azzal, hogy elnökévé választotta, most az ő keze segítségét vegye igénybe. És ez a megtisztelésnek is némi látszatát keltené olyan babona iránt, amely bármennyire gonosz is, de mégis az egyetlen hatalom, amely az emberiség haladása elé akadályt képes gördíteni.

— Őnagyméltósága szavát adja, uraim, hogy ezen terv végrehajtása esetében a kereszténység soha a jövőben nem fog többet alkalmatlankodni. A rendelet erkölcsi eredményei máris óriásiak. Úgy hallottuk, hogy az elmúlt néhány nap alatt a katolikusok, köztük még ennek az új, fanatikus szerzetnek a tagjai is tízezerszámra tagadták meg balga hitüket, és most egy utolsó csapás az egyház tulajdonképpeni fejére és szívére — aki, mint gondolják, egyszer és mindenkor az az oszlop, amelyen az egész szerkezet fölépül —, egy olyan csapás söpri el, mely lehetetlenné teszi annak újabb életrekelését. Határozottan tény, hogy a pápák sorozatának megszakítása és azoknak kiirtása, akik újabb pápát választhatnának, még a legtudatlanabb ember előtt is világossá teszi, hogy Jézus kijelentései nem tarthatnak többé igényt az ésszerűsége vagy továbbélésre. Még annak a szerzetnek is, amelynek legnagyobb része az új mozgalomban keletkezett, meg kell ezzel szűnnie.

— Egy nehézség van, és ez természetesen Dolgorovszki; mert nem bizonyos, hogy egy bíbornok elégséges-e arra, hogy a pápák sorát tovább képezhesse. Őnagyméltósága tehát, bár vonakodva, de kénytelen figyelmeztetni arra, hogy az ügy befejezése után Dolgorovszkit is, aki természetesen nem lesz ott társaival Názáretben,

a lehető legnagyobb kímélettel lehetetlenné kell tenni a visszaesés veszélye miatt.

— Önagyméltósága most arra kéri az urakat, hogy lehetőleg röviden fejtsék ki nézeteiket azon pontokról, amelyekről beszélni szerencsém volt.

Ezzel a nyugodt, üzleti hang elhallgatott. Elejétől végig teljesen egyformán higgadtan beszélt. Szemét lesütötte, hangja tartózkodó volt, és egész magatartását csodálni lehetett.

Egy pillanatra nagy csend támadt. Minden szem az elefánt-csont-arcú alak felé fordult, aki vörös és fekete öltözetében mozduatlanul ült.

Akkor fölkelte Oliver. Arca fehér volt, mint a kréta, szeme ragyogott, tágra nyílt.

— Sir — kezdte —, nem kételkedem, hogy valamennyien egy nézeten vagyunk. Elég, ha annyit mondok; amennyiben társaim nevében beszélek, a javaslatot elfogadjuk és a részletek eldöntését nagyméltóságodra bízuk.

Az elnök fölemelte tekintetét és gyorsan végigjáratta a feléje forduló szigorú arcokon.

Mind visszafojtott lélegzettel hallgattak, amikor az elnök különös, szenvedélytelen, rideg hangján megszólalt:

— Van-e valakinek ellenkező indítványa?

A tagadás helyeslő mormogása hallatszott, más semmi, és az urak fölkeltek.

— Köszönöm, uraim —, szólt a titkár.

3.

Vasárnap reggel, kevéssel hét óra előtt hagyta el Oliver a motoros kicsit, amellyel Wimbledon Commonba ment. Ott föl szállt a lépcsőn az egykori léghajóállomáshoz, amelyet azelőtt öt évvel bezártak. Föltétlenül titokban akarták tartani szándékukat és ezért jónak látták, hogy Anglia képviselői ennél a hadjáratnál aránylag kevéssé ismert helyről induljanak. Ezért választották ezt a régi állomást, amelyet már csak egyes alkalmakkor, a kormány új léghajóinak kísérleti meneteinél használtak. Még a személyfelvonót is lebontották, ezért most gyalog kellett fölmenni a százötven lépcsőn.

Oliver nem valami nagy kedvvel fogadta el a négy követi állás közül az egyiket. Mabelről még a legkisebb hírt sem sikerült megtudnia, és rettegett attól a gondolattól, hogy elhagyja Londont, amíg Mabel sorsáról nem hall bizonyosat. Különben most sem igen hitte, hogy az eutanáziához fordult volna. Beszélt számos barátnőjével, és ezek mind azt hangoztatták, hogy sohasem hallottak tőle olyan nyilatkozatot, amely távolról is sejtetne ilyen szándékot. Gondolt ugyan a nyolc napra, amelyet a törvény előírt, de semmi kiindulópontja nem akadt olyan hiedelemhez, hogy még Angliában volna, vagy ilyen lépésre szánta volna magát. És valóban, ha olyan gondlattal foglalkozott, akkor bizonyos, hogy külföldre ment, ahol a törvény rendelkezései nem olyan szigorúak. Végre is belátta, hogy abból sem lesz semmi előnye, ha Angliában marad, ezért engedett a kísértésnek és részt vett a világ megtorló ítéletében, Keleten. Ezzel kipusztulnak azok, akik szerencsétlenségének közvetlen okozói, köztük Franklin is, a világ urának ez a csúfos hasonmása. Hozzájárult a kormány tagjainak rábeszélése és az a különös érzés, amelytől sohasem tudott megszabadulni, hogy tudniillik, ha Felsenburgh jóváhagyott valamit, az olyan dolog, amiért szükség esetén életét is föláldozza — mindezek a körülmények végre is győztek. Titkárát otthon hagyta azzal az utasítással, hogy ne kíméljen semmi költséget, hanem értesítse őt azonnal, ha esetleg távolléte alatt valamit sikerül megtudnia Mabelről.

Rettenetes forróság volt ezen a reggelen. Amikor fölért a tetőre, látta, hogy a hálózaton nyugvó szörnyeteget már ellátták fehér alumínium burkolattal, a szalonban és folyosókon már működtek a szellőztető készülékek. Belépett, hogy helyet foglaljon magának, letette kezításkáját és néhány szót váltott a személyzettel, amely természetesen még nem ismerte az indulás célját. Ott meghallotta, hogy még senki sincs itt társai közül, ezért visszatért a tetőre, hogy rövid ideig még élvezhesse a friss levegőt és háborítatlanul foglalkozhasson a gondolataival.

London ma különös benyomást kelt — gondolta Oliver. Alatta valami fél mérföldnyire egyszerű, hullámos talaj húzódott, amelyet — bár az utolsó hét tartós hőségének nyomai meglátszottak — egyenletesen benőtt a fű, és magas fák koronái tűntek föl rajta. Ez elhúzódott egészen az első házakig, melyeknek tetői még belevestek a fák lombjába. A végén azután sűrű sorokban kezdődtek London házai, egyik sor a másik mellett, csak azon a ponton szakad-

tak meg, ahol a csillogó folyam folyt keresztül, azon túl pedig elvesztek a párás távolban. De Oliver leginkább azon csodálkozott, hogy milyen sűrű ma a levegő. Mint valamikor régen, a füst korszakában, amelyről régi könyvek regélnek, most is hiányzott a reggeli égről a frissesség, a világosság. Bármerre nézett az ember, sehol sem találta ennek a sűrű párafátyolnak az okát, mert a levegő sűrűsége mindenütt ugyanaz volt. Még az égről is hiányzott a kék szín. Olyan volt, mintha valaki piszkos ecsettel végigmázolta volna, még a nap is zavarosan, pirosan sütött. Igazán, gondolta Oliver unottan, olyan éppen, mint valami rossz mázolás. Nem volt benne titokzatosság; mintha a város fátyol mögé rejtőzött volna. Az árnyékok erőtlenekek, a körvonalakból és a csoportokból hiányzott az összefüggés. Jó volna egy kis zivatar, gondolta Oliver, vagy a világ másik részén egy kis földrengés megszüntethetné valami csodás módon a nyomást ezen a részen, legalább az is bizonyítaná a föld kerekiségének egységét. Akárhogy legyen is, érdemes megtenni ezt az utat, már az időjárás változásainak megfigyelése miatt is. De elviselhetetlen lesz a hőség akkor, amikor majd Dél-Franciaország fölött repülnek át.

Gondolatai azután visszatértek emésztő szerencsétlenségére.

Tíz perc telhetett el, amikor látta, hogy a kormány vörös motorja a fölfeszített napernyővel közeledik a Fulham felőli úton. Másik öt perc múlva társai, Maxwell, Snowford és Cartwright már fönt voltak szolgálók kíséretében, és Oliverhez hasonlóan mind tetőtől talpig fehér vászonruhában.

Szándékukról egy szót sem szóltak, mert a személyzet még ide-oda járkált, és tanácsos volt az árulás legkisebb lehetőségét is megakadályozni. Csak annyit mondtak, hogy a léghajó háromnapi útra kell, hogy ennyihez gondoskodjanak a szükséges készletekből, és hogy az első cél, melynek irányába indulnak, a déli tengerpart. Az első napon és első éjjelen nem állnak meg sehol.

Reggel, amikor az elnök befejezte körútját és az egész világ minden minisztertanácsának, melyeket erre a célra összehívtak, hozzájárulását elnyerte, közelebbi utasításokat kaptak. Snowford említette ezt félhangosan, és amint négyen ott álltak és a várost nézték, Snowford még a részletekről is elmondott egyet-mást.

A tervnek az a része, mely az angolokra vonatkozott, röviden ez volt: A léghajó a Földközi-tenger felől közelíti meg Palesztinát és vigyáz arra, hogy Kréta szigetétől tízmérföldnyi távolságban, balról a franciákkal, jobbról a spanyolokkal maradjon egy vonalban. Hoz-

závetőleges időpontnak jelölték meg a huszonharmadik órát, keleti időszámítás szerint. Amikor odaérnek, éjjeli jelzésről kell gondoskodniuk, ez piros vonal lesz fehér mezőben. Ha esetleg valamelyik nem tudna a szomszédjára találni, akkor azon a helyen nyolcszáz láb magasságban addig vesztegeljen, amíg észre nem veszi a másik kettőt, vagy újabb utasítást nem kap. Hogy véletlen esetekre is fel legyenek készülve, azért a délről érkező elnöki léghajót egy másik segédhajó fogja kísérni, amely roppant gyorsaságra képes, és amelynek jelzéseit épp úgy kell fogadni, mintha magának Felsenburghnak a jelzései volnának. Mihelyt bezárták a kört, amelynek sugara ötszáznegyven mérföld, középpontja pedig Izrael síksága, a hajók mind előrenyomulnak, és közben leereszkednek a tenger színe fölötti ötszáz lábnyira. A hajók közt maradjon huszonöt mérföldes távolság, majd húzódjanak olyan közel egymáshoz, hogy éppen csak a szabad mozgásra legyen elég távolság. Ha ilyen módon előrenyomulnak óránként ötvenmérföldes sebességgel, attól a pillanattól kezdve, amikor a kör teljes lesz, vasárnap reggel kilenc óra tájban Názáret közelébe érnek.

Amíg a négy férfi ott állt, hallgatásba merülve, odalépett az egyik alkalmazott.

— Készen vagyunk, uraim — mondta.

— Mit szól ehhez az időhöz? — kérdezte Snowford.

A férfi kissé földuzzasztotta ajkát.

— Egy kis mennydörgés lesz — válaszolta.

Oliver kissé különösen nézett rá.

— Más semmi?

— Hát, mondjuk úgy, egy kis zivatar — folytatta az kurtán.

Snowford a középső folyosó felé fordult.

— Jó, legjobb, ha mindjárt indulunk — mondta. — Azután majd több időt vesztegelhetünk, ha akarjuk.

Még mintegy öt percig tartott a várakozás és készen volt minden az indulásra. A hajó első része felől gyöngye konyhaillat érzett, mert a reggelit nyomban föltálalták és a fehér sapkás szakács éppen most dugta be a fejét az ajtón, hogy a felügyelőtől valamit kérdezzen. A négy férfi helyet foglalt a hajó elején a pompás szalonban, halkán beszélgettek, csak Oliver hallgatott, és vált külön a többitől. Még egyszer belépett a felügyelő, aki a hajó elején lévő szakaszba ment és megnézte: leültek-e mindnyájan. A következő pillanatban megszólalt a jelzés. Néhány másodpercig erős rezgést lehetett

érezni az egész hajón — Anglia leggyorsabb hajója volt — és a csavar működni kezdett. Oliver, aki az egyik oldalon kinézett az ablakon, látta, hogy a háló hirtelen süllyed, és a sárgásszürke ég alatt feltűnt London színtelen, hosszan elnyúló körvonala. Látott még egy kis csoport bámészkodó embert, de azok is mint valami nagy, sodró örvényben azonnal eltűntek. Piszkos zöldes árnyalatban vonult el alattuk a nyílt mező, míg egyszerre csak tetőkből álló kövezet váltotta föl, és az utcák hosszú vonalai lent, mint valami óriási kerék sugarai terültek el. Azután eltűnt ez a kövezet is, és megint kis zöld foltok tűntek elő, mintha kavicsok közé szórták volna széjjel. Egy pillanat alatt elveszett az is az ember szeme elől, és újra csupán a nyílt mező terült el alattuk.

Snowford kissé tápolyogva fölállt.

— Akár most már a kalauzt is beavathatom mindenbe — mondta. — Legalább később nem háborgatnak bennünket.

Hatodik fejezet.

1.

A szír pap álmából ébredt. Ott aludt a háztetőn az egyik sarokban, és azt álmodta, hogy millió meg millió vérszomjas, alattomos, rettenetes arc néz az arcába. Felült, csurgott róla az izzadság és levegő után kapkodott. Egy pillanatra igazán azt gondolta, itt az utolsó órája és már a lelkek világa veszi körül. Azután, amikor így küzdött magával, lassan visszatért az eszmélete, fölállt és mohón szívta magába az éjszakai levegőt.

Az ég fölött feketé volt és puszta. A fénynek nyomát sem látta, pedig a hold bizonyára fölkelte már. Négy óra előtt látta, amint az Tábor fölött feltűnt, olyan volt mint egy vörös sarló. A síkságon, amelyre a tetőről kilátás nyílt, semmit sem látott. Lent néhány méternyire valami görbe vonalhoz hasonló világosságot vett észre a köves talajon — ez a félig betett ablaktáblák mögül szűrődött ki — azontúl megint semmit. Észak felé semmi. Nyugat felé, Názáret házai fölött halvány, sárgás fény; keletre semmi. Ha nem látta volna azt a világos sávot és azt a szürkés fényt, amelyet a szeme alig tudott világosan megkülönböztetni, azt gondolhatta volna, hogy torony tetején áll.

A tetőn legalább megkülönböztethette a körvonalakat. Az ajtó a lépcső fölött nyitva maradt és valahonnan a ház belsejéből világosság gyöngye fénye lopódzott föl.

A sarokban fehér csomag feküdt; ez alighanem a bencés apát párnája. Látta, hogy az odafeküdt — négy órája lehetett annak, vagy talán egy évszázada? A falnál szürke árnyék húzódott végig, ez talán a kisebb testvérek rendfőnöke; itt-ott kétoldalt még akadt néhány szabálytalan vonal, amely megszakította a kőfal szürkességét. A tető kövezetén a túlsó oldalra ment. Nagyon halkán, mert ismerte az álom szeszélyét. Belső ösztönét követte és letekintett, mert meg akart arról győződni, hogy még a test és vér környezetében van-e? Igen, csakugyan, még a földön volt, mert ez igazi, tisztán fölismerhető világosság, ami a lejtős sziklaromok közt égett, és mellette csinosan, mint

valami kicsinyített kép, egy férfi feje és válla, és a férfi írt. A világosság körül más alakok is látszottak és világos, alaktalan foltok, amelyeken férfiak aludtak. Látott még néhány rudat is, ezeket olyan szándékkal állították föl, hogy sátort építsenek; egy kis rakás úti poggyászt, letakarva gyapjúpokróccal — a világosságon túl pedig a további körvonalak és árnyak belevesztek az áthatolhatatlan sötétségbe.

Most az író férfi megfordította a fejét és erre alaktalan árnyék vetődött a talajra. Fuldokló kutyáéhoz hasonló ugatás hangzott föl a pap háta mögött, és amikor megfordult, látta, hogy az egyik alak felül, nyújtózkodik és addig ásítzik, míg csak föl nem ébred. Erre a zajra megmozdult egy másik alak is, és amikor az első nagyot sóhajtva megint odadúlt a fal mellé, a pap visszatért a helyére és megint kételkedni kezdett abban, való-e az, amit látott. Erre megint csend lett, amelyet egy lehelet sem zavart meg.

Később megint fölébredt álomtalan álmából, de most külső esemény volt az oka. Amikor a sarokban föltápászkodott, a szeme először elviselhetetlen fénnel találkozott és amint közelebről nézte, észrevette, hogy ez gyertyafény; egy fehér kart és fehér arcot látott. Megértette, és tántorogva fölkelt. Ez volt az a küldönc, aki érte jött, amint megbeszélték.

Amikor a helyiségen végigment és még egyszer körülnézett, úgy látszott, mintha hajnalodnék, mert az a borzasztó ég fölötté végre láthatóvá lett. Mintha óriási nagy boltozat ereszkedett volna füstösen, át nem hatolhatóan, mindkét oldalon a kísérteties láthatárra, ahol a távoli halmok olyan éles vonalban tűntek föl, mintha papírból metszették volna ki őket. A Kármel előtte volt, legalább ott látta még, mint a bika nyakát és fejét, előrenyúlva és éles lejtőben végződve, és fölötté az izzó ég. Sem felhő, sem más nem szakította félbe azt a nagy, egyenletesen fakószínű kupolát, amelynek közép-pontjában a ház teteje volt. Amikor le akart menni a lépcsőn, tekintete Izrael síkságára esett, amely a kőfalon túl nyúlt el messzire, és most zavaros, derengő fénybe merült. Olyan valószerűtlennek látszott minden, mint olyan festő műve, aki sohasem látta a nap fényét. A csend tökéletes, mélységes volt.

Átlépte a táncoló árnyékokat és követte a fehér ruhás alakot, aki nek fejét fehér kámzsa takarta el. Lementek a lépcsőn, végig a szűk folyosón, s közben belebotlott valakinek a lábába, aki ott feküdt mint valami fáradt kutya. Gépiesen összehúzta lábát, és az árnyékból rövid sóhajtás hangzott. A szolga félreállt, ő elhaladt mellette és belépett.

Bent fél tucat férfi volt együtt, hallgatagon, fehér ruhában; ott álltak egymás mellett és térdet hajtottak, amikor a pápa belépett a szemközt levő ajtón, azután fölálltak és komolyan várakoztak. A pap odalépett urának széke mögé, s míg ott várakozott, végigjártatta szemét az összegyűlteken. Kettőt közülük már az elmúlt éjjelről ismert, a barna Ruspoli bíbornokot és a sovány ausztráliai érseket, azonkívül Corkran bíborost, aki széke előtt állt a pápa asztalánál és néhány papírlapot rendezgetett.

Szilveszter pápa leült és egyszerű kézmozdulattal fölszólította a többieket is, hogy foglaljanak helyet. Azután nyomban beszélni kezdett azon a nyugodt, fáradt hangon, amelyet alattvalói olyan jól ismertek.

— Főmagasságú urak, azt hiszem, teljes számban együtt vagyunk. Nem kell tovább várnunk... Corkran bíborosnak néhány közölnivalója van. — Ezzel kissé oldalt fordult. — Atyám, kérem, üljön le. Ez kicsit sokáig fog tartani.

A pap odament az ablaknál álló kőpadhoz, ahonnan jól látható a pápa vonásait az asztalon, a pápa és a bíboros-titkár között égő két gyertya fényénél. A bíboros föltekintett a papírjából és megszólalt:

— Szentséges atya, jó lesz, ha előről kezdem. A főmagasságú urak még nem ismerik a részleteket...

— A múlt hét péntekjén Damaszkuszban a világ különböző részeiből több főpap kérdést intézett hozzám, hogy milyen utasítások szerint járjanak el az új üldöző-politikával szemben. Először nem mondhattam semmi bizonyosat, mert még csak húsz óra után volt, amikor Ruspoli bíboros közölte velem Turinból a hírt. Malpas bíboros néhány perccel később megerősítette a tudósítást és huszonhárom órakor a pekingi érsek is. Még röviddel szombat előtt bizalmas embereimtől Londonból is megkaptam a végleges megerősítést. Először csodálkoztam, hogy Dolgorovszki bíboros mit sem jelentett, mert csaknem egyidőben a turini sürgönnyel másikat is kaptam a megfeszített Krisztus szerzetének egyik papjától Moszkvából, de ennek semmi jelentőséget nem tulajdonítottam. (Nálunk az a szokás, főmagasságú uraim, hogy nem hiteles értesülésekkel így járunk el.) De őszentsége megbízott, hogy tudakozódjam, és Pater Petrovskitól és másoktól azután megtudtam, hogy a kormány hirdetőtábláin már húsz órakor a mi időnk szerint megjelent az a hír. Azért feltűnő volt, hogy a bíboros semmit sem vett észre; mert ha

észrevett volna valamit, akkor természetes kötelessége lett volna értesíteni minket, éspedig azonnal...

— Ezen idő óta még a következő tények jutottak tudomásunkra: Kétségtelen, hogy a bíborshoz az este folyamán látogató érkezett. Saját káplánja, aki, amint főmagasságú uraim talán tudják is, Oroszországban rendkívül sokat dolgozott az egyház érdekében, ezt magánúton közölte velünk. És a bíboros mégis ragaszkodik azon magyarázathoz, hogy azért hallgatott, mert abban az órában egyedül volt és parancsot adott, hogy sürgős ok nélkül ne bocsássonak be hozzá senkit. Ez természetesen csak megerősítette őszentsége gyanúját, de én azt a parancsot kaptam, hogy járjak el úgy, mintha semmi sem történt volna és hívjam meg a bíborost, hogy a szent kollégium többi tagjával együtt jöjjön el ő is Názáretbe. Erre azt a feleletet adták, hogy őfőmagassága el fog jönni. Tegnap azonban néhány perccel dél előtt azt az értesítést kaptam, hogy főmagasságával egy kis baleset történt, de azért reméli, még a tanácskozás idejére itt lesz. Azóta nem hallottam róla semmi újabbat.

Halálos csend követte ezen szavakat.

Akkor a pápa odafordult a szír paphoz.

— Atyám — mondta —, ön volt az, aki őfőmagasságának a megbízását megkapta. Van-e a mondottakhoz valami hozzászólása?

— Nincs, szentséges atyám!

Még jobban oldalt fordult.

— Fiam — mondta —, jelentsd nekünk nyilvánosan, amit már magánúton mondtál.

Apró, világos szemű férfi lépett elő az árnyékból.

— Szentséges atya, én voltam az, aki Dolgorovszki bíborosnak megvittem a hírt. Először nem akart fogadni. Amikor maga elé bocsátott és én a megbízást előadtam, hallgatott; azután mosolygott és azt mondta: vigyem vissza azt a feleletet, hogy ő engedelmeskedni fog.

A pápa hallgatagon ült ott.

Akkor egyszerre föllállt az ausztráliai érsek magas alakja.

— Szentséges atya — kezdte —, én valamikor jóbarátja voltam annak az embernek és részint az én közvetítesemre történt, hogy fölvételéért esedezett a katolikus egyházba. Ez legalább tizennégy évvel ezelőtt történt, amikor még kilátás volt arra, hogy az egyház sorsa jobbra fordul. Barátságos viszonyunknak két éve vége szakadt, de annyit talán szabad mondanom, mindezek után, amiket róla hallottam, nem esik nehezemre elhinni, hogy...

Hangja reszketett a szenvedélytől és megakadt. De Szilveszter fölemelte kezét és így szólt:

— Nem kívánunk vádaskodást. Már a világos ténynek sincs semmi értéke, mert aminek meg kellett történnie, az megtörtént. Magunk pedig a dolog természetére nézve nem vagyunk semmi kétségben. Ez a férfi, akinek Krisztus a mi kezünk által nyújtotta a falatot e szavakkal: „quod facis, fac citius. Cum ergo accepisset ille bucellam, exivit continuo. Erat autem nox. (Amit cselekszel, cselekedd hamar. Miután pedig elvette a falatot, azonnal kiment. Vala pedig éjszaka.)”

Megint csend lett és ebben a csendben hosszas, félig hangos sóhajtás hallatszott kívülről. Az egyik alvóé, aki a másik oldalára fordult, mert a folyosó tele volt kimerült emberekkel. Úgy hangzott, mintha lélek sóhajtott volna, amely a világosságból a sötétségbe merül.

Azután újra Szilveszter ragadta magához a szót. És amíg beszélt, ujjával gépiesen követte a hosszú, nevekkal teleírt írást, amely előtte feküdt.

— Főmagasságú uraim, már három óra van. Két óra múlva az önök jelenlétében be fogjuk mutatni a szentmise áldozatát és kiosztjuk a szentáldozást. Ezen két óra alatt közlik önök az összes jelenlévőkkel, amit hallottak. Azonkívül minden jelenlévőnek megadjuk a joghatóságot idő és hely korlátozása nélkül. Teljes bűcsút adunk mindazoknak, akik ma meggyónnak és szentáldozáshoz járulnak. Atyám — a szír paphoz fordult —, ön most kiteszi az ol-táriszentséget a kápolnában, azután bemegy a faluba és értesíti a lakosokat, hogy ha életüket meg akarják menteni, jól teszik, ha azonnal útra készülnek... Azonnal, érte?

A szír pap fölébredt kábultságából.

— Szentséges atya — dadogta, és kinyújtotta a kezét —, a névjegyzékek, a névjegyzékek!

Látta, hogy ezek ott voltak.

De Szilveszter csak mosolygott, amikor azoknak foszlányait az asztalra szórta. Azután fölkelt.

— Ne aggódjál, fiam, nem lesz már szükségünk rá. Még egy utolsó szavam van, főmagasságú uraim... Ha valaki itt talán kételkedik vagy fél, van még valami mondanivalóm.

A legnagyobb megfontoltsággal állt meg és sorba megnézte az arcokat, amelyek feszült figyelemmel fordultak feléje.

— Látomásom volt Istentől — mondta szelíden —, az én hitem átváltozott látássá.

2.

Egy órával később a pap fáradtan vánszorgott tovább a forró levegőn. A hajnali fényben jött fel az ösvényen a falu felől. Mintegy húszméteres távolságban követte őt fél tucat férfi, hallgatagon; ezeknek kíváncsisága nagyobb volt, mint egyszerű hitük. Egyesek megzavarodva maradtak ott a kis vályogépületek ajtajánál és vagy száz családot látott, akik házuk egész berendezésével együtt siettek a köves úton Haifa felé. Egyesek átkozták őt, sőt megfenyegették, mások csak mereven bámultak, megint mások kicsúfolták. A fanatikusabbak azt mondták, hogy a keresztények Isten haragját vonták erre a helyre, és ez az oka a nagy sötétségnek, a nap meghalt, mert ezek a kutyák olyan gonoszak, hogy nem tud többet rájuk sütni, és ezért el kellett múlnia. Ismét mások semmi rendkívülit nem láttak az időjárásban.

Az égboltozat az utolsó órában csöppet sem változott, legföljebb néhány villám cikázott rajta végig, míg a nap az áthatolhatatlan barna égen följebb szállt. A halmok, a fű, az emberek arca, mindez a pap szemében olyan valószínűtlen volt, mintha csak álmos szemmel nézte volna ólomtól nehéz pillák alól. Még a többi érzékének is olyan valószínűtlen volt minden; visszaemlékezett álmára és örült, hogy legalább attól a félelemtől megszabadult. De a csend mintha most több volna, mint éppen csak a hangok hiánya; olyasvalaminek tűnt föl, ami uralkodik; valami valóság, létező, érintetlen és háborítatlan a lépések zajától, a kutyák éles vonításától, a hangok morgásától. Mintha az örökkévalóság csöndje borult volna a földre és elfoglalta volna annak minden mozgását; mintha ez a világ utolsó, elszánt, hangtalan erőlködéssel feszülne meg, hogy létezését megtartsa. Amit az előbb mondott Szilveszter, az megtörtént most ezzel a férfivel. A pap mezítelen lábának érintkezése a meleg göröngyökkel egészen másképpen élt öntudatában, amely az érzéki dolgokat mindig közelebbinek és valóságosabbnak látja, mint a szellemieket. A dolognak még volt valósága, még helyet foglalt el, de már inkább alanyi természetű, inkább belső tehetség, képesség eredménye, mint a külsőé. Ő maga is egészen másnak érezte magát; már olyan megváltozott léleknek, amelyet nem nyűgöznek le testi

bilincsek; amely szellemileg teljesen eleven és éber, megóvjá nyugalját, és már csak vékony szálon függ a világtól. Tudta, hogy rettenetes a hőség; egyszer szeme láttára megrepedt egy darabon az ösvény és sistergett, mintha tűz és víz ért volna össze, amikor fölötte átlépett. Érezhette a hőséget kezén és homlokán; egész testéről csorgott az izzadság. És mégis úgy tekintette az egészet, mintha rajta kívül állana, mint az olyan ember, aki ideges fájdalomban szenved, és a fájdalmat nem a kezében érzi, hanem alatta, a párnában. Így volt most mindennel, amit a szeme látott és a füle hallott; így volt szájában a keserű ízzel. Fájdalmat, sőt reménységet sem ismert már — önmagát, a világot, sőt még a körülötte lebegő lélek rettenetes jelenlétét is olyannak tekintette, amivel neki már nagyon kevés dolga van. Érdeklődését alig foglalta le valami és szenvedni sem szenvedett. Ott volt előtte a Tábor, vagy az, ami egykor a Tábor volt, most már csak hatalmas, fekete, kúp alakú valami, ami szemének recehártájára hat, és érzékelő képességét is értesítette annak létezéséről és alakjáról, jöllehet ez a létezés nem látszott különbnek az olyan kísérteties alaktól, amely elvész a semmiben.

Amit a kápolnában látott, amikor az ajtót kinyitotta, azt egészen természetesnek találta, vagy legalábbis olyan természetesnek, mint minden más látványt. Mozdulatlan, térdre borult alakok lepték el a padlót. Mind leborultak az elmúlt éjjel közöttük szétosztott fehér burnuszban. Köztük volt az is, akit olyan jól ismert, akit olyan nagyon szeretett, jobban mint az egész világot. Homlokát karjába rejtette, mint a pap a mindenszentek litániájának éneklése közben. Válla és fehér haja kissé kiemelkedett a többi közül, úgy feküdt ott az oltár egyetlen lépcsőjén. A puszta oltáron égett a hat gyertya és közepén, a szegényes kicsiny trónuson ott állt a monstrancia, fehér ércből, és fehér volt a középpontja.

És erre ő is letérdelt és leborult.

Nem tudtam hogy meddig tartott, amíg öntudatának vándorlása és figyelme, a gyöngé fogalmak változása, egyes gondolatok imbolygása elcsendesedett és megszűnt. Mint a tó is, amelybe kő merült el, lassan szokott elcsendesedni. De végre megjött az a fönséges nyugalom, amely csak akkor keletkezhetik, ha az érzékek legmélye marad ébren; az a fölséges nyugalom, amellyel Isten egész életünk folyamán talán egyszer jutalmazza meg a lélek törekvését és bizalmát; a tökéletes megnyugvás pontja a minden létezés forrásának szívében, amellyel egykor örökre megjutalmazza gyermekeit.

Nem volt benne olyan gondolat, amely ezt a tapasztalatot világosan elmondhatta, részeire bonthatta vagy egyik-másik tulajdonságát földöntúli örömmel kifejthette volna. Az önmagába merülés ideje elmúlt; elég, hogy a tapasztalat még létezett, ha gondolkodása már nem is működött annyira, hogy ezt elmondhatta volna. Azt az állapotot, amelyben a lélek befelé lát, még azt is, amelyből a lélek a valóságos dicsőséget látja, szívesen elcserélte volna azzal a központtal, amelyben megnyugvást talál. Ez az első jele annak, hogy az idő elmúlt, és az, hogy világos és tisztán érthető szavakat hall mormogni, jóllehet csak mintegy távolról, amint az álommal küszködő ember vesz észre valami külső értesítést, és mintha fátynon át hallaná, amelyen csak a legfinomabb hanghullámok tudnak áthatolni.

„*Spiritus Domini replevit orbem terrarum...* Az Úr lelke betölti a föld kerekességét és aki mindeneket összetart, annál vagyon a szó értelme, alleluja, alleluja, alleluja.” „*Exurgat Deus* — itt a hang kissé emelkedett: — keljen fel az Isten és széledjenek el az ő ellenségei és fussanak orcája előtt, akik őt gyűlölik.”

„*Gloria Patri...* Dicsőség az Atyának...”

A pap fölemelte fejét, de ez nehezebbre esett. Mint valami földöntúli jelenség volt jelen a pápa vörös öltözetben; inkább lebegett, mintsem állt; vékony kezét kinyújtotta, fehér haján fehér kis sapka, körülötte a gyertyák nyugodt fénye; egy másik alak, fehér ruhában, a lépcsőn térdelt.

„*Kyrie eleison...* *Gloria in excelsis Deo...*” mindez árnyékképhez hasonlóan vonult el előtte, de azért volt benne mozgás és hang; ő mégis csak a fényességet látta, amelynek világossága fölülmúlt mindent. Hallotta a könyörgést: „*Deus, qui hodierna die...* Isten, ki a mai napon...” de érzékei tétlenül maradtak; megtagadták a gondolkodó képességet; semmit sem értett mindebből, míg csak ezt nem hallotta: „*Cum compleretur dies pentecostes...* midőn elérkeztek a pünkösöd napjai...”

„Mikor elérkeztek a pünkösöd napjai, mindnyájan egy akaratral ugyanazon helyen valának. És lőn hirtelen az égből mintegy sebesen jövő szélnek zúgása és betölté az egész házat, ahol ülnek vala...”

És most emlékezett már, és megértette... elérkezett pünkösöd! És az emlékezettel visszatért gondolkodása, ha gyöngén is. Hol van a szél és a villámok, a földrengés és a titokzatos szó? De a világ hall-

gatott, mereven feszítette meg végső erejét, hogy fönmaradjon; semmi reszketés nem árulta el, hogy Isten még létezik; semmi közeledő fény, de még a borzalmat keltő, földet és tengert átfogó, végighasadt tüzes égboltozat sem mutatta, hogy Isten ott él mindörökké, túl a világon, és uralkodik. És amikor a pap ezeken gondolkodott, valami újabb dolog nyilatkoztatta ki magát értelme előtt. Megismerte, hogy az a világ, amelynek rettenetes korszakát a múlt éjjel álmában látta, más volt, mint amitől ő félt; ez édes volt, nem borzasztó; barátságos, nem ellenséges; tiszta, nem fullasztó; és jelentése az otthon, nem a számkivetés. Volt benne valami, de nem azok a vérszomjas, alattomos alakok, amelyek a múlt éjjel bámultak rá... Elrejtette arcát a kezébe, nyugodtnak és megszágyenültnek érezte magát, és újra elmerült a tiszta, belső békesség mélységeibe...

Jó ideig nem tudta, hogy mit tett vagy gondolt, vagy hogy ott, közelében, az oltár lépcsőjén mi történik. Lelke olyan lett, mint az üvegtenger, és ezt csak egyszer zavarta meg valami, mintegy tűz és hang hulláma, mint amikor a fölkelő csillag vékony fényt vet a tó nyugodt tükreire vagy a rezgő húr áthangzik az éjszaka csendjén — és mint valami tükörben ismerte meg egy pillanatra, hogy az alacsonyabb rendű természet egyszersmind az isteni természettel való egyesülésre és létezésére emelkedik... És azután újra csend lett, nagy, végtelen, mindent átfogó csend és a legföltétlenebb valóság érzése. Térdre borult az oltár lépcsőjénél, és most tudta, hogy az közeledik feléje itt a földön, ami egyedül létezik igazán, közeledik a gondolat sebességével és az isteni szeretet lángjával...

Amikor a szentmise vége közeledett és szenvedő boldogsággal eltelt lelke fölemelkedett, hogy Isten utolsó adományát is magához vegye, egyszerre kiáltás, zaj hallatszott be a folyosóról. Egy férfi lépett be az ajtón és arab nyelven mondott valamit.

3.

De még a láрма és annak az embernek a belépése sem hatott rá úgy, hogy lelkének elernyed szálai, amelyek még testének minden idegével az érzéki világhoz fűzték, elveszítették volna feszültségüket. Hallotta a lármát és a hangos kiabálást a folyosón, látta a megriadt szemeket, és ezek különös ellentétéül ama két fejedelem

megdicsőült arca megfordult, hogy lássák, mi történt. Még a csendes helyiségben is, amelyet már eltöltött Isten lelke, és amely két lényt egyesített belsőleg, az emberré lett Istent és a megdicsőülendő embert, még ebben is bizonyos belső, lelki folyamat ment végbe. És azért mindez annyira különvált tőle, mint ahogy a kivilágított színpad és rajta a cselekmény elválik a nézőtől. Az anyagi világ már szinte csak visszatükrözéssé vált, és benne esemény eseményre játszódtott le; de lelke már a valóságon nyugodott és megismerte a tényeket, és ezért ezek a dolgok már csak úgy érintették, mint valami színjáték...

Megint az oltár felé fordult, tudta, hogy ott minden csupa békesség, világos fényességben úszó békesség. A pápa — mintha csak folyékony üvegen át látta volna —, félig hangosan imádkozott a testté lett Ige titkát, és amikor középre ment, térdére borult.

És a pap megint világosan látott. Ez a gondolat már nem az értelem műve, hanem inkább a lélek visszfénye. Most már mindent megértett és a legyőzhetetlen érzéstől indítva hangosan szavakat kezdett énekelni és amint énekelte, először tárták ki előtte értelmüket, mint ahogy a fecske virág hirdeti titkát a napnak:

O salutaris Hosia
Quae coeli pandis ostium...

Ó, üdvösség ostyája ott,
Menny ajtaját ki megnyitod...

Mindnyájan énekeltek; még az a mohamedán katekumen is, aki az előbb berohant, ott énekelt a többivel, sovány fejét magasra emelve, karját mellén keresztbe rakva. A kis kápolna regett a negyven hangtól és az egész világ visszafojtotta lélegzetét és hallgatta...

Amikor tovább énekeltek, látta a pap, hogy a fehér vélmot a pápa vállára teszik, mintha csak szellemek keze tette volna; azután mozgolódás támadt, az alakok fölemelkedtek — árnyékok a valóság körében...

Uni trinoque Domino...

Nyerjen nagy Úr, a hármasság Egy
Tőlünk örök dicséretet...

... A pápa egyenesen állt, mint fénytől körülragyogott fehér középpont. A selyemszövet ráncai, amelyek kezét is takarták, sugárszerűen omlottak le válláról, mélyen lehajtott fejét eltakarták az ezüst szentségtartó sugarai, és az, ami abban volt.

Qui vitam sine termino
Nobis donet in patria...

Nekünk hogy Ő is adja meg
Hazánkban a nagy életet...

...Most megmozdult a pápa, és ő úgy vette észre, hogy vele együtt meginog az élet világa. A folyosóra sietett; ott halvány, az örütséghez közel álló nézők voltak, akik fogvacogra bámulták a jelenséget, és akiket csak a Pange lingua dörgő éneke hallgattatott el, azoknak a dicsőült fénye, akik az örök életbe lépnek be... A saroknál egy pillanatra visszafordult, a hat halvány láng, amelyek mint alabárdok vették körül a királyt, előre mozogtak, és középen az ezüst sugarak között Isten fehér szíve... Mire kiért, előtte állt a hadak serege, támadásra készen.

Amikor egy órával előbb az eget nézte, akkor az fénytől megvilágított sötétség volt, de most átváltozott sötétségtől eltakart nappallá, világos éjjelből haraggal teljes nappalra változott, és fénye piros volt.

A bal oldali Tábortól a jobb oldali Kármelig a halmok fölött, amelyek húsz mérföldnyi távolságban voltak szétszórva, óriási boltozat húzódott. Egyetlenegy nagy, minden árnyalat nélküli pirosság kötötte össze a láthatárt a magassággal; egyenletes, mély, vörös izzáshoz hasonlított, mint a tüzes vas, olyan szín, aminőt az ember akkor lát, amikor eső után leáldozik a nap és a felhők, amelyek pillanatról pillanatra mindig átlátszóbbakká válnak, továbbadják ezt a pompát, mintha nem tudnák már magukban tartani. Itt is meglátzott a nap; ott a színváltozás hegye fölött állott, halványan, mint az ostya, mint a törekeny pecsét, és ott, messze, nyugatra, ahol az emberek egykor hiába kiáltoztak Baal után, ott lógott a hold halvány sarlója. De ez mind csak tarka fény volt, amely megtörve esik a köves alakokra.

In supremae nocte coenae...

Végestvéjén hű körében.

Ezt énekelte szinte millió és millió hang.

Recumbens cum fratribus
Observata lege plene
Cibis in legatibus,
Cibum turbae duodenae
Se dat suis manibus...

A Bárányt hogy osztaná,
Mint az Isten ó frigyében
Hú népének meghagyá,
Étkül szíve szent hevében
Önmagát feláldozá...

Látta azt is, mint porszemeket a fényben, hogy különös, hal formájú alkotmányok vonulnak föl körös-körül, fehérek mint a tej, csak ott nem, ahol vörös parázs világította meg hátukat, fehér szárnyakkal, lebegő pillangókhoz hasonlóan, délen messze még egészen apró alakok, és az egyik szörnyeteg már csak valami ötszáz méternyire lebegett. Ő énekelt és közben fölpillantott, és látta: a kör mind szűkebbre szorul, és megértette, hogy ezeknek sejtelmük sincs még semmiről.

Verbum caro, panem verum
Verbo carnem efficit...

Jézusunknak egyszavára
A kenyérből teste lesz...

Közelebb és közelebb jöttek. Most már az egyik óriási madár árnyéka lába előtt a földön suhant el, fakón, elmosódva, fönt pedig, közte és a halvány nap között lebegett az az óriási alak, amely az imént még a halmok fölött vonult. Erre megint visszafordult, mintha még várna...

Et si sensus deficit,
Ad firmandum cor sincerum
Sola fides sufficit...

Tartozunk ezt hinni, bárha
A külső szín mást jelez.

A pap visszament, és amikor társai közé ért, azt hitte, hogy hallja a mennyei hárfák és dobok hangját és a helyiségben ott égett a hat láng, a legkisebb lobogás nélkül, középen az ezüstsugaras dicsőség, az emberré lett Isten szeplőtelen fehérsége.

Hangos dörgéssel szólalt meg újra a zivatar, és folytonos megújulásával hirdette a Trónusok és Hatalmasságok rettenetes jelenlétét, amelyekhez képest a világ csak árnyék a valósághoz képest, pedig ezek is csak árnyékok a föltétlen Istenség körében. A mennydörgés teljes erővel tört ki és a föld megremegett belé, mert közel volt felbomlásához, halálos küzdelemben vonaglott és fetrengett.

Tantum ergo Sacramentum
Veneremur cernui;
Et antiquum documentum
Novo cedat ritui...

Ily szentséget áldjon ének,
Áldja minden hű kebel,
Ó-világi rendelésnek
Itt az újban üdvé kel...

Igen, ő volt az, akire Isten még várt, ő, aki fönt a magasban trónolt, ama lengő árnyék alatt, amelyet a kupola vetett, a hihetetlen fényességnek ez a nyomorúságos középpontja, ő jött gyors harci szekerén, vak minden iránt, csak azt látja, amire már olyan régen vetette szemét. Vakságában nem látja, hogy az ő világa romba dől, amíg árnyéka fakó felhőhöz hasonlóan elsuhan a kísérteties síkságon, amelyen egykor Izrael küzdött és Szennakerib diadalmaskodott, azon a síkságon, amely most még tüzesebb színekben izzott, mint maga az ég, és földöntúli világosságban lángolt föl, dicsőségről dicsőségre emelkedve. A harci sereg még hátramaradt, de most már, mintegy az isteni kinyilatkoztatás megerősítésére közeledett, és lent a hangok utoljára énekelték:

Praestet fides supplementum
Sensuum defectui...

Mit érzékek el nem érnek,
Azt a szent hit érje fel...

És most közeledett, gyorsabban és gyorsabban, a század örököse, az örökkévalóság száműzöttje, a vég nyomorult fejedelme, a teremtmény, aki föllázadt Istene ellen, vak mint az elhalványuló nap és a remegő föld. Jött, és éppen most változott át az anyagi állapotból átlátszó szellemi alkotmánnyá — kíséretében pedig a lebegő kör örvénye, mint a kísérteties madarak, melyek a kísérteties hajó körül állanak őrt. Jött, és a föld megint repedezett és újra hódolt előtte, és a megosztott hódolás utolsó küzdelmében megingott és megremegett...

Jött, és árnyéka már végigsöpörte a síkságot és eltűnt; a halvány, hálószerű szárnyak megálltak, a hatalmas harang megszólalt és hosszan elnyújtott melodikus hang hangzott el, de ez alig hallható suttogás az örök dicsőítés zengő hangja mellett:

Genitori, Genitoque
Laus et jubilatio:
Salus, honor, virtus quoque,
Sit, et benedictio.
*Procedenti ob utroque
Compar sit laudatio.*

Az Atyának és Fiúnak
Dicséret és tisztesség.
Szentlélekkel egyetemben
Áldás, örök dicsőség.
*Háromságban egy Szent Istent
Áldjon minden nemzetség.*

És még egyszer:

PROCEDENTI AB UTROQUE
COMPAR SIT LAUDATIO...

És erre eltűnt a föld, és annak minden dicsősége.

Zalai Nyomda Rt. 95 3128
Felelős vezető: Somogyi Tibor ügyvezető igazgató

Robert Hugh Benson angol író, aki 1871. november 18-án született Wellington College-ben, és Salfordban halt meg 1914. október 19-én, utópisztikus regényében, *A világ urá*-ban Krisztus második eljövételének apokaliptikus előzményeit írta meg. Felsenburgh, a regény egyik fő alakja maga az Antikrisztus, aki a világot – földrészeket, országokat – sátáni egységbe fogja össze, és a protestantizmus korábbi felszámolása után tűzzel-vassal irtja a katolicizmust. A lát-szólagos „világbéke” utolsó előtti, katolikus szigete Róma, ide menekültek az egyszerű hívők, uralkodók és királyok. De Felsenburgh Rómát is elpusztítja léghajó-bombázói segítségével, így a kereszténység – és egy új egyházi-világi szerzetesrendet alapító angol papból lett pápa – utolsó menedéket a Szentföldön talál. Ide hívja össze a világ még létező püspökeit, és Felsenburgh, a világ ura itt akar végleg leszámolni az Egyházzal, de a világ *igazi* ura, Krisztus második eljövetelekor „eltűnik a föld, és annak minden dicsősége”. A regény címe kettős értelmű: a látszatra és az igazságra utal. Benson írói erényei elsősorban azokban a részletekben találhatók, amelyekben egy-egy apokaliptikus helyzetet, hittel kapcsolatos vitát ír meg. Ami történelmi „előrelátását” illeti, valóban utópisztikus ez a regény, külsőségeiben is minden máshogy alakult a megírása óta eltelt majdnem egy évszázadban, de szellemiségének mégis kegyetlen aktualitása lett, mert a világhatalmi törekvések – Hitler és Sztálin – előképét mutatta fel Felsenburgh-ban. Az 1912-es első, magyar kiadás fordítója mindmáig ismeretlen, így neve a jelen kiadásban sem szerepelhet, csak jó néhány stilisztikai javítást végeztetett el a Kiadó, hogy ez a különleges regény minél tisztább nyelven kerüljön az olvasó kezébe.

Tarbay Ede